

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΣΜΥΡΝΗ (1890 – 1922)

του Ανδρέα Μπαλτά

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία που υποβάλλεται
στο καθηγητικό σώμα για την μερική εκπλήρωση των υποχρεώσεων
απόκτησης του μεταπτυχιακού τίτλου του Μεταπτυχιακού Προγράμματος
«Οργάνωση και Διοίκηση Αθλητικών Οργανισμών και Επιχειρήσεων» του Τμήματος
Οργάνωσης και Διαχείρισης του Παν/μίου Πελοποννήσου στην κατεύθυνση
«Μάρκετινγκ Αθλητικών Οργανισμών και Επιχειρήσεων».

Σπάρτη

2013

Εγκεκριμένο από το Καθηγητικό σώμα

1^{ος} Επιβλέπων : Κωνσταντίνος Γεωργιάδης, Καθηγητής

2^{ος} Επιβλέπων: Κωνσταντίνος Μουντάκης, Καθηγητής

3^{ος} Επιβλέπων: Χριστίνα Κουλούρη, Καθηγήτρια

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η εκπόνηση της μεταπτυχιακής μου εργασίας «*Ο ελληνικός αθλητισμός στη Σμύρνη (1890-1922)*» αποτέλεσε για μένα μια σημαντική ευκαιρία να καταπιαστώ με τα ερευνητικά μου ενδιαφέροντα, που άπτονται τόσο της ιστορίας του ελληνικού αθλητισμού, όσο και της ιστορίας της Μ. Ασίας, μιας περιοχής από την οποία έλκω κατά το ήμισυ την οικογενειακή μου καταγωγή. Με την ιδιότητα του μεταπτυχιακού φοιτητή Οργάνωσης και Διοίκησης Αθλητισμού, μου δόθηκε η δυνατότητα να ερευνήσω την γέννηση και εξέλιξη του ελληνικού αθλητισμού στην πόλη της Σμύρνης, καταβάλλοντας έτσι μια προσπάθεια να καλύψω ένα κενό που, κατά την γνώμη μου, υπήρχε έως τώρα σ' αυτό το πεδίο της ιστορίας.

Με το πέρας της εκπόνησης της μεταπτυχιακής μου εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές που αποτέλεσαν τα μέλη της συμβουλευτικής επιτροπής. Ευχαριστώ εκ βαθέων τον επιβλέποντα καθηγητή, αντιπρύτανη του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, Κωνσταντίνο Γεωργιάδη, τον καθηγητή, πρόεδρο του τμήματος Οργάνωσης και Διαχείρισης Αθλητισμού, Κωνσταντίνο Μουντάκη, καθώς και την καθηγήτρια του Παντείου Πανεπιστημίου Χριστίνα Κουλούρη.

Παράλληλα, οφείλω ιδιαίτερες ευχαριστίες σε ορισμένους ανθρώπους που με βοήθησαν καθοριστικά κατά την διάρκεια της έρευνάς μου. Ευχαριστώ θερμά τον Χαράλαμπο Βενάρδο, έφορο του πολυτίμου Ιστορικού Αρχείου και πρώην γραμματέα του Πανελληνίου Γυμναστικού Συλλόγου, που επί μεγάλο διάστημα υπήρξε συμπαραστάτης κατά την έρευνά μου στο αρχείο αυτού του ιστορικού συλλόγου της Αθήνας. Ευχαριστώ τον «πατριάρχη» της ιστοριογραφίας του ελληνικού αθλητισμού της Σμύρνης, Πέτρο Λινάρδο, ο οποίος αποτέλεσε τον πρώτο άνθρωπο που συμβουλευθήκα, πριν ξεκινήσω την έρευνά μου. Πολλές ευχαριστίες οφείλω επίσης στον πρόεδρο του Πανελληνίου Γυμναστικού Συλλόγου Βασίλειο Ζερβουδάκη. Ευχαριστώ θερμά τον αντιπρόεδρο της Ενώσεως Σμυρναίων Φαίδωνα Παπαθεοδώρου, τον γραμματέα Νίκο Βικέτο και την υπεύθυνη της βιβλιοθήκης Άννα Παπαθεοδώρου, για τη βοήθεια και το ενδιαφέρον που επέδειξαν κατά την έρευνά μου στο σημαντικό αρχείο της Ενώσεως. Για την ηθική του συμπαράστασης, οφείλω να ευχαριστήσω τον αντιπρόεδρο του Πανιωνίου Γυμναστικού Συλλόγου Σμύρνης Πάνο Τσελέντη. Οφείλω επίσης να ευχαριστήσω για την βοήθειά τους τον ερευνητή Δημήτρη Μποντικούλη, το συλλέκτη Γεώργιο Δολιανίτη, την υπεύθυνη της βιβλιοθήκης του Κέ-

ντρου Μικρασιατικών Σπουδών Βαρβάρα Κοντογιάννη, τις βιβλιοθηκονόμους της Εστίας Νέας Σμύρνης Ευαγγελία Τσώλη και Μαρία Κούτρα, τον υπεύθυνο του γραφείου τύπου του ΣΕΓΑΣ Χαράλαμπο Ζανιά, καθώς και τον γραφίστα Γιάννη Κούβαρη, για την σημαντική συνεισφορά του στην τεχνική επεξεργασία της εργασίας μου. Πολλές ευχαριστίες οφείλω στο φιλόλογο και ερευνητή της Μ. Ασίας Θοδωρή Κοντάρα, για τη φιλολογική επιμέλεια του κειμένου μου. Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους γονείς μου και την αδελφή μου για την συμπαράστασή τους.

Εύχομαι η παρούσα εργασία να αποτελέσει το έναυσμα για περαιτέρω έρευνα πάνω στον μικρασιατικό αθλητισμό, αλλά και εντατικότερη, συστηματικότερη επιστημονική μελέτη του νεοελληνικού αθλητισμού γενικότερα.

Ανδρέας Μπαλτάς

Στη μνήμη του Μικρασιάτη παππού μου Πέτρου Γιαλαμά

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ανδρέας Μπαλτάς: Ο ελληνικός αθλητισμός στη Σμύρνη (1890-1922)

(Με την επίβλεψη του κ Κωνσταντίνου Γεωργιάδη, Καθηγητή)

Σκοπός της μεταπτυχιακής εργασίας «*Ο ελληνικός αθλητισμός στη Σμύρνη (1890-1922)*» είναι η καταγραφή της αθλητικής δραστηριότητας που αναπτύχθηκε από τα μέλη της Ελληνικής Ορθοδόξου Κοινότητας της ιωνικής πρωτεύουσας στα πλαίσια του οθωμανικού κράτους, κατά την τελευταία περίοδο της ελληνικής ζωής στην πόλη. Η περίοδος αυτή ξεκινάει το 1890 με την ίδρυση του *Ορφέως*, ο οποίος αποτελεί τον πρώτο σύλλογο της Σμύρνης που ανέπτυξε συστηματική αθλητική δραστηριότητα, και τελειώνει με την καταστροφή της πόλης το 1922 και την προσφυγή των μελών της ελληνικής κοινότητας όπου γης. Η πραγματοποίηση της έρευνας βασίστηκε στην ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας, καθώς και στην έρευνα σε βιβλιοθήκες και αρχεία αθλητικών και άλλων οργανισμών, πολιτιστικών συλλόγων κτλ. Την περίοδο αυτή, που για τις ανάγκες της έρευνας χωρίστηκε σε τρεις χρονικές υποπεριόδους, παρατηρούμε την άνθιση του ελληνικού σωματειακού αθλητισμού της πόλης, την εισαγωγή του αθλητισμού στην εκπαίδευση και την καθιέρωση αθλητικών διοργανώσεων, όπως οι Πανιώνιοι Αγώνες, που τελούνταν σε ετήσια βάση και στους οποίους συμμετείχαν αθλητές όχι μόνο από την περιφέρεια της Σμύρνης, αλλά και από μακρινές πόλεις, όπως η Κωνσταντινούπολη, η Αλεξάνδρεια, η Αθήνα, η Πάτρα κ.ά. Ουσιαστική υπήρξε η επίδραση της κοινότητας των Λεβαντίνων (Ευρωπαϊών κατοίκων της Σμύρνης) στα αθλητικά δρώμενα της πόλης, καθώς τα μέλη της υπήρξαν πρωτοπόροι φίλαθλοι και φορείς των διεθνών αθλητικών ιδεών στην περιοχή. Η πορεία άνθισης του ελληνικού αθλητισμού στη Σμύρνη συνδέθηκε με την άνοδο της μέσης ελληνικής αστικής τάξης της πόλης και την παρέμβαση των ελληνικών πολιτικών και αθλητικών αρχών όπως ο ΣΕΑΓΣ, καθώς και από τις πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, όπως η επανάσταση των Νεοτούρκων το 1908. Η καταστροφή της Σμύρνης το 1922 έθεσε το οριστικό τέλος του ελληνικού αθλητισμού, καθώς τα μέλη των ελληνικών σωματείων κατέστησαν πρόσφυγες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό, συνεχίζοντας πλέον εκεί την αθλητική δραστηριότητά τους.

Λέξεις - κλειδιά: Πανιώνιοι Αγώνες, Μικρά Ασία, Πανιώνιος, Δάλλας

ABSTRACT

Baltas Andreas: The Greek Sports in Smyrna (1890-1922)

(Under the supervision of Mr. Konstantinos Georgiadis, Professor)

The aim of the thesis "The Greek Sports in Smyrna (1890-1922)" is the record of the sport activity that was developed by members of the Greek Orthodox Community of the ionic capital in the Ottoman state during the last period of Greek life in the city. This period begins in 1890 with the establishment of Orpheus, which was the first club of Smyrna that developed systematic athletic activity, and ends with the destruction of the city in 1922 and the persecution of the members of the Greek community where land. Conducting research based on the review of relevant literature and research in libraries and archives and other sports organizations, cultural associations, etc. During this period, which for the purposes of the survey was divided into three sub-periods, we see the flowering of Greek collective sports, the introduction of sports in education and the establishment of sports events like Panionian Games, which were held annually and whose athletes were not only from the region of Smyrna, but also from distant cities such as Istanbul, Alexandria, Athens, Patras etc. The effect of the community of Levantines (European inhabitants of Smyrna) in sports events in the city was substantial, as its members were pioneers of the fans and carriers of international sports ideas in the region. The course of the flowering of Greek athletics in Smyrna was associated with the rise of the average Greek bourgeoisie of the city and the intervention of the Greek political and sports authorities as SEAGS and the political and social developments in the Ottoman Empire, as the revolution of the New Turks in 1908. The destruction of Smyrna in 1922 put the final end of the Greek sports, as members of Greek society became refugees in Greece and abroad, continuing there sporting activity.

Key Words: *Panionian Games, Asia Minor, Panionios, Dallas*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	ii
ABSTRACT	vi
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	vii
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΣΜΥΡΝΗ (1890-1922)	9
1. Η πόλη της Σμύρνης	9
2. Πρώτη υποπερίοδος (1890-1907)	12
2.1 Ίδρυση Αθλητικών και Μουσικών Συλλόγων στην πόλη της Σμύρνης ..	14
2.2 Ίδρυση Αθλητικών Σωματείων στη Μικρά Ασία και στον Πόντο	19
2.3 Συμμετοχή των αθλητών της Σμύρνης στις Ζάππειες Ολυμπιάδες και στα Τήνια.	24
2.4 Ολυμπιακοί Αγώνες του 1896	25
2.5 Αθλητική δραστηριότητα των Λεβαντίνων. Αγώνες δρόμου και ποδηλασίας Αθλητικού Ομίλου Μπουρνόβα (1896).....	27
2.6 Συμμετοχή του Γυμνασίου στο Πανελλήνιο Συνέδριο Γυμναστικών και Αθλητικών Συλλόγων στην Αθήνα (1897)	29
2.7 Πανιώνιοι Αγώνες κατά την πρώτη υποπερίοδο	30
2.8 Αθλητικά στάδια και γυμναστήρια στη Σμύρνη.....	52
2.9 Πνευματική και πολιτιστική δραστηριότητα Πανιωνίου και Απόλλωνος	54
2.10 Λουτρά – Υγιεινή του σώματος.....	55

2.11 1 ^ο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Συνέδριο και Σχολική Έκθεση. Βράβευση Πανιωνίου (1904).....	58
2.12 Το μάθημα της γυμναστικής στα σχολεία της Σμύρνης. Σχολικός αθλητισμός...	59
2.13 Πρώτα Απολλώνια (1904)	64
2.14 Ολυμπιακοί Αγώνες του 1906	65
2.15 Ψήφιση Καταστατικού Πανιωνίου Γ. Σ. Σμύρνης (1906)	68
2.16 Συμμετοχή Σμυρναίων αθλητών στους Πανελλήνιους Αγώνες (1907).....	70
2.17 Πρωτοβουλία του Απόλλωνος για την προκήρυξη Παμμικρασιατικών Αγώνων στη Σμύρνη.....	70
3. Δεύτερη υποπερίοδος (1908-1918)	71
3.1 Πανιώνιοι Αγώνες κατά τη δεύτερη υποπερίοδο	73
3.2 Εορτασμός συμπλήρωσης των είκοσι χρόνων του Πανιωνίου Γ. Σ. Σμύρνης	83
3.3 Τύπος, σάτιρα και αθλητισμός στη Σμύρνη.....	84
4. Τρίτη υποπερίοδος (1919-1922)	88
4.1 Δέκατοι Ένατοι Πανιώνιοι Αγώνες (1921).....	90
4.2 Το μάθημα της γυμναστικής στα σχολεία της περιφέρειας Σμύρνης κατά τη διάρκεια της ελληνικής διοίκησης (1919-1922).....	94
4.3 Αθλητική δραστηριότητα του ελληνικού εκστρατευτικού σώματος Μ. Ασίας	97
4.4 Προσκοπισμός.....	100
4.5 Κατασκήνωση Χριστιανικής Αδελφότητας Νέων (ΧΑΝ) στην Π. Φώκαια	102
5. Αθλήματα.....	103
5.1 Ποδηλασία	103
5.2 Ποδοσφαίρο	106
5.3 Πετοσφαίριση	112

5.4 Αντισφαίριση	113
5.5 Λεμβοδρομίες και κολύμβηση.....	114
5.6 Ιπποδρομίες.....	118
5.7 Σκοποβολή – οπλομαχία	120
5.8 Ξιφασκία	121
5.9 Υδατοσφαίριση	121
5.10 Αγώνες σφαιριστηρίου.....	122
5.11 Εκδρομισμός – πεζοπορίες	122
IV. ΣΥΖΗΤΗΣΗ	124
V. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	127
VI. ΠΗΓΕΣ - ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	130
VII. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	134

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία επιδιώκει να συνθέσει την ιστορία του ελληνικού αθλητισμού στη Σμύρνη και στα περίχωρά της από το 1890 έως το 1922. Η επιλογή αυτών των δύο χρονικών ορίων συμπίπτει κατ' αρχήν με την ίδρυση του *Ορφέως*, προγόνου του *Πανιωνίου Γυμναστικού Συλλόγου Σμύρνης*, και τελικά με τη Μικρασιατική Καταστροφή, που έθεσε τέρμα στην παρουσία των Ελλήνων στην πόλη. Η περίοδος αυτή συμπίπτει επίσης με την πρόωμη φάση του νεοελληνικού αθλητισμού, οπότε συναντούμε τους πρώτους ελληνικούς συλλόγους εντός και εκτός των τότε ελληνικών συνόρων, τη δημιουργία αθλητικών θεσμών και γραφειοκρατίας, τη θέσπιση αθλητικής νομοθεσίας και την κωδικοποίηση αθλητικών κανονισμών.

Ο ελληνικός αθλητισμός, μέσα στα όρια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, συνδέεται άρρηκτα με την εξέλιξη της μέσης ελληνικής αστικής τάξης. Στις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα, μετά τις παραχωρήσεις προς τους Χριστιανούς που επιβλήθηκαν από το συνέδριο των Παρισίων (Χάτι Χουμαγιούν, 1856) και την ψήφιση των Γενικών Κανονισμών από το Οικουμενικό Πατριαρχείο (1856-1860), οι Έλληνες Ορθόδοξοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ανασυγκροτούν τις κοινότητές τους και αναπτύσσουν πολυσχιδή σωματειακή δραστηριότητα. Η ανάπτυξη του αθλητισμού στην Σμύρνη, όπως και στις πόλεις του ελληνικού κράτους, αντικατοπτρίζει την κοινωνική δυναμική μιας νέας ανερχόμενης αστικής τάξης, τα μέλη της οποίας αντιλαμβάνονται την άθληση ως μέσο ψυχαγωγίας και φυσικής ευεξίας, ενώ η αξία του ανθρώπινου σώματος μετασχηματίζεται ιδεολογικά.

Η έρευνα του ελληνικού αθλητισμού στη Σμύρνη και κατ' επέκταση στη Μικρά Ασία δεν αποτέλεσε ποτέ αντικείμενο μιας συνολικής επιστημονικής εργασίας. Τα υπάρχοντα βιβλία υπήρξαν συνήθως αντικείμενο προσπαθειών συγγραφέων και «ντόπιων λογίων», οι οποίοι ανήκαν στην σμυρναϊκή και εν γένει στη μικρασιατική οικογένεια και συνήθως υπηρέτησαν τον ιωνικό αθλητισμό ως φίλαθλοι, παράγοντες ή αθλητές σωματείων, όπως ο Πανιώνιος, ο Απόλλων κ.ά. Μετά τον ερχομό τους στην Ελλάδα, σωματεία, όπως τα προαναφερθέντα, τίμησαν ιστορικές επετείους της ιδρύσεώς τους με ειδικές εκδόσεις, ενώ με-

μονωμένοι συγγραφείς, σαν τον Χρήστο Σολομωνίδη και τον Πέτρο Λινάρδο, συνέγραψαν βιβλία για τα σωματεία εκείνα.

Η απάντηση στο ερευνητικό πρόβλημα της σύνθεσης της ιστορίας του ελληνικού αθλητισμού στην Σμύρνη από το 1890 έως το 1922 επιδιώχθηκε να δοθεί μέσω της μελέτης των πρωτογενών και δευτερογενών πηγών του μικρασιατικού αθλητισμού, που εντοπίστηκαν σε βιβλία, τα οποία πραγματεύονταν την νεότερη ιστορία της Σμύρνης έως το 1922, σε αρχεία αθλητικών σωματείων και συλλόγων, σε εφημερίδες και αθλητικά περιοδικά που εκδίδονταν τόσο στη Σμύρνη, όσο και στον ελλαδικό χώρο, καθώς επίσης και σε αρχεία επιστημονικών φορέων και κρατικών υπηρεσιών. Το πεδίο της έρευνας υπήρξε ευρύτατο και εξήχθησαν σημαντικές πληροφορίες απαραίτητες για την έρευνα.

Η αθλητική δραστηριότητα των Ελλήνων της Μ. Ασίας, της Κωνσταντινούπολης, της Ανατ. Θράκης, της Κύπρου, της Αιγύπτου και της Θεσσαλονίκης δεν έχει αποτελέσει έως τώρα αντικείμενο επιστημονικής μελέτης στο σύνολό της, τόσο εκ μέρους της ελληνικής, όσο και της διεθνούς ακαδημαϊκής κοινότητας. Η σύνθεση της ιστορίας του ελληνικού αθλητισμού στη Σμύρνη ελπίζουμε να αποτελέσει την απαρχή για μια ευρύτερη συνολική μελέτη.

Η παρούσα εργασία είναι σημαντική, γιατί συμπληρώνει ένα σοβαρό κενό στην ελληνική, αλλά και στη διεθνή ακαδημαϊκή έρευνα, καθώς ερευνήθηκε η εξέλιξη της αθλητικής δραστηριότητας της ελληνικής κοινότητας που διαβιούσε στο πλαίσιο της πολυπολιτισμικής κοινωνίας της Σμύρνης έως το 1922. Σ' αυτή την έρευνα μελετήθηκε η πολυπολιτισμική συνύπαρξη στην πόλη μέσω του αθλητισμού, η αθλητική δραστηριότητα και οι θεσμοί της ελληνικής κοινότητας, οι κοινωνικές σχέσεις που αναπτύχθηκαν και η αναζωπύρωση του εθνικισμού που επηρέασε την συνύπαρξη των κοινοτήτων. Σκοπός της εργασίας υπήρξε η σύνθεση της ιστορίας του ελληνικού αθλητισμού στη Σμύρνη, στηριγμένη σε πρωτογενείς και δευτερογενείς ιστορικές πηγές.

Η μοναδικότητα της έρευνας έγκειται στο γεγονός ότι δεν είχε υπάρξει άλλη ανάλογη επιστημονική έρευνα στο παρελθόν, που να αφορά στον ελληνικό αθλητισμό στη Σμύρνη. Σε ακαδημαϊκό επίπεδο, δεν είχε επίσης μελετηθεί η ιστορία του ελληνικού αθλητισμού εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, δεδομένου ότι έως το 1922 μεγάλα τμήματα του Ελληνισμού διαβιούσαν εκτός των συνόρων του ελληνικού κράτους. Ως εκ τούτου, αποτελεί και μια ουσιαστική συμβολή στην καταγραφή της ιστορίας του οθωμανικού αθλητισμού, καθώς η αθλητική δραστηριότητα των Ελλήνων της Σμύρνης από το 1890 έως το 1922 πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Η έως τώρα βιβλιογραφία, δεν περιελάμβανε επιστημονικές έρευνες σχετικά με τον ελληνικό αθλητισμό στη Σμύρνη, , πάνω στις οποίες θα μπορούσαμε να στηρίξουμε ερευνητικές υποθέσεις. Στο έργο της καθηγήτριας του Παντείου Πανεπιστημίου Χριστίνας Κουλούρη «*Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας*», μελετάται για πρώτη φορά κατά επιστημονικό τρόπο ο νεοελληνικός αθλητισμός από το 1870 έως το 1922 και ερευνάται η ενασχόληση της ελληνικής αστικής τάξης με τον αθλητισμό για ψυχαγωγικούς λόγους, η νέα αντίληψη των αστών για την αξία του ανθρώπινου σώματος και οι κοινωνικές σχέσεις που αναπτύχθηκαν στους χώρους άθλησης της Ελλάδας. Επίσης, στη διατριβή της καθηγήτριας του Παντείου Πανεπιστημίου Σίας Αναγνωστοπούλου «*Μικρά Ασία 19^{ος} αι. – 1919. Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες*», αναλύεται ενδελεχώς η εξέλιξη της μέσης ελληνικής αστικής τάξης της Σμύρνης, στο πλαίσιο της οποίας αναπτύχθηκε και ο ελληνικός αθλητισμός της πόλης.

Με βάση τη μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας, καταλήγουμε στις παρακάτω ερευνητικές υποθέσεις:

1. Η αθλητική δραστηριότητα της ελληνικής κοινότητας της Σμύρνης απέκτησε δικά της χαρακτηριστικά, σε σχέση με τη δραστηριότητα των άλλων κοινοτήτων της πόλης.
2. Η ανάπτυξη του ελληνικού αθλητισμού στη Σμύρνη συνδέεται άμεσα με την άνοδο της μέσης ελληνικής αστικής τάξης της πόλης.
3. Τα ελληνικά αθλητικά σωματεία στη Σμύρνη υπήρξαν με την πάροδο του χρόνου φορείς της ελληνικής εθνικής ιδεολογίας.

Η εκπόνηση μιας εργασίας, η οποία άπτεται της δραστηριότητας των Ελλήνων που διαβιούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, δεν έπρεπε να παγιδευτεί σε εθνικά στερεότυπα και προκαταλήψεις. Επομένως, οι επιστημονικοί και γενικότεροι ορισμοί εξέφρασαν μόνο τα ευρήματα της έρευνας και όχι τις μύχιες, ενδεχομένως, ή λανθάνουσες προκατα-

λήψεις του ερευνητή. Η εργασία δεν είχε ως σκοπό την εξύμνηση της υπεροχής του αθλητισμού της ελληνικής κοινότητας έναντι των υπολοίπων, αλλά την αντικειμενική καταγραφή της αθλητικής δραστηριότητας της παραπάνω κοινότητας.

Προκειμένου να διασφαλιστεί η αντικειμενικότητα και εγκυρότητα της έρευνας τέθηκαν προϋποθέσεις και περιορισμοί. Επειδή η καταγραφή της ιστορίας του αθλητισμού έπρεπε να ακολουθεί επιστημονικούς κανόνες, η προσέγγισή μας ήταν ερμηνευτική και όχι εμπειρική.

Η σύνθεση της ιστορίας του ελληνικού αθλητισμού στη Σμύρνη έπρεπε να βασιστεί στα ιστορικά δεδομένα της εποχής και στις εξελίξεις στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, που έδωσαν ώθηση στη σωματειακή οργάνωση των Ελλήνων Οθωμανών υπηκόων και στην άνοδο της στάθμης του πολιτιστικού τους βίου. Η «*Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*» (Αθήνα 2004), του Erik J. Zürcher, αποτελεί μια ολοκληρωμένη μελέτη της σύγχρονης τουρκικής ιστορίας που ασχολείται με δύο θεμελιώδη ζητήματα, την ενσωμάτωσή της στον καπιταλισμό και τον εκσυγχρονισμό του κράτους και της κοινωνίας.

Οι πληροφορίες για την ελληνική κοινότητα της Σμύρνης αναζητήθηκαν σε αρχεία και βιβλιοθήκες οργανισμών και πολιτιστικών φορέων, όπως το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, η Ένωσις Σμυρναίων, η Εστία Νέας Σμύρνης, το Ε.Λ.Ι.Α. κ.ά. Η ιστορική διατριβή της καθηγήτριας Σίας Αναγνωστοπούλου «*Μικρά Ασία 19^{ος} αι. – 1919. Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες*» αποτέλεσε την σημαντικότερη πηγή για την εξέλιξη της κοινωνικής, οικονομικής και πνευματικής ζωής των Ελλήνων της Σμύρνης, μέσω κυρίως της δράσης της ανερχόμενης μέσης ελληνικής αστικής τάξης της πόλης.

Εξετάζοντας τη σχετική βιβλιογραφία βάσει των παραπάνω θεματικών ενοτήτων, διαπιστώνει κανείς ότι ελάχιστα επιστημονικά συγγράμματα έχουν πραγματευθεί αμιγώς το ζήτημα του ελληνικού αθλητισμού στην Σμύρνη.

Στοιχεία για τη σωματειακή οργάνωση των ελληνικών κοινοτήτων της Μ. Ασίας βρίσκουμε στο βιβλίο των Κ. Μαμώνη – Λ. Ιστικοπούλου, «*Σωματειακή οργάνωση του Ελληνισμού στην Μικρά Ασία (1861-1922)*» (Αθήνα 2006), όπου οι δύο συγγραφείς παραθέτουν ανά κατηγορία τα φιλεκπαιδευτικά και φιλολογικά σωματεία, τους θρησκευτικούς συλλόγους, τα φιλανθρωπικά σωματεία, τα σωματεία αποδήμων, τα επαγγελματικά σωματεία-συντεχνίες, τις λέσχες, ειδικές σωματειακές δραστηριότητες (1919-1922) και τους μουσι-

κούς, αθλητικούς, φιλοδραματικούς συλλόγους της Σμύρνης. Εκτενής αναφορά γίνεται στα αθλητικά σωματεία, βάσει κυρίως δημοσιογραφικών πηγών της Σμύρνης.

Εκτενής ανάλυση και σύνθεση της ιστορίας του νεοελληνικού αθλητισμού πραγματοποιείται στο σύγγραμμα της καθηγήτριας Χριστίνας Κουλούρη «*Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας, Γυμναστικά και Αθλητικά Σωματεία, 1870-1922*» (Αθήνα 1997). Η εν λόγω διατριβή μπορεί να μην αναφέρεται εκτενώς στον σμυρναϊκό αθλητισμό, όμως η πολυεπίπεδη ανάλυση του ελληνικού αθλητισμού έως το 1922, μέσα από την παράθεση της εξέλιξης των αντιλήψεων για τη σωματική άσκηση, τις κυρίαρχες απόψεις για την αγωγή, την καταγραφή των πρώτων αθλημάτων στην Ελλάδα, την μετάβαση από τις παραδοσιακές μορφές ψυχαγωγίας στους σύγχρονους τρόπους άθλησης, τη θεσμοθέτηση του αθλητισμού και την ανάλυση των σημαντικότερων αθλητικών σωματείων, μας παρέχει το πλαίσιο, εντός του οποίου άνθισε και ο σμυρναϊκός ελληνικός αθλητισμός

Σημαντικότερες πηγές για τον ελληνικό αθλητισμό της Σμύρνης αποτελούν οι εκδόσεις του Πανιωνίου Γυμναστικού Συλλόγου Σμύρνης «*40 χρόνια Πανιώνιος*» (1930) και «*Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος*» (Αθήνα 1967) των Χρήστου Σωκρ. Σολομωνίδη και Νίκου Εμμ. Λωρέντη. Πρόκειται για δύο εκδόσεις που αποτυπώνουν την ιστορία του Πανιωνίου, βασισμένες σε πρωτογενείς πηγές.

Στο βιβλίο επίσης του Χρήστου Σωκρ. Σολομωνίδη «*Της Σμύρνης*» (Αθήνα 1957) βρίσκουμε σημαντικές πληροφορίες για τον ελληνικό αθλητισμό της Σμύρνης. Αξιόλογες πληροφορίες συλλέξαμε επίσης από τα βιβλία του Νίκου Καραρά «*Το Κορδελιό, Το καμάρι της Σμύρνης*» (Αθήνα 1971) και «*Ο Μπουρνόβας, Ιστορικά – Αναμνήσεις*» (Αθήνα 1955).

Ο δημοσιογράφος και συγγραφέας Πέτρος Λινάρδος συνέγραψε το σπουδαίο έργο «*Η Σμύρνη του Πανιωνίου. Από τη μικρασιατική πρωτοπορία στην αθηναϊκή αναγέννηση*» (Νέα Σμύρνη 1998), που αποτελεί μια συνολική μελέτη για την ιστορία του Πανιωνίου.

Όσον αφορά στον Απόλλωνα Σμύρνης, πρόσφατα εκδόθηκε από την Περιφέρεια Αττικής, σε συνεργασία με το σύλλογο, το λεύκωμα του συγγραφέα Γιώργου Κουσούνελου, «*Γ. Σ. Απόλλων Σμύρνης 1891-2011*» (Αθήνα 2011), που περιλαμβάνει ιστορικές πληροφορίες προερχόμενες από τα προαναφερθέντα βιβλία.

Σπουδαία πηγή για τον σμυρναϊκό αθλητισμό αποτελεί και το θεμελιώδες σύγγραμμα του Παύλου Ν. Μανιτάκη «*100 χρόνια νεοελληνικού αθλητισμού, 1830-1930*» (Αθήνα

1962), όπου παρατίθεται σε ετήσια βάση η δραστηριότητα των αθλητικών σωματείων της Σμύρνης έως το 1922.

Κύρια πηγή της αθλητικής δραστηριότητας από το 1890 έως το 1922 αποτέλεσαν οι εφημερίδες και τα περιοδικά της εποχής, τόσο της Σμύρνης, όσο και της Αθήνας. Τα τεύχη της εφημερίδας *Αμάθεια* των ετών 1896, 1897, 1898, 1899, 1900, 1903, 1905, 1906, 1907, 1908, 1911 και 1912, που βρίσκονται στην βιβλιοθήκη της Ενώσεως Σμυρναίων, καθώς και τα τεύχη των εφημερίδων *Αρμονία* και *Νέα Σμύρνη* που βρίσκονται σε άλλες βιβλιοθήκες, παρείχαν εξαιρετικές πρωτογενείς πληροφορίες για την καθημερινή αθλητική δραστηριότητα στη Σμύρνη και τον απόηχο της φίλαθλης γνώμης.

Επίσης στα αθλητικά περιοδικά *Νίκη* και *Ποδηλατική Αθλητική Επιθεώρησης της Ανατολής*, καθώς και στα ημερολόγια του ΣΕΑΓΣ των ετών 1910 και 1911 συλλέξαμε πολύτιμες πληροφορίες για την αθλητική δράση στη Σμύρνη.

Όσον αφορά στο σχολικό αθλητισμό, οι παραπάνω πηγές παρείχαν πλούσιες πληροφορίες. Ειδικά για τη γυμναστική στα ελληνικά σχολεία της Σμύρνης, πολύ ενδιαφέροντα στοιχεία παρέχει το δίτομο έργο του Δαβίδ Αντωνίου «*Η Εκπαίδευση στη Δυτική Μικρά Ασία (Περιοχή Ελληνικής Διοικήσεως Σμύρνης) 1919-1922*» (Αθήνα 2007). Στο έργο αυτό γίνεται εκτενής αναφορά στην κατάσταση των σχολείων κατά την τριετία 1919-1922 και αναφέρονται σημαντικά στοιχεία για το μάθημα της γυμναστικής, μέσω των εκθέσεων των επιθεωρητών εκπαίδευσης της Ελληνικής Αρμοστείας Σμύρνης.

Σημαντική αθλητική δραστηριότητα στη Σμύρνη ανέπτυξαν και άλλες κοινότητες πέραν των Ελλήνων, όπως οι Λεβαντίνοι, οι Αρμένιοι, οι Τούρκοι και οι Εβραίοι. Οι Ευρωπαίοι κάτοικοι της Σμύρνης, που αποτελούσαν την λεγόμενη κοινότητα των Λεβαντινών, υπήρξαν πρωτοπόροι στη διάδοση του αθλητισμού στη Σμύρνη, φέρνοντας την πόλη σε επαφή με τις νέες αθλητικές τάσεις του δυτικού κόσμου. Στοιχεία αυτής της δράσης εντοπίστηκαν στην παραπάνω βιβλιογραφία, καθώς και σε εφημερίδες και περιοδικά της εποχής. Για τις τρεις άλλες εθνότητες, οι ιστορικές πληροφορίες που βρέθηκαν στη βιβλιογραφία ήταν ελάχιστες και γενικώς απουσιάζουν από τις ελληνικές πηγές που χρησιμοποιήσαμε.

Το αρχείο του συλλόγου «*Ανατολή*», που βρίσκεται στην Εστία Νέας Σμύρνης, περιλαμβάνει εκτενή αλληλογραφία του Πανιωνίου, του Απόλλωνα και άλλων μικρασιατικών

σωματείων με τον εν λόγω σύλλογο, όπου ετίθεντο τα αθλητικά ζητήματα των ελληνικών κοινοτήτων της Μικρασίας.

Στα αρχείο του Πανελληνίου Γυμναστικού Συλλόγου κατεγράφη η πλούσια αλληλογραφία των μικρασιατικών αθλητικών σωματείων με τον ιστορικό αθλητικό σύλλογο της Αθήνας, από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα έως το 1922, και πιστοποιήθηκε η στενή σχέση των φορέων του αθλητισμού του ελληνικού κράτους με τα ελληνικά σωματεία που δραστηριοποιούνταν στη Σμύρνη και ευρύτερα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Απαραίτητη κρίθηκε μια συνοπτική αναφορά στην αθλητική δραστηριότητα των ελληνικών κοινοτήτων, που έλαβε χώρα έως το 1922 στον ευρύτερο χώρο της Μ. Ασίας και του Πόντου. Το βιβλίο των Μαμώνη - Ιστοκοπούλου «*Σωματειακή οργάνωση του Ελληνισμού στην Μικρά Ασία (1861-1922)*» υπήρξε ιδιαίτερα χρήσιμο και κατατοπιστικό.

Οι πρώτοι αθλητικοί σύλλογοι της Σμύρνης, όπως ο Πανιώνιος και ο Απόλλων, γεννήθηκαν ως μουσικογυμναστικοί, γεγονός που φανερώνει τη σχέση αθλητισμού και πολιτισμού στη δράση των σμυρναϊκών σωματείων. Η βιβλιογραφία βρίθει πληροφοριών για την πολιτιστική δραστηριότητα των σμυρναϊκών αθλητικών συλλόγων.

Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας και οι πρωτογενείς πληροφορίες από τον τύπο της εποχής στην Σμύρνη φανερώνουν την φίλαθλη τάση της σμυρναϊκής αστικής τάξης, τη διάθεσή της για απελευθέρωση του σώματος από τα κοινωνικά στερεότυπα και την επιθυμία της να ασχοληθεί κατά τον ελεύθερο χρόνο της με δραστηριότητες που προάγουν την υγεία και προσφέρουν ευεξία, αλλά και ευκαιρίες κοινωνικής προβολής στον αστικό περίγυρο. Η τάση για εκδρομές στην ύπαιθρο και επαφή με τη φύση είναι διάχυτη. Πολλοί σύλλογοι και λέσχες οργανώνουν τέτοιες εκδρομές, τις λεγόμενες «*παρτίδες*», ανά τακτά διαστήματα. Όσον αφορά στον προσκοπισμό, αυτός θα αποκτήσει γρήγορα εθνικά χαρακτηριστικά, ιδίως κατά τη διάρκεια της ελληνικής κατοχής, όταν δημιουργούνται τα προσκοπικά σώματα των αλκίμων.

Τέλος, η σατιρική εφημερίδα *Κόπανος* της Σμύρνης παρέχει σπουδαία δείγματα σάτιρας της σμυρναϊκής κοινωνίας, μέσα από αθλητικά θέματα και αναπαραστάσεις. Στις σελίδες της, αντικείμενο σάτιρας αποτελούσαν π.χ. οι αργόσχολοι εισοδηματίες της Σμύρνης, που ξόδευαν το χρόνο τους στο άθλημα του τένις, και οι κυρίες που παρακολουθούσαν μαθήματα της πρωτοεμφανιζόμενης τότε σουηδικής γυμναστικής.

Μία ιδιαίτερη πτυχή του ελληνικού αθλητισμού στην Σμύρνη υπήρξε, κατά την τριετία 1919-1922, η δραστηριότητα του ελληνικού στρατού, όπου, για λόγους εξύψωσης του ηθικού και βελτίωσης της φυσικής κατάστασης των στρατευμένων, διοργανώνονταν εσωτερικοί αγώνες. Το περιοδικό *Νίκη* του Άγγελου Ι. Φέτση παρέχει πολύ σημαντικές πληροφορίες επί του θέματος.

Ο ελληνικός αθλητισμός στη Σμύρνη, που αναπτύχθηκε από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα έως το 1922, δεν είχε αποτελέσει αντικείμενο ειδικής επιστημονικής μελέτης και έπρεπε να γίνει ένα πρώτο σημαντικό βήμα αναλυτικής ιστορικής προσέγγισης του θέματος. Η μελέτη της αθλητικής δραστηριότητας της Ελληνικής Ορθόδοξου Κοινότητας Σμύρνης πραγματοποιήθηκε αξιοποιώντας όλα τα στοιχεία της ανασκόπησης της βιβλιογραφίας, που μας οδήγησε στην εξαγωγή συγκεκριμένων συμπερασμάτων, τα οποία παρατίθενται στη συνέχεια.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΣΜΥΡΝΗ (1890-1922)

1. Η ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

Η Σμύρνη βρίσκεται στην Ιωνία, στην καρδιά της δυτικής Μικρασίας. Στην παραλιακή αυτή περιοχή, από τα μέσα του 19^{ου} αι. ως το 1922, έζησαν πολυάριθμοι ελληνικοί πληθυσμοί, που αποτελούσαν αλλού την πλειοψηφία (π.χ. Ερυθραία χερσόνησος) κι αλλού τη μειοψηφία (π.χ. κάμπος της Μαγνησίας) στο σύνολο των κατοίκων. Κατά την ίδια εποχή, η ίδια η πόλη της Σμύρνης έγινε το μεγαλύτερο οικονομικό και εμπορικό κέντρο της Μικρασίας, όχι μόνο λόγω του λιμανιού της, αλλά και εξαιτίας της γεωγραφικής θέσης της, αφού η Ιωνία είναι η φυσική τερματική κατάληξη στο Αιγαίο των σπουδαίων οδών από το εσωτερικό μικρασιατικό οροπέδιο. Χάρη σ' αυτούς τους λόγους, η Σμύρνη γνώρισε μεγάλη δημογραφική, εμπορική και πολιτισμική ακμή. Οι τραπεζιτικές, εμπορικές και ναυτιλιακές δραστηριότητες, που αναπτύχθηκαν ραγδαία, διαμόρφωσαν μια νέα πραγματικότητα, η οποία επηρέασε συνολικά την κοινωνία της Σμύρνης. Η πολυπληθέστατη ελληνορθόδοξη κοινότητα – η μεγαλύτερη της πόλης – υπήρξε το οικονομικό, πολιτιστικό, αλλά και πολιτικό σημείο αναφοράς όλων των κοινοτήτων της ευρύτερης περιοχής της Ιωνίας.¹

Το 1830, μόνο ένα μικρό τμήμα του ελληνικού έθνους απέκτησε την πολιτική του ανεξαρτησία. Εκατομμύρια Έλληνες παρέμειναν έξω από τα σύνορα του νεοσύστατου ανεξάρτητου κρατιδίου, λίγοι και για μικρό διάστημα (ως το 1864) υπό αγγλική κατοχή (οι Επτανήσιοι), μα οι περισσότεροι και επί μακρόν ακόμη υπό οθωμανική κυριαρχία. Οι τελευταίοι, συσπειρωμένοι γύρω από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, που το θεωρούσαν ως ύψιστη πνευματική αρχή², εξακολούθησαν τη ζωή τους μέσα στα πλαίσια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Διέθεταν κοινοτική αυτοδιοίκηση και ορισμένα κατά τόπους προνόμια, ενώ από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα είχαν αρχίσει να καλλιεργούν σχεδόν συστηματικά τα

¹ Σ. Αναγνωστοπούλου, *Μικρά Ασία 19^{ος} αι. - 1919, Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σελ. 331-332.

² Κ. Μαμώνη – Λ. Ιστικοπούλου, *Σωματειακή οργάνωση του Ελληνισμού στη Μικρά Ασία (1861-1922)*, Εστία, Αθήνα 2006, σελ. 13.

γράμματα και να αναπτύσσουν την ελληνική παιδεία, έτσι όπως την καθόριζαν η Εκκλησία και οι κοινότητες.

Κατά την περίοδο του *Τανζιμάτ* (των μεταρρυθμίσεων, δηλαδή, που υιοθετήθηκαν από το 1839 και πέρα), αλλά ιδίως μετά από το συνέδριο των Παρισίων (1856), υπό την πίεση των ευρωπαϊκών χωρών, ο σουλτάνος Αβδούλ Μετζίτ εξέδωσε το διάταγμα *Χάτι Χουμαγιούν*, που παρείχε πολλά και διάφορα δικαιώματα στους Χριστιανούς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Την ίδια περίπου εποχή (1856-1860), ψηφίστηκαν και οι Γενικοί Κανονισμοί από το Οικ. Πατριαρχείο. Με βάση αυτά τα δυο σημαντικά γεγονότα, οι υπόδουλοι Ρωμιοί απέκτησαν περισσότερες ελευθερίες, θρησκευτικές, εκπαιδευτικές, πολιτικές και οικονομικές, ανασυγκρότησαν τις κοινότητές τους και ανέπτυξαν πολυσχιδή σωματειακή δραστηριότητα.³ Τώρα πλέον οι ελληνορθόδοξες κοινότητες, έχοντας πάντοτε ως ανώτατη πνευματική και πολιτική αρχή το Οικουμενικό Πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, αποτελούσαν το *Ρουμ μιλέτ* (έθνος των Ρωμιών), στο πλαίσιο του οποίου νομιμοποιούνταν έναντι της οθωμανικής κοινωνίας και ενσωματώνονταν στο οθωμανικό κράτος.⁴

Μετά το 1856 εμφανίστηκε στη Σμύρνη μια μέση αστική τάξη, η λεγόμενη *ελληνική*, η οποία υποκατέστησε την μεγάλη *ελληνοθωμανική* αστική τάξη, που λειτουργούσε επί αιώνες παραδοσιακά, με κέντρο την Κωνσταντινούπολη. Αυτή η *φαναριώτικη* πρωτευουσιάνικη τάξη αποτελούνταν κυρίως από μεγάλες και περιώνυμες οικογένειες τραπεζιτών, χρηματιστών και μεγαλεμπόρων, που δάνειζαν ακόμη και το σουλτάνο. Από αυτήν επίσης προέρχονταν πολλοί ανώτεροι κρατικοί υπάλληλοι και επιστήμονες (γιατροί, αρχιτέκτονες, διπλωμάτες, δικηγόροι κ.ά.), τους οποίους χρησιμοποιούσαν οι σουλτάνοι σε καίριες θέσεις. Τα μέλη αυτής της *ελληνοθωμανικής* τάξης ήταν πλήρως αφοσιωμένα στην οθωμανική πολιτική τάξη και διαπνέονταν από τον λεγόμενο *οθωμανικό πατριωτισμό*, επειδή επιθυμούσαν την ακεραιότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά παράλληλα εργάζονταν και για την ενίσχυση της ελληνικής ταυτότητας μέσα από το *μιλέτ*.⁵

Οι μεταρρυθμίσεις του 19^{ου} αι. συνέδεσαν την Οθωμανική Αυτοκρατορία στο άρμα του ευρωπαϊκού καπιταλισμού. Έτσι, με την ανάπτυξη της οικονομίας και της εκπαίδευσης, πλάι στα συνήθη εμπορικά ή τεχνικά επαγγέλματα που συναντώνται σε λιμάνια και σπουδαία οικονομικά κέντρα, όπως η Σμύρνη, το Αϊβαλί, τα Βουρλά, το Αϊδίνι, η Μαγνη-

³ Ο. π., σελ. 13.

⁴ Σ. Αναγνωστοπούλου, ό. π., σελ. 276-277.

⁵ Σ. Αναγνωστοπούλου, ό. π., σελ. 302-305.

σιά κλπ., παρουσιάστηκαν νέα επαγγέλματα, επιστημονικά, με μεγάλη ζήτηση (φαρμακοποιοί, δικηγόροι, γιατροί, δημοσιογράφοι κ.ά.).

Η εμφάνιση μιας μέσης *ελληνικής* αστικής τάξης ήταν πλέον γεγονός στα μικρασιατικά παράλια. Αυτήν δεν την βοήθησαν μόνο όσα προαναφέρθηκαν, μα και δύο άλλοι σπουδαιότατοι παράγοντες, που υπήρξαν καταλυτικοί στην εμφάνιση και την ανάδειξη αυτής της τάξης: πρώτον, οι *διομολογήσεις*, δηλαδή οι ειδικοί προνομιακοί ορισμοί, τους οποίους προσέφερε η Οθωμανική Αυτοκρατορία στο νεοπαγές ελληνικό κράτος, και δεύτερον, η δυσκολία των οθωμανικών αρχών να ξεχωρίσουν τους Έλληνες υπηκόους από τους Ρωμιούς Οθωμανούς υπηκόους.⁶ Εκείνοι οι Έλληνες υπήκοοι, οι πολίτες δηλαδή του ελληνικού κράτους, είχαν φοροαπαλλαγές και άλλα προνόμια, αποτελούσαν σημαντικό τμήμα της μέσης ελληνικής αστικής τάξης στη Σμύρνη, ταυτόχρονα όμως ήταν και μέλη του ελληνορθόδοξου *μιλέτ*. Οι ίδιοι επίσης υπήρξαν οι βασικοί φορείς της ελληνοποίησης των κοινοτικών και εκπαιδευτικών θεσμών του *μιλέτ* μέσα στην ελληνική κοινότητα της Σμύρνης.

Ως γνωστόν, με το χωρισμό των Οθωμανών υπηκόων σε *μιλέτια*, κυρίως πάνω σε θρησκευτική βάση (Μουσουλμάνοι, Ελληνορθόδοξοι, Αρμένιοι, Εβραίοι, Φράγκοι «*Κατολίκ*» και «*Προτεστάν*» κ.ά.), στην Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν προέκυψαν ομοιογενείς κοινωνικές ομάδες, αλλά, όπως ήταν φυσικό, διαμορφώθηκαν μόνο εθνοθρησκευτικές ομάδες.⁷ Μπορεί βέβαια να υπήρχε ένας κοινός τρόπος ζωής ανάμεσα στα μέλη των οικονομικά ισχυρών οικογενειών της Σμύρνης, ανεξαρτήτως φυλής, θρησκείας ή γλώσσας, ή να δημιουργήθηκε μια εργατική τάξη, με χαρακτηριστικά που ξεπερνούσαν τις εθνοθρησκευτικές διαφορές. Όμως οι εθνοθρησκευτικές κοινότητες έχουν τον πρώτο και κύριο λόγο, σε αντίθεση με τις κοινωνικές, από την εποχή της απολυταρχίας του Αβδούλ Χαμίτ και ιδίως μετά την επανάσταση των Νεοτούρκων.⁸

Η περίοδος από το 1890, χρονιά που ιδρύθηκε ο αρχαιότερος ελληνικός αθλητικός σύλλογος της Σμύρνης, ο *Ορφεύς*, έως το 1922, το έτος της Μικρασιατικής Καταστροφής, διαιρείται για τις ανάγκες της έρευνάς μας σε τρεις χρονικές υποπεριόδους. Η πρώτη υποπερίοδος (1890-1907) αποτελεί μέρος της περιόδου του αντιδραστικού δεσποτισμού, που εκφραζόταν από το σουλτάνο Αβδούλ Χαμίτ Β' (1876-1909), ο οποίος βασίλευσε ως α-

⁶ Σ. Αναγνωστοπούλου, *ό. π.*, σελ. 307-308.

⁷ Σ. Αναγνωστοπούλου, *ό. π.*, σελ. 332-333.

⁸ Σ. Αναγνωστοπούλου, *ό. π.*, σελ. 333.

πόλυτος μονάρχης. Η δεύτερη υποπερίοδος ξεκινά το 1908, με την επανάσταση των Νεοτούρκων, και τελειώνει το Μάιο του 1919, όταν πραγματοποιήθηκε η κατάληψη της Σμύρνης από τον ελληνικό στρατό. Η τρίτη υποπερίοδος ταυτίζεται χρονικά με την κατοχή της Σμύρνης από τα ελληνικά στρατεύματα και τερματίστηκε με την είσοδο του τουρκικού στρατού στην πόλη, την καταστροφή της και την φυγή των Ελλήνων κατοίκων της.

2. ΠΡΩΤΗ ΥΠΟΠΕΡΙΟΔΟΣ (1890-1907)

Στην πόλη της Σμύρνης δραστηριοποιήθηκαν αρκετά ελληνικά αθλητικά σωματεία, με αρχαιότερο όλων τον *Ορφέα*, πρόγονο του *Πανιωνίου Γυμναστικού Συλλόγου Σμύρνης*, που ιδρύθηκε το 1890.⁹ Πριν το έτος αυτό, δεν συναντούμε την ύπαρξη συλλόγου ή γυμναστηρίου. Οι μόνες αναφορές που έχουμε στη διάθεσή μας είναι καταρχήν στην εφημερίδα *Ιωνική*, στις 21 Ιουλίου 1874, σχετικά με το γυμναστήριο του ιδιωτικού σχολείου «*Ισοκράτης*», όπου παραδίδονταν μαθήματα σπαθασκίας, ραβδομαχίας και γυμναστικής,¹⁰ καθώς και οι πληροφορίες για τη λειτουργία υποτυπώδους γυμναστηρίου από μαθητές της Ευαγγελικής Σχολής (το 1880), που αποτέλεσε πρόδρομο του γυμναστηρίου του *Απόλλωνος*.

Στην ίδρυση των μουσικών και γυμναστικών σωματείων της Σμύρνης, διαπιστώνουμε τη σαφέστατη τάση επανασύνδεσης με το αρχαίο ελληνικό παρελθόν και την επιθυμία ανάδειξης των συγχρόνων αθλητικών συλλόγων ως φορείς της συνέχειας της αρχαίας ελληνικής αγωνιστικής.¹¹ Τα ονόματα *Ορφεύς* και *Απόλλων*, που συμβολίζουν τη μουσική, είχαν ευθεία αναφορά στην αρχαία Ελλάδα, ενώ και οι εκδηλώσεις των σωματείων παρέπεμπαν σε αυτήν. Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή της τρίτης επετείου ίδρυσης του Απόλλωνα Σμύρνης, η οποία εορτάστηκε πανηγυρικά: «*Ο πρόεδρος του Νίκος Κουλμάσης εξεφώνησε τον πανηγυρικό, ο δε λόγιος Στίλπων Πιττακής μίλησε για το μαντείο των Δελφών και για τον ύμνο προς τον Απόλλωνα. Πάνω σε ειδικό βήθρο είχε στηθεί βωμός προς*

⁹ Χ. Σολομωνίδης - Ν. Λωρέντης, *Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος*, Αθήνα 1967, σελ. 19.

¹⁰ Π. Λινάρδος, *Η Σμύρνη του Πανιωνίου*, Οι φίλοι των Τεχνών, Νέα Σμύρνη, 1998, σελ. 42.

¹¹ Chr. Koulouri, *From Antiquity to Olympic Revival: Sports and Greek National Historiography (Nineteenth-Twentieth Centuries)*, The International Journal of the History of Sports, Vol. 27, No. 12, August 2010, 2014-2052.

τον θεό της μουσικής. Οκτώ Σμυρναίοι νεανίες, στεφανωμένοι και περιβεβλημένοι χλαμύδες, έψαλαν τον Πινδαρικό προς τον Απόλλωνα ύμνο, που η αρχαιολογική σκαπάνη ανεκάλυψε προ διετίας στους Δελφούς... Την απαγγελία του ύμνου συνώδευαν αυλοί και τρεις άρπες». ¹²

Οι Πανιώνιοι Αγώνες επίσης παρέπεμπαν ευθέως και αυτοί στους αρχαίους Πανιώνιους Αγώνες, όπου στον ιερό χώρο της Πριήνης, στους πρόποδες της Μυκάλης, συγκεντρώνονταν οι Ίωνες και διεκδικούσαν τον κότινο της νίκης. Όπως η συγκρότηση της αρχαίας Ιωνικής Ομοσπονδίας και οι λατρευτικές εκδηλώσεις στο Πανιώνιο «σηματοδοτούσαν την αφετηρία της ωριμότητας των Ιώνων, φανέρωναν την ανάγκη της κοινής θεσμοθέτησης του μύθου της κοινής καταγωγής και έδειχναν τη διάθεση σύμπραξης για την πραγματοποίηση κοινών πολιτικών στόχων», ¹³ έτσι και η αναβίωση των Πανιώνιων Αγώνων από τους νεότερους Σμυρνιούς πρόσφερε την αίσθηση και την πεποίθηση της μετακένωσης της ιδέας της αρχαίας ελληνικής αγωνιστικής και της καταγωγής από τους προπάτορες Ίωνες.

Η προσπάθεια προβολής και ανάδειξης της μακραίωνης συνέχειας του ελληνικού αθλητισμού και της εθνικής ενότητας στον χώρο της Μικράς Ασίας γίνεται αντιληπτή και από την πραγματεία του Μικρασιάτη κλασικιστή και μουσικού Γεωργίου Δ. Παχτίκου «Ολυμπιακοί Αγώνες εν Βιθυνία», που αναγνώσθηκε το 1893 σε εκδήλωση του Συλλόγου των εν Αθήναις Μικρασιατών «Η Ανατολή». Σ' αυτήν, ο Παχτικός αναφερόταν στους αθλητικούς αγώνες που πραγματοποιούνταν στην ιδιαίτερη πατρίδα του, την αρμενόφωνη ελληνορθόδοξη πολίγνη Ορτάκιϊ της Βιθυνίας, στο πλαίσιο του πανηγυριού του Αγίου Γεωργίου. Ο Παχτικός, σ' εκείνη την παραδοσιακή εορταστική εκδήλωση, επισημαίνει στοιχεία του αρχαίου ελληνικού βίου που παραπέμπουν σε πρωτότυπα ομηρικά ήθη και έθιμα. Σύμφωνα με την πραγματεία, οι πιστοί, μετά την πρωινή δοξολογία στον ναό του Αγίου Γεωργίου, όδευαν προς μια υπαίθρια τοποθεσία, όπου οι νέοι Ορτακιώτες επιδίδονταν σε αγωνίσματα, όπως ιπποδρομίες, πάλη, δρόμο, άλματα, δισκοβολία, ακοντισμό και πυγμαχία. Ο Γ. Παχτικός, παρουσιάζοντας πολλά κοινά στοιχεία των αγώνων της θρησκευτικής πανήγυρης με την τελετουργία των αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων, επεδίωκε να τονίσει τη συνέχεια της αρχαίας ελληνικής αγωνιστικής ως τις μέρες του, ονομάζοντας αυτές τις αθλητικές δραστηριότητες «Ολυμπιακούς Αγώνες εν Βιθυνία». ¹⁴

¹² Χ. Σολομωνίδης, *Της Σμύρνης*, Αθήνα 1957, σελ. 168.

¹³ Μ. Κορομηλά – Θ. Κοντάρης, *Ερυθραία*, Πανόραμα, Αθήνα 1997.

¹⁴ Γ. Δ. Παχτικός, *Ολυμπιακοί Αγώνες εν Βιθυνία*, Αθήνα 1893. Στο φύλλο της *Αμαλθείας* της 26^{ης} Απριλίου 1896, με τίτλο «Αγών δρόμου» περιγράφονται οι αγώνες που γίνονταν σε ετήσια βάση στο Καμπάκουμ του Δικελιού, ανήμερα της εορτής του Αγ. Γεωργίου και περιελάμβαναν ιπποδρομικούς και παλαι-

Παράλληλα και υπό την επίδραση της ελίτ των ευρωπαϊκής καταγωγής κατοίκων της Σμύρνης, που είχαν υιοθετήσει τα αθλήματα ως μέρος της καθημερινότητάς τους, η ανάπτυξη του ελληνικού αθλητισμού στην πρωτεύουσα της Ιωνίας, όπως και στις πόλεις του ελληνικού κράτους, αντικατόπτριζε «την κοινωνική δυναμική μιας νέας ανερχόμενης αστικής τάξης, τα μέλη της οποίας αντιλαμβάνονταν τα σπορ ως μέσον ψυχαγωγίας και φυσικής ευεξίας, ενώ η αξία του ανθρώπινου σώματος μετασχηματιζόταν συνεχώς ιδεολογικά».¹⁵

2.1 ΙΔΡΥΣΗ ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

Στις 14 Σεπτεμβρίου 1890 ιδρύθηκε ο «*Ορφεύς*» από φιλόμους νέους της Σμύρνης και από μαθητές της σχολής Αρώνη.¹⁶ Σκοπός του συλλόγου, τα γραφεία του οποίου έδρευαν στην παράλληλο του Μεγάρου Λαδά της Σμύρνης, ήταν η καλλιέργεια της μουσικής και η σωματική αγωγή των μελών του. Ως ιδρυτές αναφέρονται οι Πάνος Αργυρόπουλος, Ανδρέας Βουλγαρίδης, Αιμίλιος Κάρταλης, Νικόλαος Μανωλίδης, Δημοσθένης Μιλανάκης, Μήτρος Στιβακτόπουλος, Νικίας Τζέτζος, Κωνσταντίνος Τομπρόφ, Ιωάννης Φατσέας, Κάστωρ Φόρος και Πολυδεύκης Φόρος.

Το 1893 αποχώρησε από τον Ορφέα ένας σημαντικός αριθμός μελών και προέκυψε το *Γυμνάσιον*, ο πρώτος αμιγής αθλητικός σύλλογος της Σμύρνης. Αιτία της διάσπασης υπήρξε η επιθυμία των αποχωρησάντων μελών να ασχολείται ο Ορφεύς μόνο με αθλητική δραστηριότητα και όχι με την μουσική. Το 1896 το Γυμνάσιον διατηρούσε τμήματα ενόργα-

στικούς αγώνες. Το 1896, λόγω της τέλεσης των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας και των φιλάθλων τάσεων που είχαν κυριέψει πολλούς κατοίκους της Μ. Ασίας, αποφασίσθηκε και η τέλεση αγώνα δρόμου, όπου έλαβαν μέρος 35 άτομα, εκ των οποίων δέκα Τούρκοι, οχτώ Έλληνες, οχτώ Αθίγγανοι, έξι Αρμένιοι και τρεις Αιθίοπες. Νικητές αναδείχθηκαν κατά σειρά οι Παναγιώτης Χριστέλης (Μυτιληνός), Κυριάκος Τομαράς (Δικελιώτης) και Παρασκευάς Πλατάρας. Στις υποδρομίες πρώτευσε ένας Κιρκάσιος. Επίσης βλ. Georgiadis Konstantinos, *Die Ideengeschichtliche Grundlage der Erneuerung der Olympischen Spielen im 19. Jahrhundert in Griechenland und Ihre Umsetzung 1896 in Athen* (Η ιδεοϊστορική βάση της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα και οι πρώτοι Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες), Agon Sportverlag, Kasel 2000.

¹⁵ Χ. Κουλούρη, *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας, Γυμναστικά και αθλητικά σωματεία 1870-1922*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε., Αθήνα 1997, σελ. 12.

¹⁶ Χ. Σολομωνίδης - Ν. Λωρέντης, *Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος*, Αθήνα 1967, σελ. 19.

νης γυμναστικής, ποδηλατοδρομιών, πεζοδρομίας, λεμβοδρομιών, ιδιαίτερα τμήματα κυνηγών, ποδοσφαίρου, κρίκετ, φωνητικής, μουσικής και χορού, καθώς επίσης βιβλιοθήκη και σφαιριστήριο, ενώ τα μέλη του ανέρχονταν σε 100 τακτικά και 30 αρωγά.¹⁷ Ο δε Ορφεύς το 1896 διατηρούσε δέκα μουσικά τμήματα, τμήμα γυμναστικής, γυμναστήριο εντός του καταστήματος του συλλόγου, τμήμα ποδοσφαίρου και βιβλιοθήκη με αναγνωστήριο.¹⁸ Στις 29 Νοεμβρίου 1898 πραγματοποιήθηκε η τελετή ένωσης Ορφέως και Γυμνασίου στο κατάστημα του Πανιωνίου Γυμναστικού Συλλόγου.¹⁹ Αξίζει να σημειωθεί ότι το Γυμνάσιον, που αποτελούσε εξ ολοκλήρου αθλητικό σωματείο, υπήρξε ιδρυτικό μέλος του Συνδέσμου Ελληνικών Αθλητικών και Γυμναστικών Σωματείων (1897).

Ο Μουσικός Όμιλος «*Ορφεύς*», που ιδρύθηκε το 1890 στη Σμύρνη, είχε ως σκοπό του «*την εκμάθησιν της μουσικής και την διέγερσιν και διάδοσιν του μουσικού αισθήματος διά συναυλιών, μουσικών εσπερίδων και εκδρομών εκτός της Σμύρνης*».²⁰ Η επίτευξη αυτού του σκοπού επιδιωκόταν: α) μέσω της διδασκαλίας, β) της ίδρυσης ιδιαίτερου μουσικού τμήματος και γ) διά παντός άλλου μέσου.²¹ Τα μέλη του ομίλου διαιρούνταν σε τακτικά, αρωγά, προσαιρετά, αντεπιστέλλοντα και επίτιμα, ενώ τη διοίκηση ασκούσαν τρεις έφοροι και επταμελές διοικητικό συμβούλιο με ετήσια θητεία. Η εφορεία διέθετε αυξημένες εξουσίες, καθώς διοικούσε τον όμιλο ως ανώτατη αρχή, οι αποφάσεις της είχαν αμετάκλητο χαρακτήρα, τα μέλη της εκπροσωπούσαν τον όμιλο ενώπιον πάσης αρχής, το δε διοικητικό συμβούλιο αποτελούσε το βοηθητικό σώμα αυτής.²² Κάθε προτεινόμενο προς εγγραφή μέλος θα έπρεπε να έχει συμπληρώσει το εικοστό έτος της ηλικίας του, να ανήκει σε «*γνωστή και έντιμη*» οικογένεια της πόλης και η κοινωνική του διαγωγή να είναι ανεπίληπτη.²³

¹⁷ Εμπορικός Οδηγός Σμύρνης 1896 (διευθυντής και ιδιοκτήτης Jacob de Andria), σελ. 65.

¹⁸ Ό. π., σελ. 65.

¹⁹ *Εορτή Πανιωνίου*, εφημ. *Αμάθεια*, 30 Νοεμβρίου 1898. Τον αγιασμό τέλεσε ο οικονόμος του Ιερού Νοσοκομείου της πόλης, αιδεσιμότατος Στ. Τάξης, ο οποίος κατόπιν απήγγειλε λόγο, όπου εξέθετε τα οφέλη της ένωσης των δύο συλλόγων. Στις 5:30 μμ. πραγματοποιήθηκε η εορτή. Η διακοσμημένη αυλή του καταστήματος είχε πληρωθεί από πλήθος κόσμου, στην πλειοψηφία κυρίες. Παρών στην εκδήλωση ήταν και ο Γ. Χρυσούλης, που εκπροσωπούσε το γενικό προξενείο της Ελλάδος. Η εορτή ξεκίνησε με την ανάκρουση του αυτοκρατορικού οθωμανικού ύμνου και του ελληνικού από την ορχήστρα του Πανιωνίου, υπό την διεύθυνση του Ι. Μαγγλή. Στη συνέχεια, ο γεν. γραμματέας του συλλόγου Νικόλαος Ουλκερίδης εκφώνησε λόγο, όπου παρέθεσε επίσης τα οφέλη της ένωσης των δύο σωματείων. Ακολούθησε απαγγελία ποιήματος, χορωδία, εκτέλεση μουσικών τεμαχίων και λειτουργία γραμμοφώνου έως τις 8 μμ., οπότε και απήλθαν οι προσκεκλημένοι.

²⁰ *Κανονισμός του εν Σμύρνη Μουσικού Ομίλου Ορφέως*, 1894, άρθρον 1^{ov}, Αρχείο Ενώσεως Σμυρναίων.

²¹ Ό. π., άρθρον 2^{ov}, Αρχείο Ενώσεως Σμυρναίων.

²² Ό. π., άρθρον 23^{ov} και 24^{ov}, Αρχείο Ενώσεως Σμυρναίων.

²³ Ό. π., άρθρον 35^{ov}, Αρχείο Ενώσεως Σμυρναίων

Η ανάγνωση, συζήτηση και αποδοχή του κανονισμού του Ορφέως έγινε στις 8 Ιουνίου 1894 και υπεγράφη από τους εφόρους Θεμ. Ιατρού, Τ. Γιοβανώφ και Νικ. Ηλιάδη, τα μέλη του διοικητικού συμβουλίου Μαρ. Λάσκαρη, Π. Γαβριήλ, Ι. Οικονόμο, Ν. Ζέζο και Δημ. Δάλλα, καθώς και τα μέλη της συντακτικής επιτροπής Κ. Υφαντίδη, Σ. Μαγγλή, Β. Μιχαηλίδη και Α. Τομπρώφ.²⁴ Το 1896 ο Ορφέας αριθμούσε 125 τακτικά μέλη, 60 αρωγά, 25 επίτιμα, 12 προσαιρετά και 10 αντεπιστέλλοντα.²⁵

Ο Απόλλων Σμύρνης ιδρύθηκε το 1891 και ως φιλαρμονικό σωματείο, έλαβε το όνομά του από τον θεό Απόλλωνα, προστάτη της μουσικής. Ο σύλλογος, τα γραφεία του οποίου το 1896 βρίσκονταν στην δίοδο της παλαιάς Ελληνικής Λέσχης, οργάνωνε συχνά συναυλίες και φιλολογικές συγκεντρώσεις, ενώ το 1894 ίδρυσε εκδρομικό τμήμα και λίγο αργότερα αθλητικό. Οι μαθητές της Ευαγγελικής Σχολής Ιωάννης Δαμβέργης, Απόστολος Ψαλτώφ, Στέφανος Παπαμιχάλης και Ι. Μακρουλίδης θεωρούνται οι προπάτορες του σωματείου, καθώς από το 1880 είχαν οργανώσει πρόχειρο γυμναστήριο σε χώρο με την ονομασία «*Του έρωτα τ' αλάνι*», όπου γυμνάζονταν οι νέοι της Σμύρνης, πληρώνοντας είσοδο μια πεντάρα.²⁶ Σύμφωνα με τον εμπορικό οδηγό Σμύρνης του 1896, στα μητρώα του συλλόγου ήταν εγγεγραμμένα 60 τακτικά μέλη και 60 αρωγά.²⁷

Η Λέσχη των Κυνηγών ιδρύθηκε το 1890 από Έλληνες και μέλη άλλων εθνοτήτων της Σμύρνης. Πρωτοπόρος της σύστασης της Λέσχης υπήρξε ο δημοσιογράφος και διευθυντής της εφημερίδας *Αρμονία* Μιλτιάδης Σεϊζάνης, που είχε συνθέσει και τον ύμνο της. Η λέσχη είχε συγκροτήσει αθλητικό τμήμα και διοργάνωνε ετήσιους αγώνες. Στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896, η Λέσχη των Κυνηγών είχε λάβει πρόσκληση συμμετοχής.²⁸ Τον Μάιο του 1899, λόγω επιδείνωσης της οικονομικής του κατάστασης, το άλλοτε κραταιό σωματείο, που αριθμούσε 600 μέλη, είχε αναστείλει προσωρινά τη λειτουργία του.²⁹

Το 1893 ιδρύθηκε το λεγόμενο *Σπόρτινγκ Κλουμπ* (Sporting Club) ή *Γυμναστικός Κύκλος*, που αποτελούσε ταυτοχρόνως αθλητικό σωματείο και διεθνή λέσχη με αναγνωστήριο. Διέθετε επίσης θεατρική αίθουσα, όπου δίδονταν συχνά παραστάσεις. Το 1913 το κτίριο της Λέσχης κάηκε και ανοικοδομήθηκε πολυτελώς έναν χρόνο αργότερα. Το 1920 ε-

²⁴ Ο. π., άρθρον 73^{ον}, Αρχείο Ενώσεως Σμυρναίων.

²⁵ Εμπορικός Οδηγός Σμύρνης 1896 (διευθυντής και ιδιοκτήτης Jacob de Andria), σελ. 65.

²⁶ Χ. Σολομωνίδης, *Της Σμύρνης*, Αθήνα 1957, σελ. 169-170

²⁷ Εμπορικός Οδηγός Σμύρνης 1896, σελ. 64.

²⁸ Κ. Μαμώνη – Λ. Ιστικοπούλου, *Σωματειακή οργάνωση του Ελληνισμού στη Μικρά Ασία (1861-1922)*, Εστία, Αθήνα 2006, σελ. 128.

²⁹ *Η Λέσχη των Κυνηγών*, εφημ. *Αμάλθεια*, 5 Μαΐου 1899.

παναλειτούργησε ως Μικρασιατική Λέσχη που περιελάμβανε εντευκτήρια, αναγνωστήριο και βιβλιοθήκη.³⁰

Χαρακτηριστική της σημασίας που είχε το Σπόρτινγκ Κλουμπ για την αστική τάξη της Σμύρνης είναι η περιγραφή των αρχαιρεσιών του 1896. Αυτές πραγματοποιούνταν ανά διετία, προς ανάδειξη ενός προέδρου, δύο αντιπροέδρων, ενός ταμία, δύο γραμματέων και έξι συμβούλων, εκ των οποίων οι τρεις αποτελούσαν την θεατρική επιτροπή.³¹ Τον Μάρτιο του 1898 τα μέλη του συμβουλίου επανεξελέγησαν όλα, εκτός από ένα, που αντικαταστάθηκε από ένα μέλος ονόματι Αμποτ. Είχε προηγηθεί η λογοδοσία του συμβουλίου κατά τη γενική συνέλευση των μελών, όπου ανακηρύχθηκε ισόβιος πρόεδρος του Γυμναστικού Κύκλου ο ιδρυτής του Ηλ. Γκιφραί.³²

Αριθμώντας 450 μέλη το 1896, η Φιλαρμονική Εταιρία, εκτός από τμήματα μουσικής και δραματικής τέχνης, διατηρούσε τμήματα χορού, γυμναστικής, λεμβοδρομιών και πεζοδρομιών.³³

Το 1902 ιδρύθηκε ο Όμιλος Ερετών Σμύρνης, που ασχολούνταν ειδικά με την καλλιέργεια των ναυτικών αθλημάτων. Στους ετήσιους κολυμβητικούς και λεμβοδρομικούς αγώνες του λάμβαναν μέρος όλα τα μικρασιατικά σωματεία που διέθεταν ναυταθλητικά τμήματα. Το 1910, το διοικητικό συμβούλιο του Ομίλου Ερετών αποτελούνταν από τον Μ. Αργυρόπουλο, πρόεδρο, και συμβούλους τούς Δ. Χρηστίδη, Β. Μιλάνο, Ι. Μουράτ και Μ. Πέζερ.³⁴

Ο Πέλοψ ιδρύθηκε το 1906 στο προάστιο της Σμύρνης Μελαντία (Καρατάσι) από τους Όμηρο Ωνάση, Αναστάσιο Χατζηεμμανουήλ, Θεοφάνη Μισαήλ και Γ. Μακρυγιάννη, με σκοπό την καλλιέργεια της γυμναστικής και ειδικότερα την ανάπτυξη των αθλημάτων της θάλασσας. Το Καρατάσι αποτελούσε ιδανικό τόπο για την ανάπτυξη των αθλημάτων του

³⁰ Χ. Σολομωνίδης, *Της Σμύρνης*, Αθήνα, 1957, σελ. 88-89.

³¹ *Σμυρναϊκή ζωή «Γυμναστικός Κύκλος»*, εφημ. *Αμάλθεια*, 29 Φεβρουαρίου 1896. Η κινητικότητα που εκράτησε το 1896 ανάμεσα στα 380 μέλη του *Γυμναστικού Κύκλου* θύμιζε δημοτικές εκλογές μικρής πόλης. Οι αντίπαλες παρατάξεις ήταν αρχικά δύο, ενώ στην συνέχεια υπήρξαν υποδιαιρέσεις. Τελικώς, επανεξελέγη διά βοής πρόεδρος ο διευθυντής των προκουμιαίων Σμύρνης Ηλ. Γκιφραί και μετά την ψηφοφορία, αφού είχε αναγνωσθεί η οικονομική κατάσταση του *κλουμπ*, εξελέγησαν στο συμβούλιο οι κάτωθι: α' αντιπρόεδρος ο Νορβέρ Δε Κράμερ, β' αντιπρόεδρος ο Ουμβέρτος Ρέτζιο, ταμίας ο Α. Περοσιέ, γεν. γραμματέας ο Π. Μιγέρ, ειδ. γραμματέας ο Εμμ. Λάσκαρης και σύμβουλοι οι Τ. Σπάρταλης, ο γενικός πρόξενος της Αγγλίας Χόλμγουδ, Ε. Αλβέρτη, Ι. Καλοθής, Ιππ. Αργυρόπουλος και Ερμ. Ρουγκ.

³² *Γυμναστικός Κύκλος*, εφημ. *Αμάλθεια*, 4 Μαρτίου 1898.

³³ *Εμπορικός Οδηγός Σμύρνης*, 1896, σελ. 66.

³⁴ Επιστολή Ομίλου Ερετών Σμύρνης προς τον Πανελλήνιο, 3 Απριλίου 1904, Αρχείο ΠανελληνίουΓ. Σ. και Ημερολόγιο ΣΕΑΓΣ 1910.

υγρού στίβου, στα νερά του οποίου διοργανώθηκαν επί χρόνια ναυτικοί και κολυμβητικοί αγώνες. Ο σύλλογος διατηρούσε παράλληλα αξιόλογα τμήματα στίβου και ποδοσφαίρου.³⁵

Ο Γυμναστικός και Μουσικός Σύλλογος Καρσίγιακά ιδρύθηκε το 1906.³⁶ Στο Κορδελιό (Καρσίγιακά στα τουρκικά) υπήρχε επίσης λέσχη που διοργάνωνε λεμβοδρομικούς αγώνες,³⁷ ενώ εκεί είχε ιδρυθεί και ο *Κόπανος*, από νέους του προαστίου που αγαπούσαν τον αθλητισμό και συνεισέφεραν μεταξύ τους, για να καλύπτουν τα έξοδα του συλλόγου. Το όνομα του συλλόγου συμβόλιζε την υπεροχή του έναντι των αντιπάλων. Το γυμναστήριο και το γήπεδό του βρίσκονταν στον λεγόμενο *Ταρλά του Καραβοκώρη*. Ο Αίας Αλάμπεϊ (προάστιο του Κορδελιού) διατηρούσε επίσης το γήπεδό του στον *Ταρλά του Ομήρου*, στο Κορδελιό.³⁸

Στο Κορδελιό βρισκόταν και η έδρα της πιο γνωστής και φημισμένης τουρκικής ομάδας, που δεν είναι άλλη από το Γυμναστικό Αθλητικό Σύλλογο *Αλτάι*, με έδρα της το Σουούκ Κουγιού, τουρκικό προάστιο του Κορδελιού.³⁹

Τον Ιούνιο του 1907 ιδρύθηκε ο *Θησεύς* στο σμυρναϊκό προάστιο του Μπουρνόβα, με σκοπό την ανάπτυξη του αθλητισμού. Στενές υπήρξαν οι σχέσεις του συλλόγου με τον Απόλλωνα Σμύρνης. Είναι χαρακτηριστικό ότι στα εγκαίνια του νέου σωματείου παρέστησαν όλα τα μέλη του Απόλλωνα, με επικεφαλής τον πρόεδρό του, ποιητή και λόγιο Μιχαήλ Αργυρόπουλο. Πρώτος πρόεδρος του σωματείου διετέλεσε ο Νικόλαος Μυτιληνιός.⁴⁰ Το 1908 ο Θησεύς, με τη σύμπραξη του Απόλλωνα, μίσθωσε περιτοιχισμένο γήπεδο για να ιδρύσει γυμναστήριο. Τις εργασίες ανέγερσης επέπτευε ο αντιπρόεδρος του Απόλλωνα αρχιτέκτων Αποστολίδης.⁴¹

Ο Ερμής ιδρύθηκε τον Απρίλιο του 1908 από φιλόμουςους και φιλάθλους του Μπουρνόβα, με σκοπό, μεταξύ άλλων, την «τελεσφόρο υποστήριξη των σωματικών ασκήσεων». Το γήπεδο του συλλόγου βρισκόταν δίπλα στο σιδηροδρομικό σταθμό του Μπουρνόβα.⁴²

³⁵ Χ. Σολομωνίδης, *Της Σμύρνης*, Αθήνα 1957, σελ. 211. Ο Σολομωνίδης αναφέρει ως έτος ίδρυσης του Πέλοπος Μελαντίας το 1908, όμως στην εφημερίδα *Αμάθεια*, αναφέρονται λεμβοδρομίες του το 1906, ο δε σύλλογος χαρακτηρίζεται «νεοσύστατος».

³⁶ Χρ. Σολομωνίδης, *Της Σμύρνης*, σελ. 215.

³⁷ Ν. Καραράς, *Το Κορδελιό*, Αθήνα 1971, σελ. 30-31.

³⁸ Ο. π. σελ. 90-91.

³⁹ Ο. π., σελ. 90-91.

⁴⁰ Ν. Καραράς, *Ο Μπουρνόβας*, Αθήνα 1955, σελ. σελ. 167-168.

⁴¹ *Γυμναστήριον εν Βουρνόβα*, εφημ. *Αμάθεια*, 22 Ιανουαρίου 1908.

⁴² Ν. Καραράς, *Ο Μπουρνόβας*, Αθήνα, 1955, σελ. 169

2.2 ΙΔΡΥΣΗ ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ ΣΤΗ ΜΙΚΡΑ ΑΣΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΠΟΝΤΟ

Στα τέλη του 19^{ου} αι. και στις αρχές του 20^{ου}, εμφανίζεται ιδιαίτερη σωματειακή αθλητική δραστηριότητα στη Μικρά Ασία, κυρίως στον παράλιο χώρο της παραπάνω περιοχής. Παρακάτω γίνεται συνοπτική αναφορά των σωματείων που σημείωσαν δραστηριότητα κατά την επίμαχη περίοδο έως το 1922.

Το 1890 λειτουργούσε στο Αϊδίνι ο σύλλογος «*Τα Ολύμπια*», «που είχε σκοπό την εκγύμναση των νέων».⁴³ Το 1907, δημοσίευμα της *Αμάλθειας* κάνει λόγο για την πρωτοβουλία νέων να συστήσουν γυμναστήριο στην πόλη κατά τον προηγούμενο χρόνο, καθώς και για την εξασθένηση του ζήλου τους, παρά το γεγονός ότι ο επίτιμος πρόεδρος του τοπικού Γυμναστικού Συλλόγου, Δημήτριος Χατζηδήμος πρόσφερε τα δικαιώματα του ιδιωτικού του θεάτρου.⁴⁴

Ο *Μουσικός Όμιλος* των Βουρλών ιδρύθηκε το 1895 και αθλητές του συμμετείχαν στους Πανιώνιους Αγώνες, η δε Αναξαγόρειος Σχολή της μεγάλης αυτής πόλης διατηρούσε γυμναστήριο, στο οποίο ορισμένες ημέρες και ώρες της εβδομάδας ασκούσαν οι μαθητές υπό την εποπτεία του δασκάλου τους, βάσει του οικείου προγράμματος.⁴⁵

Στους Πανελλήνιους Αγώνες του 1896, στην Αθήνα, μνημονεύεται η συμμετοχή του εικοσαετούς αθλητή Ξύδα, μαθητή του γυμνασίου Μητροπόλεως, με καταγωγή από τα Βουρλά, ο οποίος, αν και ασθενής, διακρίθηκε στο άλμα επί κοντώ με επίδοση 2 μ. και 60 εκ. Γυμναζόμενος επί 6 χρόνια, είχε σημειώσει επίδοση στο γυμναστήριο κατά το παρελθόν 2 μ. και 83 εκ., ενώ είχε βραβευθεί και στα Τήνια.⁴⁶

Ο σύλλογος «*Απάμεια*», που είχε διαδεχθεί το 1888 την «*Αδελφότητα*» και είχε συνκεντρώσει όλη την πνευματική κίνηση της σφριγηλής ελληνικής κοινότητας των Μουδανιών, στην Προποντίδα, δημιούργησε χώρο για γυμναστήριο και αθλοπαιδιές, προκειμένου να καλλιεργηθεί η φυσική αγωγή των παιδιών.⁴⁷

⁴³ Ημερολόγιον και Οδηγός της Σμύρνης έτους 1890, σελ. 289, στο Κ. Μαμώνη – Λ. Ιστικοπούλου, *Σωματειακή οργάνωση του Ελληνισμού στη Μικρά Ασία (1861-1922)*, Εστία, Αθήνα 2006.

⁴⁴ *Η Γυμναστική εν Αϊδινίω*, εφημ. *Αμάλθεια*, 28 Αυγούστου 1907.

⁴⁵ Σ. Ιατρίδης, «*Μονογραφία Βουρλών*», Ξενοφάνης 3 (1905-1906) σελ. 542-548 και Ν. Μηλιώρης, *Τα Βουρλά της Μικράς Ασίας*, τόμ. Α, Αθήνα, 1957, σελ. 304-306.

⁴⁶ *Αγωνιστής εκ Βρυούλων*, εφημ. *Αμάλθεια*, 27-28 Μαρτίου 1896.

⁴⁷ Κ. Μαμώνη – Λ. Ιστικοπούλου, *Σωματειακή οργάνωση του Ελληνισμού στη Μικρά Ασία (1861-*

Ο σύλλογος «*Αγία Καστριανή*», που ιδρύθηκε το 1902, διοργάνωνε στην Πέργαμο αθλητικούς αγώνες και όριζε για τους νικητές ως έπαθλο μία σφραγίδα πανομοιότυπη με τη σφραγίδα του συλλόγου, στο μέσον της οποίας υπήρχε η παράσταση της ομώνυμης εκκλησίας.⁴⁸

Το 1906 στο Αϊβαλί, οι νέοι της πόλης ίδρυσαν τον *Γυμναστικό Αιολικό Όμιλο*, ο οποίος διέθετε γυμναστήριο και προκήρυσσε τους Αιολικούς Αγώνες. Οι νεαροί ιδρυτές του Αιολικού εξέδιδαν την εφημερίδα *Κυδωνιατικός Αστήρ* και το περιοδικό *Αιολικός*.⁴⁹ Το σχολικό γυμναστήριο του Αϊβαλιού, χτισμένο απέναντι από την θάλασσα, που είχε ιδρυθεί με δωρεά των αδελφών Καλή (Καλδή), διέθετε όλα τα χρήσιμα όργανα και ήταν σκεπασμένο από ασφαλές υπόστεγο. Ο αγιασμός για τη θεμελίωσή του πραγματοποιήθηκε την Παρασκευή, 21 Φεβρουαρίου 1896, από τον Επίσκοπο Ερυθρών Αγαθάγγελο, παρουσία αρκετών κατοίκων.⁵⁰ Μετά την παραλαβή των γυμναστικών οργάνων από χώρα της Ευρώπης, το γυμναστήριο λειτούργησε στη βάση των πιο σύγχρονων προδιαγραφών.

Τον Μάρτιο του 1906 προκηρύχθηκαν για τις 29 Απριλίου και 23 Αυγούστου οι Αιολικοί Αγώνες, που θα τελούνταν στο γυμναστήριο του Ομίλου και το πρόγραμμά τους περιλάμβανε ασκήσεις μονόζυγου, δίζυγου, κρίκων, τραπεζίου και αναρρίχησης επί κάλω. Επίσης δρόμους 100, 200, 400, 800, 1.000, 1.500, 10.000, 110 μέτρων και 1.500 μέτρων βάδην, άλματα τριπλούν, απλούν, εις ύψος και επί κοντώ, δισκοβολία, σφαιροβολία, λιθοβολία, ακοντισμό, διελκυστίδα, άρση βαρών, αθλητικό πένταθλο, ελληνική δισκοβολία και ελληνορωμαϊκή πάλη.⁵¹

Τον Ιούνιο του 1909, όταν κηρύχθηκε ο στρατιωτικός νόμος στην πόλη από τους Νεοτούρκους, ο Γυμναστικός Αιολικός Όμιλος διαλύθηκε διά της βίας και ο τουρκικός στρατός, αφού εισήλθε στο γυμναστήριο, διέλυσε και έκλεψε τα όργανά του.⁵²

Στην ιστορική μικρασιατική επαρχία της Λυδίας, ανατολικά της παραθαλάσσιας Ιωνίας, μαρτυρείται η ίδρυση του «*Σιπύλου Μαγνησίας*» το 1907. Στα 1910, το διοικητικό

1922), Εστία, Αθήνα 2006, σελ. 25.

⁴⁸ Ο. π., σελ. 31 και 255.

⁴⁹ Ο. π., σελ. 30.

⁵⁰ *Γυμναστήριον εν Κυδωνίαις*, εφημ. *Αμάλθεια*, 4 Μαρτίου 1896.

⁵¹ Ο. π., *Αιολικοί Αγώνες*, 3 Μαρτίου 1907.

⁵² Π. Βαλσαμάκης – Κ. Μοσκόφ – Γ. Σακκάρης – Ι. Καραμπλιάς – Α. Τσερνόγλου, *Ιστορία των Κυδωνιών*, Ένωσις Κυδωνιατών, Αθήνα 1982, σελ. 204

συμβούλιο του συλλόγου αποτελούνταν από τους Α. Πετρίδη, πρόεδρο, Ν. Νικολαΐδη, γεν. γραμματέα, Σ. Χατζή, ειδ. γραμματέα, Π. Διαμαντόπουλο και Ι. Βεζιρόγλου, μέλη.⁵³

Στον Κασαμπά της Λυδίας, ήδη από το 1900 είχε ιδρυθεί γυμναστήριο από ομάδα φιλοπροόδων νέων, στον περίβολο του νεόδμητου ναού, όπου βρισκόταν και η Αστική Σχολή Κασαμπά, χάρη στις φροντίδες του γιατρού Παπαλεξίου και των Γ. Βηθλεεμίδη και Π. Τζανετάκι.⁵⁴

Στα Σώκια του Μαιάνδρου, πόλη κοντά στο αρχαίο Πανιώνιο ιερό, μαρτυρείται η λειτουργία του Μουσικογυμναστικού Συλλόγου *Ιωνικός Αστήρ*, ο οποίος ιδρύθηκε το 1908. Δραστηριοποιούμενος μακριά από τη Σμύρνη, εργαζόταν σχετικά απομονωμένος για τη σωματική διάπλαση και ψυχαγωγία των μελών του, οργανώνοντας τοπικούς αγώνες και στέλνοντας αθλητές στους διάφορους αγώνες της Μικράς Ασίας, όταν οι περιστάσεις το επέτρεπαν. Πρόεδρος του συλλόγου ήταν ο Α. Μάρκοβιτς και γραμματέας του Όμηρος Ζωΐδης.⁵⁵

Ο *Κοροίβος Αδραμυτίου*, στην Αιολίδα, ιδρύθηκε το 1908 και η δράση του περιοριζόταν στους τοπικούς αγώνες, καθώς και σε αγώνες μεταξύ των μελών του. Πρόεδρος του Κοροίβου υπήρξε ο ιδρυτής του Αθ. Βέλκος και γραμματέας ο Δημήτριος Ν. Κωφού. Τα μέλη του συλλόγου αθλούνταν στο γυμναστήριο της τοπικής σχολής.⁵⁶

Το 1909 μαρτυρείται στην πόλη της Φιλαδέλφειας (Αλάσεχίρ) νεοσύστατος γυμναστικός σύλλογος.⁵⁷

Στο Αξάρι, ο Φιλεκπαιδευτικός Σύλλογος «*Η Ελπίς*», που ιδρύθηκε το 1909, είχε προγραμματίσει τον εμπλουτισμό των σχολείων με όργανα γυμναστικής. Στην πόλη λειτουργούσε επίσης ο Γυμναστικός Σύλλογος «*Τα Θυάτειρα*», με ιδρυτή τον εκπαιδευτικό Γ. Ε. Μανώλακα.⁵⁸

⁵³ Ημερολόγιο ΣΕΑΓΣ 1910.

⁵⁴ *Γυμναστήριον εν Κασαμπά*, εφημ. *Αμάθεια*, 3 Απριλίου 1900.

⁵⁵ Ημερολόγιο ΣΕΑΓΣ 1910 και Μαμώνη - Ιστικοπούλου, *Σωματειακή οργάνωση του Ελληνισμού στη Μικρά Ασία (1861-1922)*, Εστία, Αθήνα 2006, σελ. 268.

⁵⁶ Ημερολόγιο ΣΕΑΓΣ 1910 και Μαμώνη - Ιστικοπούλου, ό. π., σελ. 247.

⁵⁷ Κ. Μαμώνη – Λ. Ιστικοπούλου, ό. π., σελ. 36

⁵⁸ Ό. π., σελ. 36

Στην Αττάλεια της Παμφυλίας ιδρύθηκε το 1909 ο Μαθητικός Γυμναστικός Σύλλογος «Ο Λούης».⁵⁹

Ο Γυμναστικός Σύλλογος Πανόρμου, στην ομώνυμη πόλη της Προποντίδας, ανασυντάχθηκε το 1914, χάρη στις προσπάθειες του προέδρου Αλεξ. Μισιρλόγλου και του προεδρείου του, μετά από περίοδο απραξίας. Με πρωτοβουλία του διευθυντή της σχολής Ν. Σταμίδα, δημιουργήθηκε από μαθητές και Όμιλος Φιλάθλων.⁶⁰

Στην Κίο της Βιθυνίας λειτουργούσε Γυμναστικός Σύλλογος με ειδικό γυμναστή και γυμναστήριο, στο χώρο που είχε προσφέρει ο μεγάλος ευεργέτης της ελληνικής κοινότητας Θεοδωράκης Ζαφειρίδης. Στην πόλη λειτουργούσε επίσης και τοπικό σώμα προσκόπων.⁶¹

Στην πόλη Ναζλί του Μαιάνδρου, ανατολικά του Αϊδινίου, ιδρύθηκε το 1919 ο σύλλογος «Αισχύλος», με σκοπό «την καλλιέργεια του πνεύματος της αλληλεγγύης, διά των διαλέξεων, νυκτερινών μαθημάτων και του καταρτισμού βιβλιοθήκης, καθώς και την σωματικήν και πνευματικήν ανάπτυξιν της ελληνικής νεότητος, μέσω του αθλητισμού, του προσκοπισμού και της μουσικής».⁶²

Η Αδελφότητα των Φιλομαθών Νέων «Πρόσδος» ιδρύθηκε στην Τραπεζούντα το 1882, με σκοπό, μεταξύ άλλων, να φροντίσει «για την άσκηση του σώματος των νέων με την ίδρυση γυμναστηρίου». Πρώτος πρόεδρος υπήρξε ο Α. Ν. Ιεροκλής.⁶³

Ο Ελληνικός Αθλητικός Σύλλογος «Πόντος» ιδρύθηκε το 1903 από τους Έλληνες ορθόδοξους μαθητές του αμερικανικού κολλεγίου Ανατόλια της Μερζιφούντας. Ο σύλλογος περιλάμβανε τρία τμήματα, φιλολογικό, μουσικό και αθλητικό. Η Φιλεκπαιδευτική Λέσχη, που διέθετε και μουσικό παράρτημα, συνεργάστηκε με τον αθλητικό σύλλογο «Πόντος», με τον οποίο αργότερα συγχωνεύθηκε.⁶⁴

⁵⁹ Ο. π., σελ. 43.

⁶⁰ Ο. π., σελ. 21.

⁶¹ Στο ίδιο, σελ. 22-23

⁶² Επιστολή συλλόγου «Αισχύλος Ναζλίου» προς τον Πανελλήνιο, 25 Απριλίου 1919, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

⁶³ Κ. Μαμώνη – Λ. Ιστικοπούλου, *Σωματειακή οργάνωση του Ελληνισμού στη Μικρά Ασία (1861-1922)*, Εστία, Αθήνα 2006, σελ. 210.

⁶⁴ Ο. π., σελ. 218.

Το 1907 λειτουργούσε στην Ίμερα *Φιλόπρωχος Αδελφότης*, μεταξύ των σκοπών της οποίας ήταν και η ίδρυση γυμναστηρίου.⁶⁵

Ο Ελληνικός Σύλλογος «*Προμηθεύς*» ιδρύθηκε το 1908 στην Τραπεζούντα, με πρωτεργάτη και πρόεδρο τον Α. Ν. Ιεροκλή. Σκοπός του συλλόγου υπήρξε η «*δι' ιδρύσεως γυμναστηρίου διάδοσις της γυμναστικής παρ' ημίν και η διά καταρτισμού αναγνωστηρίου και εντευκτηρίου και διά διοργανώσεως δημοσίων διαλέξεων πνευματική ανάπτυξις των μελών αυτού*».⁶⁶

Μετά από την κατάληψη του Ανατολικού Πόντου και την είσοδο του ρωσικού στρατού στην Τραπεζούντα το 1916, έπνευσε ένας αέρας ελευθερίας για τους Έλληνες της περιοχής. Με αυτό το πνεύμα ιδρύθηκε στην ποντιακή πρωτεύουσα η *Ελληνική Εθνική Ένωσις* κι άρχισε να κυοφορείται η ιδέα σύστασης γυμναστικού συλλόγου. Έτσι, συστήθηκε ο Γυμναστικός Σύλλογος «*Ακρίτας*» με πρώτο πρόεδρο τον Θ. Π. Θεοφύλακτο. Ο σύλλογος λειτούργησε ως τις αρχές Δεκεμβρίου του 1917.⁶⁷

Ο *Πανευξείνιος Μουσικός Σύλλογος «Αναγέννησις»* λειτούργησε, εκτός των άλλων, και ως αθλητικό σωματείο, προκηρύσσοντας αθλητικούς αγώνες. Στην Αμισό (Σαμσουντα) μαρτυρούνται επίσης ο αθλητικός σύλλογος «*Άτλας*» και ο σύλλογος «*Ορφεύς*», που διέθετε μουσικό τμήμα, ποδοσφαιρική ομάδα και θεατρικό όμιλο.⁶⁸

Στη Σινώπη του Πόντου λειτουργούσε ο *Ελληνικός Εθνικός Σύνδεσμος «Μιθριδάτης»* (1908), που διατηρούσε τμήματα, μουσικό, γυμναστικό, φιλεκπαιδευτικό και εμπορικό⁶⁹.

⁶⁵ Ό. π., σελ. 273.

⁶⁶ Ό. π., σελ. 210.

⁶⁷ Κ. Μαμώνη – Λ. Ιστικοπούλου, *Σωματειακή οργάνωση του Ελληνισμού στη Μικρά Ασία (1861-1922)*, Εστία, Αθήνα 2006, σελ. 211.

⁶⁸ Ό. π., σελ. 213 και 271.

⁶⁹ Επιστολή Μ. Δημητρακόπουλου, 25 Ιουλίου 1909, Αρχείο Ανατολής.

2.3 ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΑΘΛΗΤΩΝ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ ΣΤΙΣ ΖΑΠΠΕΙΕΣ ΟΛΥΜΠΙΑΔΕΣ ΚΑΙ ΣΤΑ ΤΗΝΙΑ

Πριν σχηματισθούν οι πρώτοι ελληνικοί αθλητικοί σύλλογοι της Σμύρνης κατά την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα, είχε υπάρξει συμμετοχή Σμυρναίων αθλητών στις τέσσερις Ζάππειες Ολυμπιάδες ή Ολύμπια, που είχαν πραγματοποιηθεί στην Αθήνα το 1859, το 1870, το 1874 και το 1889. Ο Σμυρναίος Πέτρος Βελισσαρίου νίκησε στον δόλιχο δρόμο (1.350 μ.) στα πρώτα Ολύμπια. Στα τρίτα Ολύμπια νίκησε ο επίσης Σμυρνιός Κ. Μολακίδης «εις την αναρρίχησιν επί κάλω» και έλαβε δεύτερη θέση «εις την ανάβασιν επί κεκλιμένου ιστού». Οι Σολομωνίδης και Λωρέντης αναφέρουν στο βιβλίο τους «Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος» ότι κατά τα δεύτερα Ολύμπια αναδείχθηκε νικητής στο άλμα επί κοντώ και στο δίζυγο ο Μικρασιάτης αθλητής ονόματι Δημήτρης Μελέγκογλου, κάτι όμως που δεν επιβεβαιώνουν ούτε ο Ιωάννης Χρυσάφης ούτε μετέπειτα ιστορικοί του αθλητισμού. Στα τέταρτα Ολύμπια, ο Δημήτρης Μελέγκογλου έλαβε τρίτες θέσεις στο «επί κοντώ υπέρ τάφρον», στο «επί κοντώ υπέρ σχοινίον» και στις ασκήσεις «επί διζύγου». ⁷⁰

Τον Αύγουστο του 1895 έλαβαν μέρος στα Τήνια, τους πρώτους ουσιαστικά Πανελληνίους Αγώνες, που διεξήχθησαν στο νησί της Τήνου, πέντε Σμυρναίοι αθλητές, που συνοδεύονταν από το διευθυντή της σμυρναϊκής εφημερίδας *Αρμονία*, Μιλτιάδη Σεϊζάνη. Επρόκειτο για τους Ν. Κονταξόπουλο, Ι. Λαζαρόπουλο και Χρ. Χριστογιαννόπουλο του Γυμνασίου και τους Κ. Μουράτη και Δ. Τομπρώφ του Ορφέα. Την πρώτη θέση στα 100 μ. κατέλαβε ο Κ. Μουράτης, ενώ ο Δ. Τομπρώφ πρότευσε στα 1.500 μ., με δεύτερο τον Χριστογιαννόπουλο, επίσης του Ορφέα, και στην τρίτη θέση τους Λαζαρόπουλο και Κονταξόπουλο. Ο Μουράτης ήταν επίσης δεύτερος στο τριπλούν και ο Κονταξόπουλος τρίτος στο δίζυγο. ⁷¹

Ιδιαίτερη εντύπωση προκάλεσε κατά τους αγώνες η περιβολή των αθλητών της Σμύρνης, οι οποίοι, έχοντας ως πρότυπο τους Άγγλους αθλητές της πόλης τους, φορούσαν «συγχρονισμένη αθλητική περιβολή με φανέλα, κοντή περισκελίδα έως το γόνατο και αθλητικά παπούτσια με προέχουσες αιχμές καρφιών». Οι Σμυρναίοι κατέπληξαν τους θεατές και

⁷⁰ Π. Λινάρδος, *Η Σμύρνη του Πανιωνίου*, Οι Φίλοι των Τεχνών, Αθήνα 1998, σελ. 14-16.

⁷¹ Ο. π., σελ. 30.

τους συναθλητές τους, οι οποίοι φορούσαν την κλασική στολή με την άσπρη φανέλα και το άσπρο μακρύ παντελόνι με την μπλε ζώνη.⁷²

Με το πέρας των Τηνίων, δημοσιεύθηκε στην *Αρμονία* κείμενο αναφερόμενο στη συμμετοχή των αθλητών της Σμύρνης στους αγώνες, το οποίο προερχόταν από την πένα του Σεϊζάνη και κορυφωνόταν ως εξής: «Ουδέποτε ίσως η Σμύρνη θα εφαντάζετο ότι εν τοις προσώποις πέντε νεαρών βλαστών της, γεννηθέντων και ανατραφέντων υπό τον κυανούν ουρανόν της και κατελθόντων εις το ευγενές στάδιον των εν Τήνω μεγάλων γυμναστικών αγώνων, όπως παλαίσωσι και την δάφνην διαφιλονικήσωσι υπέρ της πατρίδος των, η νίκη θα έστεφε τόσον θριαμβευτικώς το μέτωπον απάντων ανεξαιρέτως, διά του αμαράντου στεφάνου της δόξης. Δόξης, της οποίας η αίγλη αντανακλά εφ' όλης της ευγενούς, της σφριγώσης σμυρναϊκής νεολαίας, ήτις διά των εν Τήνω δαφνηφόρων αντιπροσώπων της απέδειξεν ότι διατηρεί θερμόν εις τα φλέβας της το πυρ της θελήσεως, της τιμής και του καθήκοντος».⁷³

2.4 ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ 1896

Το αθλητικό γεγονός που δεσπόζει κατά την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αι. και ενισχύει το φίλαθλο πνεύμα των Σμυρνίων είναι αναμφισβήτητα η τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 στην Αθήνα. Η Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων της Ελλάδος είχε θέσει αρχικά ως όρο για την συμμετοχή Ελλήνων αθλητών στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896 την προηγούμενη συμμετοχή τους στους προκριματικούς Πανελλήνιους Αγώνες, που θα διεξάγονταν στην Αθήνα. Τα σωματεία Γυμνάσιον και Ορφεύς της Σμύρνης είχαν ζητήσει να εξαιρεθούν από αυτήν την υποχρέωση, αλλά η επιτροπή των αγώνων, με επιστολή της στις 26 Ιανουαρίου, γνωστοποίησε ότι δεν αποδέχεται το αίτημά τους κι έτσι οι αθλητές της Σμύρνης εξομοιώθηκαν με όλους τους εκτός ελληνικού βασιλείου αθλητές.⁷⁴ Λίγο πριν από τη διεξαγωγή των αγώνων όμως, εστάλη τηλεγράφημα προς τα σωματεία της πόλης, όπου αναφερόταν ότι όλοι οι σύλλογοι της Σμύρνης μπορούσαν να συμμετά-

⁷² Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 47.

⁷³ Ο. π., σελ. 30.

⁷⁴ *Οι Σμυρναίοι εν τοις Ολυμπιακοίς*, εφημ. *Αμάλθεια*, 9 Μαρτίου 1896.

σχουν στους Ολυμπιακούς Αγώνες ως ξένα σωματεία. Η απάντηση του Γυμνασίου ήταν αρνητική, καθώς δεν διέθετε τον απαιτούμενο χρόνο για να προετοιμάσει ολυμπιακή αποστολή αθλητών, ενώ τελικά στην Αθήνα ταξίδεψαν ο Κώστας Μουράτης της Λέσχης των Κυνηγών και ο Δ. Τομπρόφ του Ορφέα. Ο τελευταίος αναχώρησε για την ελληνική πρωτεύουσα με το ατμόπλοιο *Ιωνία*.⁷⁵

Η κοινωνία της Σμύρνης παρακολούθησε με ενθουσιασμό την διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας μέσα από τα έντυπα της εποχής, ενώ αρκετοί ήταν και οι Σμυρνιοί που μετέβησαν στην Αθήνα, προκειμένου να παρακολουθήσουν από κοντά τους αγώνες. Μάλιστα η Ατμοπλοΐα Αρχιπελάγους διέθεσε ένα από τα ατμόπλοιά της, για να μεταφέρει θεατές στον Πειραιά, παρέχοντάς τους διαμονή και διατροφή κατά τη διάρκεια των αγώνων, έναντι βεβαίως του ανάλογου τιμήματος.⁷⁶ Σχετικές διαφημιστικές καταχωρήσεις δημοσιεύθηκαν στον τύπο της Σμύρνης,⁷⁷ καθώς επίσης και διαφημίσεις ξενοδοχείων της ελληνικής πρωτεύουσας.⁷⁸ Χαρακτηριστική της κινητικότητας που υπήρξε πριν και κατά την διάρκεια των αγώνων ήταν και η έκκληση του ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών προς τα ελληνικά προξενία στην Οθωμανική Αυτοκρατορία να ειδοποιήσουν εμπόρους ζώων, προκειμένου να εξάγουν ποσότητες βοδινού και αρνίσου κρέατος στην Αθήνα για τις ανάγκες σίτισης των επισκεπτών της πόλης.⁷⁹

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες δεν διακρίθηκε κάποιος από τους αθλητές Μουράτη και Τομπρόφ που συμμετείχαν στα 800 μ. και 1.500 μ., καθώς αποκλείστηκαν στους προκριματικούς. Παρ' όλα αυτά, Σμυρναίος ήταν ο αθλητής του Πανελληνίου Γεώργιος Τσίτας, που αναδείχθηκε δεύτερος ολυμπιονίκης στην ελληνορωμαϊκή πάλη, ενώ στους αγώνες συμμετείχαν και οι Σμυρναίοι Α. Γρηγοριάδης, στον αγώνα κολύμβησης 500 μ., και ο ποδηλάτης Λομβέρδος ή Λοβέρδος, σε αγώνα ποδηλασίας 12 ωρών.⁸⁰

⁷⁵ Σμυρναίος αγωνιστής, εφημ. *Αμάθεια*, 23 Μαρτίου 1896.

⁷⁶ Ολυμπιακοί Αγώνες, εφημ. *Αμάθεια*, 7 Μαρτίου 1896.

⁷⁷ Ό. π., Διαφήμιση Ατμοπλοΐας Αρχιπελάγους, 14 Μαρτίου 1896.

⁷⁸ Ό. π., Ολυμπιακοί Αγώνες, 13 Μαρτίου 1896.

⁷⁹ Ό. π., Ολυμπιακοί Αγώνες, 14 Μαρτίου 1896.

⁸⁰ Π. Λινάρδος, *Η Σμύρνη του Πανιωνίου*, Οι φίλοι των Τεχνών, Νέα Σμύρνη 1998, σελ. 31.

2.5 ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΛΕΒΑΝΤΙΝΩΝ.

ΑΓΩΝΕΣ ΔΡΟΜΟΥ ΚΑΙ ΠΟΔΗΛΑΣΙΑΣ ΑΘΛΗΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ ΜΠΟΥΡΝΟΒΑ

(1896)

Πρωτοπόροι του αθλητισμού στη Σμύρνη υπήρξαν τα μέλη της ευρωπαϊκής παρουκίας της πόλης, στην πλειοψηφία τους Άγγλοι. Στο προάστιο του Μπουρνόβα δέσποζε η αγγλική λέσχη *Bournabat Club* (Αθλητικός Όμιλος Μπουρνόβα), η οποία διατηρούσε και ισχυρή ποδοσφαιρική ομάδα.⁸¹ Το 1894 έχουν καταγραφεί οι πρώτοι αθλητικοί αγώνες του Αθλητικού Ομίλου του Μπουρνόβα με την επωνυμία «Πανιώνιοι». Στους πρώτους αγώνες πολυνίκης είχε αναδειχθεί ο αθλητής του Απόλλωνα Ματθαίος Αναστάσογλου.⁸² Στις 23 Απριλίου 1896, πραγματοποιήθηκαν στο στάδιο του Μπουρνόβα αγώνες δρόμου και ποδηλασίας, που περιελάμβαναν 14 αγωνίσματα, στα οποία έλαβαν μέρος αθλητές του Ορφεία, του Γυμνασίου καθώς και ανεξάρτητοι. Οι αγώνες άρχισαν στις 3:20 μ.μ. και έληξαν στις 7 μ.μ., εν μέσω απόλυτης ησυχίας και τάξης. Πραγματοποιήθηκαν 14 αγώνες δρόμου και ποδηλασίας με τα ακόλουθα αποτελέσματα:⁸³

Αγώνισμα	Νικητής	Επίδοση
Ποδηλ. δρόμος 3 μιλίων	Εμμανουήλ Όμηρος	7' 47''
Δρόμος ¼ μιλίου	Κ. Μουράτης (Ορφεύς)	58 ½''
Ποδηλ. αγώνας μισού μιλίου	Κ. Καραλής (Γυμνάσιον)	1' 18 ½''
Δρόμος 120 γυαρδών εμπόδ.	Κ. Ρέτζιο	19'' 2/5
Ποδηλ. αγώνας δύο μιλίων	Β. Βάρκερ	6' 8 ½''
Δρόμος μισού μιλίου	Γ. Καραλής (Γυμνάσιον)	2' 20 ½''
Δρόμος 600 γυαρδών	Νικ. Κονταξόπουλος	1' 26''
Ποδηλ. αγώνας 2 μιλίων	Γ. Παλαιολόγος	
Δρόμος 100 γυαρδών	Κ. Μουράτης	11 ½''
Ποδηλ. βραδύτητας 100 γυαρδών	Δεδεγιάν	
Δρόμος 220 γυαρδών	Κ. Μουράτης	26''
Ποδηλ. αγώνας ενός μιλίου	Κ. Καραλής	2' 45''

⁸¹ Ν. Καραράς, *Ο Μπουρνόβας*, Αθήνα 1955, σελ. 170

⁸² Χ. Σολομωνίδης, *Της Σμύρνης*, Αθήνα 1957, σελ. 172.

⁸³ *Αγώνες δρόμου και ποδηλασίας*, εφημ. *Αμάλθεια*, 24 Απριλίου 1896.

Δρόμος ενός μιλίου	Δημ. Τομπρώφ ⁸⁴	5' 17''
Ποδηλ. αγώνας 5 μιλίων	Εμμανουήλ Όμηρος	15' 46''

Η παρουσία των Ελλήνων αθλητών στους αγώνες εκθειάστηκε από τον ελληνικό τύπο της Σμύρνης, ενώ χαρακτηριστικό είναι το άρθρο της εφημερίδας *Αμάλθεια*, της 24^{ης} Απριλίου 1896: «*Εκ γενικότερας δ' απόψεως αποβλέπων τις εις τους χθεσινούς αγώνας δεν δύναται ή υπερηφάνως να εξάρη την αντοχήν και την ικανότητα, ήν κατέδειξαν οι ομογενείς νέοι, κατορθώσαντες επί 14 αγωνισμάτων να λάβωσιν εν τοις 11 τα πρωτεία, εν τοις πλειοτέροις δε και τα δευτερεία. Το αποτέλεσμα τούτο είναι λίαν ενθαρρυντικόν, την προς τας ασκήσεις δε ευγενή τάσιν των κκ. Μουράτη, Τομπρώφ, Κονταζοπούλου, Ομήρου, Παλαιολόγου, Καραλή, Συμεωνίδου, Λαζαροπούλου, Βαλλιάνου και Κόβα, οίτινες έλαβον μέρος εις τους χθεσινούς αγώνας, ευχόμεθα να μιμηθώσι και άλλοι ομογενείς νέοι και ούτω ο ελληνικός τύπος να δύναται μετ' ευχαριστήσεως ν' αναγράφη εις όλους τους διοργανουμένους εκάστοτε αγώνας τοσαύτα ονόματα ομογενών νικητών ως σήμερα.*»⁸⁵

Με αφορμή τους αγώνες του Αθλητικού Ομίλου Μπουρνόβα, που είχαν πραγματοποιηθεί το 1894, ο ποιητής και διευθυντής της εφημερίδας *Αρμονία* Μιλτιάδης Σεϊζάνης συνέθεσε το ποίημα «*Χαιρετισμός εις τους αθλητάς των Πανιωνίων αγώνων του Βουρνόβα 1894*», που περιλαμβάνονταν στην εκδοθείσα το 1899 ποιητική συλλογή του «*Ιωνικά Λευκάνθεμα*», όπου διαφαίνεται ο πόθος για την «*ανάστασιν του Γένους*» και την εθνική χειραφέτηση. Σ' αυτό ο Σεϊζάνης, αναφερόταν στη «*δύναμι Κυρίου*» και στην προσδοκία «*ανάστασης*» του Γένους των Ελλήνων, μέσα από την ενότητα της ελληνικής νεολαίας στον στίβο. Το ποίημα είχε ως εξής:⁸⁶

*Χρυσό καμάρι του γονηού, που ζεύρει ν' αναστένη
με της αγάπης τη δροσιά το εγκάρδιο του βλαστάρι,*

⁸⁴ Ο Δημ. Τομπρώφ ήταν μέλος και του Ορφέα και του Γυμνασίου και εγγράφηκε για τον αγώνα ως μέλος του Γυμνασίου.

⁸⁵ *Αγώνες δρόμου και ποδηλασίας*, εφημ. *Αμάλθεια*, 24 Απριλίου 1896.

⁸⁶ Μ. Σεϊζάνης, *Ιωνικά Λευκάνθεμα*, Σμύρνη 1899.

*και ζεύρει νειότη τι θα πει με δύναμι και χάρι,
εις τον Βουρνόβαν άύριο η δάφνη σε προσμένει.*

*Μοσχοβολά σαν παλαιό εικόνισμα αγίου,
που όνειρο το ζέθαψε από της γης το βάθος,
και τρέχουν και το προσκυνούν λαχταριστά με πάθος
όσοι πιστεύουν 'ς τον Θεό, 'σε δύναμι Κυρίου.*

*Θέλω να δω, τα μάτια μου 'ς αυτήν την Γη πριν κλείσω,
τη νειότη μας την παλαιά να ξαναζήσει πάλι,
ανδρειωμένη να φορεί τη δάφνη 'ς το κεφάλι,
'σε πανηγύρι ολόχαρο για να την χαιρετίσω.*

*Και σήμερα σε χαιρετώ, Ιωνική νεότη,
της Μυτιλήνης λεβεντιά, της Σάμου μας καμάρια,
που με χαρά ετρέξατε της δάφνης τα κλωνάρια
να μοιρασθήτ' αδελφικά και υστερνοί και πρώτοι.*

2.6 ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΣΤΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΚΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ (1897)

Το σωματείο *Γυμνάσιον* προσεκλήθη το 1897 να συμμετάσχει στο Πανελλήνιο Συνέδριο των Αθλητικών και Γυμναστικών Σωματείων στην Αθήνα. Αντιπρόσωπος του σωμα-

τείου, ο οποίος εξελέγη και γραμματέας του συνεδρίου, ορίστηκε ο μηχανικός Γεώργιος Σταματιάδης που ζούσε στον Πειραιά και είχε κατά το παρελθόν διατελέσει μέλος αρκετών αθλητικών σωματείων στη Ζυρίχη της Ελβετίας.⁸⁷ Κατά το συνέδριο αυτό, που συνήλθε στις 13-15 Ιανουαρίου, ιδρύθηκε ο Σύνδεσμος Ελληνικών Αθλητικών και Γυμναστικών Σωματείων (ΣΕΑΓΣ) και ψηφίστηκε το καταστατικό του. Το Γυμνάσιον αποτέλεσε έτσι ιδρυτικό μέλος του ΣΕΑΓΣ και ένα εκ των τριών σωματείων που εκπροσώπησαν τον εκτός ελληνικών συνόρων αθλητισμό, μαζί με τα σωματεία Ολύμπια Λεμεσού και Παγκύπρια Λευκωσίας.⁸⁸

2.7 ΠΑΝΙΩΝΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΥΠΟΠΕΡΙΟΔΟ

Το 1896 πραγματοποιήθηκαν από το Γυμνάσιο οι πρώτοι Πανιώνιοι Αγώνες στο στάδιο του Μπουρνόβα, με την συμμετοχή αθλητών του Γυμνασίου, του Ορφέα, του Αθλητικού Ομίλου Μπουρνόβα και ανεξάρτητων αθλητών. Τα αποτελέσματα των αγώνων ήταν τα παρακάτω:

Αγώνισμα	Νικητής	Επίδοση
Δρόμος 100 γυαρδών	Κ. Μουράτης	12''2
Δρόμος 200 γυαρδών	Κ. Μουράτης	26''0
Δρόμος 440 γυαρδών	Ι. Κονταξόπουλος	61''2
Δρόμος 880 γυαρδών	Κ. Κάραλης	2'21''0
Δρόμος 1 μιλίου	Δ. Σαμοθράκης	5'09''0
Δρόμος 110 γ. με εμπόδια	Κ. Μουράτης	19''8
Άλμα εις μήκος	Κ. Μουράτης	5,90 μ.
Άλμα εις ύψος	Χ. Ευαγγελινίδης	1,40 μ.

⁸⁷ Σύλλογος «Γυμνάσιον», εφημ. *Αμάθεια*, 4 Ιανουαρίου 1897.

⁸⁸ Π. Μανιτάκης, ό. π., σ. 79-81.

Είναι εμφανής η επίδραση των βρετανικών μονάδων μέτρησης, η οποία θα διαρκούσε άλλα τέσσερα χρόνια. Εξέχουσα μορφή των αγώνων υπήρξε ο Κ. Μουράτης με τέσσερις νίκες.⁸⁹

Οι Πανιώνιοι Αγώνες του 1898 τελέσθηκαν υποτυπωδώς και χωρίς μεγάλη συμμετοχή αθλητών, λόγω του βαρύτερου κλίματος που είχε επικρατήσει, ένεκα του «ατυχούς» ελληνοτουρκικού πολέμου του προηγούμενου έτους.

Οι αγώνες ξεκίνησαν στις 23 Απριλίου, στις 2:30 μμ. και σημειώθηκαν τα ακόλουθα αποτελέσματα:⁹⁰

Αγώνισμα	Νικητής	Επίδοση
Ποδηλ. 3 μιλίων διά ποδηλάτων roadster	Βίτελ	9' 21''
Δρόμος ¼ μιλίου	Ι. Γούναρης	1' 27''
Ποδηλατοδρομία μισού μιλίου roadster	Ρ. Τόρελ	1' 20''
Δρόμος 220 γυαδών	Ρ. Γιώργεβιτς	24''
Ποδηλασία 2 μιλίων roadster	Βίτελ	6' 54''
Δρόμος μισού μιλίου	Δ. Σαμοθράκης	
Ποδηλασία ενός μιλίου racer	Βίτελ	2' 42'' ½
Ποδηλατοδρομία 17 χλμ.	Χαμχούμης	33'
Δρόμος 120 γυαδών μετ' εμποδίων	Βίτελ	29''
Δίζυγο		
Δρόμος 100 γυαδών	Ρ. Γιώργεβιτς	11''
Δρόμος 1 μιλίου	Δ. Σαμοθράκης	5' 6''
Μονόζυγο ευκινησίας και δυνάμεως		
Ποδηλατοδρομία 5 μιλ. roadster	Ρ. Τόρελ	
Συμπλέγματα επί μονοζύγου και διζύγου		
Ιωνικός δρόμος	Τσακάλου	30'

⁸⁹ Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 75.

⁹⁰ *Οι Πανιώνιοι Αγώνες*, εφημ. *Αμάθεια*, 24 Απριλίου 1898.

Μετά το πέρας του *ιωνικού δρόμου*, δόθηκαν τα βραβεία στους νικητές, τα οποία αποτελούνταν από διάφορα κομψοτεχνήματα, όπως αργυρά και επίχρυσα κύπελλα, και οι αγώνες έλαβαν τέλος.

Οι τρίτοι Πανιώνιοι Αγώνες πραγματοποιήθηκαν στις 23 Απριλίου του 1899, στο στάδιο του Μπουρνόβα. Ο Πανιώνιος προσκάλεσε στους αγώνες την Φιλαρμονική Εταιρία Σμύρνης, τον Μουσικό Όμιλο «*Απόλλων*», τον Αθλητικό Όμιλο Μπουρνόβα, την Λέσχη των Κυνηγών, τις δύο Λέσχες της Περαιάς, τον Φιλαρμονικό Όμιλο Μυτιλήνης «*Αρίων*», τον Όμιλο Φιλομούσων των Κυδωνιών (Αίβαλιού), τις Φιλαρμονικές Εταιρίες της Νέας Εφέσου και του Αϊδινίου, την Ευαγγελική Σχολή Σμύρνης και τα σωματεία της Σάμου.

Ως αγωνοθέτες δηλώθηκαν ο Σιδηρόδρομος Σμύρνης - Κασαμπά, η Ελληνική Δημοσιογραφία Σμύρνης, η Ελληνική Λέσχη, ο Αθλητικός Όμιλος Μπουρνόβα, η Ατμοπολοΐα Π. Πανταλέοντος, η Αγγλική Εμπορική Σχολή, η Ευαγγελική Σχολή, τα καταστήματα των αδερφών Αθανασούλα, η Τράπεζα Μυτιλήνης, ο Μουσικός Όμιλος Μυτιλήνης «*Αρίων*», ο Οίκος Ξενοπούλου, η Νέα Λέσχη και ο διοργανωτής Πανιώνιος.

Οι δημογεροντίες των πέριξ της Σμύρνης προαστίων και κωμοπόλεων Μπουτζά, Σεβντίκιοϊ, Μπουρνόβα, Μπουνάρμπασι, Κουκλουτζά και Μαινεμένης ειδοποιήθηκαν από τον Πανιώνιο να αποστείλουν αθλητές, προκειμένου να συμμετάσχουν στον ιωνικό δρόμο.

Τελικά οι αγώνες πραγματοποιήθηκαν με την συμμετοχή του Αθλητικού Ομίλου Μπουρνόβα, του Γυμναστικού Λαϊκού Ομίλου Σάμου, του Ελληνικού Ορφανοτροφείου Σμύρνης, του Μουσικού Ομίλου «*Αρίων*» Μυτιλήνης, του Πανιωνίου Συλλόγου Σμύρνης, του Ομίλου Σμύρνης, της Φιλαρμονικής Εταιρίας Σάμου, του Φιλαρμονικού Συλλόγου «*Απόλλων*» και άλλων πολλών ανεξάρτητων φιλάθλων.

Βάσει κανονισμού εγκεκριμένου από τον ΣΕΑΓΣ, τους αγώνες επέβλεπαν οι έφοροι, η εφορευτική επιτροπή, οι αγωνοδίκες, ο αλυτάρχης, οι αφέτες, οι επόπτες, οι χρονοκράτες, οι κοσμήτορες και οι λογιστές, ενώ νικητές ανακηρύσσονταν δύο αθλητές ανά αγώνισμα. Ο Ειδικός Κανονισμός των Αθλητικών, Γυμναστικών και Ποδηλατικών Αγωνισμάτων είχε συνταχθεί βάσει του κανονισμού των Ολυμπιακών Αγώνων και περιελάμβανε τον ορισμό του φιλάθλου, όπως ακριβώς είχε διατυπωθεί το 1896: «*Θεωρείται φιλάθλος (amateur) πας ο ουδέποτε μετασχών αγώνος επί χρηματικάς αμοιβαίς ή διά χρήματα, εξ οιασδήποτε πηγής και αν προέρχονται ταύτα, είτε αγωνισθείς προς εξ επαγγέλματος αθλητάς και όστις εις ουδεμίαν περίοδον του βίου του υπήρξε καθηγητής ή μισθωτός παραινέτης σωματικών γυμνα-*

σμάτων. Όστις ήθελε προμηθευθεί χρήματα διά των άθλων άτινα εκέρδισεν, αποβάλλει διά τούτο την ιδιότητα του φιλάθλου».⁹¹

Οι τιμές των εισιτηρίων ορίσθηκαν στα 14 γρόσια για το θεωρείο και 3 ½ γρόσια για την τρίτη θέση. Κάθε εισερχόμενη άμαξα πλήρωνε μία τουρκική λίρα και κάθε εισερχόμενο ποδήλατο ένα τέταρτο του μετζιτιού.

Τα αποτελέσματα των αγώνων ήταν τα ακόλουθα:⁹²

Αγώνισμα	Νικητής	Επίδοση
Ποδηλατοδρομία 3 μιλίων	Γκούντφρι Γουίταλ (Βίτελ)	8' 52''
Δρόμος μισού μιλίου	Δημοσθένης Σαμοθράκης	2' 16'' 1/5
Δρόμος 120 γυαρδών με εμπόδια	Σ. Σαραφιάν	20'' και 1/5
Σφαιροβολία	Κ. Κοροπούλης	10 μ.
Ποδηλατοδρομία 2 μιλίων	Γκούντφρι Ουίταλ (Βίτελ)	6' 11'' 4/5
Δρόμος 100 γυαρδών ⁹³	Ξεν. Έκτορος	15''
Δρόμος 100 γυαρδών ⁹⁴		
Άλμα εις μήκος	Ι. Λαζαρόπουλος	17,6 πόδια
Ποδηλατοδρομία μισού μιλίου	Γκούντφρι Ουίταλ (Βίτελ)	1' 8'' ¼
Δρόμος ενός μιλίου	Δημοσθ. Σαμοθράκης	5' 7'' 2/5
Ασκήσεις επί διζύγου	Ν. Κονταξόπουλος	
Ποδηλατοδρομία 5 μιλίων	Άλμπερτ Ουίταλ (Βίτελ)	15' και 44''
Δρόμος 440 γυαρδών	Ι. Γούναρης	58''
Άλμα εις ύψος	Χαρ. Ευαγγελινίδης	5 πόδ. 9 δάκτ.
Ποδηλατοδρομία 17 χλμ.	Γκούντφρι Ουίταλ (Βίτελ)	32' 25''
Δρόμος 220 γυαρδών	Λ. Κορωναίος	26''
Δισκοβολία	Μιχ. Πευκιάδης	28 μ.
Δρόμος 100 γυαρδών	Μ. Μουράτης	11''
Ασκήσεις σε μονόζυγο	Ματθ. Δεσποτόπουλος και Θεολ. Χατζηαναστάσογλου	

⁹¹ Ειδικός κανονισμός Γ' Πανιωνίων Αγώνων, 28 Μαρτίου 1899, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

⁹² Οι Πανιωνιοι Αγώνες, εφημ. Αμάλθεια, 24 Απριλίου 1899.

⁹³ Παίδες έως 9 ετών.

⁹⁴ Παίδες έως 12 ετών.

Οι τέταρτοι Πανιώνιοι Αγώνες πραγματοποιήθηκαν στις 14 Απριλίου 1900 στο στάδιο του Μπουρνόβα, οπότε και ίσχυσαν για τελευταία φορά οι γυάρδες και το μίλι ως μονάδες μέτρησης των επιδόσεων. Προσκλήσεις συμμετοχής εκ μέρους του διοργανωτή Πανιωνίου εστάλησαν και σε συλλόγους της Κύπρου και της Κωνσταντινούπολης, πέραν των συλλόγων της Σμύρνης, της Λέσβου και της Σάμου. Οι αγώνες περιελάμβαναν όλα τα είδη των αθλητικών και γυμναστικών αγωνισμάτων, όπως δρόμους, ποδηλατοδρομίες, γυμναστικές ασκήσεις σε μονόζυγο και δίζυγο, άλμα επί κοντώ, άλματα εις ύψος και μήκος, σφαιροβολία και δισκοβολία.⁹⁵

Για τους αγώνες παιδών ηλικίας 9 και 13 ετών, έλαβαν πρόσκληση συμμετοχής οι ακόλουθες σχολές: Ευαγγελική Σχολή Σμύρνης, Οθωμανική Σχολή Ιδαδιέ, Οθωμανικό Πολυτεχνείο, Εμπορική Σχολή Αρώνη, Σχολή Βιτάλη, Αγγλική Εμπορική Σχολή Βάρξερ και Ιταλική Σχολή.

Ως αγωνοθέτες των Πανιωνίων ορίστηκαν η Ελληνική Λέσχη, η Ελληνική Δημοσιογραφία Σμύρνης, το Ελληνικό Γυμνάσιο Νικ. Αρώνη, η Αγγλική Εμπορική Σχολή Βάρξερ, τα καταστήματα αδελφών Αθανασούλα, το κατάστημα Π. Ξενόπουλου, η Λέσχη Περαίας, η Νέα Λέσχη, ο Σιδηρόδρομος Σμύρνης – Κασαμπά και ο Κ. Αποστόλου, ιδιοκτήτης και διευθυντής του γαλακτοπωλείου *Μασκώτ*.

Στους αγώνες έλαβαν μέρος από πλευράς σωματείων ο Πανιώνιος Σύλλογος, ο Φιλαρμονικός Όμιλος «*Απόλλων*», η Φιλαρμονική Σμύρνης, ο Αθλητικός Όμιλος Μπουρνόβα, ο Γυμναστικός Λαϊκός Όμιλος Σάμου, ο Γυμναστικός Σύλλογος «*Λυκούργος*» Σάμου, η Αυτοκρατορική Σχολή Ιδαδιέ, το Οθωμανικό Πολυτεχνείο Χαμιδιέ, η Ευαγγελική Σχολή, το Ελληνικό Γυμνάσιο Ν. Αρώνη και το Αμερικανικό Λύκειο Μακλάγλαν.

Οι επιτροπές περιελάμβαναν τους εφόρους των αγώνων, τους αντιπροσώπους των σωματείων, τους αγωνοδίκες, που ήταν ντυμένοι στα λευκά, τους επί των γυμναστικών, που έφεραν κυανό διακριτικό, τους αφέτες, με πράσινο και κόκκινο διακριτικό, τον χρονοκράτη, με πράσινο και λευκό διακριτικό, τους λογιστές, με πράσινο και κυανό διακριτικό, τον αλυτάρχη, με μαβί διακριτικό, τους επόπτες επί των καμπών, με άσπρο και κόκκινο διακριτικό, τους κοσμήτορες, με κόκκινο και κυανό διακριτικό, και τους κριτές του ιωνικού δρόμου, με κόκκινο διακριτικό.

⁹⁵ Πανιώνιοι Αγώνες, εφημ. *Αμάθεια*, 7 Φεβρουαρίου 1900.

Στον στίβο του σταδίου του Μπουρνόβα είχαν στηθεί τρεις σκηνές, όπου είχαν εγκατασταθεί η ορχήστρα του Οθωμανικού Πολυτεχνείου, η ορχήστρα του Απόλλωνα και ένα πρόχειρο νοσοκομείο.⁹⁶

Τα αποτελέσματα των αγώνων ήταν τα εξής:⁹⁷

Αγώνισμα	Αθλητής	Επίδοση
Ποδηλατοδρομία 3 μιλίων	Γκ. Βίτελ	9' 3'' ½
Δρόμος μισού μιλίου	Π. Έκτορος	2' 14''
Ασκήσεις σε δίζυγο		
Δρόμος 100 μ. μετ' εμποδίων	Τ. Ζιρώ	19'' 2/5
Σφαιροβολία	Κ. Κοροπούλης	34 πόδια
Ποδηλατοδρομία 5 μιλίων	Αλ. Βίτελ	15' 23'' ½
Δρόμος 100 γυαρδών ⁹⁸	Ξ. Έκτορος	14'' 1/5
Δρόμος 100 γυαρδών ⁹⁹	Αυγ. Λέων	13'' 4/5
Άλμα εις μήκος	Ι. Κουτρουβής	19 πόδια και 8
Δρόμος 440 γυαρδών	Ε. Ζιρώ	59''
Ποδηλ. μισού μιλίου	Γκ. Βίτελ	1' 22'' ½
Δρόμος 1 μιλίου	Π. Έκτορος	5' 21''
Ασκήσεις σε μονόζυγο	Ματθ. Δεσποτόπουλος	
Δρόμος 220 γυαρδών	Τ. Ζιρώ	26'' 8
Ποδηλ. 17 χλμ	Σίδεμ	35' 32'' 2/5
Δισκοβολία	Μ. Πευκιάδης	96 πόδια και 5
Δρόμος 100 γυαρδών	Ν. Πετρόπουλος	11'' 2
Ιωνικός δρόμος ¹⁰⁰	Δ. Σαμοθράκης	

⁹⁶ *Οι Πανιώνιοι Αγώνες*, εφημ. *Αμάθεια*, 13 Απριλίου 1900. Το παρόν στους αγώνες έδωσαν ο νομάρχης Σμύρνης Κιαμήλ πασάς με τον γιο του Σαϊτ μπέη, ο γενικός πρόξενος της Ελλάδος Στ. Αντωνόπουλος με το προσωπικό του προξενείου, ο γενικός πρόξενος της Αγγλίας Κόμπερπατς με τις κόρες του, ο γενικός πρόξενος της Αμερικής, ο γενικός έφορος του Νομού Σμύρνης Σεϊφετίν μπέης, ο διευθυντής του γραφείου εξωτερικής αλληλογραφίας Ματζίτ μπέης, ο αρχιγραμματέας του γραφείου αυτού Βουδούρογλους εφέντης, ο πρόεδρος του δημαρχιακού συμβουλίου Εσρέφ πασάς, ο τέως δήμαρχος Αβδούλ Καδίν πασάς, ο στρατιωτικός διοικητής Οσμάν πασάς και ο στρατιωτικός υποδιοικητής μέραρχος Σερβέτ πασάς. Παρέστησαν επίσης σαράντα αξιωματικοί και υπαξιωματικοί των οθωμανικών πολεμικών «*Χεϊβέτ Νοουμά*» και «*Σουρεγιά*», καθώς επίσης και οι χιλίαρχοι Αχμέτ εφέντης, Σουλεϊμάν μπέης και Κιαμιλ εφέντης, που είχαν υπό τις διαταγές τους δύο λόχους πεζικού για την τήρηση της τάξης στο στάδιο.

⁹⁷ *Οι Πανιώνιοι Αγώνες*, εφημ. *Αμάθεια*, 13 Απριλίου 1900.

⁹⁸ για παιδιάδες έως 10 ετών.

⁹⁹ για παιδιάδες έως 13 ετών.

¹⁰⁰ Απόσταση 8 και ½ χλμ, από τη γέφυρα του Μπουρνάρμπασι έως το στάδιο του Μπουρνόβα.

Η συγκομιδή νικών για τα συμμετέχοντα σωματεία υπήρξε η ακόλουθη:

Σύλλογος	Πρώτο βραβείο	Δεύτερο βραβείο
Πανιώνιος	6	8
Απόλλων	2	4
Αθλητικός Όμιλος Μπουρνόβα	8	3
Φιλαρμονική	-	1
Αμερικανική Σχολή	-	1
Σχολή Αρώνη	2	2
Λαϊκός Όμιλος Σάμου	3	2
Λυκούργος	3	-
Φίλαθλοι	3	-

Μετά το πέρας των αγώνων παρατέθηκε γεύμα στους αθλητές και στους εκπροσώπους των σωματείων της Λέσβου και της Σάμου στο ξενοδοχείο «*Λεωνίδα*», όπου ο Σμυρναίος δικηγόρος και λόγιος Μιχαήλ Αργυρόπουλος προσφώνησε τους καλεσμένους, ενώ για λογαριασμό αυτών ανταπάντησε ο αντιπρόσωπος του «*Λυκούργου*» Σάμου Διακάκης. Το απόγευμα της Κυριακής, 7ης Μαΐου 1900, πραγματοποιήθηκε στον κήπο του Ελληνικού Ορφανοτροφείου η βράβευση των νικητών των τέταρτων Πανιωνίων Αγώνων.¹⁰¹

Στους πέμπτους Πανιωνίους Αγώνες που διεξήχθησαν τον Απρίλιο του 1901 στο στάδιο του Μπουρνόβα, καταργήθηκε η αγγλική μέτρηση και καθιερώθηκε η ελληνική. Σ' αυτούς τους αγώνες, που πραγματοποιήθηκαν λίγο μετά τους Πανελλήνιους της Αθήνας, διέπρεψαν στους μεν δρόμους οι Άγγλοι αθλητές, στις δε ρίψεις οι Σαμιώτες.

Τα αποτελέσματα ήταν τα παρακάτω:¹⁰²

¹⁰¹ *Εορτή Πανιωνίου*, εφημ. *Αμάθεια*, 6 Μαΐου 1900. Το πρόγραμμα της γιορτής περιελάμβανε ανάκρουση μουσικών κομματιών από την ορχήστρα του Ελληνικού Ορφανοτροφείου, ομιλία του γεν. γραμματέα του Πανιωνίου Ουλκερίδη, εκτέλεση μουσικών κομματιών από την μαντολινάτα του συλλόγου, απαγγελία ποιήματος από τον σύμβουλο του Πανιωνίου Γ. Βοντζαλίδη και τέλος την βράβευση των νικητών. Διευθυντής της ορχήστρας του Ορφανοτροφείου ήταν ο μουσικοδιδάσκαλος Ι. Διγενής, ενώ της μαντολινάτας του Πανιωνίου ο Ι. Μαγγλής.

¹⁰² Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 115.

Αγώνισμα	Νικητής	Σύλλογος	Επίδοση
100 μ.	Πέγκελυ	Α. Ο. Μπουρνόβα	12'´0
200 μ.	Πέγκελυ	Α. Ο. Μπουρνόβα	27'´0
400 μ.	Ε. Ζιρώ	Α. Ο. Μπουρνόβα	59'´0
800 μ.	Παντ. Έκτορος.	Πανιώνιος	2'15'´4
1.500 μ.	Παντ. Έκτορος	Πανιώνιος	4'50'´0
110 μ. εμπόδ.	Τ. Ζιρώ	Α. Ο. Μπουρνόβα	19'2'´´
Μήκος	Κουτρουβής	Πανιώνιος	5.68 μ.
Επί κοντό	Κοροπούλης	Γ. Λ. Ό. Σάμου	2.75 μ.
Δισκοβολία	Κοροπούλης	Γ. Λ. Ό. Σάμου	31.77 μ.
Σφαιροβολία	Κατσούλας	Γ. Λ. Ό. Σάμου	10.70 μ.

Οι έκτοι Πανιώνιοι Αγώνες πραγματοποιήθηκαν στο στάδιο του Μπουρνόβα στις 23 Απριλίου του 1902, υπό την υψηλή προστασία του νομάρχη Αϊδινίου (Σμύρνης) Κιαμίλ πασά. Σύμφωνα με το τρίγλωσσο επίσημο πρόγραμμα των αγώνων (ελληνικά, γαλλικά και οθωμανικά),¹⁰³ έλαβαν μέρος σε αυτούς οι σύλλογοι Πανιώνιος, Απόλλων, Μουσικός και Γυμναστικός Όμιλος Περαίας, Αθλητικός Σύλλογος «Θησεύς» Κωνσταντινουπόλεως, Γυμναστικός Λαϊκός Όμιλος Σάμου, ο Αθλητικός Όμιλος Μπουρνόβα (Bournabat Jr Athletic Association), Αθλητικός Σύλλογος Αλεξανδρείας (Alexandria Amateur Athl. Sports), καθώς και ανεξάρτητοι αθλητές. Συνολικά συμμετείχαν 54 αθλητές, εκ των οποίων 43 από την περιφέρεια Σμύρνης, 2 από την Σάμο, 3 από την Κωνσταντινούπολη και 3 από την Αλεξάνδρεια. Από αυτούς 42 ήταν Έλληνες και 12 άλλης εθνικότητας, μεταξύ των οποίων και ένας Τούρκος.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατανομή ρόλων για την διοργάνωση των αγώνων, καθώς και η πολυπληθής στελέχωσή τους.

Έφοροι των αγώνων, φορώντας πράσινο διακριτικό, ήταν οι Μπόσκοβικ Ι. Π., Σεϊζά-νης Μ. Δ., Σεκιάρης Ε., Πιερίδης Γ. και Βίτελ Ρ. (Whittall R.).

¹⁰³ Πρόγραμμα αθλητικών, γυμναστικών και ποδηλατικών αγωνισμάτων έκτων Πανιωνίων αγώνων, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

Αγωνοθέτες επί των αθλητικών, φορώντας λευκό διακριτικό, οι Χάντκινσον Π. (Hadkinson P.), Μπρούσαλι Π. (Broussali P.), Ισηγόνης Κ., δόκτωρ Μπον Α. (dr Bon A.) και Βίτελ Εντ. (Whittall Ed.).

Αγωνοθέτες επί των γυμναστικών, με γαλάζιο διακριτικό, οι Μπαλίζ Ν. (Balice N.), Ελμάς Α. (Elmass A.), Γεωργόπουλος Π. και Βαν Λένεπ Αλφρ. (Van Lennep Alf.).

Αφέτης, με πράσινο και κόκκινο διακριτικό, ήταν ο Βίτελ Φ. (Whittall F. C.).

Χρονοκράτες, φορώντας πράσινο και λευκό διακριτικό, οι Ρ. Λε Μπουβιέ (Rnd. L. Le Bouvier) και Ρ. ντε Γκόρκιβιετς (De Gorkiewiez R.).

Λογιστές, με διακριτικό πράσινο και μπλε, οι Χάτον Φ. (Hatton F.) και Κοκκινίδης Α.

Αλυτάρχης των αγώνων, με μαβί διακριτικό, ήταν ο Δημητρός Δάλλας.

Επόπτες επί των καμπών, με ερυθρόλευκο διακριτικό, οι Μπάρκερ Ε. (Barker E.), Βίτελ Α. (Whittall A.), Όμηρος Εμμ. και Τσοχατζόγλους Μ.

Κοσμήτορες, φορώντας κατακόκκινο διακριτικό, οι Αθηνογένης Α., Αναστασιάδης Μ., Γεωργιάδης Β., Ελεάδης Α., Ισαακίδης Μ., Καλλιγιάς Θ., Υφαντίδης Κ., Λεκάκης Γ., Μακρυποδάρας Ν., Νακάσης Ε., Παυλίδης Ν., Τζιράς Κ., Τρίστραμ Μπ. (Tristram B.) και Φυρός Ν.

Επόπτες ιωνικού δρόμου, με ερυθρό και θαλασσί διακριτικό, οι Καρυδιάς Π., Παπαντωνίου Κ. και Σεφεριάδης Σ.

Έφιπποι επόπτες, με κίτρινο και κόκκινο διακριτικό, οι Μπον Α. (Bon A.), Σμιτόπουλος Ηλ. και Βίτελ Τσ. (Whittall Ch.).

Ιατροί, με κίτρινο διακριτικό οι Βεργής Γ., Γεωργιάδης Σ., Εμμανουήλ Ν. και Κεχαγιάς Δ.

Φαρμακοποιοί, φορώντας το διακριτικό του Ερυθρού Σταυρού, οι Κουτσαυτόπουλος Κ. και Μωραΐτης Γ.

Διδάσκαλος της ποδηλασίας του Πανιωνίου ήταν ο μηχανικός Παντ. Δασκαλόπουλος.

Αγωνοθέτες είχαν ορισθεί οι εξής: Ατμοπλοΐα Πανταλέοντος, Ελληνική Λέσχη, Ελληνικών Γυμνάσιον Ν. Αρώνη, Αγγλική Εμπορική Σχολή, Εργοστάσια Δ. Ισηγόνη, Εργοστάσιον Μ. Καρμανιόλου, Καταστήματα αδερφών Αθανασούλα, Καταστήματα Π. Ξενόπου-

λου, Μουσικός και Γυμναστικός Όμιλος Περαίας, Μ. και Α. Βαφιαδάκης, Λέσχη Περαίας, Νέα Λέσχη, Πανιώνιος Σύλλογος, Σιδηρόδρομος Σμύρνης - Κασαμπά και Προαστίων, Σιδηρόδρομος Αϊδινίου, Τράπεζα Μυτιλήνης, Ταχμιντζής Αλεξ. και Γκίντορφ Α., διευθύντης της Οθωμανικής Εταιρείας Υδάτων Σμύρνης.

Το έντυπο πρόγραμμα των αγώνων ενημέρωνε το κοινό ότι η πρώτη αμαξοστοιχία θα αναχωρούσε από τον σταθμό Μπασμαχανέ στις 10:30 πμ. και στη συνέχεια θα πραγματοποιούνταν δρομολόγια ανά τακτά διαστήματα. Οι τιμές των εισιτηρίων ανέρχονταν σε 10, 5 και 3 γρόσια για τις θέσεις θεωρείου Α, θεωρείου Α για παιδιά έως 13 ετών και τρίτης θέσεως αντίστοιχα. Η είσοδος για τις άμαξες κόστιζε δύο μετζίτια, ενώ η είσοδος ίππων και ποδηλάτων στο στάδιο απαγορευόταν αυστηρά. Για το μουσικό πρόγραμμα των αγώνων ήταν υπεύθυνη η ορχήστρα του Οθωμανικού Πολυτεχνείου Χαμιδιέ. Η τιμή του εντύπου προγράμματος ανερχόταν σε 4 μεταλλίκια.¹⁰⁴

Στους αγώνες πρωταγωνίστησαν ο δρομέας του Αθλητικού Συλλόγου Αλεξανδρείας Άγγελος Βολανάκης, μετέπειτα εκπρόσωπος της Ελλάδας στη Διεθνή Ολυμπιακή Επιτροπή, και ο αθλητής του Πανιωνίου Παντελής Έκτορος. Τα αποτελέσματα ήταν τα παρακάτω:¹⁰⁵

Αγώνισμα	Νικητής	Σύλλογος	Επίδοση
100 μ.	Βολανάκης Άγγ.	Α. Σ. Αλεξανδρείας	11''4
200 μ.	Βολανάκης Άγγ.	Α. Σ. Αλεξανδρείας	24''2
400 μ.	Γούναρης	Πανιώνιος	59''4
800 μ.	Έκτορος Παντ.	Πανιώνιος	2'17''6
1.500 μ.	Έκτορος Παντ.	Πανιώνιος	4'53''5
8.500 μέτρα	Βενιζέλος Λουκάς	Α. Ο. Μπουρνόβα	31'04''6
110 μ. εμπ.	Μουράτης Κ.	Απόλλων	20''0
Μήκος	Έκτορος Παντ.	Πανιώνιος	6.10 μ.
Ύψος	Αλεξίου	Απόλλων	1.55 μ.
Επί κοντώ	Κοροπούλης	Γ. Α. Ό. Σάμου	2.96 μ.
Δισκοβολία	Κοροπούλης	Γ. Α. Ό. Σάμου	32.75 μ.
Σφαιροβολία	Κατσούλης	Γ. Α. Ό. Σάμου	11.38 μ.

¹⁰⁴ Πρόγραμμα αθλητικών, γυμναστικών και ποδηλατικών αγωνισμάτων έκτων Πανιωνίων Αγώνων, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

¹⁰⁵ Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 122-123.

Οι έβδομοι Πανιώνιοι Αγώνες πραγματοποιήθηκαν στις 23 Απριλίου 1903 στο στάδιο του Μπουρνόβα, με την συμμετοχή αθλητών μόνον από την περιφέρεια της Σμύρνης.¹⁰⁶ Στις 5 Απριλίου, λίγες μέρες δηλαδή πριν από τους αγώνες, ο Πανιώνιος είχε αποστείλει επιστολή στον Πανελλήνιο Γυμναστικό Σύλλογο, με την οποία προσκαλούσε το σύλλογο της πρωτεύουσας να συμμετάσχει στους προσεχείς Πανιώνιους Αγώνες. Στην επιστολή του, ο Πανιώνιος, αφού εκθείαζε το έργο του Πανελληνίου, αναφερόταν στην αποστολή που ο ίδιος είχε αναλάβει επί δεκατρία χρόνια στη Μικρασία, προκειμένου να μεταδώσει *«τον σπινθήρα του έρωτα προς τις γυμναστικές ασκήσεις και τον αθλητισμό στους Έωνες και στους λοιπούς ομαίμους»*, μέσω κυρίως των Πανιωνίων Αγώνων, όπου συμμετείχαν *«Έωνες αθλητές πάσης φυλής και θρησκείας»*, καθώς και αθλητές από τη Σάμο, τη Μυτιλήνη, την Κωνσταντινούπολη και την Αλεξάνδρεια. Τόνιζε, τέλος, ότι διακαής πόθος του Πανιωνίου αποτελούσε η συμμετοχή των αθλητών του Πανελληνίου στους στίβους της Σμύρνης, γεγονός που σύμφωνα με τους συντάκτες της επιστολής θα προσέδιδε *«αναμφισβήτητον κύρος και επιβολή επί των υπολοίπων κοινοτήτων της καθ' ημάς Ανατολής και θα εξέγειρε τον ζήλον της αθλητικής σμυρναϊκής νεολαίας»*. Η επιστολή έληγε με την παράκληση να μην διαρρεύσει στον τύπο η επιστολή του Πανιωνίου *«για ευνοήτους λόγους»*.¹⁰⁷

Σύμφωνα με την προκήρυξη των αγώνων, αυτοί θα διεξάγονταν κατά τους φιλάθλους νόμους του Πανιωνίου, που είχαν συνταχθεί βάσει των διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων. Όσοι επιθυμούσαν να συμμετάσχουν σε αυτούς, θα έπρεπε να απευθύνονται στο διοικητικό συμβούλιο του συλλόγου και να εγγράφονται στα επί τούτω δελτία έως την 12^η Απριλίου του έτους. Δεκτοί στους αγώνες γίνονταν όλοι οι φίλαθλοι, αποκλεισμένων όσων είχαν αγωνισθεί κατά το παρελθόν με χρηματική αμοιβή. Το δικαίωμα εγγραφής οριζόταν σε δέκα γρόσια για κάθε αγώνισμα, καταβαλλόμενο με την εγγραφή και οριζόταν ότι ουδείς εκπρόθεσμος θα γινόταν δεκτός. Η προκήρυξη δημοσιεύθηκε στις 7 Ιανουαρίου 1903. Μέλη του διοικητικού συμβουλίου του Πανιωνίου ήταν οι Κουτουζής Χρ., Τζιράς Δ., Καρυδιάς Π., Μακρυποδάρας Ν., Δάλλας Δ., Κτενάς Αχ., Οικονόμος Ι. και Παυλίδης Ν.¹⁰⁸

Τελικά στους αγώνες δεν συμμετείχαν άλλοι αθλητές πέραν αυτών της περιφέρειας Σμύρνης. Οι δρομείς του Αθλητικού Ομίλου Μπουρνόβα ήταν αυτοί που ξεχώρισαν, κα-

¹⁰⁶ Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 131-132.

¹⁰⁷ Επιστολή Πανιωνίου Γυμναστικού Συλλόγου Σμύρνης, 5 Απριλίου 1903, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

¹⁰⁸ Προκήρυξη Ζ' Πανιωνίων Αγώνων, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

θώς έλειπε ο Αλεξανδρινός αθλητής Άγγ. Βολανάκης. Τα αποτελέσματα ήταν τα ακόλουθα:¹⁰⁹

Αγώνισμα	Νικητής	Σύλλογος	Επίδοση
Δρόμος 100 μ.	Τ. Ζιρώ	Α. Ο. Μπουρνόβα	12''2
Δρόμος 200 μ.	Ράουθ	Α. Ο. Μπουρνόβα	25''1
Δρόμος 400 μ.	Τ. Ζιρώ	Α. Ο. Μπουρνόβα	57''0
Δρόμος 800 μ.	Π. Έκτορος	Πανιώνιος	2'13''6
Δρόμος 1.500 μ.	Λ. Βενιζέλος	Α. Ο. Μπουρνόβα	4'39''3
Δρόμος 110 εμπόδια	Γ. Ισηγόνης	Α. Ο. Περαίας	18''0
Άλμα εις μήκος	Λέων	Πανιώνιος	5,55 μ.
Άλμα εις ύψος	Χρ. Πάρσαλης	Πανιώνιος	1,55 μ.
Άλμα εις ύψος	Γ. Σαμάν	Πανιώνιος	1,55 μ.
Άλμα επί κοντώ	Χρ. Πάρσαλης	Πανιώνιος	2,75 μ.
Δισκοβολία	Δημόπουλος	Πανιώνιος	29,75 μ.
Σφαιροβολία	Π. Παυλίδης	Πανιώνιος	11,17 μ.

Την ίδια χρονιά αθλητές του Πανιωνίου είχαν λάβει μέρος και διακρίθηκαν στα Α΄ Σάμια. Εκεί αναπτύχθηκαν στενοί σύνδεσμοι φιλίας ανάμεσα στους Σμυρναίους και στους Πατρινούς αθλητές, με αποτέλεσμα να προκύψει αλληλογραφία ανάμεσα στους δύο αθλητικούς συλλόγους, της Σμύρνης και της Πάτρας. Το διοικητικό συμβούλιο του Πανιωνίου προσκάλεσε τους αθλητές του Παναχαϊκού στους Πανιωνίους Αγώνες του 1904, οι δε Πατρινοί απάντησαν θετικά μέσω επιστολής, όπου διατυπώνονταν σχόλια με σαφές και ευδιάκριτο εθνικό, «αλυτρωτικό», περιεχόμενο: «*Το ηλεκτρικόν υπέρ Πατρίδος ρεύμα το διατρέχον ανέκαθεν πάσαν ελληνικήν καρδίαν, θθενδήποτε προερχόμενον, συγκινεί πάντοτε σύμπαν το ελληνικόν και κρατεί αυτό εν εγρηγόρσει, ιδίως οσάκις ορατοί ή αόρατοι εχθροί απειλούσιν αυτό. Τούτου ένεκα ο Ελληνισμός..., ίνα αναλάβη την πατρώαν κληρονομίαν. Την πλήρωσιν του προαιωνίου τούτου πόθου επιζητούντες άπαντες, ου πανόμεθα πράττοντες το προσήκον έκαστος, προλειαινόντες σούτω την οδόν τοις μεταγενεστέροις*».¹¹⁰

¹⁰⁹ Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 131-132.

¹¹⁰ Ν. Πολίτης, *Πατραϊκός Αθλητισμός*, Τόμος Β΄, 1997 στο Π. Λινάρδος, *Η Σμύρνη του Πανιωνίου*, Οι Φίλοι των Τεχνών, Αθήνα 1998, σελ. 96.

Η τέλεση των όγδοων Πανιωνίων Αγώνων, το Μάιο του 1904, αποτέλεσε την αφορμή διατάραξης των σχέσεων του Πανιωνίου και του Απόλλωνα, με αποτέλεσμα ο τελευταίος να μην συμμετάσχει στους αγώνες και να διοργανώσει τα Α' Απολλώνια, στις 23 και 25 Απριλίου 1904.

Είχε προηγηθεί έντονο παρασκήνιο μεταξύ των δύο σμυρναϊκών σωματείων, του Πανελληνίου και του ΣΕΑΓΣ. Ο Απόλλων αμφισβητούσε την αρχαιότητα και τα αθλητικά πρωτεία του Πανιωνίου και απαιτούσε να είναι συνδιοργανωτής των Πανιωνίων Αγώνων. Εν τω μεταξύ, ο Πανιώνιος προκήρυξε τους αγώνες για το Μάιο του 1904, λόγω της πιθανής τέλεσης των Πανελληνίων Αγώνων τον Απρίλιο, προσκαλώντας ταυτόχρονα όλους τους ισχυρούς συλλόγους της Ελλάδας. Ο Απόλλων αντέδρασε, εκφράζοντας τις διαμαρτυρίες του μέσω του τύπου, προκηρύσσοντας τα Απολλώνια και στέλνοντας επιστολές προς τον Πανελλήνιο Γυμναστικό Σύλλογο, ο οποίος βρέθηκε εν μέσω των διασταυρουμένων πυρών των δύο σωματείων, που αμφότερα επιδίωκαν τη συμμετοχή των αθλητών του στους αγώνες τους.¹¹¹

Οι αγώνες, που τελέστηκαν στις 16 και 17 Μαΐου για πρώτη φορά στο διαρρυθμισμένο στάδιο του Παραδείσου, έλαβαν σχεδόν πανελλήνιο χαρακτήρα, καθώς συμμετείχαν σε αυτούς αθλητές από τη Σμύρνη, την Αθήνα, τον Πειραιά, την Πάτρα, την Κωνσταντινούπολη, την Κύπρο και τη Σάμο. Έλαβαν μέρος εννέα σύλλογοι από τη Σμύρνη και τα περίχωρά της, ο Εθνικός Αθηνών, ο Γυμναστικός Σύλλογος Πειραιώς, ο Παναχαϊκός Πατρών, ο Γυμναστικός Σύλλογος «*Ηρακλής*» Κων/πόλεως, ο Λαϊκός Γυμναστικός Σύλλογος Σάμου και ο Αθλητικός Γυμναστικός Σύλλογος Κύπρου. Οι αθλητές των ελληνικών σωματείων συνοδεύονταν, εκτός από τους παράγοντες των σωματείων τους, και από τους εκπροσώπους της ΕΟΑ και του ΣΕΑΓΣ, με επικεφαλής τον καθηγητή και μετέπειτα πρωθυπουργό Σπυρίδωνα Λάμπρο.¹¹²

Ο Πανιώνιος για πρώτη φορά προκήρυξε το ιδιαίτερο τιμητικό μετάλλιο του πρωταθλητή των Πανιωνίων Αγώνων για όσους πετύχαιναν πρωτεία (ρεκόρ) στα παρακάτω αγωνίσματα, με τις ακόλουθες επιδόσεις:¹¹³

¹¹¹ Επιστολές Πανιωνίου και Απόλλωνα προς τον Πανελλήνιο, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

¹¹² Χ. Σολομωνίδης - Ν. Λωρέντης, *Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος*, Αθήνα 1967, σελ. 63.

¹¹³ Επιστολή Πανιωνίου στον Πανελλήνιο (1904), Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

Αγώνισμα	Επίδοση
Δρόμος 100 μ.	11'' 1/5
Δρόμος 200 μ.	24''
Δρόμος 400 μ.	55''
Δρόμος 800 μ.	2' 8''
Δρόμος 1.500 μ.	4' 35''
Δρόμος 110 μ. μετ' εμποδίων	17'' 2/5
Άλμα εις ύψος	1,70 μ.
Άλμα εις μήκος	6,10 μ.
Άλμα εις τριπλούν	14 μ.
Άλμα επί κοντώ	3,20 μ.
Δισκοβολία	36 μ.
Σφαιροβολία	12 μ.
Άρση βαρών διά μιας	53 οκάδες
Άρση βαρών διά αμφοτέρων	95 οκάδες

Η αποτυχία του πρωτείου δεν στερούσε από τον πρωτεύσαντα αθλητή το βραβείο που δικαιούταν.

Τα αποτελέσματα των αγώνων ήταν τα ακόλουθα:¹¹⁴

Αγώνισμα	Νικητής	Σύλλογος	Επίδοση
Δρόμος 100 μ.	Π. Έκτορος	Πανιώνιος	11''2
Δρόμος 200 μ.	Π. Έκτορος	Πανιώνιος	26''6
Δρόμος 400 μ.	Π. Χατζηδημητρίου	Εθνικός	55''0
Δρόμος 800 μ.	Α. Κουτουλάκης	Εθνικός	2'12''6
Δρόμος 1.500 μ.	Α. Κουτουλάκης	Εθνικός	4'40''0
Δρόμος 10.000 μ.	Α. Κουτουλάκης	Εθνικός	36'36''0
Δρόμος 110 μ. εμπόδ.	Γ. Ισηγόνης	Πανιώνιος	18''2
Άλμα εις μήκος	Χρ. Πάρσαλης	Πανιώνιος	6 μ.
Άλμα εις ύψος	Χρ. Πάρσαλης	Πανιώνιος	1,55 μ.

¹¹⁴ Χ. Σολομωνίδης -Ν. Λωρέντης, *Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος*, Αθήνα 1967, σελ. 63-66.

Άλμα εις τριπλούν	Χρ. Πάρσαλης	Πανιώνιος	15,76 μ.
Άλμα επί κοντώ	Π. Παπαγεωργίου	Παναχαϊκός	2,75 μ.
Λιθοβολία	Κατσούλης	Α. Γ. Σ. Σάμου	17,15 μ.
Σφαιροβολία	Σ. Θεοδορίδης	Εθνικός	11,21 μ.
Άρση βαρών διά αμφοτ.	Δ. Τόφαλος	Παναχαϊκός	113 οκάδες
Άρση βαρών διά μιας	Π. Παυλίδης	Πανιώνιος	60,5 οκάδες

Το πρόγραμμα των αγώνων περιελάμβανε επίσης ποδηλατοδρομίες και αγωνίσματα, όπως ο ιωνικός δρόμος και το βάδην.

Αγωνοθέτες ήταν η Λέσχη των Κυνηγών (δώρο δύο κυνηγετικά όπλα), Ατμοπλοία Παντολέοντος, Βάρξερ, Δ. Ισηγόνης, Μ. Καρμανιόλος, Σ. Ηλιάδης, Ξενόπουλος και Λάτρης. Ο Πανιώνιος για πρώτη φορά απένειμε σταυρούς στους πρωταθλητές Δ. Τόφαλο, Πάτροκλο Παυλίδη και Π. Χατζηδημητρίου.

Οι ένατοι Πανιώνιοι Αγώνες πραγματοποιήθηκαν την 1^η και 4^η Μαΐου 1905 στο στάδιο του Παραδείσου, με την συμμετοχή εφτά σωματείων και τη δήλωση του παρακάτω αριθμού αθλητών: 24 αθλητές του Πανιωνίου, 10 αθλητές του Απόλλωνα, 10 αθλητές της Union Sportive (Αθλητική Ένωσις Σμύρνης), 3 αθλητές της Αγ. Καστριανής Περγάμου, 2 αθλητές του Πανελληνίου, 2 αθλητές του Εθνικού και 2 αθλητές του Ηρακλή από τα Ταταύλα της Κωνσταντινούπολης. Τελικά, από τους τέσσερις δηλωθέντες Αθηναίους αθλητές Γεωργαντά, Στουρνάρα, Κουτουλάκη και Σπετσιώτη, αγωνίσθηκε μόνο ο πρώτος.¹¹⁵

Στις 15 Μαρτίου ο Πανιώνιος, αποστέλλοντας την προκήρυξη των ενάτων Πανιωνίων Αγώνων στον Πανελλήνιο Γυμναστικό Σύλλογο, τον καλούσε να δεχτεί την πρόσκλησή του και να συμμετάσχει στους αγώνες, καθώς, όπως τόνιζε στην επιστολή του, οι Συμριναίοι φίλαθλοι επρόκειτο να αγωνισθούν όλοι συναδελφωμένοι υπό την σημαία του Πανιωνίου.¹¹⁶ Είχε προηγηθεί η διάλυση του Απόλλωνα και η διατύπωση της πρόθεσης των μελών του να εγγραφούν στον Πανιώνιο.¹¹⁷

Με γραπτή του εγκύκλιο όμως της 28^{ης} Απριλίου 1905, ο Απόλλων ανήγγειλε την ίδρυση από τα μέλη του γυμναστικού τμήματος του διαλυθέντος σωματείου «του Γυμναστικού

¹¹⁵ Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 158

¹¹⁶ Επιστολή Πανιωνίου στον Πανελλήνιο, 15 Μαρτίου 1905, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

¹¹⁷ Π. Μανιτάκης, *ό. π.*, σ. 154

Ομίλου Απόλλωνος, του οποίου σκοπός θα ήταν η διάδοση του αθλητισμού διά της τέλεσης δημοσίων αγώνων, η συμμετοχή με άλλα σωματεία σε αγώνες και η διάπλαση των μελών του διά της συστηματικής γυμναστικής».¹¹⁸ Βάσει του καταστατικού του, ο επιδιωκόμενος σκοπός θα επιτυγχανόταν «με την ίδρυση γυμναστηρίου στη Σμύρνη και με τις ενέργειες ίδρυσης άλλων γυμναστικών συλλόγων στα περίχωρα και στο εσωτερικό».¹¹⁹ Τρεις ημέρες μετά, συμμετείχε στους ένατους Πανιώνιους Αγώνες ως αυτοτελές αθλητικό σωματείο.

Την επιτροπή των αγώνων αποτελούσαν 28 φίλαθλοι της Σμύρνης, Έλληνες και ξένοι, ενώ αλυτάρχης των αγώνων ήταν ο Αλέξιος Φωτιάδης. Ο ΣΕΑΓΣ δεν εκπροσωπήθηκε κι έτσι δεν υπήρξε ανώτερη εποπτεία. Συνολικά απονεμήθηκαν 26 έπαθλα και άλλα δώρα, ενώ μετάλλια του πρωταθλητή έλαβαν οι Έκτορος και Γεωργαντάς.¹²⁰

Τα αποτελέσματα των αγώνων ήταν τα ακόλουθα:

Αγώνισμα	Νικητής	Σύλλογος	Επίδοση
100 μ.	Π. Έκτορος	Πανιώνιος	12''4
200 μ.	Π. Έκτορος	Πανιώνιος	23''8
400 μ.	Π. Έκτορος	Πανιώνιος	56''8
800 μ.	Π. Έκτορος	Πανιώνιος	2'14''6
1.500 μ.	Α. Ανδρεάδης	Ηρακλής	4'56''4
10.000 μ.	Αντ. Τοψιδέλης	Αγ. Καστριανή	36'
110 μ. εμπ.	Γ. Ισηγόνης	Πανιώνιος	18''6
Μήκος άνευ φοράς	Παντ. Αμυράς	Πανιώνιος	2,98 μ.
Μήκος μετά φοράς	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	6,20 μ.
Ύψος	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	1,55 μ.
Ύψος	Κ. Αλεξίου	Απόλλων	1,55 μ.
Τριπλούν	Ι. Χριστιανούδης	Πανιώνιος	12,79 μ.
Επί κοντώ	Γ. Σπαγκουλίδης	Πανιώνιος	2,55 μ.
Δισκοβολία	Ν. Γεωργαντάς	Πανελλήνιος	39,89 μ.
Λιθοβολία	Ν. Γεωργαντάς	Πανελλήνιος	19,65 μ.
Σφαιροβολία	Ν. Γεωργαντάς	Πανελλήνιος	12,37 μ.

¹¹⁸ Επιστολή Γ. Σ. Απόλλων στον Πανελλήνιο, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

¹¹⁹ Κανονισμός Γυμναστικού Συλλόγου Απόλλων, 1905

¹²⁰ Π. Μανιτάκης, ό. π., σ. 158-159

Οι δέκατοι Πανιώνιοι Αγώνες, που διεξήχθησαν στο στάδιο του Παραδείσου τον Μάρτιο του 1906, αποτέλεσαν και τους προκριματικούς αγώνες για τους Ολυμπιακούς του ίδιου έτους, πραγματοποιούμενοι υπό την εποπτεία των μελών της υποεπιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων Σμύρνης, παρουσία του μέλους της ΕΟΑ Μ. Στελλάκη. Οι αγώνες τελέσθηκαν επί τρεις ημέρες, την Κυριακή, 12 Μαρτίου, την Τετάρτη, 15 Μαρτίου και την Κυριακή, 19 Μαρτίου.¹²¹ Τα αποτελέσματα ήταν τα παρακάτω:

Αγώνισμα	Νικητής	Σύλλογος	Επίδοση
100 μ.	Παντ. Έκτορος	Πανιώνιος	11''2
220 μ.	Παντ. Έκτορος	Πανιώνιος	
400 μ.	Παντ. Έκτορος	Πανιώνιος	55''
800 μ.	Παντ. Έκτορος	Πανιώνιος	2'12''6
1.500 μ.	Κ. Πέρσης	Απόλλων	4'51''4
8.045 μ.	Καλαϊτζίδης	Απόλλων	30'28''0
110 μ. εμπόδια	Γ. Ισηγόνης	Πανιώνιος	18''11
Βάδην 1.500 μ.	Γ. Σαριδάκης	Πανιώνιος	7'53''0
Μήκος άνευ φοράς	Π. Αμιράς	Πανιώνιος	2,96 μ.
Μήκος μετά φοράς	Χρ. Πάρσαλης	Πανιώνιος	6,10 μ.
Άλμα ύψους άνευ φοράς	Χρ. Πάρσαλης	Πανιώνιος	1,20 μ.
Άλμα ύψους μετά φοράς	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	1,65 μ.
Άλμα τριπλούν	Χρ. Πάρσαλης	Πανιώνιος	13,11 μ.
Άλμα επί κοντώ	Χρ. Πάρσαλης	Πανιώνιος	2,95 μ.
Δισκοβολία ελλ.	Δ. Κούκουλας	Σάμος	30,38 μ.
Δισκοβολία ελεύθ.	Δ. Κούκουλας	Σάμος	31,42 μ.
Σφαιροβολία	Σ. Αντωνιάδης	Πανιώνιος	11,85 μ.
Λιθοβολία	Σ. Αντωνιάδης	Πανιώνιος	15,87μ.
Άρση βαρών	Θ. Γεωργιάδης	Απόλλων	55,50 οκάδες
Ποδηλατοδρομία 500 μ.	Ιωσ. Πετρίτσας	Πανιώνιος	11' 23''

¹²¹ Πανιώνιοι Αγώνες, εφημ. Αμάλθεια, 8 Μαρτίου 1906.

Στο μαραθώνιο δρόμο πρότευσε ο Λέσβιος Νικόλαος Διαλεκτός, με χρόνο 3 ώρες και 22 λεπτά.¹²² Η εκκίνηση δόθηκε στα Βουρλά, με τερματισμό στο στάδιο του Παραδείσου. Κάθε δρομέα συνόδευε ένας ποδηλάτης, ενώ τον αγώνα παρακολουθούσε άμαξα, όπου επέβαιναν γιατρός και φαρμακοποιός. Την ανώτατη εποπτεία του μαραθωνίου είχε το μέλος της ελλανοδικού επιτροπής Κ. Χατζηαποστόλου, ο οποίος επέβαινε σε ποδήλατο.¹²³

Το 1907, οι ελληνικοί αθλητικοί σύλλογοι είχαν λάβει σημαντικά χρηματικά ποσά από την ΕΟΑ, προερχόμενα από τις εισπράξεις της εορτής του Παναθηναϊκού Σταδίου προς τιμήν του ιταλικού βασιλικού ζεύγους και έτσι διευκολύνθηκαν, προκειμένου οι αποστολές τους να ταξιδέψουν στη Σμύρνη για τους Πανιώνιους Αγώνες, οι οποίοι πραγματοποιήθηκαν στο στάδιο του Παραδείσου, στις 6 και 7 Μαΐου 1907 με τη συμμετοχή 10 συλλόγων και ανεξάρτητων φιλάθλων, υπό την προστασία του νομάρχη Αϊδινίου (Σμύρνης) Φαΐκ μπέη.¹²⁴

Σύλλογος	Αριθμός δηλωθέντων αθλητών	Διακριτικό	Αριθμός συμμετεχόντων αθλητών
Πανιώνιος	60	Π	40
Απόλλων	32	Α	21
Εθνικός	10	Ε	6
Πανελλήνιος Γ. Σ.	12	Π. Γ. Σ.	5
Πέλοψ	6	Π. Μ.	4
Αιολικός Κυδωνιών	2	Α. Κ.	2
Ηρακλής Ταταύλων	5	Η	2
Ελλ. Γ. Σ. Κων/πόλεως	2	Κ	2
Γ. Ε. Πατρών	3	Γ. Ε.	1
Παναχαϊκός	5	Π. Π.	1

Αθλητές είχαν δηλώσει επίσης, χωρίς όμως να αγωνισθεί κανείς, ο Πειραιϊκός τέσσερις και ο Γ. Σ. Βόλου έναν. Έντεκα αθλητές είχαν δηλωθεί ως φίλαθλοι.

¹²² Προκριματικοί Αγώνες, εφημ. *Αμάθεια*, 23 Μαρτίου 1906.

¹²³ Ο. π., 18 Μαρτίου 1906.

¹²⁴ Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 206.

Στις 27 Μαρτίου είχε αποσταλεί από τον ΣΕΑΓΣ επιστολή προς τα αθλητικά σωματεία – μέλη του, με την οποία τα ενημέρωνε ότι ο Πανιώνιος γνωστοποιούσε στο Σύνδεσμο τις εκπτώσεις επί των εισιτηρίων της Ατμοπλοΐας Πανταλέοντος χάριν των αγώνων. Η ατμοπλοΐα παρακαλούσε να γίνει η κάθοδος των αθλητών εν σώματι στη Σμύρνη. Από την έκπτωση επρόκειτο να ωφεληθούν επίσης οι γυμναστές και οι παράγοντες των σωματείων. Το απλό εισιτήριο πρώτης θέσης οριζόταν στα 17,50 χρυσά φράγκα και με επιστροφή στα 30, ενώ της δεύτερης θέσης στα 12,50 και 25 χρυσά φράγκα αντίστοιχα.¹²⁵

Η Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων αντιπροσωπεύτηκε επίσημα από τον Μιλτιάδη Νεγρεπόντη, ενώ αντίστοιχα ο ΣΕΑΓΣ από τριμελή επιτροπή, που την αποτελούσαν οι Β. Αντωνόπουλος, ως πρώτος αντιπρόεδρος, Ν. Αθανασιάδης, ως γεν. γραμματέας, και ο Μιχ. Ρηνόπουλος ως ειδ. γραμματέας.¹²⁶ Ο Σύνδεσμος, που είχε αναγνωρίσει τους αγώνες ως επίσημους, ανακοίνωσε στον Πανιώνιο ότι, αναγνωρίζοντας την σημαντική του εργασία για τον αθλητισμό της Ιωνίας και αποδίδοντας στους αγώνες αυτούς την δέουσα σημασία, θα γνωστοποιούσε την τέλεση αυτών σε όλα τα σωματεία του και θα τους συνιστούσε να συμμετάσχουν.¹²⁷

Τα αποτελέσματα των αγώνων ήταν τα ακόλουθα:

Αγώνισμα	Νικητής	Σύλλογος	Επίδοση
100 μ.	Μιχ. Πασχαλίδης	Εθνικός	11''2
	Παντ. Έκτορος	Πανιώνιος	11''2
200 μ.	Μιχ. Πασχαλίδης	Εθνικός	25''8
400 μ.	Μελ. Μελετιάδης	Πανιώνιος	54''
800 μ.	Στυλ. Δημητρίου	Εθνικός	2'10''6
1.500 μ.	Στυλ. Δημητρίου	Εθνικός	4'28''4
Ιωνικός (8.500 μ.)	Γ. Κουλουμπέρδας	Εθνικός	30'05''
110 μ. εμπόδια	Γ. Σκουταρίδης	Πανελλήνιος	17''8
Μήκος άνευ φοράς	Κ. Τσικλητήρας	Πανελλήνιος	3,14 μ.
Μήκος μετά φοράς	Γ. Σκουταρίδης	Πανελλήνιος	6,14 μ.
Ύψος άνευ φοράς	Κ. Τσικλητήρας	Πανελλήνιος	1,40 μ.
Ύψος μετά φοράς	Κ. Τσικλητήρας	Πανελλήνιος	1,65 μ.

¹²⁵ Επιστολή ΣΕΑΓΣ προς τον Πανελλήνιο, 27 Μαρτίου 1907, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

¹²⁶ Χ. Σολομωνίδης-Ν. Λωρέντης, *Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος*, Αθήνα 1967, σελ. 69.

¹²⁷ *Πανιώνιοι Αγώνες*, εφημ. *Αμάθεια*, 9 Μαρτίου 1907.

Δισκοβολία ελλην.	Μιχ. Δώριζας	Εθνικός	34,15 μ.
Σφαιροβολία	Νικ. Γεωργαντάς	Πανελλήνιος	12,88 μ.
Λιθοβολία	Νικ. Γεωργαντάς	Πανελλήνιος	20,02 μ.
Ακοντισμός ελευθ.	Μιχ. Δώριζας	Εθνικός	54,85 μ.
Άλμα τριπλούν	Νικ. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	12,50 μ.
Άλμα επί κοντώ	Στ. Κουντουριώτης	Εθνικός	3,15 μ.
Αθλ. πένταθλο	Γ. Σιτόπουλος	Απόλλων	

Στο πρόγραμμα των αγώνων περιλαμβάνονταν επίσης τα εξής αγωνίσματα: ποδηλατοδρομία 2.000 μ., δίζυγο, ελληνορωμαϊκή πάλη, άρση αλτήρα διά εκατέρας, ποδηλατοδρομία στροφής στίβου, ποδηλατοδρομία 3.000 μ., επίδειξη ομάδος Πανιωνίου στη σουηδική γυμναστική, υπό τον καθηγητή της Γυμναστικής Σοφοκλή Μάγνη, μονόζυγο, κρίκοι, αναρρίχηση επί κάλω, άρση αμφισφαίρου διά αμφοτέρων, ποδηλατοδρομία 20.000 μ., κολύμβηση 100 μ. και κολύμβηση 400 μ.¹²⁸

Η ελληνική Επιτροπή των Ολυμπιακών Αγώνων είχε δωρίσει επαμειβόμενο έπαθλο στον Πανιώνιο, ώστε να απονέμεται ετησίως στο σύλλογο εκείνο που, κατά τους αγώνες, θα επιτύχανε το μεγαλύτερο άθροισμα βαθμών στη βαθμολογία με τις νίκες των αθλητών του. Για κάθε πρώτη νίκη θα υπολογιζόταν ο αριθμός 3, για κάθε δεύτερη ο αριθμός 2 και για κάθε τρίτη ο αριθμός 1. Για περισσότερες νίκες του ίδιου αθλητή, υπολογιζόταν ως άνω μόνο μία, ενώ οι υπόλοιπες είχαν μικρότερη βαθμολογική αξία. Το σύστημα αυτό έδωσε λαβή για αρνητικά σχόλια εναντίον του Πανιωνίου, διότι θεωρήθηκε ότι μέσω αυτού ήθελε να μειώσει τη βαρύτητα των πιθανών πρώτων νικών που προβλεπόταν να επιτύχουν οι Αθηναίοι αθλητές.¹²⁹

Το έπαθλο θα περιερχόταν στην κατοχή του νικητή συλλόγου επί ένα έτος και πέντε μέρες πριν από τους Πανιώνιους Αγώνες του επόμενου έτους θα επιστρεφόταν στον Πανιώνιο. Το έπαθλο θα παραδιδόταν στο νικητή σύλλογο με την εγγύηση τριών μελών του συλλόγου αυτού και σε περίπτωση απώλειάς του, θα πληρωνόταν στον Πανιώνιο το ποσό των 500 χρυσών φράγκων.¹³⁰ Ο Πανιώνιος, αποδεχόμενος το έπαθλο από την Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων, όρισε ως πρώτο έτος της διεκδίκησής του τους ενδέκατους Πανιωνίους.

¹²⁸ Γενικόν Πρόγραμμα Πανιωνίων Αγώνων 1907, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

¹²⁹ Π. Μανιτάκης, 100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930, Αθήνα 1962, σ. 209.

¹³⁰ Γενικόν Πρόγραμμα Πανιωνίων Αγώνων 1907, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

νιους Αγώνες, καθώς και τρίτο βραβείο για κάθε ένα από τα αθλητικά και γυμναστικά αγωνίσματα του προγράμματος.¹³¹ Επίσης η Μαρία Νεγρεπόντη πρόσφερε κύπελλο, το οποίο θα δινόταν στο σύλλογο που θα κέρδιζε τις περισσότερες νίκες στους ναυτικούς αγώνες των Πανιώνιων.¹³²

Το έπαθλο τελικά απονεμήθηκε στον Εθνικό Γυμναστικό Σύλλογο, με 28.01 βαθμούς, ενώ ο Πανελλήνιος έλαβε το επαμειβόμενο έπαθλο των κολυμβητικών αγώνων, όπου πρότευσε. Οι Γεωργαντάς, Δημητρίου, Δώριζας, Τσικλητήρας και Κουλουμπέρδας έλαβαν χρυσούς σταυρούς.

Το βράδυ της 8^{ης} Μαΐου 1907 έγινε στο γυμναστήριο του Πανιωνίου, στην Πούντα, η απονομή των διπλωμάτων στους νικητές από τον αντιπρόσωπο της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων Νεγρεπόντη.¹³³ Ο κατάλογος των νικών που πέτυχε κάθε σωματείο στους Πανιώνιους Αγώνες ήταν ο ακόλουθος:¹³⁴

Νίκες	A	B	Γ	Σύνολο
Πανιώνιος	8	10	6	24
Απόλλων	3	9	3	15
Πανελλήνιος	10	4	2	16
Εθνικός Αθηνών	9	9	2	20
Παναχαϊκός	3	2	4	9
Ελληνικός Γ. Σ. Κων/πόλεως	2	3	1	6
Ηρακλής Ταταύλων	2	2	0	4
Γυμναστική Εταιρία Πατρών	2	0	2	4
Πέλοψ Μελαντίας	1	0	4	5
Ίφιτος Καΐρου	0	1	0	1
Φίλαθλοι	3	1	0	4

Οι αθλητές και οι ξένοι αναχώρησαν για τον Πειραιά με το αιγυπτιακό ατμόπλοιο «*Ελ Καχίρα*». Μαζί τους ταξίδεψαν ο αντιπρόσωπος της Επιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων Νεγρεπόντης και οι αντιπρόσωποι των ελληνικών γυμναστικών σωματείων. Τους αναχωρού-

¹³¹ Επιστολή Πανιωνίου στον Πανελλήνιο, 9 Απριλίου 1907, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

¹³² Χ. Σολομωνίδης - Ν. Λωρέντης, *Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος*, Αθήνα 1967, σελ. 69.

¹³³ *Απονομή βραβείων*, εφημ. *Αμάθεια*, 9 Μαΐου 1907.

¹³⁴ Ο. π., *Πανιώνιος Σύλλογος*, 18 Μαΐου 1907.

ντες αποχαιρέτησε ο υποπρόξενος της Ελλάδας στη Σμύρνη Βούρος, μαζί με το προσωπικό του προξενείου.¹³⁵

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ένα κείμενο του Πατρινού πρωταθλητή ρίψεων Βασίλειου Παπαγεωργίου, που συμμετείχε και διακρίθηκε στους αγώνες, με τίτλο «*Αξέχαστη Σμύρνη*», το οποίο περιελάμβανε τις αναμνήσεις από την επίσκεψή του στην πόλη. Από το κείμενο αυτό μπορούμε να αντλήσουμε πληροφορίες για τις σχέσεις των αθλητών που προέρχονταν από σωματεία του ελληνικού κράτους με τους Σμυρναίους, τις εντυπώσεις που αποκόμιζαν οι αθλητές που επισκέπτονταν τη Σμύρνη, αλλά και την αντίληψη που επικρατούσε ανάμεσα στους κατοίκους της πόλης, σχετικά με τους Έλληνες αθλητές που την επισκέπτονταν:

«...Το 1907 προεκηρύχθησαν πάλιν εις την Σμύρνην οι Πανιώνιοι Αγώνες. Η Κοινότης Σμύρνης προσεκάλεσε τιμής ένεκεν από τας Πάτρας τους πρωταθλητάς Δημ. Τόφαλον, Θεμ. Διακίδην και Βασ. Παπαγεωργίου. Αι επιτυχίαι των προεκάλεσαν τον ενθουσιασμόν των κατοίκων της πόλεως της Σμύρνης, αδιακρίτως θρησκευτικών ή εθνικών διακρίσεων. Όλη η πόλις ήτο επί ποδός χάριν των αγώνων. Οι αθληταί εγένοντο αντικείμενον θαυμασμού και εξαιρετικής συμπαθείας. Ο εθνικός παλμός εδόνει ολόκληρον την Ιωνικήν Μητρόπολιν. Δύο γεγονότα μου μένουν αλησμόνητα.

Πρώτον είναι μία εκδρομή στον Κουκλουτζά, χωρίον ελληνικόν επί υψώματος, έξωθι της Σμύρνης. Εθαυμάσαμεν την δεξιότητα των Σμυρναίων αμαζάδων εις διαδρομήν ανώμαλον και κατωφερή. Οι κάτοικοι μας περιεκύκλωσαν και μας ερωτούσαν για τ' αδέρφια μας, αν γυμνάζωνται για να τους ελευθερώσουν. Μας εφιλοξένησαν με αφάνταστον προθυμίαν. Και όταν επρόκειτο να φύγωμεν, μας καταφιλούσαν κλαίοντες και τραγουδούσαν με τα σαντούρια

Ψεύτικα ήταν τα λόγια, ψεύτικα και τα φιλιά

που μου έδινες, πουλί μου, κάτω στην αμυγδαλιά.

Όλοι συνεκινήθημεν και εκλαύσαμε για τα εθνικά τους αισθήματα.

Το δεύτερον είναι όταν εις το κεντρικότερον μπαρ ο Τόφαλος, παρακινηθείς από εμάς, ετραγούδησε τον Γέρο-Δήμο:

Εγέρασα μωρέ παιδιά, σαράντα χρόνια κλέφτης...

¹³⁵ Ο. π., *Αναχώρησις αθλητών*, 10 Μαΐου 1907.

Ο Τόφαλος, περιστοιχούμενος από ανθοδέσμη αιθερίων δεσποινίδων, ετραγούδησε θαυμάσια. Είχε στην αλήθεια μερακλωθή. Τι επακολούθησε, δεν περιγράφεται. Αληθινόν πανδαιμόνιον χειροκροτημάτων και επευφημιών! Ο Τόφαλος εδέχετο ασπασμούς από το τρυφερόν περιβάλλον του. Μεταξύ των πελατών εκάθητο και ο Εμβέρ βέης, ανώτερον στέλεχος του Κινήματος των Νεοτούρκων. Μας εκέρασε μπίρες και παρεκάλεσε να επαναλάβη ο Τόφαλος το τραγούδι, όπερ και έγινε εν μέσω απεριγράπτου ενθουσιασμού.

*Εις την Σμύρνην αισθανθήκαμε ότι εκεί εκτυπούσε η καρδιά του Ελληνισμού και δι' αυτό με την Μικρασιατικήν Καταστροφήν εδοκιμάσαμε αληθινόν σπαραγμόν».*¹³⁶

2.8 ΑΘΛΗΤΙΚΑ ΣΤΑΔΙΑ ΚΑΙ ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΑ ΣΤΗ ΣΜΥΡΝΗ

Το 1898 υπήρχαν στη Σμύρνη και στα προάστια της τρία στάδια και ποδηλατοδρόμια, του Μπουρνόβα, της Πούντας, που κατασκευαζόταν από τον Γυμναστικό Κύκλο, και της Περαιάς (Κορδελιού). Για την κατασκευή του τελευταίου χρειάστηκε το ποσό των 1.000 λιρών, το οποίο καλύφθηκε από μετοχές που εκδόθηκαν προς 10 λίρες η καθεμιά. Στο πρώτο δεκαήμερο της διάθεσης των μετοχών, από 1 έως 10 Φεβρουαρίου 1898, είχαν αγοραστεί περίπου 50 μετοχές έναντι 25-30 λιρών η καθεμιά, κυρίως από κατοίκους της Περαιάς. Το υπόλοιπο μισό του ποσού επρόκειτο κατά τις εκτιμήσεις να καλυφθεί και αυτό.¹³⁷

Λόγω της ραγδαίας ανάπτυξης της ποδηλασίας στην Ευρώπη και στην Αμερική, ο Γυμναστικός Κύκλος (Σπόρτινγκ Κλουμπ) της Σμύρνης αποφάσισε τον Οκτώβριο του 1896 να συστήσει ποδηλατοδρόμιο για τα μέλη του που επιδίδονταν στο άθλημα κι έτσι ανοίχτηκε κατάλογος εγγραφών έως πενήντα μελών, προερχομένων από όλες τις εθνότητες της πόλης. Με πρωτοβουλία του προέδρου Ηλ. Γκιφραί, τα μέλη του Γυμναστικού Κύκλου αποφάσισαν να κατασκευάσουν ποδηλατοδρόμιο στην προκουμαία (Κε) της Σμύρνης, δίπλα στην Πούντα, το λεγόμενο *Βελοδρόμιο*. Ο απαιτούμενος χώρος εκχωρήθηκε από τον

¹³⁶ Ν. Πολίτης, *Πατραϊκός Αθλητισμός*, Τόμος Β', 1997 στο Π. Λινάρδος, *Η Σμύρνη του Πανιωνίου*, Οι Φίλοι των Τεχνών, Αθήνα 1998, σελ. 97.

¹³⁷ *Στάδιον εν Περαιά*, εφημ. *Αμάλθεια*, 10 Φεβρουαρίου 1898.

Ηλ. Γκιφραί δωρεάν για τρία χρόνια και τα έξοδα διαμόρφωσής του καλύφθηκαν μέσω της έκδοσης εκατό μετοχών έναντι αντιτίμου τριών λιρών η καθεμία. Πενήντα απ' αυτές αγοράστηκαν από τον ίδιο τον Ηλ. Γκιφραί. Δεκτά στο ποδηλατοδρόμιο επρόκειτο να γίνονται και μη μέλη, έναντι πληρωμής, ο δε σχεδιασμός των εγκαταστάσεων ανατέθηκε στο Γάλλο αρχιτέκτονα Ντυσσώ.¹³⁸

Στην μαγευτική περιοχή Παραδείσο του σμυρναϊκού προαστίου Μπουτζά υπήρχε «στάδιο», το λεγόμενο *Κούρσι*, όπου τελούνταν δύο φορές το χρόνο ιπποδρομίες. Στον ίδιο χώρο ο Πανιώνιος ίδρυσε το στάδιό του το 1904.¹³⁹

Τον Σεπτέμβριο του 1907, ο Πανιώνιος ανακοίνωσε την ίδρυση γυμναστηρίου στην Περαιά (Κορδελιό), το οποίο θα λειτουργούσε βάσει του κανονισμού του συλλόγου. Για το σκοπό αυτό επελέγη ευρύχωρο οικόπεδο κοντά στην προκουμαία, δίπλα στο κτήμα Μαλκότση. Το γυμναστήριο θα εξοπλιζόταν με όλα τα απαραίτητα όργανα, ενώ θα διέθετε και στίβο περιφέρειας 200 μέτρων.¹⁴⁰

Οι αθλητές του Πανιωνίου από το 1900 γυμνάζονταν σε γήπεδο που είχε ενοικιάσει ο σύλλογος από την γαλλική εταιρία προκουμαίων της Σμύρνης. Παρότι η σύμβαση είχε πολυετή διάρκεια, η εκμισθώτρια εταιρία είχε διατηρήσει το δικαίωμα να λύσει την σύμβαση σε περίπτωση πώλησης του γηπέδου. Το 1910, πράγματι η εταιρία έλυσε αυτοδίκαια τη σύμβαση και ο Πανιώνιος απομακρύνθηκε από το χώρο. Οι εκπρόσωποι του συλλόγου Αντώνιος Αρεάλης και Δημητρός Δάλλας απευθύνθηκαν στον άρτι αφιχθέντα στη Σμύρνη μητροπολίτη Χρυσόστομο, ο οποίος, με την ιδιότητα του προέδρου της ορθόδοξης κοινότητας Σμύρνης, εισηγήθηκε στα δύο κοινοτικά σώματα, τη Δημογεροντία και την Κεντρική Επιτροπή, να δωρίσουν στον Πανιώνιο γήπεδο 105.000 τ. μ., δίπλα στο ελληνικό νεκροταφείο. Την έκταση διεκδικούσε η αγγλική εταιρία σιδηροδρόμων Αϊδινίου, προκειμένου να επεκτείνει τις εγκαταστάσεις της, προσφέροντας το ποσό των 100.000 χρυσών λιρών. Τελικώς η προσφορά της απερρίφθη και έτσι το 1911 εγκαινιάστηκε το νέο στάδιο του Πανιωνίου.¹⁴¹ Το 1919 κατασκευάστηκε στο στάδιο ξύλινη εξέδρα χιλίων θέσεων. Τον Μάιο του ίδιου έτους ο χώρος του σταδίου επιτάχθηκε από τον ελληνικό στρατό, ο

¹³⁸ Ο. π. *Ποδηλατοδρόμιον*, 24 Οκτωβρίου 1896.

¹³⁹ Ν. Καραράς, *Ο Μπουτζάς*, Αθήνα 1962, σελ. 108.

¹⁴⁰ *Πανιώνιος Σύλλογος*, εφημ. *Αμάθεια*, 1 Σεπτεμβρίου 1907.

¹⁴¹ Χ. Σολομωνίδης, *Χρυσόστομος Σμύρνης*, Αθήνα 1971, σελ. 168-170.

οποίος εγκατέστησε εκεί τα μεταγωγικά του μέσα, με αποτέλεσμα να χαθούν προς στιγμήν ακόμη και αυτά τα ίχνη του στίβου των 335 μέτρων.¹⁴²

2.9 ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΠΑΝΙΩΝΙΟΥ ΚΑΙ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

Ο Πανιώνιος και ο Απόλλων, έχοντας γεννηθεί ως μουσικοί σύλλογοι, ανέπτυξαν παράλληλα με το αθλητικό τους έργο και πολιτιστική δραστηριότητα. Ο Πανιώνιος διατηρούσε έως το 1904 μουσικό τμήμα με δύο ορχήστρες, ενώ προκήρυξε ποιητικούς διαγωνισμούς και καλλιτεχνικές εκθέσεις. Το 1901 πραγματοποίησε έκθεση ζωγραφικής και γλυπτικής, με έργα Σμυρναίων καλλιτεχνών, ενώ το 1902 εκτέθηκαν στην έκθεσή του 177 πρωτότυπα έργα σημαντικών ζωγράφων, όπως του Γιώργου Ιακωβίδη, του Νικηφόρου Λύτρα, του Νίκου Βολονάκη, του Οθωναίου κ.ά. Το 1900, με την συμπλήρωση των δέκα χρόνων από την ίδρυσή του, ο Πανιώνιος προκήρυξε διαγωνισμό για τη σύνθεση του ύμνου του. Την ελληνόδοκο επιτροπή αποτέλεσαν οι Αθηναίοι λόγιοι Γεώργιος Μιστριώτης και Νικόλαος Καζάζης, καθώς και ο ποιητής Αριστομένης Προβελέγγιος. Νικητής αναδείχθηκε ο διακεκριμένος Σμυρναίος ποιητής Στέλιος Σπεράντσας, φέροντας το ψευδώνυμο «*Αηλιώτης*». Το ποίημα του Σπεράντσα μελοποιήθηκε από τον Σμυρνιό μουσουργό Δήμο Μιλανάκη, ενώ η μελοποίησή του βραβεύτηκε από επιτροπή στο Παρίσι, με πρόεδρο τον Σπύρο Σαμαρά. Το 1902 προκηρύχθηκε δεύτερος ποιητικός διαγωνισμός, με μέλη της επιτροπής τους Νικόλαο Πολίτη, Δ. Σακελλαρόπουλο και Αριστομένη Προβελέγγιο. Το βραβείο έλαβε ο μετέπειτα καθηγητής πανεπιστημίου και διεθνολόγος Στέλιος Σεφεριάδης,¹⁴³ με την συλλογή του «*Από το συρτάρι μου*». Το 1903, βραβεύτηκε ο λογοτέχνης από την Κωνσταντινούπολη Δ. Γερακάρης, με το διήγημα «*Ακούσιον πάθημα*», ενώ την επιτροπή του διαγωνισμού αποτέλεσαν οι Κωστής Παλαμάς, Γεώργιος Δροσίνης και Νικόλαος Πολίτης. Τον ίδιο χρόνο προκηρύχθηκε και μουσικός διαγωνισμός ορχηστρών και συλλόγων, με νικήτρια την ορχήστρα του Ελληνικού Ορφανοτροφείου, μαέστρος της οποίας ήταν ο Ι.

¹⁴² Επιστολή Δ. Δάλλα προς τον πρόεδρο του Πανελληνίου Σαράτσογλου, 2 Οκτωβρίου 1919 (Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.).

¹⁴³ Πατέρας του νομπελίστα ποιητή Γιώργου Σεφέρη.

Διγενής. Από το 1904 έπαψαν πλέον οι καλλιτεχνικές και λογοτεχνικές εκδηλώσεις. Με εξαίρεση μια έκθεση φωτογραφίας το 1906, ο σύλλογος αφιερώθηκε εξ ολοκλήρου στην αθλητική δραστηριότητα.¹⁴⁴

Ο Απόλλωνας, από την πλευρά του, υπήρξε πρωτοπόρος στη μουσική κίνηση της Σμύρνης και η ορχήστρα του συμμετείχε συχνά σε μουσικές εκδηλώσεις. Ο σύλλογος διοργάνωνε συχνά φιλολογικές συγκεντρώσεις και διαλέξεις, ενώ διοργάνωνε και λογοτεχνικούς διαγωνισμούς. Αξιοσημείωτη είναι η βράβευση του άρματος του Απόλλωνος στο καρναβάλι της Σμύρνης το 1904. Στο τέθριππο άρμα του συλλόγου επέβαινε ο δρομέας του Γ. Ισηγόνης με χρυσή λύρα, παριστάνοντας τον θεό Απόλλωνα, ενώ προηγούντο επτά ιππείς φέροντες ιωνικούς χιτώνες. Το άρμα συνόδευαν εννέα ξανθές παρθένες – οι εννέα Μούσες – που κρατούσαν φόρμιγγες και έψαλλαν τον ύμνο του Απόλλωνα. Αθλητές του Απόλλωνα, ντυμένοι κι αυτοί αρχαϊκά, ακολουθούσαν το άρμα έφιπποι και πεζοί. Η φιλοτέχνηση του άρματος είχε πραγματοποιηθεί από τον ζωγράφο Β. Ιθακήσιο και τον γλύπτη Δ. Κοτζαμάνη. Ο σύλλογος, θέλοντας να πανηγυρίσει την βράβευσή του, οργάνωσε λαμπαδηδρομία και τα μέλη του διέσχισαν όλους τους κεντρικούς δρόμους της Σμύρνης.¹⁴⁵

2.10 ΛΟΥΤΡΑ - ΥΓΙΕΙΝΗ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ

Όλοι γνωρίζουμε τις ιδανικές και θαυμάσιες συνθήκες, κλιματικές ή άλλες, που επικρατούν στις αιγαιοπελαγίτικες ακτές για την επαφή του ανθρώπου με το θαλασσινό νερό, την εξάσκηση στα θαλάσσια μπάνια και την κολύμβηση γενικότερα.

Όμως παλιότερα οι Έλληνες του Αιγαίου, παρόλο που είχαν πολύ στενούς δεσμούς με τη θάλασσα, δεν επιδίδονταν στα θαλάσσια λουτρά, πρώτον για λόγους αιδούς, αλλά κυρίως λόγω διαφόρων προκαταλήψεων, είτε κοινωνικών είτε θρησκευτικών είτε άλλων, οι οποίες δεν ευνοούσαν καθόλου την ωραία ενασχόληση με τα θαλασσινά μπάνια.¹⁴⁶ Ως ένα

¹⁴⁴ Χ. Σολομωνίδης - Ν. Λωρέντης, *Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος*, Αθήνα 1967, σελ. 34-43.

¹⁴⁵ Χ. Σολομωνίδης, *Της Σμύρνης*, Αθήνα, 1957, σελ. 71.

¹⁴⁶ Corbin A., *Le territoire du vide, L' Occident et le desir de rivage, 1750- 1840*, , Flummarion, Champ, Παρίσι 1988. Βλ. ειδικότερα το κεφ. V «L' invention de la plage», σ. 283-317.

βαθμό, μόνο τα αγόρια κι οι άντρες των παραλιακών περιοχών γίνονταν αποδεκτοί ως κολυμβητές, ενώ για τις γυναίκες η θάλασσα ήταν σχεδόν απαγορευμένη.

Από τα τέλη του 19^{ου} αι. και κυρίως από τις αρχές του 20^{ου}, με την έντονη αστικοποίηση στην Ελλάδα και την Οθωμανική Ανατολή, καθώς και την υιοθέτηση πολλών δυτικοευρωπαϊκών συνηθειών από τους Έλληνες, ιδίως τους αστούς και τους αριστοκράτες, τα θαλασσινά μπάνια άρχισαν ολοένα και περισσότερο να κερδίζουν έδαφος για το σύνολο των ανθρώπων.

Σιγά σιγά η ιδέα της κολύμβησης κερδίζει φανατικούς οπαδούς, παρόλο που ήταν σχεδόν απαγορευμένα τα μικτά μπάνια (bains mixtes). Σ' εκείνη την πρώιμη εποχή, φυσικά θεωρούνταν μεγάλη ντροπή και κοινωνικώς ανεπίτρεπτη η έκθεση του σώματος στα μάτια του άλλου φύλου. Γι' αυτό το λόγο υπήρχαν στις παραλίες σαφώς περιχαρακωμένες και χωριστές περιοχές, όπου έπαιρναν το μπάνιο τους άνδρες και γυναίκες, περιτριγυρισμένοι στην κυριολεξία από ξύλινα τείχη και υπό την άγρυπνη παρουσία φυλάκων! Σαφές κι εύγλωττο παράδειγμα είναι τα λεγόμενα «μπάνια του Ντυσσού» στη Σμύρνη.

«Όταν μέναμε στη Σμύρνη χαιρόμουν, γιατί πηγαίναμε στα μπάνια στο Καρατάς ή στο Μπουτζά. Εκεί τα μπάνια είχαν πατώματα ανάλογα με το ύψος σου και μπορούσες να μπεις χωρίς να φοβάσαι, είχα και ένα σωσίβιο. Είχε δωμάτια με σανίδες γύρω γύρω. Ήταν κατασκευασμένα έτσι, λόγω του ναμαχρέ, γιατί εκεί ερχόνταν και οι χανούμισσες με τα παιδιά τους. Για τους ενήλικες που ήξεραν να κολυμπούν, η θάλασσα εκεί ήταν πολύ βαθιά και όσο προχωρούσες, τόσο βάθαινε, αλλά ήταν πάντα κλειστά, για να μην μας δει κανένα ανδρικό μάτι. Αυτό μ' άρεσε πολύ εμένα, γιατί ήμασταν όλες κοριτσάκια της ηλικίας μου. Οι εσωτερικοί τοίχοι ήταν ανοιχτοί και βλέπαμε όλους τους χώρους, που κολυμπούσαν οι μεγάλες.»¹⁴⁷

Σε πλούσια, παραλιακά προάστια, όπως το Κορδελιό, το Καρατάσι και η Καραντίνα, υπήρχαν παραθαλάσσιες βίλλες με εξέδρες προωθημένες μέσα στη θάλασσα, ώστε να διευκολύνεται η είσοδος των λουομένων στο νερό για το μπάνιο τους. Σ' αυτές τις εξέδρες

¹⁴⁷ Κουρτιάν Α., «Ερμενί» Τρεις μαρτυρίες Αρμενίων για τη γενοκτονία, Εστία, Αθήνα 1990, σελ. 31. Η πληροφορήτρια εδώ κάνει λάθος. Συγγχεί τον Μπουτζά, μεσόγειο προάστειο που απείχε πολύ από τη θάλασσα, με κάποιο άλλο παραθαλάσσιο μέρος.

υπήρχε πάντοτε μια μικρή καμπίνα, για να αλλάζουν τα ρούχα τους, και μια σκαλίτσα για να κατεβαίνουν στη θάλασσα.¹⁴⁸

Στην *Αμάλθεια* της 20^{ης} Ιανουαρίου του 1882, βρίσκουμε διαφήμιση του υδροθεραπευτήριου του ιατρού Χρίστου Πολίτη, που βρισκόταν στη συνοικία Χατζητσίρου της Σμύρνης, «κατηρτισμένου όπως τα τελειότερα υδροθεραπευτήρια των μεγαλουπόλεων της Ευρώπης, παρέχον διά υδρολουσίας θεραπευτικήν ιατροείαν». Στις γυναίκες παρεχόταν θεραπεία από εξειδικευμένη γυναίκα, υπό την εποπτεία του ιατρού.¹⁴⁹

Τον Ιούνιο του 1892 διαβάζουμε στην ίδια εφημερίδα διαφήμιση των Αγαμεμονείων λουτρών, που παρείχαν τα ιαματικά τους λουτρά σε όσους ενοικίαζαν δωμάτια προς 10, 15 και 20 γρόσια ανά ημερονύκτιο. Το θερμό μεταλλικό νερό τους μπορούσε να μεταφερθεί και στη Σμύρνη, προς ένα μετζίτι «ανά φόρτωμα». Ιδιοκτήτης των λουτρών ήταν ο Τούρκος Ταϊντζή Μεμέτ.¹⁵⁰

Σε διαφήμιση του 1906 στον τύπο της Σμύρνης, μαθαίνουμε ότι οι εγκαταστάσεις των Αγαμεμονείων λουτρών (στον Μπαλτσόβα) διέθεταν αίθουσα ανάγνωσης και μουσικής, αίθουσα σφαιριστηρίου και διαφόρων παιχνιδιών, μεγάλους κήπους για περίπατο, δυνατότητα σκοποβολής επί περιστερών, λούουν τέννις, θερμά και ψυχρά λουτρά, εντριβές, θεραπείες με γάλα και με σταφύλια, υπηρεσία εκδρομών, καθώς και μαγειρική ανατολίτικη και ευρωπαϊκή.¹⁵¹

Κατά το ίδιο έτος, παρακολουθούμε τη διεύθυνση των Αγαμεμονείων ιαματικών λουτρών, υπό τον Άλφρεντ Μιλ πλέον, να διοργανώνει τους Αγαμεμονείους αγώνες, με συμμετοχή ντόπιων κατοίκων από τα γύρω χωριά. Τα αγωνίσματα που τελέστηκαν ήταν δρόμος 9.000 μ., άρση βαρών διά μιας χειρός, δρόμος 3.100 μ., άλμα τριπλούν μετά φοράς, πάλη, δισκοβολία και σφαιροβολία. Στους πάνω από 2.000 επισκέπτες του κήπου των ιαματικών λουτρών έγινε και επίδειξη γαλλικών γυμνασμάτων και παιχνιδιών. Οι αθλητές που έλαβαν μέρος ήταν Έλληνες και Τούρκοι, των οποίων αναφέρονται ενδεικτικά κάποια ονόματα: Έκτωρ Πετράς (μαθητής του Οθωμανικού Πολυτεχνείου), Γεώργιος Μακαρονί-

¹⁴⁸ Γ. Κατραμόπουλος, *Η Σμύρνη των Σμυρνίων*, Ωκεανίδα, Αθήνα 2002, σελ. 142.

¹⁴⁹ *Το υδροθεραπευτήριον του Ιατρού Χρ. Πολίτου*, εφημ. *Αμάλθεια*, 20 Δεκεμβρίου 1882.

¹⁵⁰ Ο. π., *Ιαματικά λουτρά*, 10 Ιουνίου 1892.

¹⁵¹ Ο. π., *Αγαμεμόνεια λουτρά*, 22 Ιουνίου 1906.

δης (από το Καρατάσι), Μεχμέτ (ξυλουργός), Μεχμέτ (από τα Σώκια) και Χαλίλ (από το Τουρμπαλί), αμφότεροι επαγγελματίες παλαιστές, κ.ά.¹⁵²

2.11 1^ο ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΒΡΑΒΕΥΣΗ ΠΑΝΙΩΝΙΟΥ (1904)

Στις 31 Μαρτίου 1904 διοργανώθηκε στην Αθήνα συνέδριο από το Σύλλογο προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων, το Φιλολογικό Σύλλογο *Παρνασσός* και το Σύλλογο προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων. Σ' αυτό καλούνταν να λάβουν μέρος αντιπρόσωποι δήμων, κοινοτήτων, ελληνικών παρoικιών, εκπαιδευτικών συλλόγων και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, επίσης εκπαιδευτικοί και ασχολούμενοι με εκπαιδευτικά ζητήματα. Το συνέδριο περιλάμβανε τέσσερα τμήματα: α) της στοιχειώδους εκπαίδευσης, β) της μέσης εκπαίδευσης, γ) της γυναικείας αγωγής και δ) της τεχνικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης. Όπως γίνεται φανερό, δεν υπήρχε καμία αναφορά στη σωματική αγωγή ή στον αθλητισμό και για το λόγο αυτό δεν απευθυνόταν σε γυμναστικά σωματεία.¹⁵³

Στη Σχολική Έκθεση, που διήρκεσε από τις 31 Μαρτίου έως τις 30 Απριλίου 1904, ζητούνταν περιγραφή και σχεδιαγράμματα από σχολικά γυμναστήρια. Στο πλαίσιο αυτό, ο Πανιώνιος υπέβαλε έκθεση περί των ετησίως τελεσθέντων από το 1901 σχολικών αγώνων και έλαβε το πρώτο βραβείο, ένα χρυσό μετάλλιο.¹⁵⁴

¹⁵² Ο. π., *Αγαμεμόνιοι Αγώνες*, 10 Απριλίου 1906.

¹⁵³ *Πρόγραμμα και κανονισμός πανελληνίου εκπαιδευτικού συνεδρίου και σχολικής εκθέσεως*, εν Αθήναις 1904, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

¹⁵⁴ Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 140.

2.12 ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ

Το μάθημα της γυμναστικής εισήχθη στα σχολεία της Σμύρνης από διευθυντές που είχαν σπουδάσει στη Γερμανία, όπου το γυμναστικό κίνημα των *Turnvereine* εμφανιζόταν ως ένα από τα στοιχεία της ανωτερότητας του γερμανικού συστήματος. Ο καθηγητής που δίδασκε το μάθημα της γυμναστικής στη Σχολή Αρώνη ήταν ένας πρώην στρατιωτικός, έφεδρος αξιωματικός του ελληνικού στρατού.¹⁵⁵ Ήταν η εποχή που και στο ελληνικό κράτος εισάγονταν με το βασιλικό διάταγμα της 18^{ης} Φεβρουαρίου 1871 οι στρατιωτικές ασκήσεις στα ελληνικά σχολεία. Αποκορύφωση της επιβολής στρατιωτικού χαρακτήρα στην εκπαίδευση αποτελεί ο «*Στρατιωτικός κανονισμός των μαθητών των γυμνασίων του κράτους*», σύμφωνα με τον οποίο όλα τα γυμνάσια αποτελούν σώματα «*στρατιωτικώς συντεταγμένα*».¹⁵⁶ Στην Ελλάδα, η οργάνωση της γυμναστικής ήταν προσανατολισμένη από την αρχή προς τους στόχους και τις επιδιώξεις του γερμανικού συστήματος, καθώς έτσι εκφραζόταν η πεποίθηση αρκετών ότι, μέσω της στρατιωτικής προπαίδευσης των νέων, θα δημιουργούνταν στρατός που θα μπορούσε να πολεμήσει ικανοποιητικά τους Τούρκους, προκειμένου να απελευθερωθούν και τα υπόλοιπα «*αλύτρωτα*» τμήματα του Ελληνισμού. Το 1880, μετά από εικοσαετείς προσπάθειες του Ιωάννη Φωκιανού, με ειδικό διάταγμα, η γυμναστική θα καθιερωνόταν ως υποχρεωτικό μάθημα στα ελληνικά σχολεία.¹⁵⁷

Η παλιότερη αναφορά που έχουμε για τη σχολική γυμναστική στη Σμύρνη είναι στην εφημερίδα *Ιωνική*, στις 21 Ιουλίου 1874, σχετικά με το γυμναστήριο του ιδιωτικού σχολείου «*Ισοκράτης*», όπου παραδίδονταν μαθήματα σπαθασκίας, ραβδομαχίας και γυμναστικής.¹⁵⁸ Τον Ιούνιο του 1891 πραγματοποιήθηκαν στη Σμύρνη οι πρώτες μαθητικές, γυμναστικές επιδείξεις από την Ευαγγελική Σχολή, όπου οι μαθητές εκτέλεσαν «*ελίξεις, αναπετώσεις και πολλές άλλες ασκήσεις*».¹⁵⁹ Η σχολή διατηρούσε στον περίβολό της οργανωμένο γυμναστήριο, που περιελάμβανε όλα τα γυμναστικά όργανα, όπως μονόζυγα, δίζυγα, δίσκους, τραπέζια, κορίνες, σφαίρες κτλ. Ανάμεσα στους καθηγητές και στους δα-

¹⁵⁵ Georgelin H., *Σμύρνη - Από τον κοσμοπολιτισμό έως τους εθνικισμούς*, Κέδρος, Αθήνα 2007, σελ. 122-123.

¹⁵⁶ Χ. Κουλούρη, *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε., Αθήνα 1997, σελ. 55.

¹⁵⁷ Δ. Χατζηχαριστός, *Παιδαγωγική θεμελίωση της Φυσικής Αγωγής*, Συμμετρία, Αθήνα 1993, σελ. 139-140.

¹⁵⁸ Π. Λινάρδος, *Η Σμύρνη του Πανιωνίου*, Οι φίλοι των Τεχνών, Ν. Σμύρνη 1998, σελ. 42.

¹⁵⁹ Χ. Σολομωνίδης, *Η παιδεία στη Σμύρνη*, Αθήνα 1962, σελ. 355-356.

σκάλους που εξάσκησαν τους μαθητές της σχολής στο γυμναστήριο, αναφέρονται οι Γεωργόπουλος, Αδ. Ζήσης, Δίγκας, Εμ. Κουμάνιος, Σοφ. Μάγνης, Γ. Λεωνίδου κ.ά.¹⁶⁰

Δέκα χρόνια μετά, το 1901, ο Πανιώνιος θα καθιερώσει τους ετήσιους σχολικούς αγώνες της Σμύρνης και θα αθλοθετήσει το επαμειβόμενο κύπελλο για τη σχολή που θα συγκέντρωνε την μεγαλύτερη βαθμολογία στα αγωνίσματα του προγράμματος. Οι αγώνες τελέστηκαν χωρίς διακοπή έως το 1922, σε ετήσια βάση, με τη συμμετοχή όλων των σχολείων της Σμύρνης. Το 1904, ο Πανιώνιος τιμήθηκε για την δράση του αυτή, με το πρώτο βραβείο του Α' Πανελληνίου Εκπαιδευτικού Συνεδρίου και της Σχολικής Εκθέσεως που τελέστηκαν στην Αθήνα, από το Σύλλογο προς Διάδοσιν των Ελληνικών Γραμμάτων, το Φιλολογικό Σύλλογο *Παρνασσός* και τον Σύλλογο προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων.¹⁶¹

Δραστηριότητα τέλεσης σχολικών αγώνων βρίσκουμε και σε άλλες ελληνικές κοινότητες στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Τον Σεπτέμβριο του 1900, ο δάσκαλος στην ελληνική κοινότητα του Κασαμπά Κοσμάς Π. Σφαντίδης, στέλνει επιστολή στο σωματείο *Ανατολή*, στην οποία αναφέρει ότι κατά το παρελθόν έτος τελέστηκαν σχολικοί αγώνες, όπου έλαβαν μέρος οι μαθητές του, διαγωνιζόμενοι στο δρόμο, στο άλμα, στους κρίκους, στο μονόζυγο, στο δίζυγο, στην κλίμακα, στα τραπέζια, στους αλτήρες κλπ. Σύμφωνα με την περιγραφή του δασκάλου, οι αγώνες πραγματοποιήθηκαν με μεγαλοπρέπεια, ενώ το πλήθος εξεπλάγη θετικά από τις προσπάθειες των μαθητών, ο δε καϊμακάμης, που ήταν παρών, τον συνεχάρη τρεις φορές για τις εξαιρετικές επιδόσεις των αθλητών. Στη διάρκεια των αγώνων, οι μαθητές έψαλαν τον ολυμπιακό ύμνο του Σαμάρα, ενώ στο τέλος έψαλαν και τον ελληνικό εθνικό ύμνο, αλλά με διαφορετικές λέξεις. Τέλος, με τα χρήματα που εισπράχθηκαν από το κοινό αγοράστηκαν βραβεία, τα οποία δόθηκαν στους νικητές.¹⁶²

Τον Μάιο του 1900 επίσης η σμυρναϊκή Σχολή Γ. Δαλδάκη πραγματοποίησε σχολικούς αγώνες και όρισε βραβεία. Στο νικητή του μεγάλου δρόμου δόθηκε χαρτοφύλακας και στεφάνι ελιάς που έφερε χρυσά γράμματα. Συνολικά δόθηκαν δώδεκα βραβεία. Παράλληλα, πραγματοποιήθηκε ημερήσια εκδρομή διά θαλάσσης στο νότιο σμυρναϊκό προάστιο Μυρακλή (Κοκάργιαλι), όπου σε μια δεντρόφυτη περιοχή, «*οι μαθητές και οι μαθήτριες πέρασαν την ημέρα τους με ζωνηρότητα*».¹⁶³

¹⁶⁰ Ο. π., σελ. 355.

¹⁶¹ Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 140.

¹⁶² Επιστολή Κ. Π. Σφαντίδου προς το συμβούλιο της *Ανατολής*, 11 Σεπτεμβρίου 1900, Αρχείο *Ανατολής*.

¹⁶³ Ασκήσεις μαθητών, εφημ. *Αμάθεια*, 8 Μαΐου 1900.

Το πρόγραμμα των σχολικών αγώνων του Πανιωνίου το 1910, περιελάμβανε άλμα εις μήκος (για κάθε ηλικία), άλμα εις μήκος (παιδών), άλμα εις ύψος, άλμα τριπλούν, άλμα επί κοντώ, σφαιροβολία, δρόμο 100 μ. (για τους μη μετασχόντες σε αγώνα), δρόμο 100 μ. (ελεύθερης εγγραφής), δρόμο 400 μ., δρόμο 800 μ., δρόμο 110 μ. μετ' εμποδίων, τριαγμό, ελληνική δισκοβολία, πένταθλο, σκυταλοδρομία (600 μ.), διελκυστίνδα, διελκυστίνδα παιδών, αμφίδρομο (σκλαβάκια), ασκήσεις γυμναστικών ομάδων. Το κύπελλο των αγώνων εκείνης της χρονιάς, απονεμήθηκε για δεύτερη συνεχόμενη φορά στους μαθητές του Ελληνογαλλικού Λυκείου Χρ. Αρώνη, οι οποίοι συγκέντρωσαν τις περισσότερες νίκες. Καθηγητής της γυμναστικής του εν λόγω σχολείου ήταν κατά τη χρονιά εκείνη ο διάσημος γυμναστής Σοφοκλής Μάγνης.¹⁶⁴

Τον Μάρτιο του 1907 είχε αναπτυχθεί ισχυρός αντίλογος, σχετικά με την σκοπιμότητα της συμμετοχής των μαθητών στους σχολικούς αγώνες του Πανιωνίου, εκ μέρους του Διδακταλικού Συνδέσμου της Σμύρνης, ο οποίος με δημόσια δήλωσή του οργάνου του αποφαινόταν ότι ο «αθλητισμός είναι επιβλαβέστατος διά τους μαθητάς».¹⁶⁵ Τόνιζε ότι αυτή η διαπίστωση αποτελούσε παιδαγωγική αρχή που δεν επιδεχόταν συζητήσεων και μάλιστα εξέφραζε την απορία του για το γεγονός της εκ νέου προκήρυξης των αγώνων για τους μαθητές των δημοσίων σχολείων το 1907. Σύμφωνα με το Διδακταλικό Σύνδεσμο, ο Πανιώνιος εξυπηρετούσε, βάσει του καταστατικού του, διαφορετικούς σκοπούς από σχολές όπως η Ευαγγελική και μάλιστα επικροτούσε την απόφαση των αρμοδίων της τελευταίας να αρνηθούν την επίσημη συμμετοχή της στους αγώνες του Πανιωνίου, αφήνοντας έτσι τη διακριτική ευχέρεια στους μαθητές και στους γονείς που επιθυμούσαν, να αποφασίσουν την συμμετοχή τους στους αγώνες. Τέλος, αντί των αγώνων, συνιστούσε στον Πανιώνιο να αντικαταστήσει αυτούς με μαθητικές παρελάσεις των σχολείων «που θα ήθελον να συντελέσωσιν εις το θεαματικόν μέρος των δημοσίων αγώνων του Γυμναστικού Συλλόγου τούτου».¹⁶⁶

Σε άλλο φύλλο της η εφημερίδα *Αμάθεια* επικαλούνταν μάλιστα την άποψη του πολιτευτή και μέλους της Επιτροπής των Ολυμπιακών Αγώνων Μιχαήλ Στελλάκη, ο οποίος φέρεται να δήλωσε: «Προκειμένου περί σχολικών αγώνων, κηρύσσομαι κατά της Γυμναστικής των Δημοτικών Σχολείων, όπως λειτουργεί αυτή σήμερα. Το γινόμενον εν τω σταδίω

¹⁶⁴ *Η Νίκη, Πανελλήνιος Στρατιωτική και Γυμναστική Επιθεώρησις*, Φεβρουάριος, Μάρτιος και Απρίλιος 1910, σελ. 130-131.

¹⁶⁵ *Σχολεία και αθλητισμός*, εφημ. *Αμάθεια*, 20 Μαρτίου 1907.

¹⁶⁶ Ο. π.

θεωρώ αντιπαιδαγωγικόν και ανθυγιεινόν, καθόσον η γυμναστική διά την μικράν ηλικίαν πρέπει να είναι μία ανάπαυλα των μαθημάτων εις τον ελεύθερον αέρα με παιδιάς και ουχί τεχνικάς και θεατρικάς παραστάσεις καταπονούσας ου μόνον το σώμα, αλλά και το πνεύμα των παιδών». ¹⁶⁷

Είχε προηγηθεί τον Μάιο του 1906 δημοσίευμα της *Αμάθειας*, όπου παρουσιαζόταν ανάλυση του συστήματος της Σουηδικής Γυμναστικής από τον Ιωάννη Χρυσάφη, ενώ γινόταν και αναφορά στην πρόθεση της Ευαγγελικής Σχολής να συστήσει γυμναστήριο, κατά τα πρότυπα αυτού του συστήματος. ¹⁶⁸ Στο ίδιο φύλλο, η εφημερίδα *Αμάθεια* συνέχιζε με άρθρο την πολεμική της εναντίον των σχολικών αγώνων του Πανιωνίου, στο οποίο παρομοίαζε τους αγώνες με τσίρκο, όπου οι μαθητές καταβεβλημένοι και εξουθενωμένοι από την κούραση και τη ζέστη, επιδίδονταν στην τέλεση επιζήμιων για την υγεία τους αθλημάτων. ¹⁶⁹

Οι προστριβές αυτές και ο δημόσιος διάλογος που αναπτύχθηκε, πέρα από τα προσωπικά ελατήρια και τα κίνητρα αυτών που εξέφραζαν τις απόψεις τους για τα γυμναστικά πράγματα, οπωσδήποτε συνδέονταν με τις νέες γυμναστικές τάσεις και την έλευση του νέου σουηδικού συστήματος που ερχόταν να αντικαταστήσει το γερμανικό. Η δημιουργία μάλιστα Σχολής Γυμναστών το 1902 από τον Πανιώνιο, με διευθυντή τον Σοφοκλή Μάγνη, διπλωματούχο γυμναστή του Διδασκαλείου Γυμναστικής Αθηνών, αποτέλεσε ένα σημαντικό βήμα για την διάδοση της γυμναστικής στα σχολεία όχι μόνο της Σμύρνης, αλλά και ολόκληρης της Μικράς Ασίας. Έως το 1914 πάνω από 200 δάσκαλοι έλαβαν πτυχίο γυμναστικής, σε συνεργασία με τις εκκλησιαστικές αρχές του τόπου. Στις 25 Ιουλίου του 1907, η *Αμάθεια* φιλοξένησε ανακοίνωση του Διδασκαλικού Συνδέσμου Σμύρνης, που ανέφερε ότι αποφασίστηκε, μετά από συνεννόηση με το προεδρείο του Πανιωνίου, ο σχηματισμός ομάδας διδασκάλων, που επιθυμούσαν να καταρτισθούν στο μάθημα της γυμναστικής, «ώστε να βρίσκονται σε θέση να διδάξουν αυτό σκόπιμα και αποτελεσματικά», σε όσες κοινότητες επρόκειτο να προσληφθούν. Τα μέλη της ομάδας θα ασκούσαν υπό τις οδηγίες του γυμναστή Σοφοκλή Μάγνη, ενώ οι ενδιαφερόμενοι θα έπρεπε να απευθυνθούν σ' αυτόν, στο γυμναστήριο του Πανιωνίου. ¹⁷⁰

¹⁶⁷ Ο. π., *Οι Σχολικοί Αγώνες*, 10 Μαΐου 1907.

¹⁶⁸ Ο. π., *Η Σουηδική Γυμναστική*, 5 Μαΐου 1906.

¹⁶⁹ Ο. π., *Οι Σχολικοί Αγώνες*, 5 Μαΐου 1906.

¹⁷⁰ Ο. π., *Διδασκαλικός Σύνδεσμος Σμύρνης*, 25 Ιουλίου 1907.

Το 1906 εισήχθη το μάθημα της γυμναστικής και στο Κεντρικό Παρθεναγωγείο του Ζιντζίντερε της Καππαδοκίας, χάρις στη δασκάλα Ευπραξία Κωνσταντινίδου, η οποία είχε παρατηρήσει ότι οι μαθήτριες ήταν εντελώς άπειρες ως προς τις διάφορες σωματικές κινήσεις και δεν διέθεταν καμία ζωηρότητα. Η πρωτοπόρος δασκάλα, θεωρώντας απαραίτητη την εισαγωγή του μαθήματος στο πρόγραμμα της σχολής και ελλείπει ειδικευμένου διδασκάλου, ανέλαβε να διδάξει η ίδια το μάθημα.¹⁷¹

Τον Αύγουστο του 1907 ο Διδασκαλικός Σύνδεσμος Σμύρνης καλούσε όσα από τα μέλη του επιθυμούσαν να λάβουν μέρος στα ειδικά μαθήματα γυμναστικής στο γυμναστήριο του Πανιωνίου, να προσέλθουν στο προεδρείο του Συνδέσμου, προκειμένου να λάβουν το απαραίτητο πιστοποιητικό.¹⁷²

Η γνώση του μαθήματος της γυμναστικής αποτελούσε πλέον σημαντικό γνωστικό αντικείμενο για τους δασκάλους και αυτό φαίνεται από τα βιογραφικά σημειώματα που έστειλαν στους διάφορους εκπαιδευτικούς φορείς προς αναζήτησιν εργασίας.

Η δασκάλα Αικατερίνη Α. Συροπινά, απόφοιτος του Κεντρικού Παρθεναγωγείου Σμύρνης και του Διδασκαλείου του, στις 29 Νοεμβρίου 1904 απέστειλε αίτηση στο σύλλογο των Μικρασιατών *Ανατολή* προς αναζήτησιν εργασίας σε σχολείο. Πέραν των άλλων προσόντων της, δήλωνε ότι «ο κ. Χρυσάφης, ο τέως εν των Κεντρικώ Παρθεναγωγείω την γυμναστικήν διδάξας στους τε διδασκάλους και τας μαθήτριαις, θέλει δώσει ημίν τας δεούσας συστάσεις περί εμού τη προτροπή του κ. Μ. Σεϊζάνη».¹⁷³

Ο δημοδιδάσκαλος Ιωάννης Μαργαρίτης, κάτοικος της Αθήνας, αναζητώντας εργασία σε σχολείο της Μικράς Ασίας, στέλνει επιστολή στο σύλλογο *Ανατολή* την 1^η Ιουλίου 1910, όπου δηλώνει, πέραν των άλλων, «ειδικός εις την Γυμναστικήν» και «επίσης παρακολούθησας επί δύο έτη τας τελευταίας σουηδικάς ασκήσεις εν τω Ακαδημαϊκώ Γυμναστηρίω και τας τη διαταγή του Υπουργείου διδαχθείσας πέρυσι εις τους δημοδιδασκάλους, δύναμαι ευκόλως να διδάξω ταύτας».¹⁷⁴

Την ίδια χρονιά ανακοινώθηκε στον τύπο από την διεύθυνση του Ελληνικού Γυμνασίου Ν. Αρώνη ότι το μάθημα της γυμναστικής θα διδασκόταν και εκείνη την σχολική χρο-

¹⁷¹ Ο. π., *Γυμναστική εν Παρθεναγωγείω*, 20 Οκτωβρίου 1906.

¹⁷² Ο. π., *Διδασκαλικός Σύνδεσμος*, 11 Αυγούστου 1907.

¹⁷³ Επιστολή Αικ. Συροπινά προς τον Μαργ. Ευαγγελίδη, 29 Νοεμβρίου 1904, Αρχείο *Ανατολής*. Ο Μιλτιάδης Σεϊζάνης ήταν ο διευθυντής της εφημερίδας της Σμύρνης *Αρμονία*.

¹⁷⁴ Επιστολή Ιω. Μαργαρίτη προς τον πρόεδρο της *Ανατολής*, 1 Ιουλίου 1910, Αρχείο *Ανατολής*.

νιά, από το γυμναστή του Πανιωνίου Σοφοκλή Μάγνη, στο γυμναστήριο της σχολής που είχε οργανωθεί στον κήπο του παλιού γαλλικού προξενείου. Σ' αυτό, οι μαθητές θα επιδίδονταν σε γυμναστικές ασκήσεις και γυμναστικές παιδιές.¹⁷⁵

Το 1910 και ενώ από το 1909 είχε εισαχθεί επίσημα το σουηδικό σύστημα γυμναστικής στα σχολεία της Ελλάδας, στη Σμύρνη το αναλυτικό πρόγραμμα του Ελληνογερμανικού Λυκείου Γιαννίκη προέβλεπε ότι η γυμναστική «έχει ως στόχο, μέσω της φυσικής, μετρημένης, συνετής και αρμονικής ανάπτυξης του σώματος των νέων, την υγεία, την ευεξία, την ομορφιά, τη δύναμη, τη σκληραγώγηση, την ενίσχυση της θέλησης, την καλλιέργεια του θάρρους, την αυτοπεποίθηση, την πειθαρχία, την ομόνοια, την αλληλοβοήθεια, την ευπρέπεια, την αγάπη για την πατρίδα».¹⁷⁶

2.13 ΠΡΩΤΑ ΑΠΟΛΛΩΝΙΑ (1904)

Στις 23 και 25 Απριλίου 1904 πραγματοποιήθηκαν τα Α' Απολλώνια, όπου συμμετείχαν εκτός του Απόλλωνος, ο Αθλητικός Όμιλος Μπουρνόβα και η Αθλητική Ένωση Σμύρνης. Οι αγώνες τελέστηκαν υπό την προστασία του νομάρχη Σμύρνης Κιαμίλ πασά, η δε επιτροπή συμπεριελάμβανε τους Σωκράτη Σολομωνίδη, Χρήστο Αθανασούλα, Ξενοφώντα Δήμα, Κωνσταντίνο Κοτζιά, Πέτρο Μπόσκοβικ, Α. Βαντερζέ και Ρίτσαρντ Ουίτελ (Βίτελ). Η ελληνόδικος επιτροπή αποτελούνταν από τους Νίκο Σταυρίδη, πρόεδρο του Απόλλωνος, Ε. Φιντάο και Δ. Ουίτελ (Βίτελ).¹⁷⁷

Στους αγώνες έλαβαν μέρος συνολικά 89 αθλητές, εκ των οποίων 16 της Αθλητικής Ενώσεως, 19 του Αθλητικού Ομίλου Μπουρνόβα και 54 του Απόλλωνα. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσίασε το αγώνισμα των 10.000 μέτρων, με αφετηρία το Μπουνάρμπασι και τερματισμό το στάδιο του Μπουρνόβα. Νικητής ήταν ο Λουκάς Βενιζέλος.

¹⁷⁵ Διαφήμιση Ελληνικού Γυμνασίου Ν. Αρώνη, εφημ. *Αμάθεια*, 29 Αυγούστου 1907.

¹⁷⁶ *Γενικός Κανονισμός του Ελληνογερμανικού Λυκείου «Κυριάκος Γιαννίκης»*, Τυπογραφείον *Αμάθεια*, Σμύρνη 1910, σελ. 18.

¹⁷⁷ Π. Λινάρδος, *Η Σμύρνη του Πανιωνίου*, Ν. Σμύρνη 1998, σελ. 86.

Μετά το πέρας των αγώνων, οι αθλητές, συνοδευόμενοι από πλήθος κόσμου, κατευθύνθηκαν από το σταθμό του Μπουρνόβα στη Σμύρνη με ειδική αμαξοστοιχία. Από το σταθμό του Μπασμαχανέ έως τα γραφεία του συλλόγου, στη Μπελαβίστα, έγινε λαμπαδηδρομία. Τα Απολλώνια τελέστηκαν συνολικά δέκα φορές, με συμμετοχή αθλητικών σωματείων της Σμύρνης.¹⁷⁸

2.14 ΟΛΥΜΠΙΑΚΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ 1906

Τον Ιανουάριο του 1906, η υποεπιτροπή Σμύρνης των Ολυμπιακών Αγώνων έσπευσε να ανακοινώσει στους συλλόγους της πόλης ότι οι αγώνες επρόκειτο να τελεσθούν στις 9 Απριλίου του ίδιου έτους και όσοι επιθυμούσαν να λάβουν μέρος σε αυτούς θα έπρεπε να το δηλώσουν στην εν λόγω επιτροπή, που θα συνεδρίαζε κάθε Τετάρτη σε μια από τις αίθουσες του Σπόρτινγκ Κλουμπ. Πρόεδρος της υποεπιτροπής ήταν ο Φωκίων Βουτζινάς, η έδρα της οποίας βρισκόταν στην οδό Τζόγια Χαν 8.¹⁷⁹ Η Υποεπιτροπή ανακοίνωνε στους ενδιαφερόμενους καθετί που αφορούσε στους αγώνες, όπως τις κατηγορίες των αθλητών και τους κανονισμούς των αγώνων.

Στις 13 Μαρτίου διεξήχθη προκριματικός ποδοσφαιρικός αγώνας μεταξύ των ομάδων του Αγγλικού Ομίλου Μπουρνόβα και του Γυμναστικού Ομίλου Απόλλων. Η νικήτρια ομάδα του Ομίλου Μπουρνόβα αντιμετώπισε την ομάδα του Πανιωνίου στις 15 του ίδιου μήνα, την οποία και νίκησε με 7-1 (*επτά points έναντι ενός*).¹⁸⁰

Στο άθλημα της σκοποβολής προκρίθηκε ο πρόεδρος του Πανιωνίου Αλέξιος Δ. Φωτιάδης, μετά από αγώνα που διεξήχθη στο γυμναστήριο του συλλόγου, ενώπιον των μελών της υποεπιτροπής Σμύρνης.¹⁸¹

Οι Σμυρναίοι αθλητές, οι οποίοι αναχώρησαν για τους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας, ξεπερνούσαν στον αριθμό τους σαράντα.¹⁸²

¹⁷⁸ Χ. Σολομωνίδης, *Της Σμύρνης*, Αθήνα 1957, σελ. 174.

¹⁷⁹ *Ολυμπιακοί Αγώνες*, εφημ. *Αμάθεια*, 10 Ιανουαρίου 1906.

¹⁸⁰ Ο. π., *Πανιώνιοι Αγώνες*, 16 Μαρτίου 1906.

¹⁸¹ Ο. π., *Αγώνες*, 11 Μαρτίου 1906.

Αλ. Φωτιάδης, Π. Έκτορος, Ν. Ανδρεαδάκης, Χρ. Πάρσαλης, Γ. Ισηγόνης, Στ. Αντωνιάδης, Δ. Κούκουλας, Π. Αμηνάς, Γ. Σαριδάκης, Ε. Σημηριώτης, Γ. Κασσάρ, Ν. Διαλεκτός, Σ. Τζέτζος, Α. Γεωργιάδης και Ιωσήφ Πετρίδης του Πανιωνίου.

Α. Βενιζέλος, Π. Παντελίδης, Ν. Αναγνωστόπουλος, Θ. Γεωργιάδης και Θεολ. Αναστάσογλου του Απόλλωνος.

Δ. Βίτελ, Π. Παυλίδης, Ν. Πετρόπουλος, Ι. Γούναρης, Ν. Μαρδέλης και Ι. Σολάρης του Ομίλου Ερετών.

Αν. Τοψιδέλης από την Αγ. Καστριανή Περγάμου.

Ριχάρδος Μπρούσαλης (γκολκίπερ), Αλβ. Βίτελ και Ζαρέ Κουγιουμτζιάν (αμυντικοί), Εδ. Βίτελ, Ερβ. Βίτελ, Περσ. Λαφονταίν (αμυντικοί μέσοι), Χαβ. Ζόλυ, Δον. Βίτελ, Ιάκ. Ζιρώ, Γκράχαμ και Εδμ. Ζιρώ (επιθετικοί) της ποδοσφαιρικής ομάδας του Α.Ο. Μπουρνόβα

Δεσπ. Δημ. Ηλιάδου, Βουκέμα, αδελφοί Ζιρώ, Τζ. Βίτελ και Ν. Καρυδιάς από τον Όμιλο Λόουν Τέννις.

Όλοι οι παραπάνω αθλητές φορούσαν κατά τη διάρκεια των αγώνων ομοιόμορφη στολή από μαύρη περισκελίδα και λευκή φανέλα με κόκκινο αστέρι στο στήθος και το γράμμα Σ.¹⁸³

Οι Σμυρναίοι αθλητές που διακρίθηκαν στους αγώνες ήταν ο Θ. Αναστάσογλου του Απόλλωνος, που κατετάγη δεύτερος στο γυμναστικό πένταθλο, και ο βαδιστής του Πανιωνίου Γεώργιος Σαριδάκης, που τερμάτισε τρίτος στα 1.500 μ. βάδην και εκθειάστηκε για το απόλυτα σωστό στυλ του. Οι σπρίντερ του Πανιωνίου Π. Έκτορος και Γ. Κασσάρ δεν έλαβαν μέρος στον ημιτελικό, λόγω κακής συνεννόησης με τους διοργανωτές, ενώ ο δρομέας του ίδιου συλλόγου, Γ. Ισηγόνης, κατετάγη δεύτερος στη σειρά του στα 110 μ. μετ' εμποδίων.

Η ποδοσφαιρική ομάδα της Σμύρνης κατετάγη δεύτερη, αφού έχασε από την ομάδα της Δανίας με 5-1 και αφού είχε ήδη νικήσει την ομάδα της Θεσσαλονίκης με 3-1.¹⁸⁴

¹⁸² Ο. π., *Σμυρναίοι εις τους αγώνας*, 6 Απριλίου 1906.

¹⁸³ Ο. π., *Σμυρναίοι εις τους αγώνας*, 6 Απριλίου 1906.

¹⁸⁴ Π. Λινάρδος, *Η Σμύρνη του Πανιωνίου*, Οι φίλοι των Τεχνών, Ν. Σμύρνη, 1998, σελ. 100.

Ο πρόεδρος της υποεπιτροπής Σμύρνης των Ολυμπιακών Αγώνων, αποχαιρετώντας τον διάδοχο του ελληνικού θρόνου Κωνσταντίνο, του επέδωσε έγγραφη προσφώνηση, όπου μεταξύ άλλων ανέφερε ότι «μπορεί να μην έλαβαν οι Σμυρναίοι το δάφνινο στεφάνι των Αγώνων, όμως διδάχθηκαν μαθήματα επωφελή από έθνη που καλλιεργούν τον αθλητισμό συστηματικά και επί πολλά χρόνια».¹⁸⁵

Κατά τη διάρκεια των αγώνων, ο Πειραιϊκός Γυμναστικός Σύλλογος παρέθεσε στο περίφημο πολυτελές ξενοδοχείο του Φαλήρου «*Ακταϊόν*» πρόγευμα στους αθλητές του Απόλλωνα Σμύρνης.¹⁸⁶ Οι εκπρόσωποι του διοικητικού συμβουλίου του Πειραιϊκού και ο αντιπρόσωπος του Απόλλωνα Δαμβέργης, καθώς και ο γεν. γραμματέας του συλλόγου Βλαχόπουλος αντάλλαξαν εγκάρδιες προπόσεις και ευχήθηκαν υπέρ του ολυμπιονίκη του Απόλλωνα Αναστάσογλου και υπέρ της προόδου των δύο αδελφών σωματείων.

Η επιστροφή των Σμυρναίων φιλάθλων από τον Πειραιϊά πραγματοποιήθηκε σταδιακά μέσω των ατμοπλοϊκών γραμμών. Εκατό Σμυρναίοι επέστρεψαν με τα ατμόπλοια «*Βασίλισσα Όλγα*» και «*Ισημερινός*» της Ρωσικής Ατμοπλοΐας και των Θαλασσιών Διαπορθμεύσεων, εξήντα με το «*Σοφία*» της Ατμοπλοΐας Αρχιπελάγους και άλλοι ογδόντα με το ατμόπλοιο «*Μελπομένη*». Η επιστροφή ολοκληρώθηκε με τα ατμόπλοια «*Αθήναι*» του Παναλέοντος και της Πανελληνίου Ατμοπλοΐας.¹⁸⁷

Μετά το πέρας των αγώνων, το κοινό της Σμύρνης είχε τη δυνατότητα να παρακολουθεί κάθε βράδυ κινηματογραφικές προβολές στιγμιότυπων των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας στο ξακουστό θέατρο της σμυρναϊκής προκουμαΐας.¹⁸⁸

¹⁸⁵ *Επιστολή προς τον διάδοχο*, εφημ. *Αμάθεια*, 29 Απριλίου 1906.

¹⁸⁶ Ο. π., *Φιλοφροσύνη σωματείων*, 27 Απριλίου 1906.

¹⁸⁷ Ο. π., *Επάνοδος εκ των αγώνων*, 21 Απριλίου 1906

¹⁸⁸ Ο. π., *Κινηματογράφος Αγώνων*, 1 Σεπτεμβρίου 1906.

2.15 ΨΗΦΙΣΗ ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟΥ ΠΑΝΙΩΝΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΣΜΥΡΝΗΣ (1906)

Στις 3 Σεπτεμβρίου 1906, στο κτίριο της Λέσχης των Κυνηγών, συνήλθαν σε γενική συνέλευση τα μέλη του Πανιωνίου, προκειμένου να συζητήσουν και να ψηφίσουν το νέο κανονισμό του συλλόγου.¹⁸⁹ Μετά την πάροδο οκτώ ετών από την ίδρυση του Πανιωνίου, είχε καταστεί ιδιαίτερα επιτακτική η ανάγκη κατάρτισης ενός σύγχρονου και πλήρους κανονισμού.

Ο κανονισμός περιελάμβανε 16 άρθρα και έντεκα κεφάλαια, που αφορούσαν κατά σειρά, στα εξής θέματα:¹⁹⁰

1. Σύσταση, επωνυμία, σκοπός.
2. Μέλη.
3. Διοίκηση του συλλόγου.
4. Καθήκοντα του συμβουλίου.
5. Συνελεύσεις.
6. Περί γυμναστηρίου.
7. Περί διευθυντού του γυμναστηρίου.
8. Περί αθλητών.
9. Περί αγώνων.
10. Πόροι του συλλόγου.
11. Γενικές διατάξεις.

Ως σκοπός του Πανιωνίου ορίζεται «*η σωματική άσκηση και η ανάπτυξη των νέων, η διάδοση της γυμναστικής σε όλες τις τάξεις της κοινωνίας, η βελτίωσή τους μέσω αυτής και η παρασκευή αθλητών*». Η επίτευξη αυτού του σκοπού επιδιώκεται «*α) μέσω της ίδρυσης γυμναστηρίου στο κέντρο της Σμύρνης, β) μέσω της ίδρυσης άλλων γυμναστηρίων στην πόλη και στα περίχωρα, γ) μέσω της εκγύμνασης των μελών του και της ανάδειξης αθλητών, δ) μέσω της τέλεσης ετησίως των Πανιωνίων και άλλων γυμναστικών αγώνων στη Σμύρνη, ε) μέσω της τέλεσης σχολικών αγώνων και ενθάρρυνσης της γυμναστικής της μαθητιώσας νεότητας, στ) μέσω της συμμετοχής των αθλητών του συλλόγου σε αγώνες, στη διοργάνωση πο-*

¹⁸⁹ Ο. π., *Πανιώνιος Σύλλογος*, 1 Σεπτεμβρίου 1906.

¹⁹⁰ *Κανονισμός Πανιωνίου Γυμναστικού Συλλόγου*, 1906, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

*ρειών και εκδρομών, την επικοινωνία με άλλους συλλόγους, τη διοργάνωση διαλέξεων περί γυμναστικής».*¹⁹¹

Τα μέλη του συλλόγου διακρίνονταν σε επίτιμα, τακτικά και αντεπιστέλλοντα. Για να γίνει κάποιος τακτικό μέλος, θα έπρεπε να προταθεί από ένα εκ των μελών και να εκλεγεί από το διοικητικό συμβούλιο κατά πλειοψηφία, μετά από μυστική ψηφοφορία.¹⁹² Η συνδρομή των τακτικών μελών οριζόταν σε μισή τουρκική λίρα ετησίως. Ως τακτικά μέλη μπορούσαν να εγγραφούν κυρίες και δεσποινίδες.¹⁹³

Τη διοίκηση του συλλόγου ασκούσε εννεαμελές διοικητικό συμβούλιο, που εκλεγόταν ανά διετία από τη γενική συνέλευση των μελών.

Ειδική επιτροπή, αποτελούμενη από τον πρόεδρο, τους δύο εφόρους του γυμναστηρίου, το διευθυντή αυτού και όλους τους πρωταθλητές του συλλόγου, που ήταν ενεργά μέλη, απένειμε τον τίτλο του αθλητή στα μέλη που αυτή έκρινε. Βασικό κριτήριο για την απόκτηση του τίτλου του αθλητή ήταν η διάκριση σε αγώνες ή η συνεχής συμμετοχή σ' αυτούς. Πρωταθλητές ονομάζονταν όσοι είχαν επιτύχει περιφανή νίκη κατά το παρελθόν.¹⁹⁴

Ο Πανιώνιος διοργάνωνε την άνοιξη κάθε έτους τους Πανιώνιους Αγώνες στη Σμύρνη. Την ίδια εποχή περίπου διοργάνωνε και τους Σχολικούς Αγώνες.¹⁹⁵

Τα έσοδα του συλλόγου προέρχονταν από συνδρομές, δωρεές, κληροδοτήματα, περισσεύματα αγώνων κ.ά.

Μέλη του διοικητικού συμβουλίου του Πανιωνίου, κατά την ψήφιση του κανονισμού του, ήταν οι: πρόεδρος Αλέξ. Δ. Φωτιάδης, γεν. γραμματέας Ι. Διαμαντόπουλος, μέλη Κ. Χατζηαποστόλου, Αντ. Αθηνογένης, Δημ. Α. Δάλλας, Αλφ. Καρμανιόλος, Κ. Ισηγόνης και Σ. Ραπτόπουλος.

¹⁹¹ Ο. π., άρθρα 2 και 3.

¹⁹² Ο. π., άρθρα 4 και 5.

¹⁹³ Ο. π., άρθρο 6.

¹⁹⁴ Ο. π., άρθρο 13.

¹⁹⁵ Ο. π., άρθρο 14.

2.16 ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ ΑΘΛΗΤΩΝ ΣΤΟΥΣ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΥΣ ΑΓΩΝΕΣ (1907)

Οι αθλητές των σμυρναϊκών αθλητικών σωματείων συμμετείχαν ανελλιπώς στους Πανελλήνιους Αγώνες, καθώς και σε διοργανώσεις, όπως οι Παναγιύπτιοι, τα Σάμια κλπ.

Των Πανιώνιων Αγώνων του 1907 είχαν προηγηθεί στις 25 Απριλίου, οι Πανελλήνιοι Αγώνες στην Αθήνα, όπου είχαν λάβει μέρος αρκετοί αθλητές της Σμύρνης. Μνημειώδης παραμένει μία σκηνή που εκτυλίχθηκε στο στίβο του Παναθηναϊκού Σταδίου ανάμεσα σε δύο αθλητές του Απόλλωνα. Ο δρομέας Σιτόπουλος¹⁹⁶ προπορευόμενος, βρισκόταν τρία βήματα πριν από το νήμα του τερματισμού. Πίσω του ακολουθούσε ο συναθλητής του Πατεστίδης, επίσης αθλητής του Απόλλωνα. Με μια αυθόρμητη κίνηση, ο Σιτόπουλος έτεινε το χέρι και έσυρε μαζί του το σώμα του συναγωνιστή του, με αποτέλεσμα να κόψουν μαζί το νήμα. Οι θεατές του σταδίου χειροκρότησαν θερμά την ενέργεια του αθλητή, ο οποίος ούτως ή άλλως ανακηρύχθηκε νικητής.¹⁹⁷

2.17 ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΠΑΜΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΑΓΩΝΩΝ ΣΤΗ ΣΜΥΡΝΗ

Τα έτη 1906 και 1907 ο Απόλλων έλαβε την πρωτοβουλία για την καθιέρωση Παμμικρασιατικών Αγώνων στη Σμύρνη, με τη συμμετοχή αθλητικών συλλόγων από όλη τη Μικρά Ασία. Άλλωστε αποτελούσε και καταστατική του επιταγή η ίδρυση δικτύου γυμναστικών σωματείων στην Ανατολή, καθώς και η τέλεση Παμμικρασιατικών Αγώνων, όταν θα το επέτρεπαν τα μέσα του. Επιθυμούσε μάλιστα να αντικαταστήσουν αυτοί τους Πανιώνιους Αγώνες και τα Απολλώνια. Ο Πανιώνιος αρνήθηκε να συμμετάσχει στο εγχείρημα,

¹⁹⁶ Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 206.

¹⁹⁷ *Είς Σμυρναίος αγωνιστής*, εφημ. *Αμάλθεια*, 4 Μαΐου 1907 και Π. Μανιτάκης, ό. π., σ. 204. Εντύπωση προκαλεί το γεγονός ότι ο Χ. Σολομωνίδης, στο βιβλίο του «*Της Σμύρνης*», παρουσιάζει τον Σιτόπουλο ως αθλητή του Πανιωνίου, την στιγμή που και ο Π. Μανιτάκης και οι εφημερίδες της Σμύρνης τον παρουσιάζουν αδιαμφισβήτητα ως αθλητή του Απόλλωνα.

γιατί δεν επιθυμούσε να σβήσει ο θεσμός των Πανιωνίων, που μετρούσε ήδη πολύχρονη ιστορία, κι έτσι η προσπάθεια του Απόλλωνα δεν ευδοκίμησε.¹⁹⁸

3. ΔΕΥΤΕΡΗ ΥΠΟΠΕΡΙΟΔΟΣ (1908-1918)

Όταν, στα 1908, ξέσπασε στη Θεσσαλονίκη η επανάσταση των Νεοτούρκων, οι Έλληνες κάτοικοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας τη δέχτηκαν με μεγάλο ενθουσιασμό και ανακούφιση, γιατί πίστεψαν στις υποσχέσεις της περί ισοπολιτείας, ισονομίας, δημοκρατικών επιλογών κλπ. Στη Σμύρνη, όπως κι αλλού, ο κόσμος είχε πολύ έντονη συμμετοχή στις νεοτουρκικές διαδηλώσεις. Οι κάτοικοι, αδελφωμένοι και ανεξαρτήτως φυλής ή θρησκείας, ένωσαν τη φωνή τους με τις νεοτουρκικές επιταγές κατά της σουλτανικής δεσποτείας, των διακρίσεων και της παλαιάς τάξης πραγμάτων. Όμως το νέο πολίτευμα είχε ως αποτέλεσμα την κατάργηση του θεσμού των *μιλέτ*. Έτσι, δεν υφίσταται πλέον το *Ρουμ μιλέτ* (η ελληνορθόδοξη εθνοθρησκευτική ομάδα) και οι Ρωμιοί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας συγκρότησαν ένα πολιτικό σύνολο.¹⁹⁹ Ηγετικό ρόλο σ' αυτό το νέο σύνολο καλείται να παίξει η μεσαία ελληνική αστική τάξη, που περιελάμβανε Ρωμιούς Οθωμανούς υπηκόους, αλλά και Έλληνες υπηκόους, οι οποίοι διατηρούσαν στενές σχέσεις με το ελληνικό διπλωματικό σώμα στην αυτοκρατορία. Η στάση της ελληνικής κυβέρνησης ήταν τότε πολύ φιλική προς τους Νεοτούρκους, γιατί ήθελε ν' αποφύγει συγκρούσεις κι αναμετρήσεις με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, λόγω ποικίλων άλλων προβλημάτων (Κρητικό, Μακεδονικό κλπ.).²⁰⁰

Το ελληνικό κράτος, μέχρι τη νεοτουρκική επανάσταση, αναμειγνυόταν στις υποθέσεις που αφορούσαν στο ελληνορθόδοξο *μιλέτι* με κεκαλυμμένο τρόπο. Όμως από το 1908 η ελληνική επέμβαση ήταν πλέον ανοιχτή κι απροκάλυπτη. Έγινε μεγάλη προσπάθεια να ελεγχθούν τα ανώτερα στελέχη της Εκκλησίας και φυσικά, μέσω αυτών, ο έλεγχος πέρασε στο σύνολο των Ρωμιών. Τελικά, η Ελλάδα έγινε το αδιαμφισβήτητο πολιτικό και εθνικό

¹⁹⁸ *Σμυρναϊκή Ηχώ*, εφημ. *Αμάθεια*, 20 Ιουνίου 1907 και Χ. Σολομωνίδης, *Της Σμύρνης*, Αθήνα, 1957, σελ. 176-178.

¹⁹⁹ Σ. Αναγνωστοπούλου, *Μικρά Ασία 19^{ος} αι.-1919, Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες*, Ελλ. Γράμματα, Αθήνα 1998, σελ. 460.

²⁰⁰ Ο. π., σελ. 473.

κέντρο όλων των Ελλήνων, εντός και εκτός συνόρων του ελληνικού βασιλείου. Αυτό φάνηκε αμέσως μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-13), όταν το ελληνικό κράτος, ως πολιτικό και εθνικό κέντρο των Ελλήνων της Μ. Ασίας, εκπροσωπούσε πλέον «το αλύτρωτο τμήμα του έθνους του». Μ' αυτό τον τρόπο όμως αμφισβητήθηκε η *οθωμανικότητα* των Ελλήνων Οθωμανών υπηκόων. Λίγο πριν ξεσπάσει ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος, η Οθωμανική Αυτοκρατορία, δέσμια της γερμανικής πολιτικής, εντάχθηκε ξεκάθαρα στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων και ξεκίνησε διωγμούς των Ελλήνων στα μικρασιατικά παράλια και στην Ανατ. Θράκη, με αποτέλεσμα η Ελλάδα να αναπτύξει περαιτέρω την «αλυτρωτική» της πολιτική στη Μ. Ασία.²⁰¹

Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο, ο αθλητισμός στη Σμύρνη έχασε τον κοσμοπολιτισμό του, καθώς σε διοργανώσεις, όπως οι Πανιώνιοι Αγώνες, δεν μπορούσαν να συμμετάσχουν αθλητές από την Ελλάδα και άλλα μέρη, ενώ κάποιες φορές οι αγώνες ματαιώθηκαν, λόγω των πολεμικών συγκρούσεων. Η προέλευση των αθλητών στις διοργανώσεις έτεινε πλέον να αφορά μόνο στην ευρύτερη περιφέρεια της Σμύρνης. Η σωματειακή οργάνωση και δράση, ενώ με το σύνταγμα του 1908 προς στιγμήν ευνοήθηκε, με τις νομοθετικές ρυθμίσεις του 1909 και 1913, τέθηκε υπό περιορισμό, με αποτέλεσμα η αθλητική δραστηριότητα να δεχθεί καίριο πλήγμα.²⁰² Χαρακτηριστική είναι η είδηση στην *Αμάθεια*, το Νοέμβριο του 1911, ότι «ο Νομάρχης Σμύρνης κάλεσε τα Διοικητικά Συμβούλια της Ελληνικής Λέσχης, της Νέας Λέσχης και του Γυμναστικού Κύκλου (*Sporting Club*), προκειμένου να ζητήσει πληροφορίες για τον σκοπό της λειτουργίας τους, τον αριθμό των μελών τους, την υπηκοότητα αυτών, καθώς και τον χρόνο ίδρυσής τους. Κατόπιν τούτου, τους εξητήθη να υποβάλλουν αναφορά, προκειμένου να λάβουν άδεια συνέχισης της λειτουργίας τους».²⁰³

Όσον αφορά στο ελληνικό κράτος, παρατηρούμε ότι παρακολουθούσε στενά την ελληνική αθλητική δραστηριότητα στη Σμύρνη, καθώς, στο πλαίσιο επιχορήγησης των ελληνικών αθλητικών σωματείων που λάμβαναν μέρος στους Πανελλήνιους Αγώνες, βάσει νόμων του 1909–1911, χρηματοδοτούσε και τα αθλητικά σωματεία της πόλης.²⁰⁴ Το

²⁰¹ Ο. π., σελ. 533.

²⁰² Χ. Κουλούρη, *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας, Γυμναστικά και αθλητικά σωματεία, 1870-1922*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε., Αθήνα 1997, σελ. 159.

²⁰³ *Αι ενταύθα Λέσχαι*, εφημ. *Αμάθεια*, 3 Νοεμβρίου 1911.

²⁰⁴ Νόμος, ΓΥΛΗ' «Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως του ΒΧΚΑ' νόμου περί γυμναστικής κλπ.», ΦΕΚ Α' 284 (5 Δεκεμβρίου 1909) και Β. Δ. «Περί παροχής ετησίου χρηματικής συνδρομής εις τα ελληνικά γυμναστικά και αθλητικά σωματεία τα μετέχοντα των εκάστοτε τελουμένων Πανελληνίων γυμναστικών αγώνων εν τω Παναθηναϊκό Σταδίω» (26 Φεβρ. 1911), στο *Η Γυμναστική*. Τεύχος Α', σελ. 134-135, στο Χ. Κουλούρη, ό. π., σελ. 143.

1909 ο Πανιώνιος έλαβε 2.000 δραχμές και το 1915 βλέπουμε να εισπράττει επίσης το ίδιο ποσό, ενώ το ίδιο έτος ο Απόλλων Σμύρνης και ο Πέλοψ της Μελαντίας έλαβαν από 1.000 δραχμές έκαστος.²⁰⁵ Ομοίως, οι Πανιώνιοι Αγώνες του 1909 είχαν επιχορηγηθεί από το ελληνικό κράτος με το ποσό των 2.000 δραχμών, ενώ στις 13 Μαΐου 1909, με έγγραφό του προς το Υπουργείο Εξωτερικών, ο πρόξενος της Ελλάδας στη Σμύρνη εξέφρασε τον ενθουσιασμό του για την πραγματοποίηση των αγώνων.²⁰⁶

3.1 ΠΑΝΙΩΝΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΥΠΟΠΕΡΙΟΔΟ

Οι δωδέκατοι Πανιώνιοι Αγώνες πραγματοποιήθηκαν στις 18, 22 και 25 Μαΐου 1908 στο στάδιο του Παραδείσου. Σ' αυτούς έλαβαν μέρος ο Πανιώνιος, ο Απόλλων, ο Πέλοψ Μελαντίας, ο Ερμής Μπουρνόβα, ο Σίπυλος Μαγνησίας και ο Ηρακλής Ταταύλων Κων/πόλεως. Οι αγώνες σημαδεύτηκαν από την αποχώρηση του Απόλλωνα, από το δεύτερο κιάλας αγώνισμα, λόγω διαφωνιών του με τους κριτές.²⁰⁷ Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα την μείωση του ενδιαφέροντος για τους αγώνες, καθώς ο Απόλλων διέθετε ικανότατους αθλητές. Τα αποτελέσματα των αγώνων είχαν ως εξής:²⁰⁸

Αγώνισμα	Νικητής	Σύλλογος	Επίδοση
100 μ.	Γ. Κασσάρ	Πανιώνιος	11''2
192 μ.	Γ. Κασσάρ	Πανιώνιος	24''2
400 μ.	Φωκ. Μέλης	Πανιώνιος	57''2
800 μ.	Γ. Μακαρονίδης	Πέλοψ	2'16''2
1.500 μ.	Β. Περηφανάκης	Πανιώνιος	4'37''2

²⁰⁵ Πίναξ διανομής του από ΓΥΛΗ' Νόμου οριζομένης συνδρομής εις τα κάτωθι γυμναστικά σωματεία, κατά το έτος 1915, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

²⁰⁶ Ι.Α.Υ.Ε., Φακ. 1909/29/3, έγγραφο του προξένου Σμύρνης προς το Υπουργείο Εξωτερικών (924/13-5-1909) στο Χρ. Σπ. Σολδάτος, *Η εκπαιδευτική και πνευματική κίνηση του Ελληνισμού της Μικράς Ασίας (1800-1922)*, Αθήνα, 1989, σελ. 239.

²⁰⁷ Ο Απόλλων διαμαρτυρήθηκε για την μεροληψία των κριτών των Πανιώνιων Αγώνων, επειδή, όπως έγραψε στην *Αμάθεια* ο παράγων του Απόλλωνος Κ. Αλεξίου, στις 4 Ιουλίου 1908, στο άρθρο του «*Τα αθλητικά σωματεία μας και οι εντόπιοι κριτικοί*», ο έμμισθος διδάσκαλος του Πανιωνίου είχε διορισθεί ελλανοδίκης, εννοώντας προφανώς το Σοφοκλή Μάγνη.

²⁰⁸ Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 225.

5 μίλια	Β. Περηφανάκης	Πανιώνιος	33'00.0
15.000 μ. επί οδού	Γ. Μπακαλθανάσης	Θησεύς	57'03''2
6.000 μ. ανώμαλος	Β. Περηφανάκης	Πανιώνιος	25'01''1
Κατά ομάδες		Πανιώνιος	
110 μ. εμπόδια	Ν. Πέμπας	Πανιώνιος	17''8
Σκυταλοδρ. 4Χ200		Πανιώνιος	
1.500 μ. βάδην	Αλέξ. Καΐρης	Πανιώνιος	7'51''0
Ύψος άνευ φοράς	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	1 μ. 27,5 εκ.
Ύψος μετά φοράς	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	1,65 μ.
Μήκος άνευ φοράς	Θ. Σαρρής	Ηρακλής	3 μ.
Μήκος μετά φοράς	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	6,60 μ.
Άλμα τριπλούν	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	12,50 μ.
Άλμα επί κοντώ	Γ. Τσιντσίνης	Πανιώνιος	2,50 μ.
Άλμα επί κοντώ	Σ. Χατζηαντωνίου	Σίπυλος	2,50 μ.
Ακοντισμός ελλ.	Σεργ. Παπαδάτος	Πανιώνιος	40,38 μ.
Ακοντισμός ελεύθ.	Κ. Μαλκότσης	Πανιώνιος	49,50 μ.
Δισκοβολία ελλην.	Ν. Αναγνωστόπουλος	Πανιώνιος	28,63 μ.
Δισκοβολία ελεύθ.	Ν. Αναγνωστόπουλος	Πανιώνιος	33,08 μ.
Λιθοβολία	Ν. Αναγνωστόπουλος	Πανιώνιος	15,50 μ.
Σφαιροβολία	Ν. Αναγνωστόπουλος	Πανιώνιος	11,75 μ.
Πένταθλο	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	
Διελκυστίνα		Πανιώνιος	

Παράλληλα, πραγματοποιήθηκαν και αγώνες για αθλητές που δεν είχαν βραβευθεί κατά το παρελθόν, με τους παρακάτω νικητές:

Αγώνισμα	Νικητής	Σύλλογος
100 μ.	Ιππ. Χριστοδούλου	Σίπυλος
1.000 μ.	Β. Θεοδοσιάδης	Πέλοψ

Τελέστηκαν επίσης τα ακόλουθα αγωνίσματα: ποδηλατοδρομία 2.000 μ., άρση βαρών διά εκατέρας, ποδηλατοδρομία 3.000 μ., ελληνορωμαϊκή πάλη, αναρρίχηση επί κάλω, ποδηλατοδρομία στροφής στίβου 400 μ., άρση βαρών διά αμφοτέρων, ποδηλατοδρομία

20.000 μ. επί του στίβου, επίδειξη ομάδος σουηδικών ασκήσεων. Το αγώνισμα των 192 μέτρων, που τελέσθηκε αντί των 200 μ., αντιστοιχούσε στο μήκος του αρχαίου ολυμπιακού σταδίου. Από το 1906 ετελείτο ως μέρος του πεντάθλου. Οι αγώνες δεν ήταν επίσημοι, κατά τον ΣΕΑΓΣ, κι έτσι οι επιδόσεις των αθλητών δεν αναγνωρίστηκαν.

Οι δέκατοι τρίτοι Πανιώνιοι Αγώνες τελέσθηκαν στις 7, 8 και 10 Μαΐου του 1909. Είχε προηγηθεί η έκδοση της προκήρυξης των αγώνων στις 5 Ιανουαρίου του ίδιου έτους από τον Πανιώνιο, το πρόγραμμα των οποίων περιελάμβανε αθλητικά αγωνίσματα, γυμναστικές επιδείξεις, κολυμβητικά αγωνίσματα, ναυτικά αγωνίσματα, ποδηλατοδρομίες και οπλομαχία. Το έτος αυτό, οι Πανιώνιοι απέκτησαν «*χροιάν Πανελληνίων Αγώνων*», όπως είχε καθιερωθεί ανά διετία, κι έτσι ο Πανιώνιος ξεκίνησε από πολύ νωρίς την προεργασία και την επικοινωνία γι' αυτούς.

Στις 24 Ιανουαρίου, ο ΣΕΑΓΣ είχε αποστείλει στα σωματεία - μέλη του επιστολή, με την οποία γνωστοποιούσε την τέλεση των αγώνων και τα καλούσε να συμμετάσχουν σε αυτούς, καθώς όπως τόνιζε ήταν οι πρώτιστοι στον «υπόδουλο» Ελληνισμό και η αποστολή αθλητών από την «ελεύθερη» Ελλάδα επιβαλλόταν για πλείστους λόγους. Μετέφερε επίσης την υπόσχεση του Πανιωνίου ότι θα παρείχε στους συμμετέχοντες όλες τις δυνατές ευκολίες.²⁰⁹

Τον Απρίλιο ο ΣΕΑΓΣ ενημέρωσε τα ελλαδικά σωματεία ότι ο Πανιώνιος θα παρείχε δωρεάν διαμονή και σίτιση στους αθλητές που θα μετέβαιναν στη Σμύρνη, ενώ τους ανακοίνωσε και την χορήγηση ποσών που αντιστοιχούσαν στο 1/7 των εισπράξεων των Πανελληνίων Αγώνων που τελέσθηκαν τον ίδιο μήνα.²¹⁰

Στους αγώνες έλαβαν μέρος τα παρακάτω σωματεία:

Σύλλογος	Αριθμός μετασχόντων αθλητών
Πανιώνιος Σμύρνης	18
Απόλλων Σμύρνης	9
Ερμής Μπουρνόβα	8
Πανελλήνιος Αθηνών	8
Όμιλος Φιλάθλων Πειραιώς	8
Άτλας Μυτιλήνης	5

²⁰⁹ Επιστολή ΣΕΑΓΣ στον Πανελλήνιο, 24 Ιανουαρίου 1909, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

²¹⁰ Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 255.

Σίπυλος Μαγνησίας	5
Διαγόρας Μυτιλήνης	5
Θησεύς Μπουρνόβα	4
Πέλοψ Μελαντίας	3
Εθνικός Αθηνών	3
Ιωνικός Αστήρ Σωκίων	3
Αιολικός Κυδωνιών	2
Πειραϊκός Σύνδεσμος	2
Κόροιβος Αδραμυττίου	2
Ακαδημαϊκόν Γυμναστήριον	1
Περσεύς Κωνσταντινουπόλεως	1

Το επαμειβόμενο κύπελλο της ΕΟΑ αυτή τη φορά έλαβε για ένα έτος ο Πανιώνιος. Τα αποτελέσματα των αγώνων ήταν τα ακόλουθα:

Αγώνισμα	Αθλητής	Σύλλογος	Επίδοση
100 μ.	Π. Βλάχοβιτς	Απόλλων	11''8
400 μ.	Γ. Μακαρονίδης	Πανιώνιος	58''
800 μ.	Δ. Κάντζας	Πειραϊκός	2'07''0
1.500 μ.	Δ. Κάντζας	Πειραϊκός	4'29''4
5 μίλια	Γ. Κουλουμπέρδας	Πανελλήνιος	28'32''2
110 μ. εμπόδια	Γ. Σκουταρίδης	Πανελλήνιος	17''4
20.000 μ.	Γ. Κουλουμπέρδας	Πανελλήνιος	1.16'51''6
Σκυταλοδρ. 4X200		Πανιώνιος	
Μήκος άνευ φοράς	Κ. Τσκος	Πανιώνιος	2,97 μ.
Μήκος μετά φοράς	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	6,85 μ.
Ύψος άνευ φοράς	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	1,35 μ.
Ύψος άνευ φοράς	Β. Στύλογλου	Απόλλων	1,35 μ.
Ύψος άνευ φοράς	Γ. Σκουταρίδης	Πανελλήνιος	1,35 μ.
Ύψος μετά φοράς	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	1,67 μ.
Άλμα επί κοντώ	Γ. Μπανίκας	Πανελλήνιος	3,10 μ.
Άλμα τριπλούν	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	14,47 μ.
Σφαιροβολία	–	–	–

Δισκοβολία ελλην.	Ι. Οικονόμου	Ο. Φ. Πειραιώς	29,06 μ.
Δισκοβολία ελεύθ.	Ν. Γεωργαντάς	Πανελλήνιος	34,89 μ.
Ακοντισμός ελλην.	Γ. Σιτόπουλος	Απόλλων	50,43 μ.
Λιθοβολία	Ν. Γεωργαντάς	Πανελλήνιος	18,30 μ.
Πένταθλο	Γ. Σιτόπουλος	Απόλλων	18 βαθμοί

Οι δέκατοι τέταρτοι Πανιώνιοι Αγώνες πραγματοποιήθηκαν τον Μάιο του 1912 στο ιδιόκτητο πλέον στάδιο του Πανιωνίου στην Πούντα, με τη συμμετοχή του διοργανωτή Πανιωνίου, του Απόλλωνα, του Πέλοπα Μελαντίας, του Σιύλου Μαγνησίας και της Αρμενικής Λέσχης Κυνηγών Σμύρνης, που παρέταξαν συνολικά 75 αθλητές.²¹¹ Οι αγώνες επρόκειτο να γίνουν το 1910, αλλά λόγω της συμμετοχής του Πανιωνίου την ίδια χρονιά στους Παναγιόπτιους Αγώνες και στους Πανελλήνιους της Αθήνας, αναβλήθηκαν για το επόμενο έτος. Όμως ούτε και το 1911 πραγματοποιήθηκαν, λόγω του ιταλοτουρκικού πολέμου και της έντασης που επικράτησε στο Αιγαίο Πέλαγος, όταν οι Ιταλοί, μετά τη Λιβύη, κατέλαβαν τα Δωδεκάνησα.²¹²

Σμυρναίος χρονογράφος της εποχής αναφέρει ότι το στάδιο πληρώθηκε από «*ό,τι εκλεκτόν, αριστοκρατικόν και ωραίον είχε να επιδείξει η κοινωνία της Σμύρνης*». Η συγκέντρωση του κόσμου υπήρξε καθολική, με τις *Σμυρναΐδες* να πρωτοστατούν στην εκδήλωση ενδιαφέροντος για τους αγώνες, «*θέτοντας με την καλλονήν και την αμφίεσίν των την σφραγίδα της επιτυχίας των αγώνων*». Για τους θεατές της πρώτης θέσης είχαν εξασφαλισθεί 1.500 καθίσματα έναντι εισιτηρίου 4 αργυρών γροσιών, ενώ για όσους δεν είχαν κάθισμα, το εισιτήριο κόστιζε 2 αργυρά γρόσια. Ο Πανιώνιος είχε στείλει προσκλήσεις σε όλες τις διοικητικές και θρησκευτικές αρχές της πόλης. Παρών στο κατάμεστο στάδιο ήταν ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος, ο Επίσκοπος Τράλλεων, εκπρόσωποι του προξενικού σώματος και ανώτεροι κυβερνητικοί και στρατιωτικοί υπάλληλοι. Την τάξη επιτηρούσε σημαντικός αριθμός αστυνομικών και ένας στρατιωτικός λόχος που έδρευε στους στρατώνες της Πούντας.

Τα αποτελέσματα των αγώνων είχαν ως εξής:²¹³

²¹¹ Χ. Σολομωνίδης - Ν. Λωρέντης, *Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος*, Αθήνα 1967, σελ. 76.

²¹² Ο. π., σελ. 76-77.

²¹³ Ο. π., σελ. 76-77.

Αγώνισμα	Νικητής	Σύλλογος	Επίδοση
100 μ.	Ε. Γροσομανίδης	Πέλοψ	11''8
191 μ.	Γοντράν	Πανιώνιος	23''4
400 μ.	Μαυροθέρης	Πανιώνιος	56''8
800 μ.	Β. Περηφανάκης	Πανιώνιος	2'20''0
1.500 μ.	Β. Περηφανάκης	Πανιώνιος	4'48''4
5.000 μ.	Β. Περηφανάκης	Πανιώνιος	17'52''6
110 μ. με εμπόδια	Β. Γκοντράν	Πανιώνιος	18''
Μήκος άνευ φοράς	Λωρέντης	Απόλλων	2,94 μ.
Μήκος μετά φοράς	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	6,60 μ.
Ύψος άνευ φοράς	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	1,25 μ. ισοβαθμία
Ύψος άνευ φοράς	Ε. Γροσομανίδης	Πέλοψ	1,25 μ. ισοβαθμία
Ύψος μετά φοράς	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	1,55 μ. ισοβαθμία
Ύψος μετά φοράς	Μ. Ζαλούμης	Απόλλων	1,55 μ. ισοβαθμία
Ύψος μετά φοράς	Ε. Γροσομανίδης	Πέλοψ	1,55 μ. ισοβαθμία
Άλμα τριπλούν	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	13,80 μ.
Άλμα επί κοντώ	Π. Γαβριάτης	Πανιώνιος	2,90 μ.
Σφαίρα	Κ. Ζαχούρης	Πανιώνιος	11,40 μ.
Δισκοβολία ελεύθερη	Κ. Ζαχούρης	Πανιώνιος	32,05 μ.
Δισκοβολία ελληνική	Κ. Ζαχούρης	Πανιώνιος	34,38 μ.
Λιθοβολία	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	16,67 μ.
Ακοντισμός ελληνικός	Π. Πατεστίδης	Απόλλων	36,35 μ.
Ακοντισμός ελεύθερος	Π. Πατεστίδης	Απόλλων	42,92 μ.
Πένταθλο	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	
Σκυταλοδρομία 1.500 μ.		Πανιώνιος	3'55''4

Οι δέκατοι πέμπτοι Πανιώνιοι Αγώνες τελέσθηκαν το 1913 με την συμμετοχή αθλητών μόνο του Πανιωνίου, του Απόλλωνα και του Πέλοπα Μελαντίας, καθώς η συμμετοχή Ελλήνων αθλητών ήταν αδύνατη, λόγω των Βαλκανικών Πολέμων του 1912-1913. Ως εκ τούτου,

η διοίκηση του Πανιωνίου προκήρυξε και αγωνίσματα παιδών και εφήβων, ώστε να τονώσει το ενδιαφέρον των φιλάθλων.²¹⁴ Τα τελικά αποτελέσματα υπήρξαν τα ακόλουθα:

Αγώνισμα	Νικητής	Σύλλογος	Επίδοση
100 μ.	Εμμ. Μαρσέλλος	Πέλοψ	11'8
192 μ.	Εμμ. Μαρσέλλος	Πέλοψ	23'8
400 μ.	Γ. Λωρέντης	Απόλλων	57'2
800 μ.	Β. Περηφανάκης	Πανιώνιος	2'18'4
1.500 μ.	Β. Περηφανάκης	Πανιώνιος	3'45'0
1.500 μ. βάδην	Α. Καΐρης	Πανιώνιος	8'22'0
110 μ. με εμπόδια	Β. Γοντράν	Πανιώνιος	17'4
Μήκος μετά φοράς	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	6,54 μ.
Μήκος άνευ φοράς	Γ. Λωρέντης	Απόλλων	2,93 μ. ισοβαθμία
Μήκος άνευ φοράς	Κ. Παναγιωτόπουλος	Πανιώνιος	2,93 μ. ισοβαθμία
Ύψος μετά φοράς	Π. Ζαλούμης	Απόλλων	1.57.5
Ύψος άνευ φοράς	Κ. Παναγιωτόπουλος	Πανιώνιος	1,30 μ.
Τριπλούν	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	13,78 μ.
Επί κοντώ	Δ. Παντελάρας	Πανιώνιος	2,75 μ. ισοβαθμία
Επί κοντώ	Εμμ. Μαρσέλος	Πέλοψ	2,75 μ. ισοβαθμία
Δισκοβολία ελληνική	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	27,08 μ.
Δισκοβολία ελεύθερη	Κ. Ζαχούρης	Πανιώνιος	34,50 μ.
Ακοντισμός ελληνικός	Κ. Μαλκότσης	Πανιώνιος	39,38 μ.
Ακοντισμός ελεύθερος	Κ. Μαλκότσης	Πανιώνιος	47,56 μ.
Σφαιροβολία	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	10,82 μ.
Λιθοβολία	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	15,90 μ.

Πραγματοποιήθηκαν επίσης εννέα αγωνίσματα εφήβων και τέσσερα παιδών.

Οι δέκατοι έκτοι Πανιώνιοι Αγώνες πραγματοποιήθηκαν στις 20 και 23 Μαρτίου 1914, με τη συμμετοχή του Πανιωνίου, του Απόλλωνος, του Πέλοπος Μελαντίας, της Αρμενικής

²¹⁴ Χ. Σολομωνίδης - Ν. Λωρέντης, *Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος*, Αθήνα 1967, σελ. 77.

Ενώσεως, καθώς και δύο συλλόγων της Κωνσταντινουπόλεως, του Αχιλλεύς και του Άρη. Τα αποτελέσματα των αγώνων ήταν τα παρακάτω:²¹⁵

Αγώνισμα	Αθλητής	Σύλλογος	Επίδοση
100 μ.	Εμμ. Μαρσέλλος	Πέλοψ	12''0
200 μ.	Π. Βλάκοβιτς	Απόλλων	25''8
400 μ.	Δ. Παντελάρας	Πανιώνιος	57''8
800 μ.	Β. Περηφανάκης	Πανιώνιος	2'14''8
1.500 μ.	Μ. Κασαπίδης	Αχιλλεύς	4'32''6
5 μίλια	Μ. Κασαπίδης	Αχιλλεύς	29'55''0
110 μ. με εμπόδια	Β. Γοντράν	Πανιώνιος	18''0
Μήκος μετά φοράς	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	6,63 μ.
Μήκος άνευ φοράς	Κ. Παναγιωτόπουλος	Πανιώνιος	2,98 μ.
Ύψος μετά φοράς	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	1,55 μ.
Ύψος μετα φοράς	Μ. Ζαλούμης	Απόλλων	1,55 μ.
Ύψος μετα φοράς	Δ. Βασταρδής	Απόλλων	1,55 μ.
Ύψος μετα φοράς	Κ. Παναγιωτόπουλος	Απόλλων	1,55 μ.
Ύψος άνευ φοράς	Κ. Παναγιωτόπουλος	Απόλλων	1,30 μ.
Τριπλούν	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	13,68 μ.
Σφαιροβολία	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	10,53 μ.
Δισκοβολία ελληνική	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	29,90 μ.
Ακοντισμός ελεύθερος	Ι. Μαρούλης	Άρης	46,90 μ.
Ακοντισμός ελληνικός	Ι. Μαρούλης	Άρης	39,58 μ.
Λιθοβολία	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	15,74 μ.

Οι δέκατοι εβδομοί Πανιώνιοι Αγώνες τελέσθηκαν στις 17 και 21 Μαΐου 1915, ενώ η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε ήδη κηρύξει τον πόλεμο στις δυνάμεις της Αντάντ, ως σύμμαχος της Γερμανίας, από τον Νοέμβριο του 1914. Για το λόγο αυτό στους αγώνες έλαβαν μέρος μόνον ο Πανιώνιος, ο Απόλλων και ο Πέλοψ. Λόγω του εορτασμού των εικοσιπέντε χρόνων του Πανιωνίου, ο σύλλογος, για να προσδώσει πανηγυρικότερο τόνο,

²¹⁵ Ο. π., σελ. 78.

προκήρυξε αγώνες τόσο για πρωταθλητές, όσο και για αβράβευτους αθλητές. Τα αποτελέσματα ήταν τα ακόλουθα:²¹⁶

Αγώνισμα	Νικητής	Σύλλογος	Επίδοση
100 μ.	Εμμ. Μαρσέλλος	Πέλοψ	11''6
200 μ.	Εμμ. Μαρσέλλος	Πέλοψ	26''9
400 μ.	Τ. Ματέης	Πανιώνιος	55''8
800 μ.	Μ. Κασαπίδης	Πανιώνιος	2'08''6
1.500 μ.	Μ. Κασαπίδης	Πανιώνιος	4'37''2
5.000 μ.	Μ. Κασαπίδης	Πανιώνιος	17'20''0
110 μ. με εμπόδια	Β. Γοντράν	Πανιώνιος	18''
Άλμα εις μήκος	Β. Γοντράν	Πανιώνιος	6,18 μ.
Άλμα εις ύψος	Α. Φωτιάδης	Απόλλων	1 μ. 62,5 εκ.
Άλμα εις τριπλούν	Εμμ. Μαρσέλλος	Απόλλων	13,47 μ.
Άλμα επί κοντώ	Δ. Παναγιωτόπουλος	Πανιώνιος	3 μ.
Σφαιροβολία	Σ. Αντωνιάδης	Πανιώνιος	11,43 μ.
Δισκοβολία ελληνική	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	31,64 μ.
Λιθοβολία	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	16,30 μ.

Οι δέκατοι όγδοοι Πανιώνιοι Αγώνες πραγματοποιήθηκαν στις 10 και 11 Ιουνίου 1918, με την συμμετοχή του Πανιωνίου, του Απόλλωνος, του Πέλοπος Μελαντίας, του Σιπύλου Μαγνησίας, της Αρμενικής Ενώσεως και, για πρώτη φορά, του τουρκικού συλλόγου Αλτάι Κορδελιού. Ο Πανιώνιος, μετά από αλληπάλληλα διαβήματα προς τις τουρκικές αρχές και ύστερα από τη μεσολάβηση διετούς αναβολής των αγώνων, λόγω του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου, είχε καταφέρει να λάβει την άδεια της διοργάνωσης των αγώνων, οι οποίοι τελέστηκαν υπό την εποπτεία της τοπικής επιτροπής ΣΕΑΓΣ, με τα ακόλουθα αποτελέσματα:²¹⁷

Αγώνισμα	Νικητής	Σύλλογος	Επίδοση
100 μ.	Δ. Καραμπάτης	Πανιώνιος	11''8
200 μ.	Τ. Ματέης	Πανιώνιος	25''0

²¹⁶ Ο. π., σελ. 79.

²¹⁷ Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 336

400 μ.	Τ. Ματέης	Πανιώνιος	58''8
800 μ.	Μ. Πετρίτσας	Πανιώνιος	2'14''2
1.500 μ.	Μ. Πετρίτσας	Πανιώνιος	4'42''0
110 μ. εμπόδια	Δ. Καραμπάτης	Πανιώνιος	19''4
Άλμα εις μήκος	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	6,13 μ.
Άλμα εις ύψος	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	1,55 μ.
Άλμα τριπλούν	Κ. Αμπετιάν	Αρμενική Ένωση	12,81 μ.
Άλμα επί κοντώ	Γ. Μανιατόπουλος	Πανιώνιος	3,05 μ.
Σφαιροβολία	Ν. Ανδρεαδάκης	Πανιώνιος	11,12 μ.
Δισκοβολία ελληνική	Θ. Δημητρίου	Πανιώνιος	27,84 μ.
Ακοντισμός ελληνικός	Θ. Δημητρίου	Πανιώνιος	50,14 μ.

Κατά τον Μανιτάκη, στους αγώνες συμμετείχαν 80 αθλητές, ενώ σύμφωνα με τους Σολομωνίδη και Λωρέντη 120. Παράλληλα με τα αγωνίσματα των πρωταθλητών, τελέσθηκαν και εννέα αγωνίσματα για πρωτοεμφανιζόμενους αθλητές. Σε αυτούς τους αγώνες ανέτειλε για πρώτη φορά το άστρο του Σμυρναίου αθλητή Δ. Καραμπάτη, που επρόκειτο να πρωταγωνιστήσει για πολλά χρόνια στους αθλητικούς στίβους.

Αξιοσημείωτο είναι το περιστατικό που συνέβη ανάμεσα στον αθλητή του Πανιωνίου Μ. Πετρίτσα και τον Τούρκο αθλητή Οσμάν, το οποίο παρατίθεται από τους Σολομωνίδη και Λωρέντη στο βιβλίο τους «Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος». Αφού τελείωσε ο αγώνας των 800 μέτρων με νικητή τον Έλληνα δρομέα, δύο Τούρκοι ελλανοδίκες, οι Νουρή και Βασίφ, υπέβαλαν ένσταση κατά του Έλληνα, με την αιτιολογία ότι εμπόδισε τον Οσμάν και τελικά η ελλανόδικος επιτροπή αποφάσισε την επανάληψη του αγώνα. Στον επαναληπτικό αγώνα κι ενώ ο Πετρίτσας προηγούνταν καθ' όλη την διάρκεια του αγώνα, στο τέλος βγήκε εκτός στίβου και άφησε τον Οσμάν να κερδίσει, θέλοντας έτσι να εκφράσει την διαμαρτυρία του.²¹⁸

²¹⁸ Χ. Σολομωνίδης - Ν. Λωρέντης, *Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος*, Αθήνα 1967, σελ. 84.

3.2 ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗΣ ΤΩΝ ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΙΩΝΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΣΜΥΡΝΗΣ

Το 1910 ο Πανιώνιος γιόρτασε τα είκοσι χρόνια της δράσης του με μια πανηγυρική εκδήλωση, που πραγματοποιήθηκε στο γυμναστήριό του, παρουσία των τοπικών αρχών και αντιπροσωπειών φορέων και συλλόγων της πόλης. Σύμφωνα με την αρθρογραφία της εποχής, η προσέλευση των επισήμων στον χώρο της εκδήλωσης ξεκίνησε στις 10:30 π.μ., μεταξύ των οποίων «λόχοι μαθητών» της Ευαγγελικής Σχολής, συνοδεία τεσσάρων καθηγητών τους, με επικεφαλής τον εκπαιδευτικό Αναστασιάδη, που αντικαθιστούσε τον γυμνασιάρχη Καπετανάκη, καθώς και του Ελληνογαλλικού Λυκείου, με επικεφαλής τον διευθυντή του Χρήστο Αρώνη. Ακολούθησαν σε σώμα τα διοικητικά συμβούλια του Απόλλωνος, του Πέλοπος Μελαντίας, του Ομίλου Ερετών, του Ερμή Μπουρνόβα, του Λαϊκού Κέντρου, της Λέσχης των Κυνηγών και άλλων. Εν συνεχεία, τα μικρασιατικά σωματεία υποδέχτηκαν εν σώματι τον μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομο, ο οποίος συνοδεύονταν από τον πρωτοσύγκελο και το γραμματέα της Ιεράς Μητροπόλεως Πασχάλη, καθώς και τον υποπρόξενο της Ελλάδας Σ. Λιάτη.

Συγχαρητήρια τηλεγραφήματα απέστειλαν οι εξής φορείς: η Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων, ο Όμιλος Φιλάθλων Αλεξάνδρειας, ο Γυμναστικός Σύλλογος Ηρακλής από τα Ταταύλα Κων/πόλεως, ο Αιολικός Κυδωνιών, ο πρωταθλητής του Πανιωνίου Κ. Ίσκος, που απουσίαζε, και ο ευρισκόμενος στο Λονδίνο αθλητής του συλλόγου Γεώργιος Ταχμιντζής.

Συγχαρητήρια έγγραφα απέστειλαν ο ΣΕΑΓΣ, ο Πανελλήνιος Γυμναστικός Σύλλογος, ο Ποδοσφαιρικός Όμιλος Αθηνών, το Ακαδημαϊκόν Γυμναστήριον, ο Σύλλογος Μικρασιατών «Ανατολή», ο Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, ο Αθλητικός Όμιλος Αθηνών «Διαγόρας», ο Πειραιϊκός Σύνδεσμος, ο Παναχαϊκός Γυμναστικός Σύλλογος Πατρών, ο Γυμναστικός Σύλλογος «Μίλων» Αλεξανδρείας, η Γυμναστική Εταιρία Πατρών, ο Ελληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως, ο πολιτευτής και στέλεχος του αθλητισμού Κων. Παπαμιχαλόπουλος, η Ελληνική Λέσχη Σμύρνης, η Λέσχη των Κυνηγών, η Θρησκευτική Αδελφότητα «Ευσέβεια», ο Όμιλος Ερετών Σμύρνης κ.ά.

Μετά την ανάγνωση των εγγράφων, το λόγο έλαβαν κατά σειρά ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος, ο γεν. γραμματέας του Πανιωνίου Μιχ. Γρηγοριάδης, ο γεν.

γραμματέας του Λαϊκού Κέντρου και εκπρόσωπος του Απόλλωνα Παπαρηγοριάδης, ο Μιλτ. Σειζάνης, ο σύμβουλος του Πανιωνίου Δημητρός Δάλλας που εκπροσωπούσε τον Πανελλήνιο Γυμναστικό Σύλλογο και ο γιατρός Β. Μουσαίος εκ μέρους της Λέσχης των Κυνηγών.

Όλοι τους εξήραν το έργο του Πανιωνίου και εξέφρασαν την βαθειά τους πεποίθηση ότι θα συνέχιζε ακατάπαυστα την αθλητική του δράση στη Μικρά Ασία.²¹⁹ Αισθητή ήταν η απουσία εκπροσώπων των οθωμανικών αρχών, τα αίτια της οποίας θα μπορούσαν εύλογα να αποδοθούν στο γενικότερο πολιτικό και κοινωνικό κλίμα που επικρατούσε στη Σμύρνη, μετά την άνοδο στην εξουσία των Νεοτούρκων. Αντίθετα, δεσπόζει η παρουσία του υποπροξένου της Ελλάδας, καθώς και αυτή του Μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσόστομου. Οι Ρωμιοί φαίνεται ανοιχτά πλέον ότι αποτελούσαν ξεχωριστό πολιτικό σώμα στην Αυτοκρατορία και η ανάμειξη του ελληνικού κράτους στις εσωτερικές τους υποθέσεις γινόταν ολοένα και πιο έντονη.

3.3 ΤΥΠΟΣ, ΣΑΤΙΡΑ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ ΣΤΗ ΣΜΥΡΝΗ

Οι εφημερίδες της Σμύρνης, από την τελευταία δεκαετία του 19^{ου} αιώνα, άρχισαν να επιδεικνύουν ένα ολοένα και πιο έντονο ενδιαφέρον για τα αθλητικά πράγματα της πόλης, αφιερώνοντας σχετικές στήλες και άρθρα, σχεδόν σε καθημερινή βάση. Η τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 1896 πυροδότησε ακόμη περισσότερο το ενδιαφέρον της σμυρναϊκής δημοσιογραφίας, η οποία διαφήμιζε ταξιδιωτικά πακέτα για τους αγώνες, ξενοδοχεία κτλ., ενώ ειδικοί ανταποκριτές μετέδιδαν τις ειδήσεις από την Αθήνα σε καθημερινή συχνότητα.²²⁰

Εφημερίδες, όπως η *Αμάθεια* και η *Αρμονία*, παρακολουθούσαν και κατέγραφαν τις αθλητικές εξελίξεις, μέσω ενός είδους πρώιμου αθλητικού ρεπορτάζ της εποχής, και φιλοξενούσαν άρθρα περί αθλητισμού, γυμναστικής, ελληνικών και διεθνών αγώνων, καθώς

²¹⁹ Περιοδικό *Η Νίκη*, Οκτώβριος-Νοέμβριος 1910, τεύχος 10-11, έτος Β, σελ. 140-146.

²²⁰ Ο δικηγόρος, λόγιος και συνεργάτης της *Αμάθειας* Μιχ. Αργυρόπουλος έστειλε ανταποκρίσεις τηλεγραφικώς και ταχυδρομικώς από την Αθήνα για τους αγώνες, εφημ. *Αμάθεια*, 27 Μαρτίου 1896.

και παιδαγωγικών θεμάτων που άπτονταν της σωματικής αγωγής, του σχολικού αθλητισμού κτλ. Οι στήλες μάλιστα που σχολίαζαν την κοσμική ζωή της Σμύρνης ασχολούνταν και με τις αθλητικές εκδηλώσεις, τους πρωταγωνιστές και τα παραλειπόμενά τους, τα οποία αρκετές φορές είχαν τον τόνο κοινωνικής κριτικής.

Η σατιρική εφημερίδα της Σμύρνης *Κόπανος*, με διευθυντή τον Γ. Ι. Αναστασιάδη, άντλησε σημαντική θεματολογία μέσα από τον αθλητισμό, προκειμένου να σατιρίσει τους Σμυρνιούς.

Σε ένα χαρακτηριστικό άρθρο της 8^{ης} Απριλίου 1912, με τον τίτλο «*Αθλητικοί και Γυμναστικοί Αγώνες*» που υπέγραφε ο *Αδιάκριτος*, παρομοίαζε τον πολιτικό και κοινωνικό βίο της Ελλάδας, αλλά και της Σμύρνης με αθλητικό αγώνα και τα δημόσια πρόσωπα με αθλητές. Το άρθρο παρατίθεται αυτούσιο:

«Οι αγώνες αυτοί στην αρχαιότητα ελέγοντο γυμνικοί, διότι οι αθληταί κατέβαιναν στο στάδιο γυμνοί. Πολλοί έχουν εγγραφεί έως τώρα για να λάβουν μέρος στους αγώνες. Πρώτα πρώτα η Εθνική Πολιτική, όλως διόλου πια ξεγυμνωμένη ύστερα από τις εκλογές. Η Α. Σ. ο Μητροπολίτης Σμύρνης, ο οποίος, ως ζακουστός παπατρέχας, ελπίζεται πως θα κρατήσει και πάλι το ρεκόρ στους δρόμους της ταχύτητος... της κρίσεως. Ο κ. Α. Καβαφάκης έχει εγγραφεί στο αγώνισμα Άλμα επί κοντώ... Σήφακι. Ο κ. Ξενοφών Αναστασιάδης, μοναδικός στο γύρισμα των πολιτικών του πεποιθήσεων, θα λάβει μέρος στο αγώνισμα της σφαίρας.

Ο Λαζαράς πιστεύεται ότι θα κρατήσει κι αυτή την φορά το ρεκόρ στο δίσκο των εράνων, που θα ζητήσει για να πληρώνει το πρόστιμο της πλαστογραφίας, που έκανε... χάριν του Γένους, της Εκκλησίας κλπ.

Ο Μίλτης θεωρείται ακαταγώνιστος στο δίσκο... της επαιτείας μιας συνδρομής.

Στον ελεύθερο ακοντισμό δεν έχει εγγραφεί κανείς, επειδή από την Εθνική Πολιτική απαγορεύεται αυστηρώς στους Ελληνοθωμανούς η παραμικρότερη ελευθερία.

*Εξαιρετικώς ο Πολιτικός Σύνδεσμος πήρε την άδεια να εγγραφεί στο αγώνισμα, όπου θα μείνει χωρίς ανταγωνιστή και ελπίζει να υπερακοντίσει το παγκόσμιο ρεκόρ... στην ψευτιά και στην αγυρτεία».*²²¹

²²¹ *Αθλητικοί και Γυμναστικοί Αγώνες*, εφημ. *Κόπανος*, 8 Απριλίου 1912.

Η ίδια εφημερίδα, στις 4 Σεπτεμβρίου 1911, είχε δημοσιεύσει ένα σκωπτικό ποίημα του *Ανωνύμου*, για το μάθημα της σουηδικής γυμναστικής, με τίτλο «*Στον καθηγητή της Σουηδικής*», όπου διατυπώνονταν σαφή ερωτικά υπονοούμενα για τη σχέση του καθηγητή με τις μαθητευόμενες δασκάλες της γυμναστικής. Το ποίημα είχε ως εξής:

*Εδειξες τη Σουηδική σε όλες τις δασκάλες
με ζήλο και ευπρέπεια σαν πάντοτε περίσσεια,
για να διδάζουνε κι αυτές σε μαθητρούλες άλλες
πώς τα καμπούρικα κορμιά μ' αυτή γίνονται ίσια.*

*Προχτές δε με το κλείσιμο της φετινής σαιζόν,
ωδήγησες στον Κουκλουτζά το θηλυκό κοπάδι
και φάγαν, παίζαν κι έβγαλαν λόγους πολλούς εις τον πεζόν,
και γαρ της ιδιότητος αυτό τρανό σημάδι.*

*Τώρα περίεργος πολύ ο κόσμος απομείνας
αν εις εδάφη γόνιμα έσπειρες τον καρπόν,
θα περιμένη να ιδή... μετά εννέα μήνας
στις εξετάσεις των παιδιών, δικών μας και αλλοδαπών.*

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει μια διαφήμιση στην ίδια εφημερίδα, δημοσιευμένη στις 19 Σεπτεμβρίου 1910, όπου αναπτύσσεται ένας διάλογος ανάμεσα στη δασκάλα και στη μαθήτριά για το μάθημα της γυμναστικής, με τίτλο «*Η γυμναστική για τα κορίτσια*»:

Η δασκάλισσα: – Κορίτσι μου, είναι ανάγκη να μάθεις γυμναστική.

Η κόρη: – Να μάθω, κυρία, αφού είναι ανάγκη. Μα τι θα μάθω;

Δ.: – Άλμα εις μήκος, εις ύψος, μετά φοράς, άνευ φοράς, επί κοντώ... ό,τι θέλεις.

Κ.: – Κυρία, προτιμώ το άλμα επί... Κοντο-ρούση.

*Η κυρία έμεινε κόκαλο, μα η προτίμηση είναι λογική, γιατί στου Κοντορούση βρίσκονται τα περίφημα σκαρπίνια Μπλεριώ και οι μπότες Ζέππελιν!*²²²

Εξίσου ενδιαφέρουσα ήταν η διαφήμιση στην ίδια εφημερίδα, της κολόνιας «*Νέκταρ*», στις 4 Σεπτεμβρίου 1911, που αποτελεί ένα πρώιμο δείγμα διαφήμισης καταναλωτικού προϊόντος μέσω του αθλητισμού στην πόλη της Σμύρνης:

Φουτ μπολ

*Κατά το τελευταίο ματς του φουτ μπολ οι ειδικοί παρατήρησαν ότι τα μέλη της νικήτριας ομάδος διεκρίθησαν όλα διά την ελαστικότητά των, με την οποίαν ακριβώς και ενίκησαν. Κάποιος περίεργος που θέλησε να εξετάσει, έμαθε ότι την ελαστικότητα αυτήν την χρεωστούσαν στον κ. Δίγκα, διότι όλοι τους τρίβονται με κολώνια «*Νέκταρ*» Δίγκα.*²²³

Επίσης άκρως ενδιαφέρουσα είναι η διαφήμιση «*Γυμναστικών Ασκήσεων*» στο καφενείο Χατζή Κρητικού, στον Προφήτη Ηλία, δημοσιευμένη στην *Αμάλθεια* (26 Απριλίου 1899), όπου ανακοινωνόταν ότι κατά τις ημέρες Σάββατο και Κυριακή θα εκτελούνταν γυμναστικές ασκήσεις από τον γυμναστή Εδμόνδο Δαλμαί, ενώ θα πωλούνταν και ποτά σε μέτριες τιμές.²²⁴

Πρωταγωνιστής σατιρικού κειμένου υπήρξε στις 21 Ιουνίου 1909 και ο κορυφαίος παράγοντας του Πανιωνίου Δημητρός Δάλλας, ο οποίος παρουσιαζόταν σε δήθεν ανταπόκριση του *Κόπανου*, να έχει εισηγηθεί, μέσω υπομνήματος στην Ολυμπιακή Επιτροπή, την εισαγωγή νέου αθλήματος κατά τους επόμενους Ολυμπιακούς Αγώνες, το οποίο θα τελούνταν ως εξής: Ομάδα αθλητών, δέκα τουλάχιστον, θα επετίθετο... σε ανυποψίαστους περαστικούς και θα τους χτυπούσαν στο κεφάλι, «για να αναπτύξουν τους βραχιόνές τους» κτλ. Η «ανταπόκριση» από την Αθήνα συνέχιζε με την είδηση ότι, επειδή η Ολυμπιακή

²²² *Η γυμναστική για τα κορίτσια*, εφημ. *Κόπανος*, 19 Σεπτεμβρίου 1910.

²²³ *Φουτ Μπολ*, εφημ. *Κόπανος*, 4 Σεπτεμβρίου 1911.

²²⁴ *Γυμναστικά Ασκήσεις*, εφημ. *Αμάλθεια*, 26 Απριλίου 1899.

Επιτροπή δεν είχε κατανοήσει την τέλεση του νέου αθλήματος, είχε καλέσει τον Δάλλα στην Αθήνα, μαζί με τους αθλητές της ομάδας του, προκειμένου να επιδείξουν το νέο αγώνισμα. Το δημοσίευμα τελείωνε με την πληροφορία ότι ο λαός, έχοντας τρομάξει από τις συνέπειες του νέου αθλήματος, αποφάσισε να συνέλθει σε συλλαλητήριο και να διαμαρτυρηθεί κατά της εισαγωγής του.²²⁵

Τα βέλη του *Κόπανου* επικεντρώθηκαν ιδιαίτερα στις ευτραφείς κυρίες της Σμύρνης, οι οποίες διακωμωδούνταν για το υπέρβαρο σώμα τους. Κάποιες μάλιστα σατιρίζονταν για την υιοθέτηση της νέας τάσης της σουηδικής γυμναστικής.²²⁶ Επίκεντρο της κριτικής επίσης αποτελούσαν και οι αργόσχολοι μεγαλοαστοί, που επιδίδονταν κατά τον ελεύθερο χρόνο τους σε ακριβά αθλήματα, όπως το τένις.²²⁷

4. ΤΡΙΤΗ ΥΠΟΠΕΡΙΟΔΟΣ (1919-1922)

Όταν έληξε ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος και υπογράφηκε στον Μούδρο της Λήμνου η συνθηκολόγηση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (31 Οκτωβρίου 1918), η Ελλάδα βρέθηκε στην πλευρά των νικητριών δυνάμεων. Στις 2 Μαΐου 1919, μετά από έντονη βρετανική υποστήριξη και παρά την αντίθετη άποψη κυρίως των συμμάχων Ιταλών, ο Βενιζέλος έλαβε την εντολή να καταλάβουν οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις την περιοχή της Σμύρνης, για την προστασία των χριστιανικών πληθυσμών της περιοχής. Η κυβέρνηση Βενιζέλου εκμεταλλεύτηκε την αδυναμία των δυτικών δυνάμεων να επιβάλουν τους όρους της συνθηκολόγησης στο εσωτερικό της Μ. Ασίας, όπου δρούσε ανενόχλητος ο Μουσταφά Κεμάλ με τους οπαδούς του, οργανώνοντας ένα εθνικό κίνημα αντίστασης κατά των Ευρωπαίων και ειδικά κατά των Ελλήνων, και, μέσα σε έντονο διπλωματικό παρασκήνιο, ανέλαβε να καταπνίξει μόνη της την τουρκική αντίσταση, χρησιμοποιώντας τον ελληνικό στρατό. Αυτή η αδυσώπητη πολεμική σύγκρουση των δύο λαών οδήγησε τελικά στην ο-

²²⁵ *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες*, εφημ. *Κόπανος*, 21 Ιουνίου 1909.

²²⁶ Ο. π., *Μπρος στον καθρέφτη* (σκίτσο), 21 Ιουνίου 1909. Βλ. παράρτημα, σελ. 155.

²²⁷ Ο. π., *Πώς βγαίνουν οι μόδες* (σκίτσο), 2 Μαρτίου 1914. Βλ. παράρτημα, σελ. 154.

λοκληρωτική ήττα του ελληνικού στρατού και στην Μικρασιατική Καταστροφή του 1922.²²⁸

Ο ενθουσιασμός, που επικράτησε στην ελληνική κοινότητα της Σμύρνης με την κατάληψη της πόλης από τον ελληνικό στρατό, υπήρξε ορατή και στα ελληνικά αθλητικά σωματεία. Στα τέλη του 1919 ο Πανιώνιος με συμπαραστάτη του τον Απόλλωνα, απέστειλε διάβημα προς τους παράγοντες των Αθηνών, με αίτημα την μεγαλύτερη ενίσχυση των αθλητικών σωματείων, την άμεση σύσταση προολυμπιακής ομάδας, εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων της Αμβέρσας, αποτελούμενη από τους καλύτερους αθλητές της Ελλάδας και όχι μόνο της Αθήνας, και το κυριότερο, την ταχεία σύγκλιση πανελλήνιου αθλητικού συνεδρίου, το οποίο όφειλε να λάβει ριζοσπαστικές αποφάσεις, όπως την αντικατάσταση του ΣΕΑΓΣ από ξεχωριστές ομοσπονδίες για κάθε άθλημα.²²⁹ Σε επιστολή του προς τον πρόεδρο του Πανελληνίου Γυμναστικού Συλλόγου Σαράτσογλου, στις 2 Οκτωβρίου 1919, ο πρόεδρος του Πανιωνίου Δημητρός Δάλλας δήλωνε την απογοήτευσή του για την αδιαφορία των ανωτάτων διοικητικών αρχών του αθλητισμού στην Αθήνα, σχετικά με την προετοιμασία της Ελλάδας ενόψει των Ολυμπιακών Αγώνων της Αμβέρσας, τη στιγμή που στο εξωτερικό «χαλεί ο κόσμος».²³⁰ Οι αθλητικοί παράγοντες της Αθήνας και του Πειραιά, όπως αναφέρει ο Παύλος Μανιτάκης, αιφνιδιάσθηκαν από τις προτάσεις των Σμυρναίων και τις θεώρησαν ως προπομπό ανάμειξής τους στα αθλητικά πράγματα της Ελλάδας. Στην απάντησή τους ανέφεραν ότι οι τότε συνθήκες δεν ευνοούσαν την υλοποίηση των παραπάνω προτάσεων, οι οποίες βέβαια ήταν ήδη γνωστές σ' αυτούς και επρόκειτο να πραγματοποιηθούν σε βάθος χρόνου.

Κατά την τριετία 1919-1922, η αθλητική κίνηση στη Σμύρνη κατέστη, κατά κάποιον τρόπο, μέσο τόνωσης του εθνικού φρονήματος των Ελλήνων της πόλης και οι αθλητικές διοργανώσεις αποτέλεσαν γεγονότα προβολής της ελληνικής παρουσίας, σε μια περίοδο κρίσιμη για τη μοίρα και τις προοπτικές της ελληνικής κοινότητας. Το στάδιο του Πανιωνίου, άλλωστε, αποτέλεσε χώρο πλείστων κοινωνικών και εθνικών εκδηλώσεων. Εκεί διοργανώθηκαν αγώνες υπέρ των προσφύγων του Αϊδινίου (10 Ιουλίου 1919), εορτασμός της επετείου της εθνικής ανεξαρτησίας (28 Μαρτίου 1920), παράδοση των πολεμικών σημαιών από τον αρχιστράτηγο Λ. Παρασκευόπουλο στα τρία συντάγματα της Μεραρχίας

²²⁸ E. Zurcher, *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας*, μτφρ. Β. Κεχριώτης, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004, σελ. 192-196.

²²⁹ Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 344.

²³⁰ Επιστολή προέδρου Πανιωνίου προς τον πρόεδρο του Πανελληνίου Γ. Σ., 2 Οκτωβρίου 1919, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

Σμύρνης (6 Απριλίου 1920), υποδοχή του ελευθερωτή αρχιστράτηγου Λ. Παρασκευόπουλου (Ιούλιος 1920), μνημόσυνο των νεκρών του μικρασιατικού μετώπου (Αύγουστος 1920) κ.ά.²³¹

4.1 ΔΕΚΑΤΟΙ ΕΝΑΤΟΙ ΠΑΝΙΩΝΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ (1921)

Οι δέκατοι ένατοι Πανιώνιοι Αγώνες τελέστηκαν στις 19 Σεπτεμβρίου 1921, στην υπό ελληνική κατοχή Σμύρνη, με τη συμμετοχή 120 αθλητών, που κατά τα 9/10 ήσαν ντόπιοι Μικρασιάτες και οι υπόλοιποι Αθηναίοι. Είχε μεσολαβήσει μια διετία αναβολών και ματαιώσεων των αγώνων από την διοίκηση της Ελληνικής Υπάτης Αρμοστείας Σμύρνης, κατά την οποία η διοίκηση του Πανιωνίου κατέβαλε σημαντικές προσπάθειες, ούτως ώστε να τελεστούν οι αγώνες για πρώτη φορά υπό ελληνική διοίκηση.

Τον Μάιο του 1919 ο ελληνικός στρατός κατέλαβε τη Σμύρνη, βάσει εντολής της Κοινωνίας των Εθνών. Είχε προηγηθεί η έκδοση της προκήρυξης των δεκάτων ενάτων Πανιωνίων Αγώνων και η αποστολή προσκλήσεων στα ελληνικά σωματεία, όπου δηλωνόταν ότι «*Ο Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος εν τη σκιά της δουλείας και της φρικώδους νεοτουρκικής τυραννίας απτοήτως συνεχίσας το ιερόν και Ελληνοπρεπές έργον του απεφάσισε... όπως προβή εις την όσον το δυνατόν πανηγυρικοτάτην τέλεσιν των 19^{ων} Πανιωνίων Αγώνων του εν τη μητροπόλει της Ελληνικοτάτης Ιωνίας τη προορισμένη ν' αποτελέσει ένα των ωραιότερων της Μεγάλης Ελλάδος αδαμάντιον*».²³²

Στη Σμύρνη, μία από τις πρώτες ενέργειες του ελληνικού στρατού ήταν η επίταξη του σταδίου του Πανιωνίου και η εγκατάσταση σ' αυτό μεταγωγικών, δηλαδή κάρων, καμιονιών, αλόγων και μουλαριών. Αποτέλεσμα αυτής της επίταξης ήταν οι Πανιώνιοι Αγώνες, που είχαν προκηρυχθεί από τις 15 Φεβρουαρίου 1919 για τις 26 και 27 Μαΐου, με ανακοίνωση του Πανιωνίου (11 Μαΐου), να αναβληθούν για τις 29 και 30 Ιουνίου, με ταυτόχρονη

²³¹ Χ. Σολομωνίδης - Ν. Λωρέντης, *Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος*, Αθήνα, 1967, σελ. 91-98.

²³² Επιστολή Πανιωνίου προς τον Πανελλήνιο, 18 Μαρτίου 1919, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

παράταση της προθεσμίας υποβολής δήλωσης συμμετοχής των αθλητών μέχρι την 17^η Ιουνίου 1919.²³³

Με νεότερη εγκύκλιό του, ο Πανιώνιος ανακοίνωσε τελικά την ματαίωση των αγώνων, κατόπιν εντολής του υπάτου αρμοστή της Ελλάδας στη Σμύρνη, Αριστείδη Στεργιάδη. Σ' αυτήν, το προεδρείο του Πανιωνίου δήλωνε ότι συμμορφώνεται με την εντολή του αρμοστή και αναβάλλει με λύπη τους αγώνες, εκφράζοντας τη βεβαιότητα ότι σε μεταγενέστερο χρόνο, εντός του έτους, θα μπορούσε να εορτάσει τα *Ελευθέρια* της Μικρασίας μαζί με τους υπόλοιπους Έλληνες.²³⁴

Είχε προηγηθεί μια συστηματική προσπάθεια εκ μέρους της ΕΟΑ και του ΣΕΑΓΣ, ώστε να υπάρξει δυναμική συμμετοχή των ελλαδικών σωματείων στους αγώνες, με τη χορήγηση σημαντικών ποσών προς τα σωματεία για την κάλυψη των εξόδων τους (ανώτατα όρια κατά σύλλογο 800 δρχ. η πρώτη, 1.200 δρχ. ο δεύτερος), ενώ ο ΣΕΑΓΣ είχε εξασφαλίσει και κρατικό μέσο δωρεάν μεταφοράς.²³⁵

Εν τω μεταξύ, με την είσοδο του Πανιωνίου στο τριακοστό έτος του βίου του, το διοικητικό συμβούλιο του συλλόγου εξέδωσε στις 3 Οκτωβρίου 1919 εγκύκλιο προς τα μέλη του, μέσω της οποίας καλούνταν να ανανεώσουν την ετήσια συνδρομή τους, που ανερχόταν πλέον στις τρεις λίρες Τουρκίας, και να προσπαθήσουν να εγγράψουν κι άλλα μέλη στις τάξεις του συλλόγου, προκειμένου να καλυφθούν τα υπέρογκα έξοδα λειτουργίας του. Ο Πανιώνιος παρουσίαζε τώρα σοβαρό οικονομικό έλλειμμα, ύστερα από τη ματαίωση των Πανιωνίων Αγώνων, που επρόκειτο να πραγματοποιηθούν εντός του έτους, ένεκα της απόφασης της Υπάτης Αρμοστείας Σμύρνης, και για τους οποίους είχε προβεί σε δαπανηρές προετοιμασίες.

Η ρητορική του συμβουλίου του Πανιωνίου διακρινόταν πλέον από έντονο εθνικό τόνο, καθώς από τον προηγούμενο Μάιο η Σμύρνη και η ευρύτερη περιοχή της κατέχονταν στρατιωτικά από την Ελλάδα. Η διοίκηση του σωματείου καλούσε τα μέλη του «*υπό τον ελεύθερον γαλανόλευκον ουρανόν της Ιωνικής Μητροπόλεως... εις συνέχισιν των ωραίων εορτών και διά το έτος τούτο*». Παράλληλα, ενθάρρυνε τα Ελληνόπουλα της Σμύρνης «*να προπαρασκευάσουν τα γερά σώματα με τους χαλυβδίνους βραχίονας, των οποίων έχει υπέρ*

²³³ Επιστολή Πανιωνίου προς τον Πανελλήνιο, 11 Μαΐου 1919 και επιστολή ΣΕΑΓΣ προς Πανελλήνιο, 13 Μαΐου 1919, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

²³⁴ Επιστολή Πανιωνίου προς τον Πανελλήνιο, 18 Ιουνίου 1919, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

²³⁵ Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 342.

ποτέ σήμερον ανάγκην το μεγαλυνθέν Ελληνικόν έθνος, διά να διαφυλάξει την νέαν κληρονομίαν, την οποίαν οι ήρωες της σήμερον δωρούσιν εις την επερχομένην νέαν ελληνικήν γενεάν.»

Την εγκύκλιο υπέγραψαν ο πρόεδρος του συλλόγου Δημητρός Δάλλας, οι αντιπρόεδροι Ι. Σακελλαρίδης και Κ. Χατζηαποστόλου, ο ταμίας Σ. Σταμπαδόπουλος, ο γραμματέας Α. Ελεάδης και τα μέλη Ι. Γεωργιάδης, Αλέξ. Παππάς, Πλάτων Μαζαράκης, Αγγ. Βαλτζής, Ευαγγ. Ανδρεάδης, Π. Καρυδιάς, Χαρ. Βεντιρόζος και Αλέξ. Καΐρης.²³⁶

Τον Ιούνιο του 1920 αναγγέλθηκε εκ νέου από τον Πανιώνιο η ματαίωση των δεκάτων ενάτων Πανιωνίων Αγώνων, «λόγω ανωτέρας εντολής». Αυτοί είχαν προκηρυχθεί από τις αρχές του έτους με την ονομασία «Ελευθέρια», προκειμένου να εορτασθεί η «απελευθέρωση» του ιωνικού αθλητισμού.²³⁷

Η άδεια για την τέλεση των Πανιωνίων Αγώνων, το Σεπτέμβριο του 1921, δόθηκε τελικά από την Υπάτη Αρμοστεία Σμύρνης, υπό τον όρο να συμμετέχουν σ' αυτούς μόνον αθλητικά σωματεία της περιφέρειας Σμύρνης. Τα υπόλοιπα ελληνικά σωματεία δεν έπρεπε να κληθούν, ενώ αθλητές τους θα μπορούσαν να συμμετάσχουν μόνο, εάν έφεραν την ιδιότητα του στρατεύσιμου στην περιοχή της Σμύρνης ή εάν βρίσκονταν «όλως συμπτωματικώς» στην περιοχή κατά τη διάρκεια της τέλεσης των αγώνων. Σε κάθε περίπτωση, αυτοί δεν θα δηλώνονταν από τους συλλόγους τους, αλλά θα κατέρχονταν ατομικά και αυτοπροσώπως. Εν τω μεταξύ, ο Πανιώνιος είχε στείλει επιστολές σε ελλαδικά σωματεία, με τις οποίες ζητούσε να στείλουν στους αγώνες αθλητές, δήθεν ως «συμπτωματικώς ευρισκομένους» στη Σμύρνη, με την υπόσχεση της πλήρους κάλυψης των εξόδων κατά την οκταήμερη παραμονή τους. Τελικώς μόνον ο Εθνικός κατάφερε να αποστείλει αθλητές του με αυτόν τον τρόπο.²³⁸

Η επιτροπή των αγώνων αποτελούνταν από ηγετικές και εξέχουσες μορφές του αθλητισμού της Σμύρνης. Πρόεδρος ήταν ο Αντ. Αθηνογένης και μέλη οι Δ. Αγγελομάτης, Γ. Αλευράς, Α. Αλεξιάδης, Α. Βαλτζής, Χ. Βεντιρόζος, Α. Καΐρης, Δ. Μαρσέλλος, Ε. Ουίτελ (Βίτελ), Δ. Σικαδάς και Ν. Σταματιάδης. Αντιπρόσωπος του ΣΕΑΓΣ ορίστηκε από την Αρμοστεία ο γεν. γραμματέας της Πέτρος Γουναράκης, ενώ οι αγώνες τέθηκαν υπό την προστασία του στρατιωτικού διοικητή Μικράς Ασίας στρατηγού Βλαχόπουλου. Αξίζει να

²³⁶ Εγκύκλιος Πανιωνίου Γ. Σ., 3 Οκτωβρίου 1919, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

²³⁷ Π. Μανιτάκης, *100 χρόνια Νεοελληνικού Αθλητισμού 1830-1930*, Αθήνα 1962, σ. 353

²³⁸ Π. Μανιτάκης, *ό. π.*, σ. 381.

σημειωθεί ότι η Αρμοστεία είχε αποκλείσει από την επιτροπή των αγώνων τον Δημητρό Δάλλα ως «επαναστάτη», όπως αναφέρεται.²³⁹

Το πρόγραμμα περιλάμβανε 31 αγωνίσματα, εκ των οποίων 16 κύρια, 7 για εφήβους μέχρι 17 ετών και 8 για πρωτοεμφανιζομένους αθλητές έως 19 ετών. Τα αποτελέσματα των αγώνων ήταν τα παρακάτω:

Αγώνισμα	Νικητής	Σύλλογος	Επίδοση
100 μ.	Δ. Καραμπάτης	Πανιώνιος	11''0
200 μ.	Δ. Καραμπάτης	Πανιώνιος	23''5
400 μ.	Δ. Καραμπάτης	Πανιώνιος	53''6
800 μ.	Π. Ρετέλας	Πανιώνιος	2'07''6
1.500 μ.	Π. Ρετέλας	Πανιώνιος	4'29''0
3.000 μ.	Π. Ρετέλας	Πανιώνιος	9'38''6
110 μ. εμπόδ.	Δ. Καραμπάτης	Πανιώνιος	19''8
Άλμα εις μήκος	Κ. Ρουμπέσης	Εθνικός	6,49 μ
Άλμα εις ύψος	Ν. Κίτσος	Εθνικός	1 μ. 67,5 εκ.
Άλμα τριπλούν	Γ. Ζαχαρόπουλος	Εθνικός	12,67 μ.
Άλμα επί κοντώ	Δ. Παναγιωτόπουλος	Πανιώνιος	3,20 μ.
Σφαιροβολία	Ι. Παπαδόπουλος		11,96 μ.
Δισκοβολία ελληνική	Δ. Καραμπάτης	Πανιώνιος	35,42 μ.
Δισκοβολία ελεύθερη	Κ. Ρουμπέσης	Εθνικός	33,25 μ.
Ακοντισμός	Γ. Ζαχαρόπουλος	Εθνικός	46,35 μ.

²³⁹ Χ. Σολομωνίδης - Ν. Λωρέντης, *Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος*, Αθήνα 1967, σελ. 102.

4.2 ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΗΣ ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΗΣ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΣΜΥΡΝΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ (1919-1922)

Η διοίκηση της Υπάτης Αρμοστείας Σμύρνης, κατά την τριετία 1919-1922, επέδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αναβάθμιση της εκπαίδευσης που παρείχαν τα σχολεία, τα οποία υπάγονταν στην περιοχή της δικαιοδοσίας της, και αντιμετώπισε τη γυμναστική ως ένα γνωστικό αντικείμενο που έχρηζε ιδιαίτερης προσοχής, στο πλαίσιο των περιορισμένων οικονομικών δυνατοτήτων και των προτεραιοτήτων που είχε θέσει η ελληνική διοίκηση. Σημαντικές πηγές πληροφοριών αποτελούν οι εκθέσεις των επιθεωρητών εκπαίδευσης που καταρτίζονταν για λογαριασμό της Αρμοστείας.²⁴⁰

Στο Α΄ Διδασκαλικό Συνέδριο Σμύρνης, που συνήλθε κατά τις εορτές του Πάσχα τον Απρίλιο του 1921, διατυπώθηκε η ευχή «να εξευρεθή ο τρόπος της τελειότερας Μουσικής και Γυμναστικής μορφώσεως του προσωπικού».²⁴¹

Οι εκθέσεις των επιθεωρητών της εκπαίδευσης είναι ενδεικτικές του ενδιαφέροντος που επεδείκνυε η διοίκηση για το μάθημα της γυμναστικής σε σχολεία, τα οποία, λόγω του πολέμου και των δυσχερών οικονομικών συνθηκών, λειτουργούσαν σε πολλές περιπτώσεις με υποτυπώδη τρόπο, ακόμη και μέσα σε χαλάσματα. Χαρακτηριστικά παρατίθενται τμήματα εκθέσεων από σχολεία της περιφέρειας Σμύρνης:

1.Σχολές Αγίου Κωνσταντίνου (Γεώργιος Ρωγδιανός, 30/10/1920)

*«Η αυλή είναι ευρύχωρος και κατάλληλος διά τα διαλείμματα και την γυμναστική.»*²⁴²

2.Σχολές Κορδελιού (Κοσμάς Κ. Μιχαηλίδης)

«Επιθεώρησις της μικτής σχολής Κορδελιού (Αγίας Άννης) υπό Κοσμά Κ. Μιχαηλίδου τη 29^η Οκτωβρίου 1920.»

Νεόφυτος Βαμβάκος, διάκονος

²⁴⁰ Δ. Αντωνίου, *Η εκπαίδευση στη Δυτική Μικρά Ασία*, τόμ. 2^{ος}, Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, Αθήνα 2007.

²⁴¹ Δ. Αντωνίου, ό. π., τόμ. 1^{ος}, σελ. 75.

²⁴² Δ. Αντωνίου, *Η εκπαίδευση στη Δυτική Μικρά Ασία*, τόμ. 2^{ος}, ό. π., σελ. 143.

«Έχει αναλάβει τα μαθήματα της ΣΤ' τάξεως, εκτός της Αριθμητικής, Ωδικής και Γυμναστικής.»

Παντελής Γεωργιάδης

«Νυσταλέα και χαύνη, τυπική και ξηρά η διδασκαλία στερείται επιβολής, δεν δύναται να συγκρατήσει την τάξιν. Αποφεύγει ν' αναλάβη το μάθημα της Γυμναστικής, ενώ εις τούτο κυρίως απέβλεπεν η πρόσληψίς του.»²⁴³

3.Μικτή σχολή Ενόπης (Γεώργιος Κ. Ασκητόπουλος, 18/11/1920, Γεώργιος Ρωγδιανός, 11/3/1922)

«Μετ' εκπλήξεως είδον, ότι εις την Α' και Β' τάξιν δεν διδάσκονται τα εξής μαθήματα: Πατριδογνωσία, Ωδική, και Γυμναστική, εις δε τας τάξεις Γ' και Δ' 1 ώραν μόνον τα Φυσικά καθ' εβδομάδα και δεν έχει διατεθεί ουδεμία ώρα διά τα μαθήματα Καλλιγραφίαν, Ιχνογραφίαν, Ωδικήν και Γυμναστικήν ως και εις τας τάξεις Ε' και ΣΤ.'»²⁴⁴

4.Σχολεία Βουτζά (Γεώργιος Ρωγδιανός)

«Η αυλή. Παρά την Σχολήν υπάρχει αυλή ευρύχωρος, κατάλληλος και διά την γυμναστικήν και διά τα διαλείμματα, ίνα κινώνται αι μαθήτριά.»²⁴⁵

5.Σχολεία Μαινεμένης (Γεώργιος Ρωγδιανός, 16/11/1920)

Πεντατάξιον δημοτικόν σχολείον αρρένων Μαινεμένης (25/2/1922)

Γεώργιος Παπαβασιλείου «Τον αυτόν διδάσκαλον παρακολούθησα και εδίδαξε Γυμναστικήν εις τας τάξεις Ε' και ΣΤ'. Δυστυχώς παρατήρησα ότι δεν έχει αποκτήσει το επιβάλλον και οι μαθηταί ούτε μετά προσοχής τον ήκουον ούτε μετά της προσηκούσης ζωηρότητος εξετάζουν τα παραγγέλματά του. Μετά το πέρας της διδασκαλίας έδωκα εις αυτόν σχετικάς οδηγίας διά την διδασκαλίαν του μαθήματος τούτου.»²⁴⁶

6.Παρθεναγωγείον Μαγνησίας (Γεώργιος Ασκητόπουλος, Σάββατο, 13/2/1921)

²⁴³ Ο. π., σελ. 165.

²⁴⁴ Ο. π., σελ. 181.

²⁴⁵ Ο. π., σελ. 193.

²⁴⁶ Ο. π., σελ. 261.

«Εκ της β' τάξεως κατά την Καλλιγραφίαν της δ. Μανασσείδου την Γυμναστικήν παρηκολούθησα γ' και δ' τάξεων υπό του κ. Στεφανάκι. Βηματισμοί, στροφαί, κλπ. τακτικοί και καλοί.»²⁴⁷

7. Ημιγυμνάσιον Περγάμου (Γεώργιος Κ. Ασκητόπουλος, Δευτέρα, 1/3/1921)

«5 ½ μ. μ. εξαντλημένοι και κατάκοποι εφθάσαμεν εις την Λέσχην 'ο Άτταλος', διατηρουμένην υπό του Συνδέσμου των νέων 'ο Άτταλος'... Επίσης πρέπει να έχωσι Γυμναστήριον μετά ποικίλων παιδιών, σκοπευτήριον, ποδόσφαιραν κτλ.»²⁴⁸

8. Μικτή σχολή Κινικίου (Γεώργιος Κ. Ασκητόπουλος, 25/2/1921)

«Εις τον περίβολον επί 5 λεπτά παρακολούθησα την γυμναστικήν των τάξεων δ' και γ' του κ. Λυγερού. Παρατήρησα εις τον διδάσκαλον 'διατί οι μαθηταί έχουσιν απαίσια μεγάλα μαλλιά;''»²⁴⁹

9. Μικτή σχολή Μαρμάρων (Γεώργιος Κ. Ασκητόπουλος, 19 -20/2/1921)

«Φαίνεται ότι και ενταύθα υπάρχει πρόσωπον τι, ο πρώην διδάσκαλος Γεώργιος Καραηλιού, ψάλτης, ο οποίος επεμβαίνει εκάστοτε εις το έργον του σχολείου, διαδίδων ότι η Ωδική και η Γυμναστική είναι εντελώς περιττά μαθήματα και οι διδάσκαλοι ήλθον διά να μάθωσιν εις τα τέκνα μας τραγούδια και γυμναστικήν, διότι τίποτε άλλο δεν γνωρίζουν. Αλλ' οι έφοροι έμειναν σύμφωνοι μετ' εμού να μη επέμβωσιν εις το έργον του σχολείου και οι διδάσκαλοι να είναι ελεύθεροι εις την εφαρμογήν του Προγράμματος της Υπάτης Αρμοστείας.»²⁵⁰

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η έκθεση του διευθυντή Εκπαίδευσης Χρήστου Π. Οικονόμου στις 17/2/1922, η οποία αναφέρεται στην απόσπαση για τη θέση του καθηγητή Γυμναστικής στο Διδασκαλείο Σμύρνης του διάσημου γυμναστή Σοφοκλή Μάγνη, ο οποίος υπηρετούσε ως λοχαγός στη Σμύρνη, αντί του γλύπτη (!) Θυμόπουλου, ανίκανου για τη συγκεκριμένη θέση. Ο Οικονόμου επισημαίνει την ανεπάρκεια του Θυμόπουλου και υπεραμύνεται της ικανότητας του διακεκριμένου γυμναστή Σ. Μάγνη. Παρατίθεται αυτούσια η έκθεση του διευθυντή εκπαίδευσης Οικονόμου:

Εν Σμύρνη, τη 17^η Φεβρουαρίου 1922

²⁴⁷ Ο. π., σελ. 278.

²⁴⁸ s'Ο. π., σελ. 349.

²⁴⁹ Ο. π., σελ. 355.

²⁵⁰ Ο. π., σελ. 415.

Αξιότιμε Κύριε Γενικό Γραμματέα,

η μετάκλησις ενταύθα διδασκάλων άνευ ουσιαστικών προσόντων και πτυχίων, ως του κ. Ελευθερίου, του κ. Θυμοπούλου και άλλων, και ο διορισμός αυτών ως καθηγητών εις τα νέα σχολεία της Αρμοστείας, εις α έδει να συγκεντρωθώσιν οι άριστοι και κατά την θεωρίαν και κατά την πράξιν καθηγηταί, ίνα καταδειχθή η μέριμνα της πολιτείας ανωτέρα της μερίμνης των ιδιωτών και αποδειχθώσι κρείττονα κατά την συγκρότησιν τα σχολεία αυτής ο καθηγητής της Γυμναστικής εν τε τω Διδασκαλείω των αρρένων και τω Γυμνασίω της Αρμοστείας κ. Θυμόπουλος, γλύπτης ων εν Αθήναις, κατά την ομολογίαν του κ. Πέππα, γενικού επιθεωρητού της Γυμναστικής και διευθυντού της Γυμναστικής Σχολής, δεν φέρει πτυχίον γυμναστού, αλλ' απλήν απόδειξιν αυτού του κ. Πέππα ακροάσεως γυμναστικής. Επειδή δε στερείται επαρκώς και εγκυκλοπαιδικής και γυμναστικής μορφώσεως, δεν διδάσκει θεωρίαν της γυμναστικής εν τω Διδασκαλείω, κατά την βεβαίωσιν του κ. Αντωνοπούλου, απαραίτητον, ίνα γνωρίσωσιν οι μέλλοντες διδάσκαλοι τον λόγον εκάστης ασκήσεως. Ταύτα αναγκάζομαι να προσθέσω, διότι ο κ. Θυμόπουλος, πληροφορηθείς ότι εξητήθη η απόσπασις του λοχαγού κ. Μάγνη, υπέβαλεν αίτησιν προς την Α. Ε. τον κ. Ύπατον Αρμοστήν παραπονούμενος διά το αδίκημα, όπερ μέλλει να προσγίνει εις αυτόν, τόσον ευδοκίμως εργαζόμενον.»²⁵¹

4.3 ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΚΣΤΡΑΤΕΥΤΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ Μ. ΑΣΙΑΣ

Κατά το χρονικό διάστημα 1919-1922, λόγω της εμπόλεμης κατάστασης στη Μικρά Ασία, πολλοί αθλητές των σμυρναϊκών αθλητικών σωματείων κατετάγησαν στον ελληνικό στρατό, ενώ παράλληλα υπηρετούσαν σ' αυτόν και πολλοί αθλητές ελληνικών σωματείων.

Με πρωτοβουλία του αρχηγού Στρατιάς Μικράς Ασίας, είχε δημιουργηθεί ειδική επιτροπή από ανώτερους αξιωματικούς, η οποία μεριμνούσε για την ψυχαγωγία των Ελλήνων στρατιωτών. Η επιτροπή, θεωρώντας ότι η καλύτερη και πιο πρακτική ψυχαγωγία για τους στρατιώτες ήταν οι αθλητικές ασκήσεις και οι αγωνιστικές παιδιές, προχώρησε στη διάδο-

²⁵¹ Δ. Αντωνίου, *Η εκπαίδευση στη Δυτική Μικρά Ασία*, τόμ. 2^{ος}, ό. π., σελ. 458-459.

ση του αθλητισμού στο στράτευμα, στρατολογώντας για τον σκοπό αυτό τους καλύτερους στρατιώτες και αξιωματικούς αθλητές.²⁵²

Το 1921, το αθλητικό τμήμα της Αμερικανικής Χ.Α.Ν., υπό τον Αμερικανό Στάλεϋ, διοργάνωσε στρατιωτικούς ποδοσφαιρικούς αγώνες, μεταξύ των «εν Σμύρνη και τοις πέριξ Στρατιωτικών Σωμάτων και σχηματισμών», με την άδεια και υπό την προστασία της Στρατιάς Μικράς Ασίας. Από τις 12 ομάδες που συμμετείχαν, διακρίθηκαν η ομάδα της Στρατιάς, η ομάδα του Εμπέδου και η ομάδα του Τάγματος Προσκολλησεως. Η τελευταία ομάδα, αν και φαινόταν ως η επικρατέστερη για να πρωτεύσει, διαλύθηκε λόγω των αναγκών του μετώπου και έτσι το μετάλλιο της Χ.Α.Ν. διεκδίκησαν στον τελικό οι δύο πρώτες. Ο αγώνας έγινε στο στάδιο του Πανιωνίου, με την παρουσία του αρχιστράτηγου Παπούλα και πλήθους κόσμου.²⁵³

Η αθλητική δραστηριότητα της Χ.Α.Ν. στο πολεμικό μέτωπο φαίνεται και από την επιστολή του στρατευμένου αθλητή του Πανελληνίου Κων/νου Γαλιώτου προς τον πρόεδρο του συλλόγου του, στις 6 Σεπτεμβρίου 1920. Ο Γαλιώτος υπηρετούσε στο 2/39 Σύνταγμα Ευζώνων στη Μαγνησία και ζητούσε από τον Πανελλήνιο πιστοποιητικό που θα αποδεικνυε ότι είναι αθλητής του, «διότι εδώ είναι η ΧΑΝ και ζητάη αθλητάς με πιστοποιητικά συλλόγων όπου ανήκουν και απαλλάσσονται εντελώς της υπηρεσίας». Ο αθλητής, με νέα επιστολή του στις 19 Σεπτεμβρίου 1920 και αφού είχε λάβει το πιστοποιητικό, ευχαριστεί τον πρόεδρο του Πανελληνίου Σαράτσογλου, δηλώνοντας ότι: «θα υποβάλλω αναφοράν εις το Σύνταγμα και πιστεύω να μου επιτραπή η τακτική προπόνησις και ελπίζω εις τους προσεχείς Πανελληνίους αγώνας να έχωμεν καλύτερα αποτελέσματα...». Ενδιαφέρουσα είναι η αναφορά του στον συναθλητή του Χρ. Χριστόπουλο, ο οποίος, όντας αρχίατρος και εκτελώντας χρέη μάχιμου αξιωματικού στο πλευρό του συνταγματάρχη Νικολάου Πλαστήρα, τραυματίστηκε αργότερα στο πεδίο της μάχης: «...ως αναφορά διά τον κ. Χριστόπουλον μένω πολύ μακράν και ως εκ τούτου δεν θα τον συναντήσω...».²⁵⁴

Έντονη αθλητική δραστηριότητα παρουσιαζόταν στο στρατόπεδο της 12^{ης} Μεραρχίας, με πρωτοβουλία του ανθυπίατρου Γεωργίου Καλαφάτη. Στις 25 Μαρτίου 1922 πραγματοποιήθηκαν αθλητικοί αγώνες και αγωνιστικές παιδιές με την συμμετοχή όλων των σωμα-

²⁵² Ο αθλητισμός εις τον στρατόν, Περιοδικό *Η Νίκη*, Ιανουάριος 1922, τεύχος 1, περίοδος Β, σελ. 13.

²⁵³ Ο. π., *Αι στρατιωτικάί ομάδες*, Ιανουάριος 1922, τεύχος 1, περίοδος Β, σελ. 12.

²⁵⁴ Επιστολές του στρατιώτη Γαλιώτου Κων/νου στον Πανελλήνιο από το μέτωπο της Μ. Ασίας, 6 και 19 Σεπτεμβρίου 1920, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.. Τελικώς, ο Γαλιώτος εφονεύθη στο πεδίο της μάχης, μετά από ακρωτηριασμό του ποδιού του.

των της Μεραρχίας, στην οποία λειτουργούσαν δύο ποδοσφαιρικές ομάδες, οχτώ ομάδες πετοσφαίρισης και τέσσερις ομάδες καλαθοσφαίρισης, ενώ προσπάθεια γινόταν για την δημιουργία ομάδων διελκυστίνδας και σκυταλοδρομίας.²⁵⁵

Το 1922 είχε δημιουργηθεί στα Μουδανιά της Προποντίδας γυμναστήριο για την εξάσκηση των αξιωματικών και ανδρών του στρατού και του ναυτικού, με πρωτοβουλία του ανθυποπλοίαρχου του Βασιλικού Ναυτικού Κωνσταντίνου Χασιώτη και του υπολοχαγού του Πεζικού Περικλή Παπαθανασίου.²⁵⁶ Μάλιστα, στις 21 Μαΐου 1922 πραγματοποιήθηκαν εκεί οι Α' Αθλητικοί και Γυμναστικοί Αγώνες, με την συμμετοχή 130 στρατιωτικών. Πρόεδρος της επιτροπής των αγώνων ορίστηκε ο συνταγματάρχης του Ιππικού Α. Μεντής, αφέτης ο γνωστός γυμναστής Σοφοκλής Μάγνης, που υπηρετούσε ως λοχαγός, καθώς και άλλοι αξιωματικοί. Στο γυμναστήριο που σχηματίστηκε σ' έναν ελαιώνα, παρακολούθησαν τους αγώνες 5.000 θεατές, αριθμός πολύ μεγάλος για τα δεδομένα της εποχής και της περιοχής, παρουσία του στρατιωτικού διοικητή της Προύσας στρατηγού Στριφτού και του επιτελείου του. Τα αγωνίσματα ήταν δρόμος 192 μέτρων (δρόμος αρχαίου σταδίου), δρόμος 100 μέτρων, δρόμος 400 μέτρων, δρόμος 2.000 μέτρων, σφαιροβολία, ελληνική δισκοβολία, άλμα απλούν μετά φοράς, άλμα τριπλούν μετά φοράς, άλμα εις ύψος μετά φοράς, ελληνικός ακοντισμός, ελεύθερος ακοντισμός, λιθοβολία μετά φοράς, σκυταλοδρομία και διελκυστίνδα.²⁵⁷

Αθλητικούς αγώνες πραγματοποίησε και η 4^η Μεραρχία, στις 13 και 14 Μαρτίου 1922. Βάσει της ημερησίας διαταγής της 20^{ης} Μαρτίου 1922, πραγματοποιήθηκαν τα παρακάτω αγωνίσματα: δρόμος 100 μέτρων, δρόμος 200 μέτρων, δρόμος 400 μέτρων, άλμα απλούν άνευ φοράς, άλμα τριπλούν, άλμα εις ύψος μετά φοράς, άλμα εις μήκος μετά φοράς, ελληνική δισκοβολία, ελεύθερη δισκοβολία, λιθοβολία, ελεύθερη πάλη, ελληνορωμαϊκή πάλη.²⁵⁸ Στις 20 Μαρτίου πραγματοποιήθηκε και ποδοσφαιρικός αγώνας ανάμεσα στην ομάδα των Ουλαμιτών και στην ομάδα του Α' Σώματος Στρατού, που έληξε με 5-0 υπέρ της

²⁵⁵ *Το αθλητικόν στρατόπεδον της 12^{ης} Μεραρχίας*, Περιοδικό *Η Νίκη*, Μάρτιος 1922, τεύχος 3, περίοδος Β, σελ. 49.

²⁵⁶ *Από την Ελλην. Προποντίδα και τους θαλασσόλυκούς μας*, Περιοδικό *Η Νίκη*, Ιούνιος 1922, τεύχος 6, περίοδος Β, σελ. 103.

²⁵⁷ *Από το φίλαθλον σπίτι του ναύτου της Προποντίδος*, Περιοδικό *Η Νίκη*, Ιούλιος 1922, τεύχος 7, περίοδος Β, σελ. 130-131.

²⁵⁸ *Από το φίλαθλον Μικρασιατικόν Μέτωπον, του πρωταθλητού κ. Β. Τζεβούκα*, Περιοδικό *Η Νίκη*, Μάρτιος 1922, τεύχος 3, περίοδος Β, σελ. 77.

πρώτης. Θα ακολουθούσε και αναμέτρηση ανάμεσα στην ομάδα των Ουλαμιτών και στην ομάδα της 12^{ης} Μεραρχίας.²⁵⁹

Τον Μάιο του 1922 προκηρύχθηκαν από τη Στρατιά Μικράς Ασίας μεγάλοι στρατιωτικοί αθλητικοί αγώνες των τριών σωμάτων στρατού και των άλλων ανεξαρτήτων σωμάτων, για την περίοδο του δεύτερου δεκαημέρου του Αυγούστου 1922. Των αγώνων αυτών, που επρόκειτο να τελεστούν στο στάδιο του Πανιωνίου, θα προηγούνταν προκριματικοί σε κάθε σώμα στρατού. Η κατάρρευση του μικρασιατικού μετώπου τον Αύγουστο και η δεινή θέση του ελληνικού στρατού ήρθε εκ των πραγμάτων να καταργήσει, κατά έναν τραγικό τρόπο, κάθε σκέψη περί αγώνων και αθλητισμού στο στράτευμα.²⁶⁰

4.4 ΠΡΟΣΚΟΠΙΣΜΟΣ

Κατά την τριετία 1919-1922 σημειώθηκε στη Σμύρνη μια έξαρση της κίνησης του προσκοπισμού. Η πρώτη προσκοπική ομάδα της πόλης ιδρύθηκε στα τέλη του 1918 από τον Κωνσταντίνο Μελά, παλαιό αξιωματικό του Πολεμικού Ναυτικού και πρωτεργάτη του προσκοπισμού στην Ελλάδα. Συνεργάτες του σ' αυτή την προσπάθεια υπήρξαν ο ποιητής Αλέκος Φωτιάδης, ο Ευάγγελος Ιωαννίδης, ο Αντώνιος Αθηνογένης και ο Δημητρός Δάλλας, ο οποίος υπήρξε και ο γενικός έφορος των προσκόπων της περιφέρειας Σμύρνης έως τον Απρίλιο του 1922, οπότε τον διαδέχθηκε ο Μ. Μιχαηλίδης. Αρχηγός ορίστηκε ο Ευάγγελος Ιωαννίδης. Επτακόσιοι έφηβοι κατατάχτηκαν στο σώμα και η Σμύρνη απέκτησε δεκατέσσερις ομάδες, με πενήντα προσκόπους η κάθε μία. Κατά την απόβαση του ελληνικού στρατού στη Σμύρνη και καθ' όλη την διάρκεια της παρουσίας του στη Μικρά Ασία, οι πρόσκοποι πρόσφεραν βοηθητικές υπηρεσίες σ' αυτόν.²⁶¹

Το πρώτο σώμα προσκόπων είχε ιδρυθεί στην Αθήνα το 1911. Στις 6 Απριλίου 1912, η *Αμάθεια* δημοσίευσε άρθρο σχετικά με τους «μικρούς εν Ελλάδι προσκόπους», το οποίο ενημέρωνε τους αναγνώστες για την ιστορία και τη φύση του προσκοπισμού. Έχοντας

²⁵⁹ Ο. π., σελ. 77.

²⁶⁰ *Μεγάλοι αθλητικοί αγώνες εν τω στρατώ Μ. Ασίας*, Περιοδικό *Η Νίκη*, Ιούνιος 1922, τεύχος 6, περίοδος Β, σελ. 104-105.

²⁶¹ Χ. Σολομωνίδης, *Της Σμύρνης*, 1957, Αθήνα, σελ. 228-231.

προηγηθεί η πρώτη εμφάνιση των Ελλήνων προσκόπων στην Αθήνα, κατά τον εορτασμό της 25^{ης} Μαρτίου, το άρθρο κατέληγε στο ερώτημα εάν θα δημιουργούνταν και στην Τουρκία τέτοιου είδους σώματα από τους Έλληνες Οθωμανούς, προτρέποντας ταυτόχρονα τα ελληνικά αθλητικά σωματεία της Τουρκίας να αναλάβουν πρωτοβουλία, με τη βεβαιότητα ότι θα έβρισκαν οπαδούς και στα υπόλοιπα έθνη της αυτοκρατορίας, προπάντων στους συμπολίτες τους Τούρκους, οι οποίοι «*αύξαναν διαρκώς το ενδιαφέρον τους για τον αθλητισμό και την γυμναστική*».²⁶²

Εκτός από τους πρόσκοπους, ιδρύθηκε στη Σμύρνη τον Ιούλιο του 1919 και το «*Σώμα Ελλήνων Αλκίμων*», ύστερα από πρωτοβουλία μαθητών των ανώτερων τάξεων της Ευαγγελικής Σχολής και των λυκείων Γιαννίκη και Αρώνη. Επικεφαλής τους ετέθη ο γυμναστής της Ευαγγελικής Σχολής Γεώργιος Λεωνίδου, με την συμπαράσταση προυχόντων της πόλης. Πρόεδρος των αλκίμων αναδείχθηκε ο διευθυντής της *Αρμονίας* Μιλτ. Σεϊζάνης.

παραγραφος

Αρχική πρόθεση των ιδρυτών του σώματος ήταν να ονομαστεί αυτό «*Ιερός Λόχος*», η πρόταση όμως απορρίφθηκε από τον ύπατο αρμοστή Αριστεΐδη Στεργιάδη, ο οποίος έκρινε ότι ένας τέτοιος τίτλος θα ήταν προκλητικός απέναντι στους Τούρκους.²⁶³ Στο σώμα κατετάγησαν 300 Σμυρναίοι νέοι, οι οποίοι επιδίδονταν σε συστηματική εκγύμναση και στρατιωτική προπαίδευση για την μελλοντική τους κατάταξη στον στρατό.

Τον Αύγουστο του 1919, στην αθλητική εορτή που πραγματοποιήθηκε από τον Απόλλωνα, με τη συμμετοχή ομάδων προσκόπων και του σώματος των αλκίμων, τελέστηκαν τα παρακάτω αγωνίσματα: κατασκήνωση, δρόμος προσκόπων 1.000 μέτρων, ελληνορωμαϊκή πάλη, σακοδρομία, ελεύθερος ακοντισμός, δρόμος προσκόπων μετ' εμποδίων, *πατάτες*, προσκοπική σκυταλοδρομία, λιθοβολία, δρόμος «*μετά αυγών*», δρόμος 100 μέτρων, κοτύλη, δρόμος μετά φανών, δρόμος μετ' εμποδίων, αιφνιδιασμός νύκτωρ.²⁶⁴

Οι πρόσκοποι και οι άλκιμοι της Σμύρνης, έχοντας ως αποστολή να προπαρασκευασθούν, προκειμένου «*να καταστούν τέλειοι στρατιώτες και πολίτες, με φρόνημα και σθένος*», συμμετείχαν και σε στρατιωτικές επιχειρήσεις. Μάλιστα πρόσκοποι άλλων περιοχών, όπως του Αϊδινίου, των Σωκίων και της Κάτω Παναγιάς του Τσεσμέ, πλήρωσαν βα-

²⁶² *Οι μικροί εν Ελλάδι πρόσκοποι*, εφημ. *Αμάθεια*, 6 Απριλίου 1912.

²⁶³ Χ. Σολομωνίδης, *Της Σμύρνης*, 1957, Αθήνα, σελ. 237.

²⁶⁴ Πρόγραμμα αθλητικής εορτής Απόλλωνος, 18 Αυγούστου 1919, στο Ν. Παραδείσης, *Ο προσκοπισμός στις αλησμόνητες πατρίδες 1919-1922*, Αθήνα 2000, σελ.68.

ρύτατο φόρο αίματος, λόγω των υπηρεσιών που πρόσφεραν στον ελληνικό στρατό, κατά την τριετία 1919-1922.²⁶⁵

4.5 ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΑΣ ΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΠΑΛΑΙΑ ΦΩΚΑΙΑ

Η Χριστιανική Αδελφότης Νέων (ΧΑΝ) είχε δημιουργήσει κατασκήνωση για τα παιδιά της Σμύρνης στην Παλαιά Φώκεια, με διάρκεια λειτουργίας από τις 22 Ιουνίου έως τις 23 Ιουλίου 1921. Στο «στρατόπεδον Φωκαίας», όπως ονομαζόταν, μπορούσαν να λάβουν μέρος παιδιά ηλικίας από 15 έως 18 ετών. Διευθυντής της κατασκήνωσης ήταν ο Σ. Ρ. Χάρλοου, καθηγητής του Διεθνούς Κολλεγίου, με τη συνεργασία των διευθυντών της ΧΑΝ Τζέικομπ και Ράνκιν. Διευθυντής του εκπαιδευτικού τμήματος ήταν ο Α. Βαζάκας, διευθυντής του εκπαιδευτικού τμήματος της αμερικάνικης ΧΑΝ. Στο αθλητικό τμήμα συμμετείχαν ο Ι. Χεκμιάν, δάσκαλος των αθλητικών του Διεθνούς Κολλεγίου, ο Φάρνες Τριούμπλουντ, δάσκαλος του ίδιου Κολλεγίου και ο Άρθουρ Λόρενς, όλοι καλοί αθλητές. Στους αρχηγούς συμπεριλαμβάνονταν ο Παναγιώτης Κωνσταντινίδης, διδάκτωρ Θεολογίας και καθηγητής του Κολλεγίου, ο καθηγητής Αγγελομάτης, της Σχολής Αρώνη, και ο Σ. Β. Θεοφανίδης, πρώην καθηγητής της Ροβερτείου Σχολής Κων/πόλεως (Ρόμπερτ Κόλετζ) και νυν έμπορος.²⁶⁶

Σκοπός της κατασκήνωσης ήταν, σύμφωνα με τους διοργανωτές της, να διέλθουν τα παιδιά τις διακοπές τους κατά έναν μεθοδικό τρόπο, ώστε να προάγουν την υγεία και τη ζωτικότητα τους, να μάθουν μερικές φυσικές αυτοδίδακτες συνήθειες και να συναδελφωθούν με τη φύση, τους συντρόφους τους και τα θεία. Ως τόπος της κατασκήνωσης είχε επιλεγεί η Παλαιά Φώκεια, λόγω της ομορφιάς του τοπίου και της όμορφης θέας της, του υγιεινού κλίματος, της καλής ποιότητας των υδάτων, της εκεί παρουσίας ικανού ιατρού,

²⁶⁵ Χ. Σολομωνίδης, ό. π., σελ 231-232.

²⁶⁶ ΧΑΝ, Ενημερωτικό έντυπο *Κατασκήνωσις Φωκαίας διά τα παιδιά της Σμύρνης*, 1921, Αρχείο Ενώσεως Σμυρναίων.

της ασφάλειας της περιοχής, της φιλόξενης διάθεσης της δημαρχίας της πόλης, της ωραίας αμμουδιάς και των όμορφων περιχώρων.²⁶⁷

Στο επίκεντρο του προγράμματος της κατασκήνωσης βρισκόταν η σωματική ανάπτυξη και ο αθλητισμός των παιδιών. Ιδιαίτερη βαρύτητα δινόταν επίσης στη διατροφή, ώστε να είναι «*άφθονος και διαφορετική, καλή και υγιεινή και καλώς προ πάντων παρασκευασμένη*». Στο πλαίσιο του προγράμματος, περιλαμβάνονταν γυμναστική, καθήκοντα στρατοπέδου, αθλητικά και παιδιές ομάδων, προσκοπισμός και αγροτικά τεχνάσματα, κολύμβηση, πρώτες βοήθειες και σωτηρία ζωής άλλου. Τα παιδιά ασχολούνταν και με τη μελέτη που περιλάμβανε αγγλική γλώσσα, μαθήματα φυσικής και ιδιαίτερες μελέτες.²⁶⁸

Το έργο της κατασκήνωσης στήριζαν εμπράκτως ο ύπατος αρμοστής της Ελλάδας Αριστείδης Στεργιάδης, ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος, ο καθηγητής Μ. Γ. Μιχαηλίδης, διευθυντής του τμήματος Δημοσίας Εκπαιδύσεως της Υπάτης Αρμοστείας, καθώς και οι καθηγητές Άλεξ Μακλάχλαν, διευθυντής του Διεθνούς Κολλεγίου, Λιθοξόος, γυμνασιάρχης της Ευαγγελικής Σχολής, Ν. Αρώνης, διευθυντής του ομώνυμου Ελληνογαλλικού Λυκείου και Γιαννίκης, επίσης διευθυντής του ομώνυμου Ελληνογερμανικού Λυκείου.²⁶⁹

5. ΑΘΛΗΜΑΤΑ

5.1 ΠΟΔΗΛΑΣΙΑ

Τα ποδήλατα αποτελούσαν ευρέως διαδεδομένα μέσα μεταφοράς για τις αποστάσεις μέσα στη Σμύρνη, αλλά και για τη συγκοινωνία με τα κοντινά προάστια και τα γειτονικά χωριά. Οι Σμυρναίοι τα αποκαλούσαν «*βελοσπέτια*» (velocipede, γαλλ. το τρίτροχο ποδή-

²⁶⁷ ΧΑΝ, εφημερωτικό έντυπο *Κατασκήνωσης Φωκαίας διά τα παιδιά της Σμύρνης*. 1921, Αρχείο Ενώσεως Σμυρναίων.

²⁶⁸ Ό.π.

²⁶⁹ Ό.π.

λατο), ενώ οι κάτοικοι της γειτονικής Ερυθραίας Χερσονήσου τα ονόμαζαν «αποδήλατα».²⁷⁰

Τα αθλητικά σωματεία της Σμύρνης, από τα πρώτα χρόνια της ύπαρξής τους, διατηρούσαν ποδηλατικά τμήματα και καλλιεργούσαν το άθλημα. Από τον τύπο της εποχής μαθαίνουμε ότι τον Φεβρουάριο του 1896 το Γυμνάσιον είχε δώσει νέα παραγγελία για αγορά ποδηλάτων, έχοντας φθάσει τον αριθμό των εικοσιπέντε και τα μέλη του ακολουθούσαν ειδικό πρόγραμμα ασκήσεων και εκδρομών.²⁷¹

Το 1896 υπήρχε στη Σμύρνη ένας πυρήνας 300-350 ποδηλατιστών και το Μάρτιο του ίδιου έτους πραγματοποιήθηκε εκδρομή ποδηλατιστών του αντίστοιχου τμήματος του σωματείου *Γυμνάσιον*. Την Κυριακή του Πάσχα, τέσσερα μέλη του συλλόγου (οι Ν. Π., Θ. Κ., Π. Σ. και Ι. Τ.), εξέδραμαν από τη Σμύρνη στο Κίρκαγατς. Λόγω της ακαταλληλότητας του δρόμου, μετέβησαν στη Μαγνησία μέσω σιδηροδρόμου και από εκεί, μέσω ποδηλάτου, έφθασαν στο τέρμα, αφού πέρασαν από το Μιχαηλί, το Καπακλί, το Αξάρι, το Χάρτας κ.ά. Η συνολική απόσταση των 100 χιλιομέτρων διανύθηκε σε έξι ώρες. Τελικός προορισμός της εκδρομής ήταν το Δικελί, αλλά ο βροχερός καιρός δεν επέτρεψε τη συνέχισή της.²⁷² Αντίστοιχα, το Μάη του ίδιου χρόνου, τα μέλη του ποδηλατικού τμήματος της Λέσχης των Κυνηγών εξέδραμαν έως το Μπουνάρμπασι και στο γυρισμό γευμάτισαν στη Λέσχη του Μπουρνόβα. Σε άλλη εκδρομή στον Μπουτζά, σαράντα ποδηλατιστές της ίδιας Λέσχης ξεκίνησαν το πρωί και επέστρεψαν το βράδυ, αφού πρώτα γευμάτισαν στη *λοκάβντα* (ξενοδοχείο) του Λεβαντίνου Μανόλι.²⁷³

Στις 16 Αυγούστου 1896, δημοσιεύτηκε στις εφημερίδες της Σμύρνης η είδηση ότι δύο ποδηλατιστές κατέφθαναν στην πόλη προερχόμενοι από την Προύσα. Επρόκειτο για τους Κιαμίλ μπέη και Ραούλ Μπροτ, οι οποίοι είχαν ως σκοπό, μετά από ποδηλασία τεσσάρων ημερών, να σταθμεύσουν στη Σμύρνη και έπειτα να μεταβούν στη Θεσσαλονίκη ατμοπλοϊκώς, από όπου θα ποδηλατούσαν για την Κωνσταντινούπολη.²⁷⁴

Η μόδα της ποδηλασίας στη Σμύρνη γίνεται φανερή από την σχετική αρθρογραφία στον τύπο και από τις διάφορες διαφημίσεις. Χαρακτηριστικά είναι τα άρθρα της *Αμάλλθειας* με τίτλους «Ποδηλατομανία», «Το ποδήλατον» και «Ποδηλασία». Στο τελευταίο αναφέ-

²⁷⁰ Δ. Ι. Αρχιγένης, *Λαογραφικά Β'*, Τα σινάφια τση Σμύρνης, Αθήνα, 1979, σελ. 83.

²⁷¹ Σύλλογος Γυμνάσιον, εφημ. *Αμάλλθεια*, 16 Φεβρουαρίου 1896.

²⁷² Εκδρομή ποδηλατιστών, εφημ. *Αμάλλθεια*, 29/10 Μαρτίου 1896.

²⁷³ Ο. π., *Εκδρομή ποδηλατιστών*, 11 Μαΐου 1896.

²⁷⁴ Ο. π., *Εκδρομή ποδηλατιστών*, 16 Αυγούστου 1896.

ρεται καταρχήν ότι τα εργοστάσια της Ευρώπης που κατασκευάζουν ποδήλατα σταμάτησαν να δέχονται παραγγελίες από τα καταστήματα της Σμύρνης, λόγω φόρτου εργασίας.²⁷⁵ Ενδεικτική της εξάπλωσης της ποδηλασίας στη Σμύρνη είναι η λειτουργία στην περιοχή της Περαίας (Κορδελιού) ποδηλατοδρομίου, υπό την ευθύνη του δασκάλου του αθλήματος Παντελή Δασκαλόπουλου. Χαρακτηριστική επίσης είναι η είδηση ότι στην Περαία ποδηλατούσαν είκοσι με εικοσιπέντε κυρίες, πράγμα το οποίο δεν συνέβαινε ακόμη στους δρόμους της Σμύρνης. Τέλος, αίσθηση προκαλούν οι διαφημίσεις ποδηλάτων των εταιριών Humber & Co Cycles Limited και Raleigh, των εισαγωγέων αδελφών Μπάρκερ και Μισαηλίδου αντίστοιχα, οι διαφημίσεις των ποδηλάτων Peugeot του εισαγωγέα Σμύρνης Μιχαήλ Πολυχρόνη,²⁷⁶ καθώς και η διαφήμιση εκμάθησης ποδηλασίας έναντι μισής οθωμανικής λίρας από τον γνωστό δάσκαλο ποδηλασίας Π. Δασκαλόπουλο.²⁷⁷

Στη Σμύρνη φορολογούνταν τα ποδήλατα και οι ιδιωτικές άμαξες. Στην εφημερίδα *Αμάθεια* διαβάζουμε ανακοίνωση της δημαρχίας της πόλης, βάσει της οποίας «από της 1^{ης} Μαρτίου 1314 (1898), τα μεν ποδήλατα θέλουσι πληρώνει ετησίως εν μετζίτιον, αι δε ιδιωτικάί άμαξαι μίαν λίραν». Ο αρθρογράφος της εφημερίδας εξηγούσε ότι το μέτρο αυτό ακολουθούνταν και στις μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις, οι οποίες, μέσω των εισπραττόμενων ποσών, διόρθωναν τα προβλήματα του οδικού δικτύου. Το άρθρο τελειώνει με την ευχή και η δημοτική αρχή της Σμύρνης να μεριμνήσει για την διόρθωση «των αμαξιτών πέριξ της Σμύρνης».²⁷⁸

Στο διεθνές ποδηλατοδρόμιο του Μπουρνόβα, η ετήσια συνδρομή το 1897 για όσους κατοικούσαν εκτός της κωμόπολης οριζόταν στα τρία μετζίτια, ενώ για τους ντόπιους σε τέσσερα. Για όσους δεν ήταν ποδηλατιστές, η συνδρομή οριζόταν στο ενάμισι μετζίτι. Δάσκαλος της ποδηλασίας το 1897 ήταν ο Νικόλαος Γ. Παταράκης, ο οποίος, βάσει της σχετικής διαφήμισης, δεν ελάμβανε χρήματα από τους αρχάριους έως ότου μάθουν να ποδηλατούν.²⁷⁹

Από αγωνιστικής απόψεως, το άθλημα της ποδηλασίας περιλαμβανόταν τόσο στους αγώνες του Αθλητικού Ομίλου του Μπουρνόβα, όσο βεβαίως και στους Πανιώνιους Αγώνες. Στους πρώτους τελούνταν αγωνίσματα, όπως ποδηλατικός δρόμος απόστασης 3 μιλί-

²⁷⁵ Ο. π., *Η ποδηλασία*, 12 Ιουνίου 1896.

²⁷⁶ Ο. π., *Διαφήμιση ποδηλάτων και αυτοκινήτων Πεζώ*, 3 Οκτωβρίου 1907.

²⁷⁷ Ο. π., *Διαφήμιση εκμάθησης του ποδηλατείν*, 1 Απριλίου 1896.

²⁷⁸ Ο. π., *Φόρος ποδηλάτων*, 7 Μαρτίου 1898.

²⁷⁹ Ο. π., *Διεθνές Αθλ. Ποδηλατοδρόμιον Βουρνόβα*, 22 Μαρτίου 1897.

ων, ποδηλατικοί αγώνες μισού μιλίου, ενός μιλίου και δύο μιλίων και ποδηλατικός αγώνας βραδύτητας 100 γυαρδών.²⁸⁰

Στους δέκατους τρίτους Πανιώνιους Αγώνες (1909), καταγράφονται τα αγωνίσματα των 400 μ. (στροφής στίβου), 2.000 μ., 3.000 μ., 15.000 μ. επί του στίβου και 20.000 μ. επί δημοσίας οδού, ομάδων εκ τριών ποδηλατών εκάστης.²⁸¹ Στους αγώνες του Μπουρνόβα, το 1897, διαφημιζόταν η παρουσία του περίφημου Αρμένη ποδηλατιστή Οβανές Νεβσεχιρλιάν, ο οποίος θα παρουσίαζε στο κοινό γυμνάσματα επί του ποδηλάτου.²⁸²

5.2 ΠΟΔΟΣΦΑΙΡΟ

Το ποδόσφαιρο έκανε την εμφάνισή του στη Σμύρνη μέσω της ομάδας του Μπουρνόβα *Bournabat Club*, που αποτελούνταν κυρίως από Άγγλους και έδωσε τους πρώτους αγώνες της εναντίον των ομάδων των πληρωμάτων κυρίως των αγγλικών πολεμικών πλοίων, τα οποία επισκέπτονταν το λιμάνι της Σμύρνης. Αυτή η ομάδα συμμετείχε στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 1906 και κατέλαβε την δεύτερη θέση. Από την *Αμάθεια* μαθαίνουμε ότι τον Απρίλιο του 1896 ο Ποδοσφαιρικός Όμιλος του Μπουρνόβα αντιμετώπισε την ομάδα αξιωματικών του αγγλικού πολεμικού πλοίου «Χουντ» (*Hood*), έχοντας στις τάξεις του και τρεις Έλληνες, τους Μουράτη, Κονταξόπουλο και Τομπρώφ. Ο αγώνας έληξε υπέρ της ομάδας του Μπουρνόβα με «8 *points*» έναντι ουδενός της ομάδας του «Χουντ». Οι ηττηθέντες Άγγλοι αξιωματικοί προκάλεσαν εκ νέου σε αγώνα τους ποδοσφαιριστές του Μπουρνόβα και ο αγώνας επαναλήφθηκε χωρίς να γνωρίζουμε το νέο αποτέλεσμα.²⁸³

Μαζί με τον προαναφερθέντα σύλλογο, στο προάστιο της Σμύρνης συνυπήρχε αργότερα και η *Ελληνική Ποδοσφαιρική Ομάδα Μπουρνόβα*.²⁸⁴ Στο προάστιο του Μπουτζά, η

²⁸⁰ Ο. π., *Αγώνες δρόμου και ποδηλασίας*, 24 Απριλίου 1896.

²⁸¹ Προκήρυξη ΙΓ' Πανιώνιων Αγώνων 1909, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

²⁸² *Αγώνες εν Βουρνόβα*, εφημ. *Αμάθεια*, 22 Σεπτεμβρίου 1897.

²⁸³ Ο. π., *Αγών ποδοσφαίρου*, 1 Μαΐου 1896.

²⁸⁴ Ν. Καραράς, *Ο Μπουρνόβας*, Αθήνα 1955, σελ. 170.

σχολή Χόλτον είχε δικό της γήπεδο και μαθητικό ποδοσφαιρικό σύλλογο, που συναγωνιζόταν τις ομάδες των άλλων σχολείων της Σμύρνης.²⁸⁵

Στις 15 Ιανουαρίου 1897, διαβάζουμε επίσης στην *Αμάθεια* ότι, λόγω του ποδοσφαιρικού αγώνα ανάμεσα στον Ποδοσφαιρικό Όμιλο του Μπουρνόβα και τους αξιωματικούς των αγγλικών πλοίων, αμαξοστοιχία αναχώρησε πριν από τον αγώνα για τον παρακείμενο στο στάδιο σταθμό.²⁸⁶ Στις 21 Ιανουαρίου του ίδιου έτους, ο Ποδοσφαιρικός Όμιλος Περαίας (Κορδελιού) αντιμετώπισε σε αγώνα τους αξιωματικούς των αγγλικών πλοίων που βρισκόνταν στο λιμάνι της Σμύρνης.²⁸⁷ Στις 24 Ιανουαρίου διεξήχθη στο στάδιο του Μπουρνόβα ποδοσφαιρικός αγώνας ανάμεσα στους αξιωματικούς των αγγλικών πλοίων και την επομένη αγώνας ανάμεσα στους αξιωματικούς και τον τοπικό ποδοσφαιρικό όμιλο, το αποτέλεσμα του οποίου έληξε με «2 *points*» των αξιωματικών έναντι ενός του Μπουρνόβα. Το στοίχημα που είχε τεθεί ήταν ένα γεύμα.²⁸⁸ Στις 5 Νοεμβρίου ο Ποδοσφαιρικός Όμιλος του Μπουρνόβα αντιμετώπισε στο στάδιο της κωμόπολης τους αξιωματικούς της αγγλικής ναυτικής μοίρας. Η ομάδα του Μπουρνόβα νίκησε με «14 *points*» έναντι ουδενός των αντιπάλων. Διακριθέντες ήταν οι Γεωργιάδης, Γεώργεβιτς και Βίτελ. Ακολούθησε και άλλος αγώνας στην Περαία.²⁸⁹

Το 1898 μαθαίνουμε από τον τοπικό τύπο ότι τον Γενάρη το Γυμνάσιον αντιμετώπισε στο Κορδελιό τον τοπικό όμιλο και νίκησε με «6 *points*».²⁹⁰

Στις 5 Δεκεμβρίου 1901 μετέβη στην Κωνσταντινούπολη ο Ποδοσφαιρικός Όμιλος του Μπουρνόβα, υπό τον Α. Βίτελ, όπου αντιμετώπισε τον ποδοσφαιρικό όμιλο της πόλης. Ο αγώνας έληξε υπέρ του Μπουρνόβα με «9 *points*» έναντι ουδενός της ομάδας της Κωνσταντινούπολης. Τη νικήτρια ομάδα αποτελούσαν οι Λεβαντίνοι Τ. Λαφονταίν, Α. Λαφονταίν, Π. Ζιρώ, Ε. Ζιρώ, Α. Βίτελ, Ε. Βίτελ, Κ. Βίτελ, Γ. Κιουν, Κ. Κιουν, Α. Γεώργεβιτς, Χ. Βίτελ, Α. Βίτελ, Γ. Βίτελ, Χ. Πάτερσον και Ε. Βρούσαλης.²⁹¹

²⁸⁵ Ν. Καραράς, *Ο Μπουτζάς*, Αθήνα 1962, σελ. 100.

²⁸⁶ *Αγών ποδοσφαίρου*, εφημ. *Αμάθεια*, 15 Ιανουαρίου 1897.

²⁸⁷ Ο. π., *Αγών ποδοσφαίρου*, 20 Ιανουαρίου 1897.

²⁸⁸ Ο. π., *Αγώνες ποδοσφαίρου*, 25 Ιανουαρίου 1897.

²⁸⁹ Ο. π., *Αγών ποδοσφαίρου*, 5 Νοεμβρίου 1897.

²⁹⁰ Ο. π., *Αγών ποδοσφαίρου*, 12 Ιανουαρίου 1898

²⁹¹ Ο. π., *Αγών ποδοσφαίρου*, 5 Δεκεμβρίου 1901.

Στις 2 Οκτωβρίου 1902, ο Ποδοσφαιρικός Όμιλος της Κωνσταντινούπολης προκάλεσε σε αγώνα την Αθλητική Ένωση (Athletic Association) της Σμύρνης. Ως ημέρα του αγώνα ορίστηκε η 31^η Δεκεμβρίου.²⁹²

Στις 13 Μαρτίου 1906 διεξήχθη προκριματικός ποδοσφαιρικός αγώνας για τη συμμετοχή στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας, μεταξύ των ομάδων του Αθλητικού Ομίλου Μπουρνόβα και του Γυμναστικού Ομίλου «*Απόλλων*». Η νικήτρια ομάδα του Α. Ο. Μπουρνόβα αντιμετώπισε την ομάδα του Πανιωνίου στις 15 του ίδιου μήνα, την οποία και νίκησε με τέρματα 7-1.²⁹³

Τον Αύγουστο του 1906, ο Πανιώνιος προκήρυξε για το προσεχές φθινόπωρο «*μεγάλους αγώνες Ποδοσφαιρίσεως*» μεταξύ ομάδων. Σ' αυτούς θα μπορούσαν να λάβουν μέρος ομάδες των αθλητικών συλλόγων της Σμύρνης και των περιχώρων. Οι αγώνες θα διεξάγονταν στο στάδιο του Παραδείσου και θα ξεκινούσαν, το αργότερο, την τέταρτη Κυριακή του Οκτωβρίου. Η νικήτρια ομάδα θα ελάμβανε αργυρό κύπελλο. Το δικαίωμα συμμετοχής ανερχόταν σε μισή οθωμανική λίρα. Οι δηλώσεις συμμετοχής έπρεπε να περιλαμβάνουν τα ονόματα των ποδοσφαιριστών, τα ονόματα των αναπληρωματικών μελών, καθώς και το όνομα του αρχηγού, και να αποσταλούν στο προεδρείο του Πανιωνίου έως τις 12 Οκτωβρίου 1906.²⁹⁴

Τον Φεβρουάριο του 1907 έγινε γνωστή διά του τύπου η ένσταση του Πειραιϊκού Συνδέσμου κατά του Εθνικού Γυμναστικού Συλλόγου, διότι κατά τον μεταξύ τους ποδοσφαιρικό αγώνα, αγωνίσθηκαν στις τάξεις του Εθνικού δύο αθλητές του Πανιωνίου. Το προεδρείο του ΣΕΑΓΣ, αφού συνήλθε σε συνεδρίαση, έκανε αποδεκτή την ένσταση του Πειραιϊκού και τιμώρησε με διαγραφή τους δύο αθλητές Α. Λάσκαρη και Λ. Λαμπρινίδη, διατάσσοντας την επανάληψη του αγώνα.²⁹⁵

Τον Μάη του ίδιου έτους διεξήχθησαν οι ποδοσφαιρικοί αγώνες μεταξύ των σχολικών ομάδων της Σμύρνης.²⁹⁶

Στις 16 Μαΐου 1908, η τρίτη ομάδα του Πανιωνίου, που αποτελούνταν από νεαρούς αθλητές έως 16 ετών, ταξίδεψε στην Μαγνησία, όπου αντιμετώπισε την ομάδα του τοπι-

²⁹² Ο. π., *Αγών ποδοσφαίρου*, 2 Οκτωβρίου 1902.

²⁹³ Ο. π., *Πανιώνιοι Αγώνες*, 16 Μαρτίου 1906.

²⁹⁴ Ο. π., *Ποδοσφαιρικοί Αγώνες*, 11 Αυγούστου 1906.

²⁹⁵ Ο. π., *Ακύρωση αγώνων*, 28 Φεβρουαρίου 1907, αναδημοσίευση από εφημ. *Σφαίρα* Πειραιώς

²⁹⁶ Ο. π., *Πανιώνιος Σύλλογος*, 16 Μαΐου 1907.

κού Σιτύλου. Οι αθλητές του Πανιωνίου συνοδεύονταν από άλλους αθλητές του συλλόγου και το προεδρείο του.²⁹⁷

Στις 11 Μαΐου του ίδιου χρόνου καταγράφεται ποδοσφαιρική αναμέτρηση ανάμεσα στον Αθλητικό Όμιλο Μπουρνόβα και σε Ολλανδούς αξιωματικούς ενός πολεμικού πλοίου που είχε αγκυροβολήσει στη Σμύρνη.²⁹⁸

Το Νοέμβριο του 1908 η γαλλόφωνη εφημερίδα *Journal de Smyrne* ανήγγειλε τον ερχομό στη Σμύρνη του Ποδοσφαιρικού Ομίλου Κωνσταντινουπόλεως, προκειμένου να αντιμετωπίσει τις ποδοσφαιρικές ομάδες της πόλης.²⁹⁹ Πράγματι, στις 13 Δεκεμβρίου κατέφθασε στη Σμύρνη ο Όμιλος της Κωνσταντινούπολης, ο οποίος, βάσει του ανακοινωθέντος προγράμματος, επρόκειτο να αντιμετωπίσει τις παρακάτω ομάδες:³⁰⁰

Στάδιο Μπουρνόβα, 14 Δεκεμβρίου, *Π. Όμιλος Κων/πόλεως – Ράμπλερς Κλαμπ*

Στάδιο Μπουρνόβα, 16 Δεκεμβρίου, *Π. Όμιλος Κων/πόλεως – Όμιλος Μπουρνόβα*

Στάδιο Παραδείσου, 17 Δεκεμβρίου, *Π. Όμιλος Κων/πόλεως – Πανιώνιος*

Στάδιο Μπουρνόβα, 19 Δεκεμβρίου, *Π. Όμιλος Κων/πόλεως – Ομάδα Σμύρνης*³⁰¹

Στάδιο Μπουρνόβα, 21 Δεκεμβρίου, *Π. Όμιλος Κων/πόλεως – Σχολή Μακλάχλαν.*

Οι αγώνες θα τελούνταν κάθε μεσημέρι στις 15:00 και για το λόγο αυτό, κατά τις ημέρες διεξαγωγής των, θα αναχωρούσε αμαξοστοιχία από το σταθμό του Μπασμάχανε, μέσω Μπουρνόβα, στις 13:45 μ.μ.

Τον Ιανουάριο του 1910 ξεκίνησαν για δεύτερη συνεχόμενη χρονιά οι αγώνες του ποδοσφαιρικού κυπέλλου Σμύρνης, που τελούνταν υπό την έγκριση του ΣΕΑΓΣ, με την συμμετοχή του Πανιωνίου, του Πέλοπα και του Ερμή. Ο Πανιώνιος κατέκτησε τελικά για δεύτερη συνεχή φορά το κύπελλο, με δεύτερο τον Πέλοπα Μελαντίας.³⁰²

Κυπελλούχος Σμύρνης το 1912 στέφθηκε η Αρμενική Λέσχη, που συγκέντρωσε έξι βαθμούς έναντι τεσσάρων του Πανιωνίου και δύο του Πέλοπα. Ο τελευταίος αγώνας του

²⁹⁷ Ο. π., *Πανιώνιος Σύλλογος*, 14 Μαρτίου 1908.

²⁹⁸ Ο. π., *Αθλητικά*, 12 Μαΐου 1908.

²⁹⁹ Ο. π., *Αγών ποδοσφαίρου*, 11 Νοεμβρίου 1908.

³⁰⁰ Ο. π., *Ποδοσφαιρικοί αγώνες*, 13 Δεκεμβρίου 1908.

³⁰¹ Την ομάδα θα αποτελούσαν επίλεκτοι ποδοσφαιριστές της Σμύρνης.

³⁰² *Η Νίκη*, Πανελλήνιος Εικονογραφημένη Επιθεώρησης, Ιανουάριος 1910, Τεύχος 1, σελ. 14 και 31.

κυπέλλου της Τοπικής Επιτροπής Σμύρνης πραγματοποιήθηκε ανάμεσα στην Αρμενική Ένωση και τον Πανιώνιο με αποτέλεσμα 1-1. Ο Πανιώνιος, αν και αήττητος, κατετάγη δεύτερος, λόγω των νικών της Αρμενικής Ένωσης επί του Πέλοπα.³⁰³

Στις 27 Σεπτεμβρίου 1913 ανακοινώθηκε στον τύπο η έναρξη της χειμερινής περιόδου των ποδοσφαιρικών αγώνων της πόλης, με την πραγματοποίηση του αγώνα μεταξύ Πανιωνίου και Αρμενικής Λέσχης.³⁰⁴

Στις 28 Δεκεμβρίου 1919, ο Απόλλων έστειλε επιστολή στον Πανελλήνιο, στην οποία εσώκλειε φωτογραφία της ποδοσφαιρικής ομάδας του συλλόγου, κυπελλούχου Σμύρνης για την περίοδο 1918-1919.³⁰⁵

Τον Ιανουάριο του 1920, η διοίκηση του Απόλλωνα, ενοχλημένη από την αρθρογραφία του περιοδικού *Ολυμπιονίκης*, που αφορούσε στην πρώτη ήττα της ποδοσφαιρικής του ομάδας από την Αρμενική Λέσχη, στο πλαίσιο του κυπέλλου Σμύρνης, που είχε αθλοθετήσει ο Πανιώνιος, και μετά από ανταπόκριση του Δημητρώ Δάλλα από τη Σμύρνη, έστειλε επιστολή στον Πανελλήνιο, με την οποία του ανακοίνωνε τα ακόλουθα αποτελέσματα του ποδοσφαιρικού κυπέλλου του έτους εκείνου:

Απόλλων – Γουόντερερς 7 - 0

Απόλλων – Πανιώνιος: 1 - 0

Απόλλων – Αγγλικός Όμιλος Βουρνόβα 3 -1

Απόλλων – Ευρώπη 4 - 3

Ο Απόλλων σημείωνε ότι, μπροστά σ' αυτά τα αποτελέσματα, κάθε κακή γλώσσα εσίγησε και ότι ήταν η πρώτη φορά που ηττάτο η ομάδα του πολεμικού πλοίου «*Ευρώπη*» στη Σμύρνη, παραθέτοντας και τα αποτελέσματα της ομάδας αυτής απέναντι στις υπόλοιπες:

Ευρώπη – Πανιώνιος 1 – 0

Ευρώπη – Αρμενική Λέσχη 6 – 1

³⁰³ *Ποδοσφαιρικοί αγώνες*, εφημ. *Αμάθεια*, 28 Φεβρουαρίου 1912.

³⁰⁴ Ο. π., *Ποδοσφαιρικοί αγώνες*, 27 Σεπτεμβρίου 1913.

³⁰⁵ Επιστολή Απόλλωνος Σμύρνης προς τον Πανελλήνιο, 28 Δεκεμβρίου 1919, Αρχείο Πανελληνίου Γ.Σ.

Ευρώπη – Γουόντερερς: δεν παρουσιάστηκαν οι Γουόντερερς

Ευρώπη – Αγγλικό Στραταρχείο 16 – 0

Ταυτόχρονα, εσώκλειε αρθρογραφία για τα έως τότε νικηφόρα παιχνίδια του Απόλλωνα, παρακαλώντας να δημοσιευθούν οι ανταποκρίσεις των εφημερίδων στον αθηναϊκό τύπο. Μάλιστα, ένα από αυτά τα άρθρα είχε μαρκαριστεί με έναν σταυρό, με την υποσημείωση ότι είχε γραφεί από τον πρόεδρο του Πανιωνίου Δημητρώ Δάλλα.³⁰⁶ Τελικώς, το κύπελλο της χρονιάς αυτής κατακτήθηκε από τον Απόλλωνα.

Στις 3 Οκτωβρίου 1921 πραγματοποιήθηκαν στο στάδιο του Απόλλωνα τα «εγκαίνια» του ποδοσφαιρικού τμήματος του συλλόγου, όπου η δεύτερη ομάδα του αντιμετώπισε την ομάδα γαλλικού πολεμικού πλοίου και η πρώτη ομάδα αντιμετώπισε, δύο ώρες αργότερα, την ομάδα ενός αγγλικού πολεμικού πλοίου.³⁰⁷

Οι αγώνες του πρωταθλήματος Σμύρνης για το 1922 ξεκίνησαν στις 19 Δεκεμβρίου 1921. Το κύπελλο είχε αθλοθετηθεί από τον Απόλλωνα και οι πέντε ομάδες που συμμετείχαν ήταν οι Απόλλων, Αρμενική Λέσχη, Αγγλικός Ποδοσφαιρικός Όμιλος «*Βάρβαρος*», Πανιώνιος και Σιδηροδρομική Ένωση. Η τελευταία ομάδα ήταν ένα μείγμα αγγλικής, γαλλικής και ελληνικής σύνθεσης. Οι αγώνες τελούνταν κάθε Κυριακή, στα στάδια του Απόλλωνα και του Πανιωνίου.³⁰⁸

Η ομάδα του Απόλλωνα, που κατείχε το πρωτάθλημα Σμύρνης του 1920, θεωρούνταν η ισχυρότερη της Μικράς Ασίας και σ' αυτήν στήριζαν τις ελπίδες τους οι Έλληνες της Σμύρνης, προκειμένου το ποδοσφαιρικό κύπελλο να παραμείνει σε ελληνικά χέρια. Η Αρμενική Λέσχη αποτελούσε τον ισχυρότερο αντίπαλο του Απόλλωνα, η δε ομάδα του Πανιωνίου δεν μπορούσε να πρωταγωνιστήσει, επειδή είχε αποδεκατιστεί από την επιστροφή του 1921 και στελεχωνόταν πλέον από πολύ νεαρούς αθλητές, από παλαιότερους που είχαν αποσπασθεί από το μέτωπο και από αθλητές της Παλαιάς Ελλάδας που είχαν εσχάτως εγγραφεί στα μητρώα της. Ο Αγγλικός Όμιλος «*Βάρβαρος*» ήταν ο παλιός Αγγλικός Όμιλος Μπουρνόβα, που είχε λάβει την δεύτερη θέση στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας το 1906, και απαρτιζόταν πλέον από νεαρούς παίκτες και παλιούς αλλοεθνείς πο-

³⁰⁶ Επιστολή Απόλλωνος Σμύρνης προς τον Πανελλήνιο, Ιανουάριος 1920, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

³⁰⁷ Ποδοσφαιρικοί αγώνες, εφημ. *Αμάθεια*, 2 Οκτωβρίου 1921.

³⁰⁸ *Από την αθλούμενη Σμύρνην, Το ποδοσφαιρικό πρωτάθλημα, Η Νίκη*, Πανελληνίως Εικονογραφημένη Επιθεώρησις, Φεβρουάριος 1922, Τεύχος 2, σελ. 6.

δοσφαιριστές του Πανιωνίου, οι οποίοι ενίσχυαν πλέον την εθνική τους ομάδα. Την Σιδηροδρομική Ένωση αποτελούσαν υπάλληλοι των δύο σιδηροδρόμων της πόλης, του ενός αγγλικών συμφερόντων και του άλλου ελληνογαλλικών, και ως εκ τούτου η σύνθεση της ομάδας αποτελούσε ένα μωσαϊκό εθνοτήτων.³⁰⁹

Στις 6 Ιανουαρίου 1922 η ομάδα του Απόλλωνα αντιμετώπισε την ομάδα των σιδηροδρομικών, στο πλαίσιο του κυπέλλου.³¹⁰

5.3 ΠΕΤΟΣΦΑΙΡΙΣΗ

Το άθλημα της πετοσφαίρισης άρχισε να καλλιεργείται στη Σμύρνη από το 1919, με πρωτοβουλία της τοπικής Χριστιανικής Αδελφότητας Νέων, μέσω του ελληνικού στρατού.³¹¹ Η ΧΑΝ προκήρυξε το 1922 το πρώτο πρωτάθλημα βόλεϊ μπουλ Σμύρνης (Championnat), στο οποίο δήλωσαν συμμετοχή οχτώ ομάδες: 1) η ομάδα ΧΑΝ, 2) η ομάδα καθηγητών του Αμερικανικού Κολλεγίου, 3) η ομάδα μαθητών του Αμερικανικού Κολλεγίου, 4) η ομάδα προσωπικού του αμερικανικού προξενείου, 5) η ομάδα προσωπικού του αγγλικού προξενείου, 6) η ομάδα της σχολής Καλλιθέας, 7) η τουρκική ομάδα και 8) ο Πανιώνιος. Η καλύτερη ομάδα θα κέρδιζε το αργυρό κύπελλο, που είχε διατεθεί στη ΧΑΝ από τον Αμερικανό διευθυντή της εταιρίας πετρελαίων Μόρις.³¹²

Οι δύο ομάδες που αναμετρήθηκαν στον τελικό ήταν ο Πανιώνιος και η ομάδα των μαθητών του Αμερικανικού Κολλεγίου. Ο αγώνας διεξήχθη στον κατάμεστο χώρο ασκήσεων της ΧΑΝ, στις 11 Φεβρουαρίου 1922. Ιδιαίτερα γλαφυρή ήταν η περιγραφή του αγώνα από τον Δημητρώ Δάλλα στο περιοδικό *Νίκη* του Άγγελου Φέτση:³¹³

«Στρατιά ολόκληρος μαθητών και καθηγητών του Αμερικανικού Κολλεγίου παραστάσα ενεθάρρυνε παντοιοτρόπως την ομάδα της με φωνάς ρα, ρα, ρα εξητωκραύγαζεν εις κάθε

³⁰⁹ Ο. π., σελ. 6-7.

³¹⁰ *Ποδοσφαιρικοί αγώνες*, εφημ. *Αμάθεια*, 6/19 Ιανουαρίου 1922.

³¹¹ Α. Κατσικαδέλλη – Ν. Μπεργελές, *Πετοσφαίριση*, Αθήνα, 1986, σελ. 23.

³¹² *Το πρωτάθλημα του Volley Ball, Η Νίκη*, Πανελλήνιος Εικονογραφημένη Επιθεώρησης, Φεβρουάριος 1922, Τεύχος 2, σελ 7-8

³¹³ Ο. π., σελ 7-8.

επιτυχίαν της, αλλά και οι αθληταί του Πανιωνίου αθρόοι προσήλθον και εξαιρετικόν ενδιαφέρον επέδειξαν διά την επιτυχίαν της ομάδος του συλλόγου των.

Ο αγών ομολογουμένως ήτο δύσκολος, διότι και αι δύο ομάδες ήσαν ισχυρόταται. Το πρώτο παιγνίδι εκέρδισεν ο Πανιώνιος με 15-14, το δεύτερον κερδίζουν οι Αμερικανοί με 15-14, υπολείπεται το τελικόν παιγνίδι (κόντρα), το οποίον θα έκρινε τον αγώνα. Οι Πανιώνιοι αναλαμβάνουν αυτό με αποφασιστικότητα. Δεν εννοούν να τους διαφύγη το πρωτάθλημα. Εμπνεόμενοι από τον ενθουσιασμόν και την αυτοπεποίθησιν του αρχηγού των Καραμπάτη, όστις κυριολεκτικώς εθριάμβευε και εθαυμάσθη, σαρώνουν άνευ οίκτου τους αντιπάλους του αναδεικνύονται, τέλος, νικηταί με 15 πόντους προς 1 και μόνον, ον επέτυχον οι Αμερικανοί εις τον αποφασιστικόν αυτόν τρίτον γύρον. Την νίκην του Πανιωνίου υποδέχονται με αλαλαγμόν ενθουσιασμού οι Πανιώνιοι, οίτινες επί των χειρών των φέρουσι τον Καραμπάτην εν θριάμβω.»

Την πρωταθλήτρια ομάδα του Πανιωνίου αποτελούσαν οι Δ. Καραμπάτης (αρχηγός), Π. Ρετέλλας, Α. Σκιαδάς, Α. Πουλάκης, Κ. Μανιατίδης, Γ. Χαϊδευμένος και Κ. Κυριαζίδης (αναπληρωτής)

5.4 ΑΝΤΙΣΦΑΙΡΙΣΗ

Το άθλημα της αντισφαίρισης (lawn tennis, λούουν τένις) στη Σμύρνη καλλιεργήθηκε εξ αρχής από τα ανώτερα αστικά στρώματα της πόλης και των περιχώρων της. Στις 10 Ιουνίου 1896, αναδημοσιεύθηκε στην εφημερίδα *Αμάλθεια*, από γαλλική εφημερίδα, πιθανότατα της Σμύρνης, ότι οι Σμυρναίοι αθλητές του λούουν τένις Ζιρώ (γαλλικής καταγωγής) και Λε Μπαϊλλύ (αγγλικής καταγωγής) μετέβησαν στην Κωνσταντινούπολη και προκάλεσαν σε αγώνα τους παίκτες του αθλήματος (*άσκηση* το ονόμαζε η εφημερίδα) στην πρωτεύουσα, δέκα δε εξ αυτών αποδέχθηκαν την πρόσκληση.³¹⁴ Σε νέα δημοσίευση της 13^{ης} Ιουνίου και ενώ διευκρινιζόταν ότι, αντί του Λε Μπαϊλλύ, στην Κωνσταντινούπολη τελικώς πήγε ο επίσης Άγγλος Ι. Ουίτελ (Βίτελ), αναφερόταν ότι: «όλαι αι συναντήσεις, οι γενόμεναι μέχρι

³¹⁴ *Πρόσκλησις εις αγώνα*, εφημ. *Αμάλθεια*, 10 Ιουνίου 1896.

του Σαββάτου, απέβησαν υπέρ των Σμυρναίων, οίτινες ετήρησαν υψηλά και σταθερώς την δικαίαν φήμην της αρχαίας ημών χώρας». ³¹⁵

Το επόμενο έτος, στην εφημερίδα *Levant Herald* Κωνσταντινουπόλεως, δημοσιεύθηκε άρθρο, όπου αναφερόταν ότι σε αγώνα λούν τένις μεταξύ κυριών, νικήτρια αναδείχθηκε η μόλις δωδεκάχρονη κόρη του Σμυρναίου Ηλία Ηλιάδου, Δομνίκη, ³¹⁶ ενώ τα επαινετικά σχόλια υπέρ της νεαρής αθλήτριας ακολούθησε η είδηση ότι στους αγώνες ανδρών αναδείχθηκε ξανά νικητής ο Σμυρναίος Ζιρώ, της γνωστής λεβαντίνικης οικογένειας. ³¹⁷

Στις 23 Μαρτίου 1898, όπως μαθαίνουμε ξανά από την *Αμάλθεια*, τελέστηκαν στο χώρο του ποδηλατοδρομίου του Γυμναστικού Κύκλου (Σπόρτινγκ Κλουμπ), τα εγκαίνια της κονίστρας του παιχνιδιού λούν τένις, δηλαδή του γηπέδου. Στην εκδήλωση έδωσαν το παρόν και εκπρόσωποι των σχετικών σωματείων της Σμύρνης και του Μπουρνόβα. ³¹⁸ Παρουσία πολλών προσκεκλημένων, πραγματοποιήθηκαν δύο αγώνες μεταξύ κυριών. Στον πρώτο αγώνα, νικήτριες αναδείχθηκαν οι Γκάνδον και Ουίτελ (Βίτελ), έναντι των Ουίλκινσον και Ζιρώ, ενώ και στον δεύτερο επιβλήθηκαν οι ίδιες των Βαρφ και Μπάρκερ. ³¹⁹

Το 1906 αντιπροσώπευσαν τη Σμύρνη στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας οι αθλητές του Ομίλου Λόον Τένις της πόλης Δομνίκη Ηλιάδου, Βουκέμα, αδερφοί Ζιρώ, Τζ. Ουίτελ (Βίτελ) και Ν. Καρυδιάς. ³²⁰

5.5 ΛΕΜΒΟΔΡΟΜΙΕΣ ΚΑΙ ΚΟΛΥΜΒΗΣΗ

Οι κωπηλατικοί αγώνες, οι *λεμβοδρομίες* όπως ονομάζονταν, αποτελούσαν ένα προσφιλέστατο άθλημα στη Σμύρνη, που καλλιεργούνταν από διάφορους συλλόγους, όπως τον Όμιλο Ερετών, τον Πέλοπα Μελαντίας, τη Λέσχη των Κυνηγών, τον Απόλλωνα και τον Πανιώνιο.

³¹⁵ Ο. π., *Αγών Σμυρναίων*, 13 Ιουνίου 1896.

³¹⁶ Η Δ. Ηλιάδου θα ελάμβανε αργότερα μέρος στους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1906, ως αθλήτρια του Ομίλου Λόον Τένις.

³¹⁷ *Αγών Λόον Τένις*, εφημ. *Αμάλθεια*, 20 Σεπτεμβρίου 1897.

³¹⁸ Ο. π., *Λόον Τένις*, 23 Μαρτίου 1898.

³¹⁹ Ο. π., *Λόον Τένις*, 26 Μαρτίου 1898.

³²⁰ Ο. π., *Σμυρναίοι εις τους αγώνας*, 6 Απριλίου 1906.

Στις 27 Μαΐου 1896 διαβάζουμε στην *Αμάλθεια* ανακοίνωση της Λέσχης των Κυνηγών, σύμφωνα με την οποία οι ετήσιες λεμβοδρομίες της Λέσχης επρόκειτο να πραγματοποιηθούν στις 9 Ιουνίου του ίδιου έτους, με την συμμετοχή λέμβων που είχαν διαγωνισθεί και στους αγώνες του προηγούμενου έτους, ονόματι *Στρόμπολι, Βασίλισσα, Ζοκόνδα, Αργώ, Σειρήν, Αλκωνών, Φλάουερ και Μασκώτ*.³²¹ Θα τελούνταν τρεις δρόμοι, δύο αντοχής και ένας ταχύτητας, ενώ θα ακολουθούσε και αγώνας ακατίων. Σε κάθε λέμβο θα επέβαιναν τρεις ερασιτέχνες. Μετά το πέρας των λεμβοδρομιών, θα πραγματοποιούνταν η βράβευση πληρωμάτων που είχαν νικήσει σε προηγούμενους αγώνες.

Τελικά στους αγώνες συμμετείχαν τρεις λέμβοι και διεξήχθησαν δύο λεμβοδρομίες και αγώνας ακατίων.³²²

Στον πρώτο αγώνα διαγωνίσθηκαν οι λέμβοι *Αλκωνών*³²³ και *Φλάουερ* με νικήτρια την δεύτερη, που διήνυσε την απόσταση από τα Λουτρά της Εδέμ έως τη Λέσχη των Κυνηγών σε 6' και 21 ½''.

Στο δεύτερο αγώνα διαγωνίσθηκαν η *Φλάουερ* και η *Σειρήν*³²⁴ με νικήτρια την πρώτη, που διήνυσε απόσταση με αφετηρία την Λέσχη των Κυνηγών και τερματισμό το ίδιο σημείο, αφού έστριψε στα Λουτρά της Εδέμ, σημειώνοντας χρόνο 15' και 27''.

Στον τελευταίο αγώνα συμμετείχαν εννέα ακάτια με τρεις κωπηλάτες και έναν πηδαιλιούχο το καθένα. Αφετηρία και άφιξη ήταν η Λέσχη των Κυνηγών μετά από στροφή στα Λουτρά της Εδέμ. Νικητής υπήρξε ο Τούρκος Σαλή Τραπεζουνλή,³²⁵ που σημείωσε χρόνο 16' και 57'' και του απενεμήθη το βραβείο των 20 μετζιτιών. Δεύτερος ήταν ο Έλληνας Κωστής Κρητικός, που έλαβε 10 μετζίτια, και τρίτος ο Ιμπραήμ Ισμαήλ, που έλαβε 5 μετζίτια. Κατά τη διάρκεια των αγώνων, η λαϊκή ορχήστρα του Ορφέως εκτελούσε μουσικά κομμάτια στο κατάστημα της Λέσχης των Κυνηγών, το οποίο ήταν φωταγωγημένο και διακοσμημένο με μυρσίνες και ελληνικές και οθωμανικές σημαίες.³²⁶

³²¹ Ο. π., *Αι λεμβοδρομίες*, 27 Μαΐου 1896.

³²² Ο. π., *Αι λεμβοδρομίες*, 17 Ιουνίου 1896.

³²³ Στην *Αλκωνά* επέβαιναν οι Δ. Τομπρόφ, Χρ. Χρηστογιαννάκης, Δ. Αποστόλου και Θ. Μαρδέλλης, με πηδαιλιούχο τον Φραντζέσκη.

³²⁴ Στη *Σειρήνα* επέβαιναν οι Φ. Ρέτζιο, Χ. Ρέτζιο, Δ. Χρηστίδης και Ν. Χρηστίδης, με πηδαιλιούχο τον Μ. Τσοχατζόγλου.

³²⁵ Ο Τούρκος κωπηλάτης, μόλις έφθασε στον τερματισμό, έπεσε μέσα στο νερό από τη χαρά του, προκαλώντας την ιλαρότητα του πλήθους. Βλ. *Αι λεμβοδρομίες*, εφημ. *Αμάλθεια*, 17 Ιουνίου 1896.

³²⁶ Ο. π., *Αι λεμβοδρομίες*, 17 Ιουνίου 1896.

Τον Μάιο του 1900, αποφασίστηκε ξανά η τέλεση λεμβοδρομιών από την Λέσχη των Κυνηγών για τον Ιούνιο του ίδιου έτους,³²⁷ ενώ λεμβοδρομίες πραγματοποίησε το 1901 και ο Απόλλων.³²⁸

Τον Μάρτιο του 1904, ο Όμιλος Ερετών Σμύρνης απέστειλε επιστολή στον Πανελλήνιο Γυμναστικό Σύλλογο, με την οποία του γνωστοποιούσε την τέλεση κωπηλατικών αγώνων κατά την τρίτη ημέρα των Απολλωνίων Αγώνων, που επρόκειτο να πραγματοποιηθούν τον επόμενο Απρίλιο, μετά από επιθυμία του διοργανωτή Απόλλωνα. Έθετε υπ' όψιν του κωπηλάτη του Πανελληνίου Βερσή, τις διαστάσεις των δικώπων λέμβων που χρησιμοποιούσε ο Όμιλος Ερετών, καλώντας τον να λάβει μέρος στους αγώνες.³²⁹

Εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων του 1906, η επιτροπή των αγώνων είχε εξουσιοδοτήσει τον απεσταλμένο της Μιχαήλ Στελάκη στη Σμύρνη, με επιστολή που είχε αποστείλει στον πρόεδρο του Ομίλου Ερετών Σμύρνης, Μιχαήλ Αργυρόπουλο, να συνεννοηθεί για την συμμετοχή των αθλητών του ομίλου στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας. Η επιτροπή αποφάσισε να προσφέρει την μία εκ των τριών τετράκωπων λέμβων που είχε παραγγείλει για τους αγώνες, στους Σμυρναίους ερέτες. Το συμβούλιο του Ομίλου σχεδίαζε να παραγγείλει λέμβο, με την οποία θα αγωνίζονταν οι ερέτες του στους αγώνες της Αθήνας και θα έφερε το όνομα «Σμύρνη». Οι αθλητές του μάλιστα είχαν ξεκινήσει εντατικές προπονήσεις εν όψει της διοργάνωσης της λεμβοδρομιών στους Ολυμπιακούς Αγώνες της Αθήνας. Επρόκειτο για τους Σμυρναίους Π. Παυλίδη, Ι. Γούναρη, Ν. Δενδρόπουλο, Αν. Αναγνωστόπουλο, Δ. Χρηστίδη και Μ. Τσοχατζόγλου (πηδαλιούχο).³³⁰

Το 1906 ο Όμιλος Ερετών προκήρυξε τις ετήσιες λεμβοδρομίες του για τις 18 Ιουνίου, με τη συμμετοχή των ιδιόκτητων λέμβων του συλλόγου.³³¹ Τα αγωνίσματα που πραγματοποιήθηκαν ήταν δρόμος 1.000 μ., δρόμος 1.200 μ., αγώνες κολύμβησης, δρόμος 1.600 μ., δρόμος 2.000 μ., δρόμος 450 μ., δρόμος 400 μ. και αγώνας λεμβούχων.³³²

Στις 14 Ιουλίου ακολούθησαν οι λεμβοδρομίες και οι κολυμβητικοί αγώνες του νεοσύστατου τότε Πέλοπος Μελαντίας (Καρατάσι) στην περιοχή της Σφακτηρίας (Σαλάχανε). Τα αγωνίσματα που διεξήχθησαν ήταν δρόμοι 1.000 μ., κολυμβητικός αγώνας 100 μ.,

³²⁷ Ο. π., *Λεμβοδρομίες*, 19 Μαΐου 1900.

³²⁸ Χ. Σολομωνίδης, *Της Σμύρνης*, 1957, Αθήνα, σελ. 170.

³²⁹ Επιστολή Ομίλου Ερετών Σμύρνης προς τον Πανελλήνιο, Μάρτιος 1904, Αρχείο Πανελληνίου Γ. Σ.

³³⁰ *Όμιλος των Ερετών*, εφημ. Αμάθεια, 7 Νοεμβρίου 1905.

³³¹ Ο. π., *Λεμβοδρομίες*, 7 Μαρτίου 1906.

³³² Ο. π., *Αι λεμβοδρομίες*, 17 Ιουνίου 1906.

δρόμοι αντοχής 2.000 μ. και κολυμβητικός 400 μ. Οι λέμβοι που χρησιμοποιήθηκαν ήταν δίκωποι, με έναν και δύο ερέτες και πηδαλιούχο, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ονόματα που έφεραν, όπως *Δράκων, Έλλη, Λουλού, Στέλλα, Άλκηστις, Θησεύς* κ.ά.³³³

Την επόμενη χρονιά οι λεμβοδρομικοί και κολυμβητικοί αγώνες του Ομίλου Ερετών προκηρύχθηκαν για τις 17 Ιουνίου, ενώ οι προπονήσεις είχαν ξεκινήσει από τις 17 Απριλίου. Στους αγώνες θα ελάμβανε μέρος για πρώτη φορά η νέα λέμβος του Ομίλου με κινητά καθίσματα, η οποία είχε κατασκευασθεί στην Ευρώπη, υπό την προϋπόθεση ότι θα συναγωνιζόταν με παρόμοιες λέμβους άλλων σωματείων.³³⁴ Ιδιαίτερη αίσθηση προκάλεσε η συμμετοχή στους αγώνες της ιταλικής ναυτικής μοίρας που είχε προσορμισθεί στο λιμάνι της Σμύρνης υπό το υποναύαρχο Μπροκέτι.³³⁵ Παράλληλα ο Πέλοψ Μελαντίας προκήρυξε τους δικούς του αγώνες για τις 8 Ιουλίου 1907.³³⁶

Το 1908 ο Όμιλος Ερετών παρήγγειλε για τους αγώνες του μετάλλια στο Παρίσι, τα οποία και εξέθεσε στη βιτρίνα του κεντρικού καταστήματος Σολάρη της Σμύρνης, ώστε να τα θαυμάσει το κοινό.³³⁷

Ο Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος Σμύρνης είχε αναπτύξει ιδιαίτερες σχέσεις με τον Όμιλο Ερετών Πειραιώς, όπως διαφαίνεται από την αλληλογραφία μεταξύ των δύο συλλόγων που βρίσκεται στο αρχείο του πειραιϊκού συλλόγου.³³⁸ Το συμβούλιο του Πανιωνίου, μεταξύ άλλων, προσκάλεσε τον Όμιλο Ερετών στους Πανιώνιους Αγώνες του 1909, κάνοντας αναφορά «εις το εθνικόν και πολιτισμικόν έργον» που επιτελούσε ο σύλλογος στη Σμύρνη, ενώ σε επιστολή τους (5 Φεβρουαρίου 1911) οι παράγοντες του Πανιωνίου εύχονται όπως «ο αρξάμενος μετά τας επελθούσας θυέλλας εθνικός ορίζων να αιθριάση, ώστε να δυνηθή η παρ' ημίν αθλητική κίνησις να αναλάβη την θαυμασίαν αυτήν φοράν, την στιγμηδόν διακοπέισαν υπό γενικωτέρων κλυδωνισμών.»³³⁹

Στις 5 Σεπτεμβρίου 1918, ο Πέλοψ Μελαντίας τέλεσε στην προκυμαία της Σμύρνης τους όγδοους ναυτικούς και κολυμβητικούς Πελόπειους Αγώνες, τα έσοδα των οποίων

³³³ Ο. π., *Λεμβοδρομίοι εν Σφακτηρία*, 13 Ιουλίου 1906.

³³⁴ Ο. π., *Λεμβοδρομικοί Αγώνες*, 24 Μαρτίου 1907.

³³⁵ Ο. π., *Αι λεμβοδρομίοι*, 21 Ιουνίου 1907

³³⁶ Ο. π., *Λεμβοδρομίοι*, 7 Απριλίου 1907.

³³⁷ Ο. π., *Τα μετάλλια του Ομίλου των Ερετών*, 14 Αυγούστου 1908.

³³⁸ Π. Λινάρδος, *Η Σμύρνη του Πανιωνίου, Από τη μικρασιατική πρωτοπορία στην αθηναϊκή αναγέννηση*, Νέα Σμύρνη, 1998, σελ. 199-200.

³³⁹ Επιστολές 5^{ης} Ιανουαρίου 1909 και 5^{ης} Φεβρουαρίου 1911 του Πανιωνίου προς τον Όμιλο Ερετών Πειραιώς, Αρχείο Ομίλου Ερετών Πειραιώς, στο Π. Λινάρδος, ό. π.

διατέθηκαν για τις ανάγκες του Γραϊκικού Νοσοκομείου και του συσσιτίου της ελληνικής κοινότητας της Σμύρνης. Οι αγώνες τελέστηκαν υπό την προστασία του νομάρχη Σμύρνης Ραχμή μπέη, ενώ την επίτιμη επιτροπή αποτελούσαν ο λιμενάρχης Σμύρνης Αλαεντίν μπέη, ως πρόεδρος, και οι Τζελάλ μπέης και Κ. Καραμπιμπέρης μπέης ως μέλη. Στους αγώνες συμμετείχαν τα σωματεία Πέλοψ, Πανιώνιος και Απόλλων, ενώ το πρόγραμμα περιλάμβανε λεμβοδρομία 1.000 μ. (για έναν πρωτοεμφανιζόμενο ερέτη), κολύμβηση 100 μ., λεμβοδρομία 100 μ., κολύμβηση παιδών 80 μ., λεμβοδρομία 1.000 μ., κολύμβηση 400 μ., λεμβοδρομία 1.000 μ. (με τρεις πρωτοεμφανιζόμενους ερέτες), λεμβοδρομία 1.600 μ. μετά στροφής, αγώνες υδατοσφαίρισης (γότερ πόλο) μεταξύ των ομάδων Πέλοπος, Πανιωνίου και Απόλλωνος και λεμβοδρομίες 20.000 μ. Οι λέμβοι του Πέλοπος έφεραν κόκκινο σήμα, του Πανιωνίου κόκκινο και λευκό και του Απόλλωνος μαύρο και κόκκινο.³⁴⁰

5.6 ΙΠΠΟΔΡΟΜΙΕΣ

Η τέλεση των ιπποδρομιών στη Σμύρνη καθιερώθηκε με αυτοκρατορικό διάταγμα του σουλτάνου και πραγματοποιούνταν δύο φορές το χρόνο στο στάδιο του Παραδείσου.³⁴¹ Μία φορά, την τρίτη ημέρα του Πάσχα, τελούνταν κατά επίσημο τρόπο και μία το φθινόπωρο. Πλήθος κόσμου συνέρρεε στο στάδιο του Παραδείσου, προκειμένου να παρακολουθήσει τις ιπποδρομίες, ενώ η κύρια ημέρα της τέλεσής τους αποτελούσε αργία για όλα τα δημόσια καταστήματα, όπως οι τράπεζες, το τελωνείο και τα γραφεία της προκουμαίας. Ο δε εξωτερικός χώρος του ιπποδρομίου παρουσίαζε γραφικό θέαμα, με ανθρώπους κάθε φυλής και τάξης, ενώ τα σιδηροδρομικά βαγόνια ήταν ασφυκτικά γεμάτα, μεταφέροντας τους θεατές στο χώρο του σταδίου. Οι αγώνες πραγματοποιούνταν τις πρωινές και μεσημβρινές ώρες, υπό τους ήχους της ορχήστρας Γκιουζεπάκη.³⁴²

Οι εαρινές ιπποδρομίες του 1896, στο στάδιο του Παραδείσου, περιέλαβαν κατά την πρώτη ημέρα τις εξής κούρσες στο πρόγραμμά τους: Trial Stakes, με βραβείο 1.500 γρόσια, Bournabat Cup, απόστασης 1 και $\frac{3}{4}$ μιλίων, με έπαθλο 5.000 γρόσια, ιπποδρομία

³⁴⁰ Πρόγραμμα Η' Ναυτικών και Κολυμβητικών Πελοπειών Αγώνων, Αρχείο Ενώσεως Σμυρναίων.

³⁴¹ Χ. Σολομωνίδης, *Της Σμύρνης*, Αθήνα, 1957, σελ. 227.

³⁴² *Αι ιπποδρομίες*, εφημ. *Αμάλθεια*, 1 Απριλίου 1896.

στρατιωτικών ίππων, με έπαθλο 500 γρόσια, Osmanli Plate, απόστασης 1 μιλίου, με βραβείο 10.000 γρόσια, και Spring Cup, απόστασης 1 μιλίου και 1/4 , με έπαθλο 2.000 γρόσια.

Κατά την δεύτερη μέρα, που θεωρούνταν ως επισημότερη και ήταν κλειστά όλα τα δημόσια κτήρια της Σμύρνης, πραγματοποιήθηκαν οι παρακάτω κούρσες: Director's Cup, με βραβείο 2.000 γρόσια, Cassaba Railway Stakes, απόστασης 1 μιλίου, με έπαθλο 5.000 γρόσια, και ο σπουδαιότερος όλων Sultan's Cup, απόστασης 1 μιλίου και 3/4 , με έπαθλο 15.000 γρόσια.³⁴³

Οι τελευταίες ιπποδρομίες της Σμύρνης πραγματοποιήθηκαν στις 5 Απριλίου 1922 από τον Ιπποδρομικό Σύνδεσμο Σμύρνης. Οι αγώνες που πραγματοποιήθηκαν βάσει του προγράμματος ήταν οι εξής: δοκιμαστικός αγώνας (με βραβείο 50 λίρες τουρκικές), αγώνας σιδηροδρόμου Κασαμπά (200 λ. τ.), αγώνας Προκουμαίας Σμύρνης (200 λ. τ.), αγώνας Αρχηγού Στρατιάς Μ. Ασίας (500 λ. τ.), αγώνας Εταιρίας Κόλπου Σμύρνης (200 λ. τ.), αγώνας Ιπποδρομικού Συνδέσμου Σμύρνης (300 λ. τ.), αγώνας μετ' εμποδίων (με βραβείο αργυρό κύπελλο), αγώνας Σιδηροδρόμου Αϊδινίου (200 λ. τ.), αγώνας παρηγοριάς (100 λ. τ.), αγώνας μετ' εμποδίων 2.800 μ. (με βραβείο αργυρό κύπελλο).³⁴⁴

Ιδιοκτήτες των ίππων ήταν κυρίως Άγγλοι, Γάλλοι και Έλληνες ιδιώτες,³⁴⁵ στρατιωτικοί, καθώς και ιπποφορβεία, όπως του Τουρμπαλί της Υπάτης Αρμολογίας και παλιότερα οι στάβλοι του Μπουρνόβα. Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσίαζαν τα ονόματα των ίππων, όπως *Τσολιάς, Σεντόρ, Ταγιάρ, Μαγλούμ, Μπακαρά, Σιγαρέτ, Λειλά, Δεσποινίς Ζοαμβίλ, Ριθμ, Μπράβο* κ.ά.

³⁴³ Ο. π., *Αι ιπποδρομίες*, 1 Απριλίου 1896.

³⁴⁴ Εισιτήριο Ιπποδρομικού Συνδέσμου Σμύρνης, Απρίλιος 1922, Αρχείο Ενώσεως Σμυρναίων.

³⁴⁵ Ιδιοκτήτες ίππων υπήρξαν οι Ριζ, Βίτελ, Έξτορφ, Πάτερσον, Βάσελ, Μ. Δρακόπουλος, Ι. Μητρόπουλος, Μπόσκοβικ, Μ. Σεϊζάνης, Α. Νικολαΐδης, Κ. Φαρκούχ, Στεφ. Ψιακής, Πυροκάκος, Γαβριήλ, Τσιντσίνης, Ν. Αρναούτογλου, Βαλοζιάν, Καρτίτζης, Βηθλεεμίδης. Βλ. Χ. Σολομωνίδης, *Της Σμύρνης*, Αθήνα, 1957, σελ. 228.

5.7 ΣΚΟΠΟΒΟΛΗ – ΟΠΛΟΜΑΧΙΑ

Τον Ιούνιο του 1896 επισκέφθηκε τη Σμύρνη, για να δώσει παραστάσεις στο κοινό της πόλης, ο κορυφαίος σκοπευτής Λώρης, με καταγωγή από την Τρίπολη της Αρκαδίας. Οι παραστάσεις δίδονταν στο θέατρο της Προκουμαίας κάθε βράδυ, έναντι εισιτηρίου ¼ αργυρού μετζιτιού. Τον σκοπευτή συνόδευε Αμερικανίδα, ονόματι Αλτίνα, που αποτελούσε την παρτενέρ του. Σε μια παράσταση συμμετείχε με τα τραγούδια του και το ζεύγος των τραγουδιστών Φουρνιέ.³⁴⁶

Αγώνες σκοποβολής περιλαμβάνονταν στο πρόγραμμα του Γυμναστικού Κύκλου (Σπόρτινγκ Κλουμπ). Τον Μάρτιο του 1898 βρίσκουμε να πραγματοποιούνται αγώνες σκοποβολής επί περιστεριών, στον κήπο των Λουτρών της Αρτέμιδος (Χαλκάμπουνάρι), υπό την επίβλεψη του διδασκάλου της ξιφασκίας Λουρέν. Οι συμμετέχοντες ήταν μέλη του τμήματος της σκοποβολής του Γυμναστικού Κύκλου και ανέρχονταν στον αριθμό των 27, εκ των οποίων πυροβόλησαν οι 17. Κάθε συμμετοχος είχε δικαίωμα 10 βολών επί 200 περιστεριών, τα οποία ο σύλλογος προμηθευόταν από το Αζάρι. Μετά το πέρας των βολών, ακολούθησε γεύμα και οι σκοπευτές επέστρεψαν στη Σμύρνη διά θαλάσσης, με μικρό ατμόπλοιο του Ηλ. Γκιφραί.³⁴⁷

Τα ζωοφιλικά αισθήματα που είχαν αναπτυχθεί στις ευρωπαϊκές χώρες δεν άργησαν να μεταδοθούν και στην κοινωνία της Σμύρνης, οπότε και η σκοποβολή επί περιστεριών θεωρήθηκε ένα βάνουσο άθλημα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, ο πρόεδρος του Γυμναστικού Κύκλου Ηλ. Γκιφραί, επιστρέφοντας από ταξίδι του στην Ευρώπη, να φέρει μαζί του χιλιάδες τεχνητά περιστέρια κατασκευασμένα από άργιλο, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για τις ανάγκες της σκοποβολής, καθώς και το απαραίτητο μηχάνημα για την εκσφενδόνισή τους.³⁴⁸

Το 1922 λειτουργούσε στη Σμύρνη το νεοϊδρυθέν Εθνικό Σκοπευτήριο, όπου πλήθος νέων της πόλης καταγινόταν με το άθλημα της σκοποβολής.³⁴⁹

³⁴⁶ Ο Έλληνας σκοπευτής Λώρης, εφημ. *Αμάθεια*, 17 Ιουνίου 1896.

³⁴⁷ Ο. π., *Αγών σκοποβολής*, 23 Μαρτίου 1898.

³⁴⁸ Ο. π., *Γυμναστικός Κύκλος*, 2 Σεπτεμβρίου 1899.

³⁴⁹ *Από την αθλουμένην Σμύρνην, Η Νίκη*, Πανελλήνιος Εικονογραφημένη Επιθεώρησις, Φεβρουάριος 1922, Τεύχος 2, σελ. 8.

5.8 ΞΙΦΑΣΚΙΑ

Η *Αμάλθεια* μας ενημερώνει ότι το 1896 πραγματοποιούνταν στο Γυμναστικό Κύκλο αγώνες ξιφασκίας.³⁵⁰ Τον Μάιο του 1908 επρόκειτο να επισκεφθούν τη Σμύρνη, προκειμένου να λάβουν μέρος σε αγώνες ξιφασκίας του Γυμναστικού Κύκλου, αντιμετωπίζοντας τους αξιωματικούς ολλανδικού πλοίου, τέσσερεις ξιφομάχοι της Αθηναϊκής Λέσχης, μεταξύ των οποίων και ο ολυμπιονίκης αθλητής Γεωργιάδης. Τελικά η έλευσή τους αναβλήθηκε για τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους κι έτσι οι αγώνες τελέστηκαν ανάμεσα στους Ολλανδούς αξιωματικούς και διάφορους φιλάθλους. Εκ μέρους της Αθηναϊκής Λέσχης έφθασε στη Σμύρνη μόνο ο δάσκαλος της ξιφομαχίας Κλαπιέ, ο οποίος αντιμετώπισε στον πρώτο αγώνα τον Σμυρναίο ξιφομάχο Λουρώ. Ο πρόεδρος της Αθηναϊκής Λέσχης, με επιστολή του προς τον πρόεδρο του ομίλου ξιφασκίας του Γυμναστικού Κύκλου Βαν Λένεπ, τον προσκάλεσε στην Αθήνα, προκειμένου να διεξαχθεί αγώνας ανάμεσα στους δύο συλλόγους.³⁵¹

5.9 ΥΔΑΤΟΣΦΑΙΡΙΣΗ

Το άθλημα της υδατοσφαίρισης εισήχθη για πρώτη φορά από τον Πέλοπα Μελαντίας στο πρόγραμμα των Δ' Λεμβοδρομιών του συλλόγου, που πραγματοποιήθηκαν στα τέλη Ιουνίου του 1908.³⁵² Στην ακτή του προαστίου της Μυρακτής (Κοκάργιαλί) τελέστηκε το αγώνισμα, με τη συμμετοχή τεσσάρων ομάδων, δύο εκ των οποίων εκπροσωπούσαν τον Πέλοπα.³⁵³

³⁵⁰ *Αγών ξιφασκίας*, εφημ. *Αμάλθεια*, 11 Μαΐου 1896.

³⁵¹ *Ο. π.*, *Αγώνες ξιφομαχίας*, 10 και 12-14 Μαΐου 1908.

³⁵² *Ο. π.*, *Λεμβοδρομίες*, 8 Απριλίου 1908.

³⁵³ *Ο. π.*, *Αγώνισμα εν θαλάσση*, 5 Ιουλίου 1908.

5.10 ΑΓΩΝΕΣ ΣΦΑΙΡΙΣΤΗΡΙΟΥ

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η περιγραφή ενός αγώνα σφαιριστηρίου, που διεξήχθη στα τέλη του 1896 στην αίθουσα του Γυμναστικού Κύκλου, ανάμεσα στον Σμυρναίο Μουράτη και στον Αμερικανό ιατρό Χούμπαρ, μέλος του πληρώματος του αμερικανικού σκάφους «Κιγκινάτι» (Σινσινάτι). Η αναμέτρηση απέβη υπέρ του Έλληνα παίκτη, ο οποίος συμπλήρωσε πρώτος τις ορισθείσες 200 σφαιροκρούσεις, έναντι 143 του Αμερικανού.³⁵⁴

5.11 ΕΚΔΡΟΜΙΣΜΟΣ - ΠΕΖΟΠΟΡΙΕΣ

Ένα από τα πρώτα τμήματα που είχε ιδρύσει ο Απόλλων Σμύρνης ήταν το εκδρομικό (1894). Παράλληλα και τα μέλη του Γυμνασίου πραγματοποιούσαν πεζοπορίες σε εβδομαδιαία βάση και εκδρομές σε «αναπεπταμένα πεδία».³⁵⁵

Το 1896 απασχόλησε τον τύπο της πόλης το εγχείρημα των δύο νεαρών πεζοπόρων, Σωκράτη Λεονταρίδη και Πέτρου Αττία, να φθάσουν πεζή από τη Σμύρνη στην Πετρούπολη. Οι ανταποκρίσεις των δύο νέων στέλνονταν συστηματικά στις εφημερίδες από τους σταθμούς της πεζοπορίας τους κι έτσι το αναγνωστικό κοινό παρακολουθούσε την προσπάθειά τους, η οποία εστέφθη με επιτυχία.³⁵⁶ Άλλοι δύο νέοι πεζοπόροι, οι Βασίλης Βουδούρης και Αλ. Νικολαΐδης, κατευθύνθηκαν πεζή το 1897 από τη Σμύρνη στην Αιθιοπία!³⁵⁷

Η τέλεση των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας είχε προκαλέσει στους νέους της πόλης το πάθος των αγώνων και των εκδρομών στην ύπαιθρο. Το Μάιο της ίδιας χρονιάς, οι νέοι της Σμύρνης Γ. Καρακώστας, Γ. Χριστοδούλου, Δ. Δζίκας, Χρ. Διαμαντόπουλος, Ν. Μακρόπουλος κ.ά εξέδραμαν έως τα Βουρλά και διήνυσαν μια απόσταση σαράντα περι-

³⁵⁴ Ο. π., *Αγών σφαιριστηρίου*, 2 Ιανουαρίου 1897.

³⁵⁵ Ο. π., *Σύλλογος Γυμνάσιον*, 16 Φεβρουαρίου 1896.

³⁵⁶ Ο. π., *Οι δύο πεζοπόροι*, 22 Μαΐου 1896.

³⁵⁷ Ο. π., *Σμυρναίοι πεζοπόροι*, 29 Ιανουαρίου 1897.

που χιλιομέτρων σε τέσσερις ώρες και δεκαπέντε λεπτά, πραγματοποιώντας ουσιαστικά έναν μαραθώνιο.³⁵⁸

Κατά το 1906 το πεζοπορικό τμήμα του Πανιωνίου είχε πραγματοποιήσει μια σειρά από εξορμήσεις στα παρακάτω μέρη.³⁵⁹

Προορισμός	Απόσταση	Αριθμός πεζοπόρων
Κασαμπάς	60 χλμ.	10
Νύμφαιο (με επιστροφή)	56 χλμ.	25
Κοζαγάκι	26 χλμ.	20
Μπουνάρμπασι	20 χλμ.	30
Νύμφαιο (β')	56 χλμ.	35
Τζελάτ	70 χλμ.	15
Παλαιά Φώκαια	60 χλμ.	25
Τζιμόβασι (με επιστροφή)	43 χλμ.	38
Σοούκ Μπουνάρ	45 χλμ.	10
Βρύουλα (Βουρλά)	43 χλμ.	41

Στις 17 Φεβρουαρίου 1907 αναγγέλθηκε η προγραμματισμένη για την επόμενη Κυριακή, εκδρομή των αθλητών του Πανιωνίου στο όρος Σίτυλος, με επικεφαλής το γυμναστή του συλλόγου Σοφοκλή Μάγνη, προκειμένου να επισκεφθούν τις εκεί αρχαιότητες. Στην εκδρομή αυτή, που θα ξεκινούσε στις 7 πμ., συμμετείχαν και οι ανώτερες «γυμναστικές» τάξεις της Ευαγγελικής Σχολής Σμύρνης, με τον καθηγητή τους Αναστάσιο Ζάκα.³⁶⁰

³⁵⁸ Ο π., *Εκδρομή εις Βρύουλλα*, 15 Μαΐου 1896.

³⁵⁹ Ο π., *Αι πεζοπορία*, 23 Αυγούστου 1906.

³⁶⁰ Ο π., *Εκδρομή Πανιωνίου*, 17 Φεβρουαρίου 1907.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν η καταγραφή της ιστορίας του ελληνικού αθλητισμού στη Σμύρνη από το 1890 έως το 1922.

Αρχικά ερευνήθηκε εάν η αθλητική δραστηριότητα της Ελληνικής Ορθόδοξου Κοινότητας Σμύρνης απέκτησε δικά της χαρακτηριστικά, σε σχέση με τη δραστηριότητα των άλλων κοινοτήτων της πόλης.

Η υπόθεση της διαφοροποίησης του ελληνικού αθλητισμού στη Σμύρνη με την ανάπτυξη ιδιαίτερων χαρακτηριστικών οργάνωσης, γραφειοκρατίας και κανόνων, νομίζουμε ότι πρέπει να απαντηθεί καταφατικά, καθώς στο εν λόγω διάστημα πλείστα ελληνικά σωματεία δημιουργήθηκαν και ανέπτυξαν σημαντική δραστηριότητα, υπό την εποπτεία ελλαδικών αθλητικών φορέων, με οργανωμένη γραφειοκρατία και θεσπισμένους κανονισμούς. Η διαφοροποίηση αυτή βεβαίως δεν προέκυψε αυτόματα, αλλά πραγματοποιήθηκε με την πάροδο των χρόνων. Η ένταξη των αθλητικών σωματείων της Σμύρνης στις τάξεις του Συνδέσμου Ελληνικών Αθλητικών και Γυμναστικών Σωματείων (ΣΕΑΓΣ), η παρουσία στη Σμύρνη της τοπικής Υποεπιτροπής Ολυμπιακών Αγώνων, η συμμετοχή των σμυρναϊκών σωματείων στους Πανελλήνιους Αγώνες, η όσμωση με τα ελληνικά αθλητικά σωματεία και, τέλος, η παρουσία των ελληνικών αρχών στη Σμύρνη, μετά την κατάληψη της πόλης από τον ελληνικό στρατό, συνετέλεσαν στην πλήρη διαφοροποίηση του αθλητισμού της ορθόδοξης κοινότητας έναντι των υπολοίπων. Κινητήριος δύναμη αυτής της διαφοροποίησης υπήρξε οπωσδήποτε η συμμετοχή των μελών της ντόπιας μέσης ελληνικής αστικής τάξης στην πλαισίωση των συμβουλίων των συλλόγων. Οι παράγοντες των ελληνικών αθλητικών σωματείων αναζητούσαν οικονομικούς πόρους είτε στη Σμύρνη είτε στην Ελλάδα, διατηρούσαν άριστες σχέσεις με το ελληνικό προξενείο στην πόλη και τους αθλητικούς φορείς του ελληνικού βασιλείου και διεκδικούσαν τα αθλητικά πρωτεία έναντι των άλλων εθνοτήτων της πόλης.

Η έως τώρα βιβλιογραφία που μελετήθηκε, σχετικά με τα ελληνικά αθλητικά σωματεία της Σμύρνης, αφορούσε στις καταγραφές των λεγομένων «*ντόπιων λογίων*», οι οποίοι, παρότι συνέλεξαν σημαντικά ιστορικά στοιχεία, δεν απέφυγαν την διαιώνιση στερεοτύπων περί της αθλητικής υπεροχής των Ελλήνων της Σμύρνης έναντι των μελών των άλλων εθνοτήτων ή της ανάγνωσης της ιστορίας κατά τρόπο μονοσήμαντο, έτσι ώστε να εξυπηρε-

τεί την εθνική αφήγηση της ιστορίας. Η διαπίστωση των πρωτείων της ελληνορθόδοξης κοινότητας της Σμύρνης έναντι π. χ. της τουρκικής, όχι μόνο στον αθλητισμό, αλλά και σε άλλους τομείς, όπως η οικονομία, το εμπόριο κτλ., δεν θα έπρεπε να αναπαράγει εθνικά και κοινωνικά στερεότυπα περί ανωτερότητας ή κατωτερότητας των λαών, αλλά θα έπρεπε να αποδοθεί στην ύπαρξη δεδομένων συνθηκών που ευνόησαν την πρόοδο και την εξέλιξη μιας κοινότητας σε μια δεδομένη χρονική περίοδο.

Η ανάπτυξη αυτή του ελληνικού αθλητισμού στη Σμύρνη συνδέεται άμεσα με την άνοδο της μέσης ελληνικής αστικής τάξης της πόλης. Η δυναμικά ανερχόμενη μέση ελληνική αστική τάξη της Σμύρνης, η οποία είχε αναλάβει την ηγεσία των Ρωμιών σε όλη την Οθωμανική Αυτοκρατορία, υπήρξε αναμφισβήτητη η τάξη, από την οποία προήλθαν τα μέλη που στελέχωσαν και επάνδρωσαν διοικητικά τα ελληνικά αθλητικά σωματεία. Η επαγγελματική προέλευση των στελεχών του ελληνικού σμυρναϊκού αθλητισμού αναφερόταν κυρίως στις τάξεις των δικηγόρων, των ιατρών, των εκπαιδευτικών, των αρχιτεκτόνων, των δημοσιογράφων, των εμπόρων κ.ά. Επρόκειτο, δηλαδή, για μια τάξη που περιλάμβανε κυρίως μορφωμένους ανθρώπους. Αρκετοί απ'αυτούς κατάγονταν από τον ελλαδικό χώρο και τους είχαν οδηγήσει στη Σμύρνη για την άσκηση της επαγγελματικής και οικονομικής τους δραστηριότητας οι οθωμανικές διομολογήσεις προς το ελληνικό κράτος. Οι μέσοι Έλληνες αστοί, που διοικούσαν τα ελληνικά αθλητικά σωματεία, διακρίνονταν από διάθεση ανταγωνισμού έναντι των σωματείων των άλλων εθνοτήτων, χωρίς όμως να παραβλέψουμε και την αντιπαλότητα που αναπτύχθηκε και ανάμεσα στα ελληνικά αθλητικά σωματεία, με χαρακτηριστικότερη περίπτωση αυτή της σύγκρουσης Πανιωνίου και Απόλλωνα, η οποία προς στιγμήν έλαβε εκρηκτικές διαστάσεις.

Τα ελληνικά αθλητικά σωματεία στη Σμύρνη επιπλέον, υπήρξαν με την πάροδο του χρόνου, φορείς της ελληνικής εθνικής ιδεολογίας. Η άνοδος του εθνικισμού στα Βαλκάνια και την Ευρώπη και η δημιουργία των εθνικών κρατών, στη θέση των πολυεθνικών – πολυπολιτισμικών αυτοκρατοριών, οπωσδήποτε επηρέασε και το χώρο του αθλητισμού, που αποτέλεσε όχημα προπαγάνδας και τόνωσης του εθνικού φρονήματος των λαών. Τα ελληνικά αθλητικά σωματεία της Σμύρνης δεν θα μπορούσαν να αποτελέσουν εξαίρεση από τον κανόνα αυτό, σε μια χρονική περίοδο, μάλιστα, που τα σύνορα των κρατών των Βαλκανίων άλλαζαν συνεχώς και οι τάσεις αυτοδιάθεσης των διαφόρων εθνικών κοινοτήτων που ζούσαν εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αναζωπυρώνονταν. Η ανάληψη της ηγεσίας της ελληνικής κοινότητας της Σμύρνης από τους μέσους Έλληνες αστούς, πολλοί εκ των οποίων ήταν Έλληνες υπήκοοι και συνδέονταν στενά με το ελληνικό προξενείο,

προσέδωσε στο ρωμαϊκό αθλητισμό της πόλης έναν εθνικό χαρακτήρα, σε αγαστή συνεργασία με την ντόπια μητρόπολη, το ελληνικό προξενείο, το Σύνδεσμο Ελληνικών Αθλητικών και Γυμναστικών Σωματείων και πολιτιστικούς φορείς των Αθηνών, όπως ο σύλλογος «*Ανατολή*». Η οικονομική στήριξη του ελληνικού κράτους μέσω ετησίων επιχορηγήσεων και άλλων διευκολύνσεων, οι αναφορές του προξενείου της Σμύρνης και η εμπιστευτική αλληλογραφία των αθλητικών παραγόντων της πόλης με τους φορείς της Ελλάδας, αποδεικνύουν τη στενή σχέση του ελληνικού κράτους με τους φορείς του ελληνικού αθλητισμού στη Σμύρνη. Την περίοδο 1919-1922 η σχέση αυτή θα αποκτήσει νέα διάσταση, λόγω της παρουσίας του ελληνικού στρατού και της ελληνικής διοίκησης στη Σμύρνη, παρά τις προσπάθειες του υπάτου αρμοστή Αρ. Στεργιάδη να την περιορίσει στα πλαίσια που αυτός ενέκρινε.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας και η διερεύνηση και καταγραφή των πηγών ενισχύουν το συμπέρασμα ότι στη Σμύρνη από το 1890 έως το 1922 ο ελληνικός αθλητισμός ανέπτυξε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά έναντι του αθλητισμού των άλλων κοινοτήτων, κινητήρια δύναμη του οποίου υπήρξε η ανερχόμενη μεσαία ελληνική αστική τάξη, που απέκτησε δεσπόζουσα θέση στη ελληνική κοινότητα της Σμύρνης. Με την πάροδο του χρόνου, η αθλητική δραστηριότητα της ελληνικής κοινότητας αποτέλεσε πεδίο παρεμβάσεων του ελληνικού βασιλείου, μέσω κυρίως του ελληνικού προξενείου, των ελληνικών αθλητικών αρχών και των ελληνικών αθλητικών σωματείων. Η παρέμβαση αυτή επισημοποιήθηκε το 1919 με την κατάληψη της Σμύρνης από τον ελληνικό στρατό και την εγκαθίδρυση της ελληνικής διοίκησης στην πόλη.

Οι πρώτοι σύλλογοι, όπως ο Ορφεύς και ο Απόλλων, έχοντας ξεκινήσει τη δράση τους ως μουσικοί, ανέπτυξαν και αθλητική δραστηριότητα, ενώ σταδιακά γεννήθηκαν και άλλα ελληνικά αθλητικά σωματεία, τα οποία προσδέθηκαν στον ΣΕΑΓΣ και ανέπτυξαν στενές σχέσεις με τους αθλητικούς φορείς της Ελλάδας. Η ανάπτυξη του ελληνικού αθλητισμού στη Σμύρνη, στα μέσα της δεκαετίας του 1890, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό και στη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων του 1896 στην Αθήνα, που πυροδότησαν τα φίλαθλα αισθήματα των Σμυρναίων, και στην αθλητική δραστηριότητα των Ευρωπαίων κατοίκων της Σμύρνης, που υπήρξαν πρωτοπόροι του σμυρναϊκού αθλητισμού, ενώ οι αγώνες του Αθλητικού Ομίλου Μπουρνόβα αποτέλεσαν οπωσδήποτε το πρότυπο του Γυμνασίου, ώστε να θεσπίσει το 1896 τους Πανιώνιους Αγώνες. Τα διοικητικά συμβούλια των ελληνικών αθλητικών σωματείων απαρτιζόνταν κυρίως από Έλληνες - η συμμετοχή φίλάθλων κυρίως ευρωπαϊκής καταγωγής παρατηρείται τα πρώτα χρόνια σε επιτροπές των αγώνων, όπως οι Πανιώνιοι -, η ονομασία και τα σύμβολά τους παρέπεμπαν πάντοτε στην αρχαία Ελλάδα, ενώ στην αλληλογραφία τους με τους ελληνικούς αθλητικούς συλλόγους και τις ελληνικές αθλητικές αρχές εκφράζουν με εμπιστευτικό τρόπο την πεποίθηση ότι επιτελούν εθνικό έργο εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η επανάσταση των Νεοτούρκων, που οδήγησε στην κατάργηση του ελληνικού ορθόδοξου *μιλέτ* και στην μετατροπή του σε ένα πολιτικό σύνολο, συνέτεινε, ώστε ο σμυρναϊκός ελληνικός αθλητισμός να καταστεί και αυτός μέσο άσκησης πολιτικής τόσο της ελληνικής κοινότητας, όσο και του ελληνικού κράτους, που παρενέβαινε μέσω του ελληνικού προξενείου και των ελληνικών αθλητικών αρχών, οι

οποίες είχαν θέσει υπό την σκέπη τους τα σμυρναϊκά σωματεία. Οι επιχορηγήσεις του ελληνικού κράτους προς τα σωματεία της Σμύρνης, οι προξενικές αναφορές για τους αγώνες της πόλης, η θέσπιση επάθλων στις διοργανώσεις των ελληνικών σωματείων, η παρότρυνση του ΣΕΑΓΣ προς τα ελληνικά σωματεία να συμμετέχουν στους αγώνες της Σμύρνης για εθνικούς λόγους και η αλληλογραφία των παραγόντων της Σμύρνης με τους παράγοντες του αθλητισμού της Αθήνας, όπου εξέφραζαν τους εθνικούς πόθους και τις ανησυχίες της εποχής, μας παρέχουν τις αποδείξεις, πάνω στις οποίες μπορούμε να θεμελιώσουμε το συμπέρασμα ότι ο ελληνικός αθλητισμός στη Σμύρνη χρησιμοποιήθηκε για να εκφράσει τον ελληνικό αλτρωτισμό και τη Μεγάλη Ιδέα, που ενταφιάστηκαν τελικά το 1922, με τη Μικρασιατική Καταστροφή.

Αντίστοιχα, η εκπαίδευση και ο σχολικός αθλητισμός στη Σμύρνη και την περιοχή της ακολούθησαν τις εκπαιδευτικές εξελίξεις στην Ελλάδα και στην Ευρώπη, εισάγοντας όλες τις καινοτόμες γυμναστικές τάσεις. Αλλά και τα μέλη της αστικής τάξης της ελληνικής κοινότητας, κατά τον ελεύθερο χρόνο τους, ασκούνταν, αθλούνταν και εξέδραμαν στην ύπαιθρο, υιοθετώντας ένα νέο τρόπο ζωής, κατά τα σύγχρονα ευρωπαϊκά πρότυπα, μιμούμενα προφανώς τις συνήθειες των Ευρωπαίων μεγαλοαστών της Σμύρνης.

Παράλληλα, ο τουρκικός αθλητισμός έως το 1914, οπότε ιδρύθηκε ο σύλλογος *Αλτάι*, βρισκόταν σε εμβρυακή κατάσταση, για λόγους που δεν ερευνά η παρούσα εργασία, καθώς δεν καταγράφεται παρά ελάχιστα η συμμετοχή Τούρκων αθλητών στους καταλόγους των αθλητικών διοργανώσεων Ελλήνων και Λεβαντίνων. Η σποραδική εμφάνιση Τούρκων αθλητών συναντάται με την ιδιότητα του «ανεξάρτητου» σε ναυτικούς αγώνες κτλ. Η εκτίμηση αυτή για τον τουρκικό αθλητισμό δεν ενέχει την έννοια της υποτίμησης ή του *aripriği* στιγματισμού των Τούρκων ως λιγότερο ικανών. Τα αίτια αυτής της στασιμότητας θα πρέπει να αναζητηθούν ενδεχομένως σε λόγους πολιτικούς, κοινωνικούς, θρησκευτικούς κ.ά., διερεύνηση όμως που δεν αποτελεί αντικείμενο και ερευνητικό ζήτημα της παρούσας εργασίας. Αξιοσημείωτη υπήρξε επίσης η αθλητική δραστηριότητα των Αρμενίων και των Εβραίων της Σμύρνης.

Η έρευνα της αθλητικής δραστηριότητας των άλλων εθνοτήτων της Σμύρνης δεν επιδιώχθηκε στην παρούσα εργασία, λόγω της απουσίας πηγών, της μη προσβασιμότητας σε αυτές και λόγω των ασφυκτικών χρονικών ορίων εκπόνησης της εργασίας, με αποτέλεσμα να δοθεί βάρος στην αθλητική δραστηριότητα της ελληνικής κοινότητας. Θα αποτελούσε ενδεχομένως σοβαρή ερευνητική πρόκληση για το μέλλον η συγκριτική καταγραφή και

ανάλυση της αθλητικής δραστηριότητας όλων των εθνοτήτων της Σμύρνης, προκειμένου να αποτυπώσουμε μια σφαιρική εικόνα του αθλητισμού της πόλης.

Η αθλητική δραστηριότητα των Ελλήνων της Σμύρνης από το 1890 έως το 1922 αποτελεί μέρος μόνο της συνολικής αθλητικής δραστηριότητας των ελληνικών κοινοτήτων τη Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η συμπλήρωση αυτού του κενού θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί με περαιτέρω έρευνα, συμπεριλαμβανομένου του ελληνικού αθλητισμού σε όλη τη Μικρά Ασία και την Κωνσταντινούπολη, μετατοπίζοντας την χρονική αφετηρία της έρευνας ακόμη πιο πίσω, ενδεχομένως στο 1877, όταν ιδρύθηκε ο *Ερμής*, ο πρώτος αθλητικός σύλλογος της Πόλης. Οι έως τώρα προσπάθειες καταγραφής της ιστορίας του ελληνικού αθλητισμού της Μικρασίας υπήρξαν αποσπασματικές και αφορούσαν πάντοτε σε ξεχωριστές περιοχές και πόλεις ή σε μεμονωμένους συλλόγους. Η συνολική ιστορική καταγραφή του ελληνικού αθλητισμού της Μ. Ασίας και της Κωνσταντινούπολης αποτελεί μια σημαντική ερευνητική πρόκληση για το μέλλον.

ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Οι πρωτογενείς πηγές, στις οποίες βασίζεται η σύνθεση της διπλωματικής εργασίας, είναι οι ακόλουθες:

Αρχεία

Αρχείο του εν Αθήναις Συλλόγου Μικρασιατών «*Ανατολή*» (Εστία Νέας Σμύρνης)

Αρχείο Ενώσεως Σμυρναίων

Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων

Ελληνικό Λαογραφικό και Ιστορικό Αρχείο (ΕΛΙΑ)

Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών

Πανελλήνιος Γυμναστικός Σύλλογος

Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος

Σύνδεσμος Ελληνικών Γυμναστικών Αθλητικών Σωματείων

1. Περιοδικά, εφημερίδες, ημερολόγια

Αμάλθεια Σμύρνης (1896-1912)

Κόπανος Σμύρνης (1909-1915)

Η Νίκη (1909, 1910, 1922)

Ποδηλατική και Αθλητική Επιθεώρησης της Ανατολής (1898-1901)

ΣΕΑΓΣ, Ημερολόγιον 1910, Έτος Α [...], Αθήναι, 1910

ΣΕΑΓΣ, Ημερολόγιον 1911, Έτος Β [...], Αθήναι, 1911

2. Καταστατικά, κανονισμοί

Κανονισμός του εν Σμύρνη Γυμναστικού Συλλόγου «Απόλλων» ιδρυθέντος τω 1891 ανασυσταθέντος τω 1905, [Σμύρνη], 1905

Κανονισμός Πανιωνίου Γυμναστικού Συλλόγου Σμύρνης ιδρυθέντος τω 1890, [Σμύρνη], 1906.

Κανονισμός Ορφέως Σμύρνης, 1894

Η συγγραφή της μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας στηρίχθηκε σε αναφορές που αντλήθηκαν από την ακόλουθη βιβλιογραφία:

Βιβλιογραφία

Αναγνωστοπούλου Σία, *Μικρά Ασία 19^{ος} αι. – 1919, Οι ελληνορθόδοξες κοινότητες*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.

Αντωνίου Δαβίδ, *Η εκπαίδευση στη δυτική Μικρά Ασία, Περιοχή ελληνικής διοικήσεως Σμύρνης, 1919-1922*, τόμοι Α-Β, Αθήνα 2007.

Αρχιγένης Ι. Δημήτρης, *Λαογραφικά Β', Τα συνάφια τση Σμύρνης*, Αθήνα 1979

Βαλσαμάκης Π. – Μοσκόφ Κ. – Σακκάρης Γ. – Καραμπλιάς Ι. – Τσερνόγλου Α. , *Ιστορία των Κυδωνιών, Ένωσις Κυδωνιατών*, Αθήνα 1982.

Corbin A., *Le territoire du vide, L' Occident et le desir de rivage, 1750-1840*, Flummarion, Champ, Παρίσι 1988.

Georgiadis Konstantinos, *Die Ideengeschichtliche Grundlage der Erneuerung der Olympischen Spielen im 19. Jahrhundert in Griechenland und Ihre Umsetzung 1896 in Athen (Η ιδεοϊστορική βάση της αναβίωσης των Ολυμπιακών Αγώνων στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα και οι πρώτοι Διεθνείς Ολυμπιακοί Αγώνες)*, Agon Sportverlag, Kasel 2000.

- Georgelin Herve, *Σμύρνη Από τον κοσμοπολιτισμό έως τους εθνικισμούς*, Κέδρος, Αθήνα 2007.
- Jacob de Andria, *Εμπορικός Οδηγός Σμύρνης* 1896.
- Καραράς Νίκος, *Ο Μπουρνόβας, Ιστορικά - Αναμνήσεις*, Αθήνα, 1955.
- Καραράς Νίκος, *Ο Μπουτζάς*, Αθήνα 1962
- Καραράς Νίκος, *Το Κορδελιό, το καμάρι της Σμύρνης*, Αθήνα, 1971.
- Κατραμόπουλος Γιώργος, *Η Σμύρνη των Σμυρνίων, Ωκεανίδα*, Αθήνα 2002.
- Κατσικαδέλη Αλκινόη - Μπεργελές Νίκος, *Πετοσφαίριση*, Αθήνα 1986.
- Κορομηλά Μαριάννα - Κοντάρας Θοδωρής, *Ερυθραία, Ένας ευλογημένος μικρόκοσμος στην καρδιά της Ιωνίας*, Πανόραμα, Αθήνα 1997.
- Κουλούρη Χριστίνα, *Αθλητισμός και όψεις της αστικής κοινωνικότητας, Γυμναστικά και αθλητικά σωματεία, 1870-1922*, Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Ε.Ι.Ε., Αθήνα 1997.
- Koulouri Christina, *From Antiquity to Olympic Revival: Sports and Greek National Historiography (Nineteenth-Twentieth Centuries)*, The International Journal of the History of Sports, Vol. 27, No. 12, August 2010, 2014-2052.
- Κουρτιάν Ανζέλ, «Ερμενί» - *Τρεις μαρτυρίες Αρμενίων για τη γενοκτονία*, Εστία, Αθήνα 1990.
- Κουσούνελος Γεώργιος, *Γ. Σ. Απόλλων Σμύρνης, Μία ομάδα - Δύο πατρίδες - Τρεις αιώνες, 120 χρόνια Αθλητισμός και Πολιτισμός*, Περιφέρεια Αττικής, Αθήνα 2012.
- Λινάρδος Πέτρος, *Η Σμύρνη του Πανιονίου, Από τη μικρασιατική πρωτοπορία στην αθηναϊκή αναγέννηση*, Νέα Σμύρνη, 1998.
- Μαμώνη Κυριακή - Ιστικοπούλου Λήδα, *Σωματειακή οργάνωση του ελληνισμού στη Μικρά Ασία (1861-1922)*, Αθήνα 2006.
- Μανιτάκης Παύλος, *100 χρόνια νεοελληνικού αθλητισμού (1830-1930)*, Αθήνα 1962.
- Μηλιώρης Νίκος, *Τα Βουρλά της Μικράς Ασίας*, τόμ. Α, Αθήνα, 1957
- Παραδείσης Νικόλαος, *Ο προσκοπισμός στις αλησμόνητες πατρίδες, 1919-1922*, Αθήνα 2000.

Παχτικός Δ. Γεώργιος, *Ολυμπιακοί Αγώνες εν Βιθυνία*, Αθήναι 1893.

Σειζάνης Μιλτιάδης, *Ιωνικά Λευκάνθεμα*, Σμύρνη 1899.

Σολδάτος Χρίστος, *Η εκπαιδευτική και πνευματική κίνηση του ελληνισμού της Μ. Ασίας (1800-1922)*, τόμ. Β, Γ, Αθήνα, 1989.

Σολομωνίδης Χρήστος, *Της Σμύρνης*, Αθήνα 1957.

Σολομωνίδης Χρήστος, *Η παιδεία στην Σμύρνη*, Αθήνα 1962.

Σολομωνίδης Χρήστος, *Μνήμη Σμύρνης*, Αθήνα 1963.

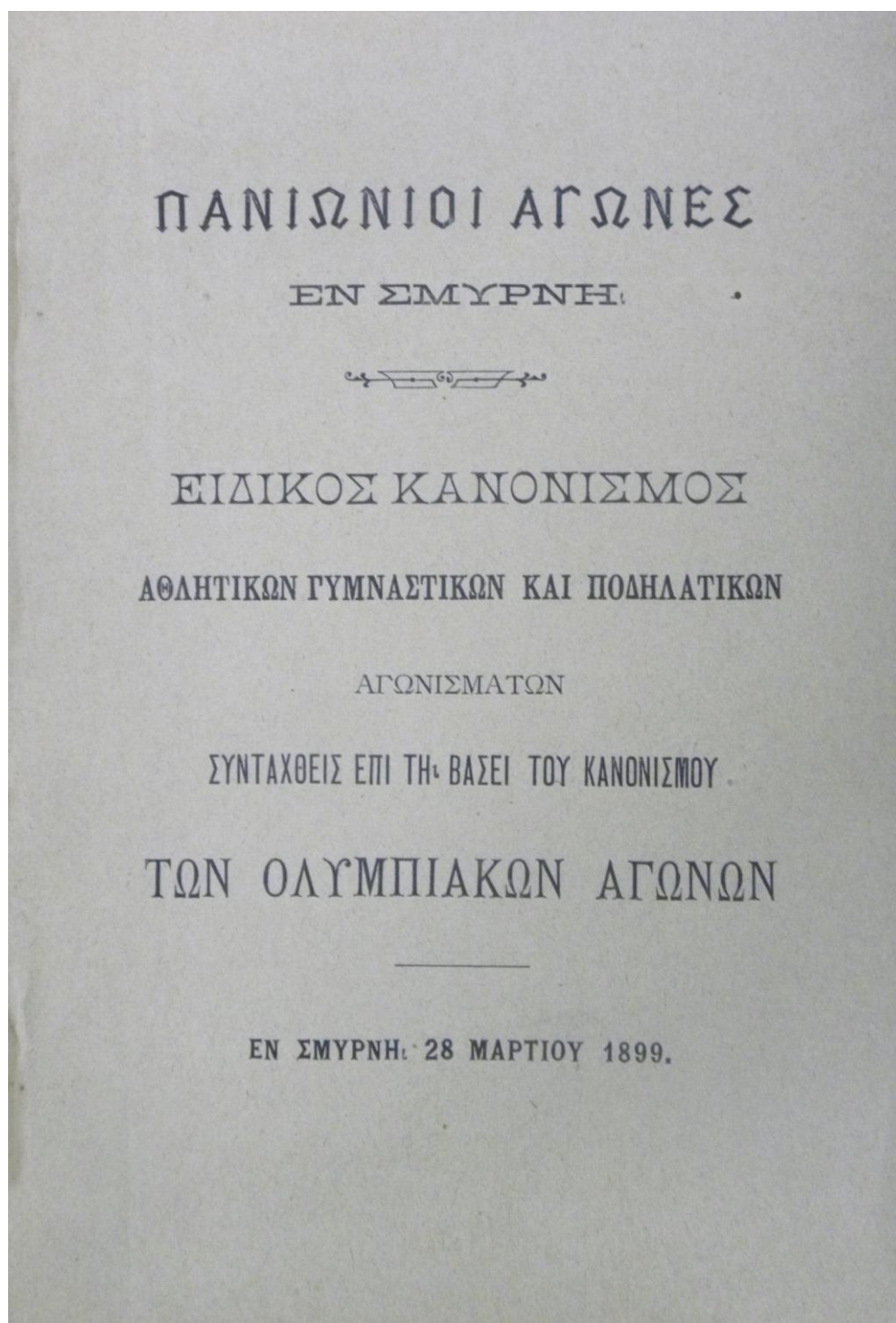
Σολομωνίδης Χρήστος - Λωρέντης Νίκος, *Πανιώνιος Γυμναστικός Σύλλογος*, Αθήνα 1967.

Σολομωνίδης Χρήστος, *Χρυσόστομος Σμύρνης*, Αθήνα 1971.

Χατζηχαριστός Δημήτρης, *Παιδαγωγική θεμελίωση της Φυσικής Αγωγής*, Αθήνα, 1993.

Zurcher Erik, *Σύγχρονη ιστορία της Τουρκίας* (μετάφρ. Κεχριώτης Βαγγέλης), Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2004.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ



Κανονισμός Πανωνίων Αγώνων, 1899

(Αρχείο Πανελληνίου Γυμναστικού Συλλόγου)

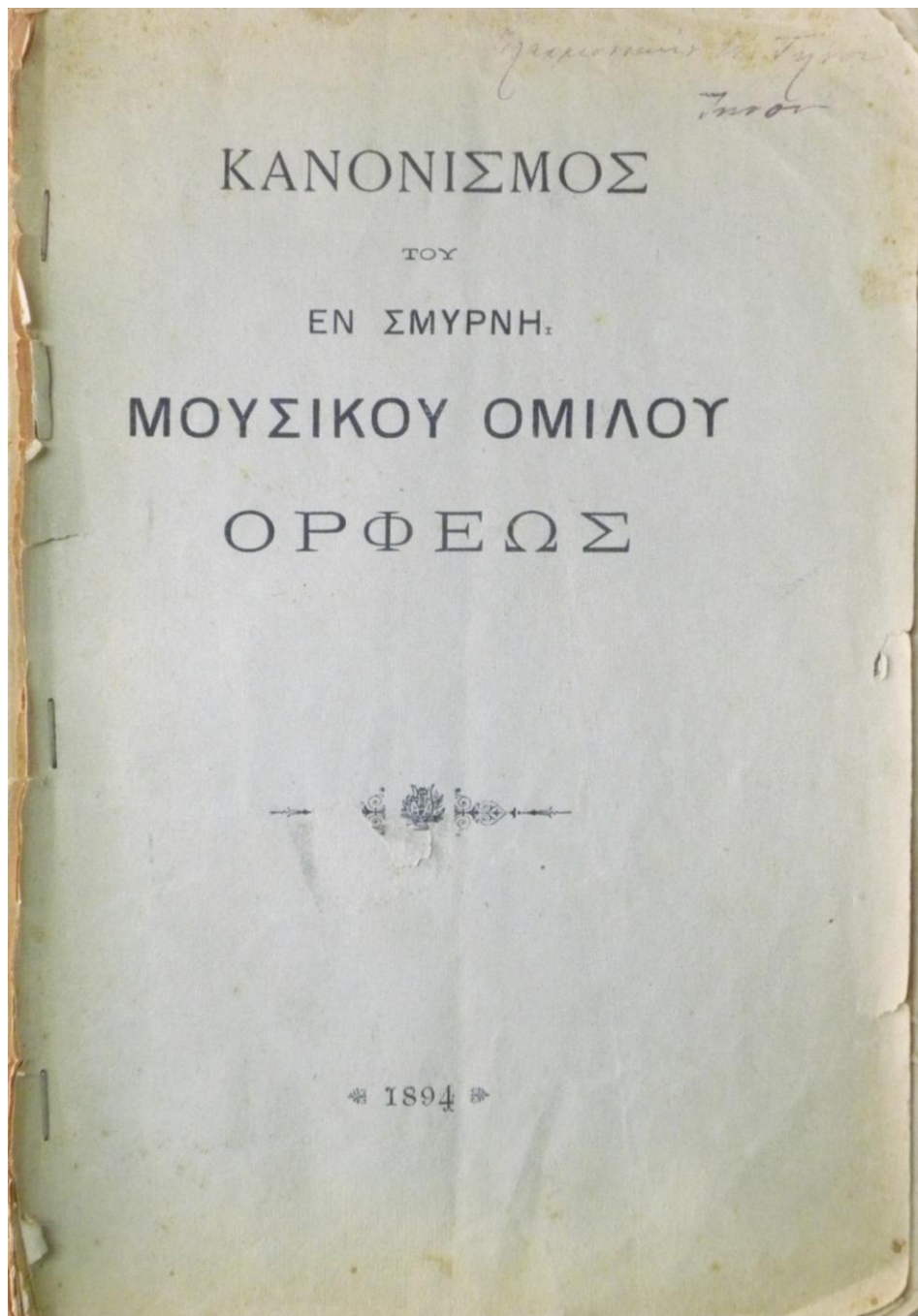


Ποδοσφαιρική Ομάδα Πανιωνίου Γυμναστικού Συλλόγου Σμύρνης (1909)



Φθινοπωρινοί αγώνες του Αιολικού Κυδωνιών, 7 Οκτωβρίου 1907

(Αρχείο Πανελληνίου Γυμναστικού Συλλόγου)



Κανονισμός του Ορφέως Σμύρνης, 1894

(Αρχείο Ενώσεως Σμυρναίων)

سكزنجی آپولون مسابقه لری

آپولون ادمان میدانده آپولون قلوبی طرفندن ترتیب ایدیلوب سا ۱۶ و ۹ - حزریران ۱۳۳۴
بازار کونلری اجرا ایدیله جک مسابقه لری :

مباشرت ساعتی : ۴ بعدالزوال

فیثات هر برکون ایچون غروش ۱۵۰
جوجقار ایچون ۷ بیق

اش-ترک ایده جک قلوبلر :

۱	آپولون ادمان قلوبی	۳۵	ادمانجی
۲	عسکری شمندوفر مکتبی	۱۳	»
۳	آلتای ادمان قلوبی	۶	»
۴	قرانینه ده پهلویس ادمان قلوبی	۳	»



Η. ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ

ΔΙΟΡΓΑΝΟΥΜΕΝΟΙ ΥΠΟ ΤΟΥ

ΓΥΜΝΑΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ "ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ",
ΣΜΥΡΝΗΣ

Τελούμενοι την Κυριακήν 27^η Μαΐου και την
Κυριακήν 3 Ιουνίου 1918

ΕΝ ΤΩ ΣΤΑΔΙΩ ΤΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ

ΩΡΑ ΕΝΑΡΞΕΩΣ ΑΓΩΝΩΝ 4 M. M.

Τίμημα Είσοδου δι' ἐκάστην ἡμέραν Γρ. 15

Διὰ τὰ παιδία " " " 7 1/2

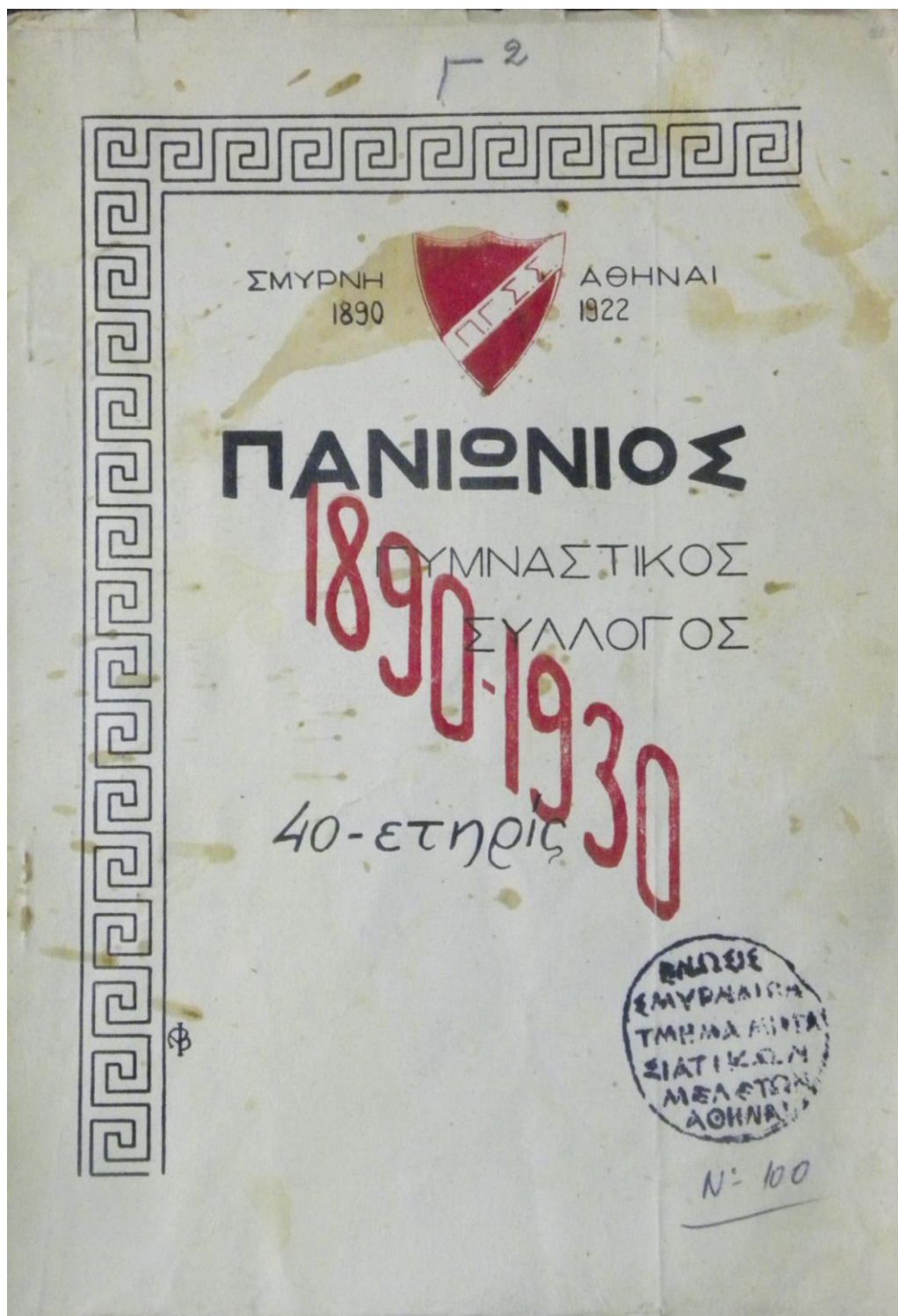
ΜΕΤΕΧΟΝΤΑ ΣΩΜΑΤΕΙΑ

Γυμναστικός Σύλλογος « Ἀπόλλων »	Ἀθληταί	35
Στρατιωτική Σιδηροδρομική Σχολή	»	13
Γυμναστικός Σύλλογος « Ἀλιτάϊ »	»	6
Γυμναστικός Σύλλογος « Πέλοψ » Μελαντίας	»	3

ΧΡΗΣΤ. Σ. ΣΟΛΟΜΟΝΙΔΗΣ
ΦΥΝΙΚΟΥ 4 - ΑΘΗΝΑΙ (119)

Όγδοοι Απολλώνιοι Αγώνες, 1918

(Αρχείο Ενώσεως Σμυρναίων)



Έκδοση για τα σαραντάχρονα του Πανιωνίου, 1930

(Αρχείο Ενώσεως Σμυρναίων)



ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΙΣ ΦΩΚΑΙΑΣ

ΔΙΑ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΗΣ ΣΜΥΡΝΗΣ

22 'Ιουνίου (5 'Ιουλίου) - 23 'Ιουλίου (5 Αύγ.)

1921

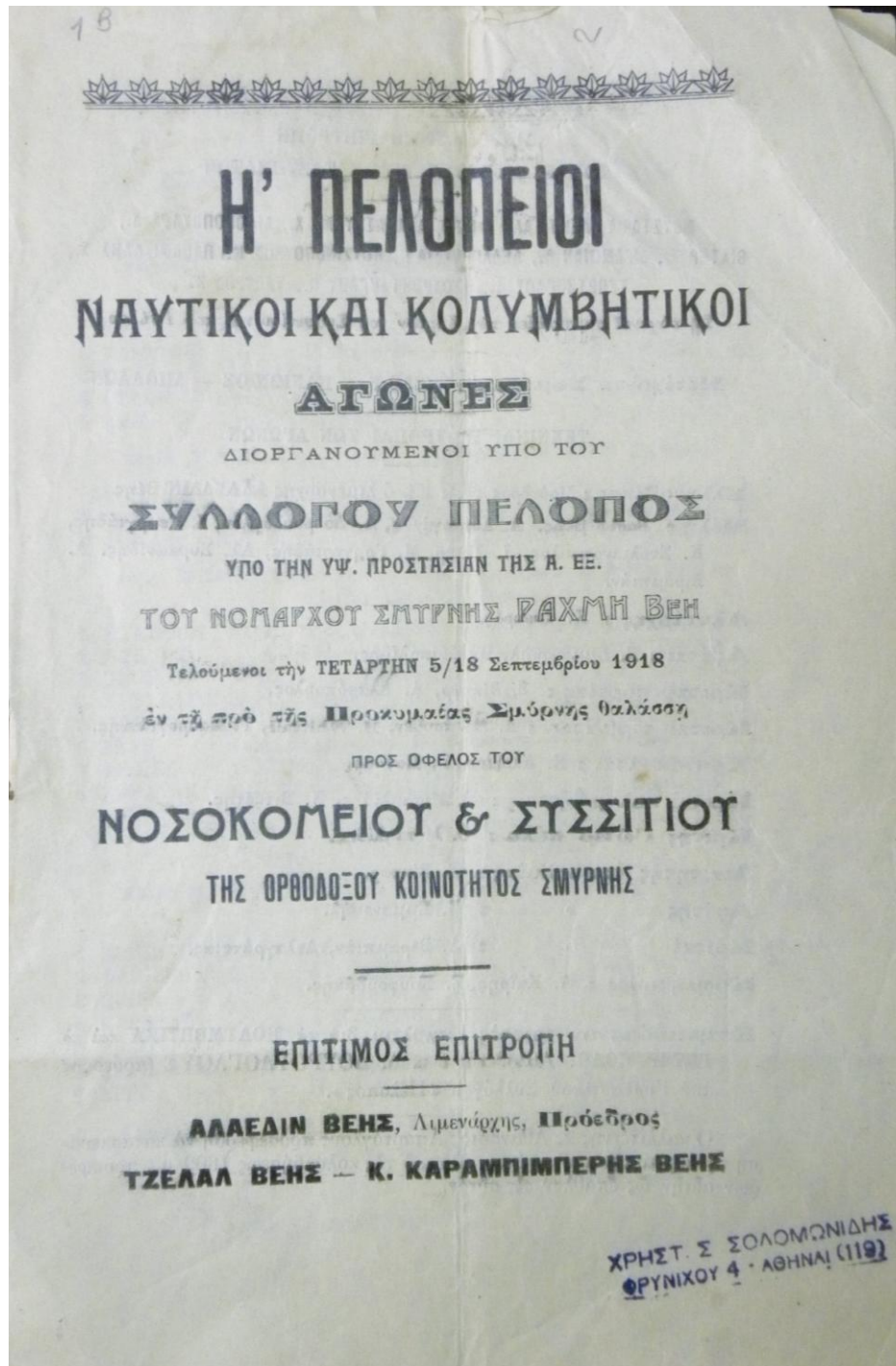


Ενημερωτικό φυλλάδιο για την κατασκήνωση της ΧΑΝ στην Παλαιά Φώκεια, 1921
(Αρχείο Ενώσεως Σμυρναίων)



Σφραγίδα του συλλόγου «Αισχύλος» του Ναυπλίου, που ιδρύθηκε το 1919

(Αρχείο Πανελληνίου Γυμναστικού Συλλόγου)



Όγδοοι Πελόπειοι Αγώνες, 1918

(Αρχείο Ενώσεως Σμυρναίων)

Μόνοι ἀποθηκάριοι.—Φαρμακείον Λονδίνου.
Α. ΜΟΥΡ και Σικ.



ΟΝ
ν εφ.
ως

κοινοῦ
ς και
όμενον
κι εἰς
ν ἐκ.

Τὰ τοκομερίδια
καταβολῆς.
Εἶναι ἕλω; περ
τῶν ὁμολογιῶν και
μῆνα. Τοιουτοτρόπῳ
οἰκονομίας των και
διὰ τοῦ τρόπου
αγορῆν λαχέοφορο
διότι μετὰ τινὰ χρ
ταν λάβῃ ἀνάγκη

Αρχεοφ

Εθνικῆς Τροπῆς
Κερατικῆς Τροπῆς
Δημοτ. Δανείου
Κερατικῆς Τροπῆς
Κερατικῆς Τροπῆς
Δημοτ. Δάν. Πόλ
Σιδηροδρομοὶ Τ
Λαχειοφ. Γραμ
Τέταρτα Πίλια

Ἀντιπρόσωπος ἐν
τῆς Αὐτ. Ὁθωμ

HUMBER & CO CYCLES LIMITED
ΧΟΥΜΒΕΡ ΚΑΙ ΣΙΑ ΠΟΔΗΛΑΤΑ
ΤΑ ΚΑΛΥΤΕΡΑ ΠΟΔΗΛΑΤΑ ΤΗΣ Γ'ΦΗΛΙΟΥ
ΠΡΑΚΤΟΡΕΣ ΔΙ' ΟΛΗΝ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑΝ
ΟΙ Κ. ΒΑΡΚΕΡ ΒΡΑΔΕΡΣ—ΑΔΕΛΦΟΙ ΒΑΡΚΕΡ
Γενικὴ ἀποθήκη παρὰ τῷ κ. Παντ. Δ. Δασκαλοπούλῳ
Σμύρνη Ὀδὸς Εὐρωπαϊκὴ.—Δίοδος Βελλώμ.

ΚΑΤ

Πολύσεις γονδρικαὶ και λανικαὶ.
Σημ. Η κυριώτερα σύστασις τοῦ Καταστήματος Περιποίησης και Εὐθηνία.



1

ΤΕΛΕΙΑ ΕΚΜΑΘΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΟΔΗΛΑΤΕΙΝ
1/2 ΛΙΡΑ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗ
ΕΙΣ ΤΟ ΠΟΔΗΛΑΤΟΔΡΟΜΙΟΝ ΤΟΥ ΣΠΟΡΤΙΝΚ ΚΛΟΥΠ
Ἀπέναντι τῶν λουτρῶν τῆς Πούντας και εἰς τὸ ποδηλατοδρ. Κορδελιού.
Υπὸ τοῦ γνωστοῦ ποδηλατιστοῦ διδασκάλου ΠΑΝΤΕΛΗ ΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ

Πωλοῦνται ποδήλατα δοκιμασμένα και κατάλληλα διὰ τοὺς δρόμους μας, τῶν καλλι-
τέρων ἐργαστησίων Εὐρώπης και Ἀμερικῆς, ὡς και ἅπαντα τὰ ἐξαρτήματα αὐτῶν.

ΕΠΙΔΙΟΡΘΟΥΝΤΑΙ ΠΟΔΗΛΑΤΑ ΚΑΙ ΡΑΠΤΟΜΗΧΑΝΑΙ ΑΠΟ ΠΑΣΑΝ ΒΛΑΒΗΝ.
ΑΠΟΘΗΚΗ ΠΟΔΗΛΑΤΩΝ: Ὀδὸς Εὐρωπαϊκὴ, Δί·δος Μπελλώμ.

ΜΑΥΡΟΙΕ SOAP

ὄπὸ τὸ ὀρολόγιον) κα
ΔΟΥΚΑ.

ΦΟΙ

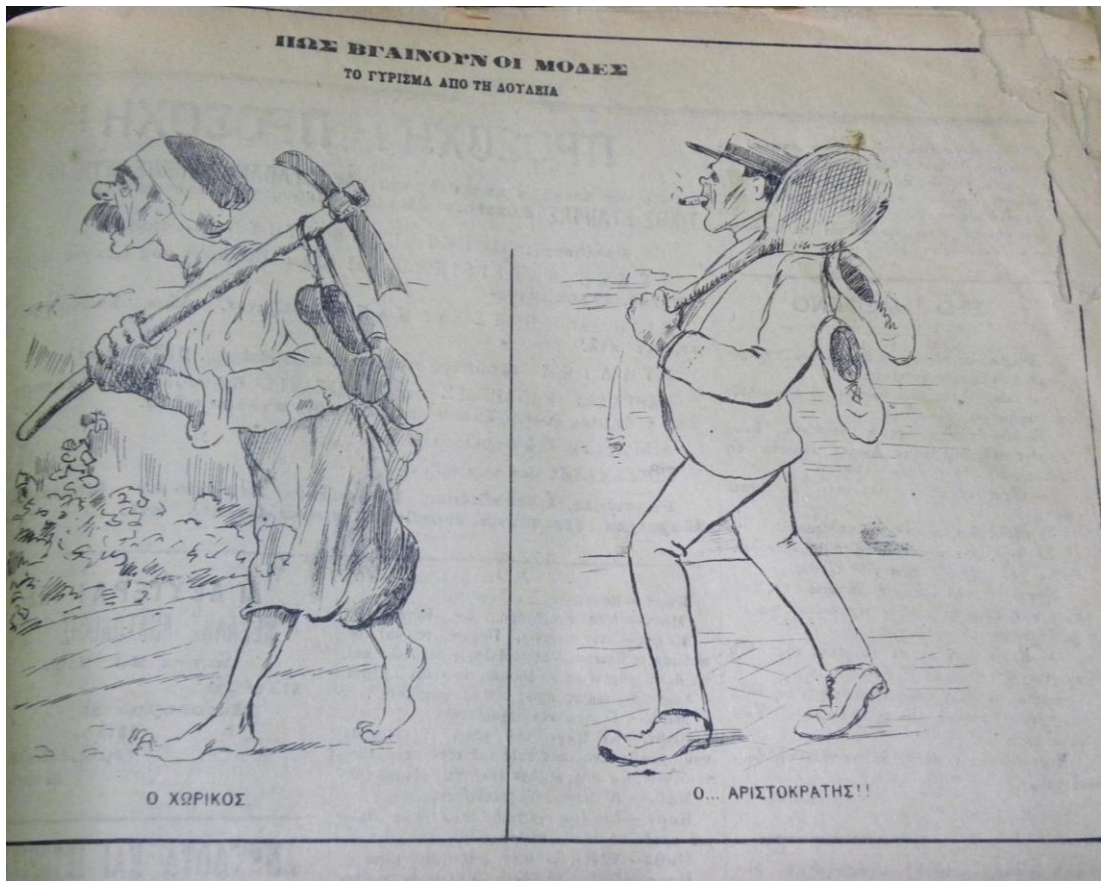
Κεφάλαιον 900
Ἀσφάλιστρα ἐτήσια
Πληρωθεῖσαι μέχρι
Λίραι Στερλ. 19,0
Ἀπεριόριστος ἐ
UNION τ
(Ἰδρυθεῖ
Κεφάλαιον Α.
Αἱ ἐταιρίαι αὐτῆ
πυρὸς πᾶν εἶδος κ
ματα ἐργαστήσια
εἰς τὰ περιχώρα ὀ
κῶν ἐταιριῶν.
Αἱ ἐταιρίαι αὐ
πλουσιωτάτων κε
παρέχουσι τὰς ἐ
τοὺς πελάτας.
Ὁ ὑποφαινόμε
κανοποιῶ ἐνταῦθ
ἀπαίτησιν.

Δίοδο εὐρο

INJECT

Διαφημίσεις ποδηλάτων και εκμάθησης ποδηλασίας στην εφημερίδα *Αμάθεια*

(1896-1897)



«Ο χωρικός και ο αριστοκράτης». Γελοιογραφία της εφημερίδας *Κόπιανος*
της Σμύρνης, 2 Μαρτίου 1914.



«Μπρός στον καθρέφτη» Γελοιογραφία της εφημερίδας Κόπανος της Σμύρνης,

21 Ιουνίου 1909.